BİR ÇAĞA TANIKLIK

son ubıh

Tarihi Anı Roman

Bagrad Shinkuba

tümzamanlar yayıncılık

son ubıh
bir çağa tanıklık
Bagrad Shinkuba
tümzamanlar yayıncılık

Bagrad Shinkuba

Son Ubıh

Bir tarihçi, dilbilimci ve folklor uzmanı olan Bagrat Shinkuba (d.1917), Karadeniz kıyısında bulunan Kafkasya'daki özerk Abhazya Cumhuriyeti'de, ünlü bir yazar ve şairdir. Abhazya'nın Chlou kasabasında doğan yazar, Öğretmenlik Yüksekokulu'ndan mezun olduktan sonra Gürcü Bilimler Akademisi Dilbilimcileri Enstitüsü'nde master yapmıştır. Şiir derlemesi olan ilk kitabı 1938 yılında yayımlanmıştır.

Bagrat Shinkuba, yazarlık ve öğretmenlik mesleğini birarada yürütmektedir. Abhaz Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü'nün kadrolu elemanıdır. Shinkuba'nın çok yönlü çalışmaları, vatanlarını kaybeden bir halkın trajik hikayesini anlatan tarihi romanı Son Yolcu'da (1974) en etkin bir düzeye ulaşmış bulunmaktadır.

© t ü m z a m a n l a r y a y ı n c ı l ı k

Bagrat Shinkuba

Son Ubıh

The Last Of The Departed
Raguda Publishers, Moscow 1986

Çeviri
Hande Canlı

Yayıma Hazırlayan
Necmi Akyazan

Teknik Uygulama
Tayf Ajans

0216. 338 96 38

Dizgi
Sergül Geçit

Düzelti
Taner Dağkılıç

Baskı
BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
0212. 511 54 32

İstanbul, Haziran 2000
ISBN - 975-7350-73-7

t ü m z a m a n l a r y a y ı n c ı l ı k
Neşet Ömer Sk. No: 10/16 Kadıköy - İstanbul
0216. 349 43 15 - 336 90 81

BAGRAT SHINKUBA

SON UBIH

Çeviri: Hande Canlı

İllüstrasyon: Vladimir Meskhi

Kafkasya için Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan zorlu savaş sırasında, tüm Ubıhlar ve Abhazların yarısından fazlası Karadeniz üzerinden göç ettiler/ettirildiler. Eski bir tarih ve kültüre sahip olan Ubıhların soyları tükenirken, Abhazlar Kafkasya'da halen yaşamlarını sürdüren bir ulustur.

Abhazya, Ertsakhu Dağı'nın parıltılı beyaz zirvesi, vadilerde çağlayan nehirler, dağ çayırlarında huzurla otlayan koyun sürüleri, deniz kenarından esen taze esintiler ve dalgaların uğultuları ile bezeli Kafkasların zengin bir toprak parçasıdır.

Apsny ya da Abhazların anavatanları için söyledikleri gibi "Ruh Diyarı"nın tarihi her zaman huzurlu değildir; karmaşık ve zorlu aşamalardan geçmiş, inişleri ve çıkışları olmuştur. Bu sayıca az, cesur ve sadık ulus baskın ve saldırılara maruz kalmış, büyük üzüntü ve acılar çekmiştir.

Binlerce yıl boyunca Abhazların ve eski kuzey komşuları Ubıhların ataları anadilleri ve geleneklerini korumak amacıyla bağımsızlıkları ve ulusal bütünlükleri için yiğitçe savaşmışlardır. Bu iki grup, kültür ve etnik bakımdan birbirlerine oldukça yakınlardı ve şayet Abhazlar yüzyıl önce farklı bir seçimde bulunmasalardı, Ubıhların trajik sonu onlar için de geçerli olabilirdi!..

Ocakta ateş yanıyor, ona zamanında
Odun atmaya dikkat et
Devamlılık bu şekilde sağlanır
Ve o sonsuza dek yanar

Herkesin geçmiş zamanlarda yakılmış olan
Bu ateşe sevgiyle bakmasını istiyorum
Böylece herkes bebeklikten son günlere kadar
Onun yansıyan parıltısını taşıyacaktır

Bagrat Shinkuba

Vatanını kaybeden kişi her şeyini kaybetmiş demektir

Abhaz atasözü

ÖNSÖZ

Kış başında bir cumartesi gecesiydi. Karbei Barchan bana uğradı. Onunla öğretmenlik okulunda beraber olmamıza rağmen, Sukhumi'den* uzun zaman önce ayrılmıştı ve şu anda bir taşra okulunda müdürlük yapıyor du. Birbirimizi uzun yıllar boyunca görmemiştik. Onunla sohbet etmeyi ve geçen zaman içerisinde neler yaptığını öğrenmeyi dört gözle bekliyordum. Ama Karbei'nin acelesi vardı. Yarım saat içerisinde önemli bir iş için yola çıkması gerekiyordu. Bir saniye bile kaybetmeden eski bir çantayı açtı, kalın bir klasör çıkardı ve masanın üzerine koydu. Sonra da hızlı cümlelerle anlatmaya başladı:

"Bu bir kitabın müsveddesi. Okumanı istiyorum. Ne kadar hızlı davranırsan o kadar iyi olur. Zaten 31 sene boyunca eski bir dolapta durdu ve artık zaman kaybetmek istemiyorum. Düşünebiliyor musun tam iki bina yanımızda oturan Tatal Teyzenin evinde öylesine bekledi. Geçen hafta teyzemin cenazesinden sonra evine gittik ve yıllardan beri açılmayan çekmeceleri açtık. Ve bunu bulduk. Ölen oğlu Sharakh Kvadzba'nın yazdığı bir kitabın müsveddesi. Savaştan önce yazdığı bu kitap bence hala güncelliğini koruyor. Lütfen bunu okuyup, basılıp basılmayacağı konusundaki fikrini söyler misin? Bunu yapmak istememin tek nedeni Sharakh'ın akrabam olması değil. Neyse, oku ve gör."

Karbei, beni 31 sene boyunca yaşlı bir kadının dolabında

---

* Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti.

ortaya çıkartılmayı beklemiş bir müsvedde ile başbaşa bırakarak geldiği gibi aceleyle ayrıldı. Klasörü açmadan önce bile içimden bir ses bunun benim için önemli bir sorumluluk olduğunu söylüyordu. Bu, bir değil iki ölmüş kişiye karşı duyulan sorumluluktu.

Müsveddeyi ilk önce baştan sona hızlı bir şekilde okudum. Ama sonradan eksik ya da gerçekleşmesi olağandışı gibi görünen bölümleri daha iyi kavrayabilmek için birkaç kez daha üzerinden geçtim. Basit ve sıradan bir müsvedde değildi bu.

Sharakh Kvadzba'yı kişisel olarak tanımıyordum ama savaş öncesinde hakkında çok fazla şey duymuştum. Sınıfımızdaki birçok kişiden beş yaş büyüktü ve Sukhumi'deki öğretmenlik yüksekokulunu bitirdikten sonra Leningrad'a gitti.

Orada Doğu Çalışmaları Enstitüsü'nde Kafkas dilleri üzerinde lisans eğitimi yaptı. Buradaki profesörlerinden biri Marr* idi. Bundan sonra ise uzmanlık alanı olarak Kafkas dillerinin kuzey doğu grubunu seçti. Bu grupta, diğer Kafkas dillerinin arasında tarihsel ilişki kurma konusunda önemli bir role sahip Ubıh dili de bulunuyordu.

Ayrıca, Leningrad'daki profesörlerinden Kuadzba'nın son derece yetenekli bir dilbilimci olduğunu duymuştum. O dönemde çok nadir bir fırsatı yakalaması ve bir araştırma çalışması için Anadolu ve Ortadoğu'ya gönderilmesinin nedeni de büyük olasılıkla buydu. Görevi ise Ubıh dilinde yazılı herhangi bir metin olmadığından hala Ubıh dilini konuşan insanları bulmaktı.

Savaş sırasında çok azımız diğerlerinin neler yaptığı konusunda haber alabildik. Kvadzba hakkında birşey bilmiyordum. Emin değilim, ama Korbei'den onun askere alındığında Leningrad'da olduğunu, kısa süre sonra ciddi bir şekilde yaralandığını, iyileştikten sonra geri döndüğünü ve 1942 yılında kayıtlara kayıp olarak geçtiğini duymuştum. On altı yıl sonra

---

* Ünlü Sovyet Dilbilimcisi.

1958'de Sukhumi'de onun İtalya'nın uzak bir köşesinde, Como Gölü yakınlarındaki küçük bir kasaba olan Chermenate'nın dışında savaşın son günleri olan 1945 nisanında öldürülen İtalyan partizanlarının yattığı bir mezarlıkta olduğunu öğrendik. Bu isimler arasında Latin alfabesi ile yazılmış Sharakh Kvadzba ismi, tek harfi yanlış da olsa bulunuyordu. Bir çoğumuz onun nasıl olup da son nokta olarak İtalya'ya ulaştığı konusunda farklı senaryolar yazdık. Büyük olasılıkla o da diğerleri gibi İtalyan sınırı yakınlarındaki bir Nazi kampından kaçmayı başarmıştı. Soyadı çok az rastlanır türden olduğu için benim kanaatim mezar taşlarından birinin üzerinde yazan isim ona aitti. Ölüm tarihi olan 24 Nisan 1945'e bakılırsa, neredeyse savaşın sonuna kadar savaşmayı sürdürmüş ve Zafer Günü'nden* yalnızca iki hafta önce öldürülmüştü.

Bunlar Sharakh Kvadzba'nın hayat hikayesi ya da en azından benim bildiğim kadarı. Müsveddenin hikayesi ile ilgili bazı detayları ise basım öncesindeki altı aylık hazırlık döneminde beni ziyarete gelen Karbei'den aldım.

Sharakh Kvadzba, neredeyse 500 sayfayı aralıksız olarak yazmıştı. 1940 yazında yurtdışından döndüğünde annesinin Abhazya'daki evine gitmiş ve altı haftalık tatili boyunca kitap üzerinde çalışmıştı. Bu altı hafta boyunca hiçbir yere gitmemiş, sabahtan akşama kadar yazmıştı.

Ayrılmadan önce ise sayfaların içinde bulunduğu dosyayı bir dolaba kilitlemiş ve büyük ihtimalle annesinden o dönünceye kadar notlarını saklamasını istemişti. Bunları öyle bir hava içinde söylemiş olmalıydı ki, annesi tüm yaşamı boyunca dokunmadan onları saklamıştı. Giderken evinden, annesinden ve vatanı Abhazya'dan bir daha dönmemek üzere ayrıldığını nereden bilebilirdi ki? Ancak ses tonundaki birşey, annesinin emaneti sadece büyük bir ketumiyetle son gününe kadar saklamasını değil, ayrıca ondan kimseye bahsetmemesini de sağlamış ol-

---

* 9 Mayıs 1945.

malıydı. Anne, oğlunun kaybolduğu ya da kendisinden çok uzak bir yerde mezar taşının bulunduğu haberini aldıktan sonra bile konudan kimseye bahsetmemişti.

Oğlunun ölüm haberinden sonra Sharakh'ın akraba ve arkadaşlarından ellerinde olan her şeyi satarak parayı, kendisini oğlunun mezarına göndermeleri için harcamalarını istedi. Daha sonradan akrabalarının bu konuda isteksiz olduklarını öğrendi ve bu konuyu bir daha gündeme getirmedi. Sessizdi. Belki de oğlunun mezarını hiç görmediği için olsa gerek, oğlunun ölümü hakkında soru sormayı sürdürdü. Ancak oğlunun kağıtlarının bulunduğu dolabı hiçbir zaman açmadı: Ne de olsa oğlu kendisini kağıtları saklaması konusunda tembihlemişti. Bunu oğlundan ümit kesmediği ve döneceğini düşündüğü için yapmış olabilir. Okuması, yazması yoktu ama ne Karbei ne de ben onun oğluna ait dosyayı unutmuş olacağına inanmıyoruz.

Daha önce de bahsettiğim gibi Sharakh Kvadzba'nın müsveddesi yaklaşık 500 sayfadan oluşuyordu. Daha kesin konuşmak gerekirse, küçük ve okunabilir el yazısıyla yazılmış 482 sayfa. Her ne kadar sonlara doğru kötüleşmiş olsa da yine de okunamaması gibi bir problem olmadı. Aralarda ise daktilo ile yazılmış ağustos 1940 tarihli iki sayfa vardı. Birincisi Kvadzba'nın savaş öncesi özgeçmişi, diğeri ise enstitüye sunmak üzere hazırladığı yolculuk raporuydu. Müsveddelerin arasından, pirinç boru için bir alındı makbuzu ve bir de Abhazya Devlet Müzesi için yanında getirdiği yurtdışından aldığı bir Kafkas hançeri çıktı. Hançere ne oldu bilmiyorum ama Ubıh borusunu müzemizde birçok kez gördüm. Ancak bunun Sharakh Kvadzba tarafından müzeye bağışlanıp bağışlanmadığı konusunda hiç bir fikrim yoktu.

Kvadzba hazırladığı raporda Ubıh insanlarının, hakkında çok az şey bilinen trajik hikayesindeki kayıp gerçekleri aydınlatabilecek bilgiyi elde ettiğini söylüyordu.

Kvadzba raporunda araştırma sonucunda birçok yer ismini öğrenme konusunda başarısız olduğunu, ancak tarihsel kişiler hakkında bilgiler elde ettiğini açıklıyordu. Ayrıca yazdıkları

hakkında tam bir bilimsel analiz vermeye henüz hazır olmadığını ekliyordu. Ona göre bir sonraki girişimi sadece bir öğrenim görevlisinin yorumları değil, gelecekteki çabalarının temelini oluşturacak tüm bilginin dikkatli bir şekilde bir araya getirilmesi olacaktı.

Dolapta bulunan ve cümlenin yarısında kesilen müsveddenin, bu çalışma olduğu açıktı. Sonlarına yaklaşmış olmalıydı.

Sharakh Kvadzba'nın, üzerinde sadece gerekli noktalarda en az düzeyde düzeltme yapılan müsveddesini size sunmadan önce bugün de geçerliliğini sürdüren konu hakkında bir kaç söz söylemek istiyorum.

Kvadzba'nın müsveddesi bize Ubıh insanlarının tarihi hakkında canlı bir tablo sunar. Bu insanlar, uzun yıllar önce, aşağı yukarı Shakhe ve Khosta nehirlerinin kuzey ve güney sınırlarını oluşturduğu Batı Kafkasya'nın dağlarında yaşadılar. Kafkasya'daki kampanyaların sonunda, çar hükümeti uzlaşmaz Ubıh liderlerine dağlardan inerek Kuzey Kafkasya dağlarının düzlüklerine yerleşmelerini ya da Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmelerini önerdi. Hiç de cazip olmayan iki alternatiften Ubıh liderlerinin seçtiklerine bakıldığında, bunun olabilecek en dar görüşlü seçim olduğu görülür: 1864 yılında feodal efendilerini izleyen Ubıh insanları tercihlerini Osmanlı İmparatorluğu için kullandılar. Çok kısa bir süre sonra ise, fırtınada birbirinden kopan kuş sürüleri misali, Ortadoğu'daki birçok ülkeye dağıldılar.

Yalnızca bir yıl sonra, zengin ve şerefli bir tarihe sahip bir ulus dünya üzerinden silindi, yok oldu.

Zamanla Ubıh dili hafızalara gömüldü. Her ne kadar Ubıh dil ve tarih bilgisi Kafkas çalışmaları için önemli olsa da, çok sayıda cevaplanmamış soru bulunur.

Yaklaşık on beş yıl önce, bir şekilde, Kafkasya konusunda çalışan ünlü ve saygın bir Avrupalı bilim adamının hazırladığı raporu gördüm. Buradaki bilgilere göre, içlerinde on altı kişinin halen Ubıh dilini konuştuğu iki küçük komşu köy bulun-

maktaydı. Bu kişiler ise belki de Ortadoğu'ya göç eden Ubıh'lardan geriye kalanlardı. On beş yıl önceki yapıt, bu konu hakkında okuduğum son rapor oldu. Daha sonra hiçbir akademik çalışmada halen Ubıh dilini konuşan insanlarla ilgili bir bilgiye rastlamadım.

Bu yüzden dikkatinizi, Sharakh Kvadzba'nın büyük çoğunluğu 1940'da bir ay boyunca yanında kaldığı ve halkının Türkiye'ye göçünü halen hatırlayan, 100 yaşındaki bir Ubıh'la yaptığı konuşmaların notlarına dayandırılan müsveddesine çekmek istiyorum. Müsveddenin ortaya koyduğu, Zaurkan Zolak adlı bu yüz yaşındaki Ubıh'ın yaşama bağlılığı ve mükemmel bir hafızaya sahip olduğudur. Zolak bir ayını misafirine neredeyse yaşadığı her olayı anlatarak geçirdi. Sharakh ise yaşlı adamın kronolojik olarak karıştırdığı ya da fantezisinin bir ürünü gibi görünen en küçük bir olayı bile atlamaksızın not aldı. Dilbilimcinin her duyduğunu, doğruluğunu sonradan sorgulamak ve incelemek maksadıyla kaydetmeye çalıştığı açıktır.

Bana göre müsvedde tam bu şekilde korunmuş. Şu anda onu kesin bir bilimsel bakış açısıyla analiz etmek için çok geç değildir. İçerdiği bilginin – tarihi ve kültürel – çözümsel analizi içinde geç kalınmış değildir. Akademik tüm kusurlarına rağmen, müsveddenin orijinal şekli özellikle hikayeyi anlatan kişi hakkında oldukça ilginç bilgiler ortaya koymaktadır. Müsvedde aynı zamanda belli bir dereceye kadar da olsa, tüm duyduklarından son derece etkilenen dinleyicinin ruh halini de yansıtmaktadır. Bu yüzden hep birlikte müsveddeyi açıp okumaya başlayalım. Sizi uyarmak istediğim bir konu var. Basım öncesinde, çok küçük el yazısı ile yazılmış, kimi zaman başlık, bölüm ve paragrafları olmayan 482 sayfa ile uğraştım. Bu da son derece normal. Çünkü müsveddeyi kaleme alan kişinin kafasında o sırada yazdıklarının basılması değil, bir an önce bitirilmesi vardı. Müsveddenin ismi, bölüm başlıkları ve bölümler sizin rahat okumanızı sağlamak maksatlıdır. Tüm bunların sorumluluğu ise Sharakh Kvadzba'ya değil bana aittir.

1. KİTAP

ÖLÜLERLE ŞÖLEN

Yolda bindiğim at arabasından indikten sonra, nereye gideceğimi bilmeksizin etrafa bakındım. Bizi zorlukla buraya kadar taşıyan zayıf at, o sırada yokuş aşağı dört nala iniyordu. Tekerlek sesleri sessizliği bozuyordu. Sıcaklık biraz azalmıştı. Geceye doğru esen ılık rüzgar, yoldaki tozları süpüren büyük bir süpürgeyi andırıyordu. Sağ tarafa bakıldığında kasaba seçilebiliyordu. Köpekler havladı. Sol tarafta ise, çıplak tepeye uzanan yağmur yemiş tekerlek izleri derin yaraları andırırken, ön tarafta tek tek ağaçların görüldüğü kasvetli bir düzlük kilometreler boyunca uzanıyordu. Hiç bilmediğim bu yere bakarken yaşadığım şaşkınlığı önleyemiyordum. Ubıhlar dağlarını böyle bir yer için terk etmiş olabilirler miydi? Birçok kuşağın kemikleri bu toprakların altında mıydı?

Duyduğum çekiç sesleri, bana demircinin yakında olduğunu söyleyen şoförü hatırlattı. Demirci yaklaşık 400 metre geride kalmıştı. Arabadan indikten sonra yanlış yöne doğru yürümüştüm. Demirciye doğru yürürken birkaç çekiç sesi daha duydum. Demirci sanki neden orada olduğumu biliyormuş gibi beni karşılamak için dışarı çıktı. Kurum bulaşmış yüzündeki ince, siyah bıyığı ile kısa boylu bir adamdı. Elinde küçük bir bohça taşıdığını fark edince kafamdan onun demirci değil de başka biri olabileceği geçti.

Neyse ki, konuştuğumuzda onun bana bahsedilen demirci Biram olduğunu öğrendim. Bana, eğer onunla buluşmayı başarırsam her şeyin yolunda gideceği söylenmişti. Elindeki paketi gördüğümde çok rahatladım. Çünkü onu, çok uzaklardan bü-

yük zorluklar atlatarak görmeye geldiğim, yaşlı Ubıh Zaurkan Zolak'a götürüyordu.

Tepenin aşağısına kadar Biram ile birlikte yürüdüm. Terk edilmiş ve gözden uzak bir köşeydi burası: Bir tarafta derin yaraları andıran tekerlek izleri; diğer tarafta her çatlağından küçük çimlerin fışkırdığı çıplak kayalar.

Biram evi göstererek, "İşte geldik. Bu onun evi." dedi.

Parmağı ile bir yeri işaret ediyordu ama ben evi göremiyordum. Bunu anlayınca bana bağırarak:

"Oraya değil, buraya bak." dedi.

Bir kez daha gösterdi ve sonunda evi gördüm. Ev tepenin en aşağısında oyulmuş bir mağara gibi gözüküyordu. Girişte tavanı tahta kiremitlerle kaplanmış üç duvar vardı.

Bir an bana dönerek: "Burada bekle. Zaurkan'ın evde olup olmadığına bakacağım. Ayrıca ona seninle konuşmak isteyip istemediğini soracağım. Bazen o kadar huysuz olur ki, ben de dahil olmak üzere hiç kimseyi görmek istemez, onun yüz yaşında olduğunu unutma." dedi.

Biram omuzlarını, bir insan yüz yaşındaysa onun huysuz olmasının altında bir neden aranmamalı dercesine silkti. Sonra da kısık bir sesle:

"Ama galiba bugün evde değil. Öyle olsaydı köpeği bizi mutlaka fark ederdi." diye fısıldadı. O tam bunu söylerken büyük bir köpek kulübenin içinden fırlayarak bize doğru havlamaya başladı. Boğuk havlamalar içi boş, kırık testiden çıkarcasına yankılanıyor, adeta seneler öncesinin sıkıntılarını simgeliyordu. Biram toprak merdivenin birkaç basamağını çıkarak, kulübenin içine girdi. Sanki kapı görevini gören kara bir delikten geçerek kaybolmuştu. Bir süre sonra havlamaktan yorulan köpek, büyük bir sessizlikle beni izlemeye başladı.

Uzun ve zorlu bir yolculuk sonrasında ulaştığım, yüz yaşındaki bir ihtiyardan ne bekleyebileceğim düşüncesi beni rahatsız etmişti. Onunla yapacağım görüşmenin dilbilimine ne gibi katkıları olabilirdi? Biram neden bu kadar uzun süre içerde

kalmıştı, benim hakkımda neler söylüyordu? Onunla içeri girsem daha mı iyi olurdu? Tam bunları düşünürken Biram göründü. Onun merdivenlerden inmesini izlerken, ilk kez bu kadar fazla topalladığını fark ettim. Yaklaştı ve tam gözümün içine bakarak:

"Zaurkan evde. Uzanıyordu ama kalktı. Birazdan seni görecek." dedi. Ses tonundan benim adıma sevindiğini anlamıştım.

Bu kez merdivenleri birlikte çıktık ve kulübenin önünde durduk.

Burası tam bir avlu değildi. Dört yaşlı ve kuvvetli ağacın çevrelediği küçük toprak bir alandı. Biram, ağaçlardan birinin altında duran banka oturarak sigara içmeye başladı.

Biram, "Kalkıp seni göreceğine söz verdi." dedi ve ekledi: "Bazen terstir ama kendi yaşında tek bir arkadaşı bile olmayan yaşlı bir adamı bu yüzden nasıl suçlayabilirsin? Ona istediği şeyi getirdiğimi söyledim. Ama tek bir kelime bile etmedi. Yüzüme bile bakmadı. Zaten genelde pek cevap vermez. Sonra ona senin geldiğini ve önemli bir misafir olduğunu söyledim. Yine yanıt alamadım. Tam çıkmaya hazırlanıyordum ki arkamdan 'kalkıyorum' diye seslendi. Onu kızdırabileceğini düşündüğüm için neden geldiğini söylemedim. Karşılaştığında sen kendin söylesen çok daha iyi olur. Seninle konuşmayı kabul ettiği için, seni geri çevirmeyecektir. Onu iyi tanırım. Küçükken bana babam gibi davranırdı. Beni yedirdi, içirdi. Yalnız yaşamayı seçti, ama onunla yine de baba-oğul gibiyizdir. Onun benden başka kimsesi yok. Neyse ben gidiyorum ama sen kal. Lütfen seni bıraktığım için kusuruma bakma ama insanlar buraya gece kalmak amacıyla uğradıkları için atları konusunda bana ihtiyaç duyabilirler. İlerleyen saatlerde tekrar gelirim. Seninle görüşmek için kalktığından, akşam kalmanı teklif edecektir. Sana yiyecek birşeyler getiririm."

Biram'a teşekkür ettim ve ona bana yaptığı iyiliğin karşılığını en iyi şekilde ödemeye çalışacağımı söyledim.

Sözümü keserek "Bunu daha sonra konuşuruz. Yalnız Zaurkan'a para ya da benzer birşey teklif etme. O ziyaretçilerin kutsal olduklarına inanır."

O ayrıldıktan sonra köpekle birlikte beklemeye başladım. O uzanarak, ben de oturarak sessizlik içinde bekliyorduk. Gözlerim daha önce mağara deliği zannettiğim kapıya sabitlenmişti. Düşündüğümün aksine bu sıradan bir kapıydı. Kalkacağına ve benimle görüşeceğine söz veren ev sahibini sabırla beklemeyi sürdürdüm. Ne kadar zamandır burada yaşıyordu? Hep yalnız mıydı? Biram'la nasıl bir araya gelmişlerdi? Neden yalnız yaşamayı tercih etmişti? Ve neden bir insan evden çok mezara benzeyen bir yerde yaşamayı tercih ederdi?

Evden derin bir öksürük sesinin geldiğini duydum. Birkaç dakika sonra ise Zaurkan kapıda belirdi. Geniş omuzlu, uzun boylu ve uzun yüzlü bir adamdı. Göğsünün yarısına gelen beyaz sakalı yüzünü daha da uzun gösteriyordu. Üzerinde tam benzemese de kaftan tarzında bir giysi vardı. Bileklerine kadar gelen giysinin kolları genişti. Sağ elinde demir saplı bir asa taşıyordu. Kapıda uzun süre hareketsiz bir şekilde durarak, beni dikkatlice inceledi. Köpek, yaşlı adamın bacaklarına sevgi beklercesine sürünüyordu. Ama Zaurkan bacağıyla onu sessizce uzaklaştırdı ve bana doğru bir kaç adım attı. Çok rahat yürüyordu, sırtı dimdikti.

Durduktan sonra Türkçe "Hoş geldin!" dedi ve sağ elini göğsüne götürdü.

Ben de ona Türkçe "Hoş bulduk!" diye cevap verdim.

Bana yaklaştığında çok uzun boylu olduğunu, gözlerinin gök mavisi olduğunu ve yaşlılığa dair çok az belirtinin bulunduğunu fark ettim. Bana yukarıdan bakmaktan yorulunca, yüz yıllık ağacın kütüğüne yavaşça oturdu. Bana da, daha önce Biram'la beraber oturduğum bankı işaret etti. Söylediği şekilde banka oturdum. Asasını önüne doğru aldı. Cebinden bir tespih çıkardı.

Eliyle ağacı göstererek: "Bugün inanılmaz bir sıcak var.

Şuradaki dal bile kurudu." dedi. Onun gösterdiği yöne baktım ama kurumuş dalı göremedim.

Ben de "Evet gerçekten de bugün çok sıcaktı." diye cevap verdim.

Uzun süre hiçbir şey söylemeden öylesine oturdu. Tek duyduğum tespihinin sesiydi.

Nereden başlamalıyım? diye düşündüm. Oraya gelişimin asıl sebebini mi söylemeliydim yoksa başka birşey mi? Kafamda bir sonuca ulaşamamıştım ama bir anda ona bir soru sordum.

"Kaç yaşınızdasınız?"

Zaurkan gülümseyerek "Buraya yaşımdan başka bir geliş nedenin olamaz, çünkü bende onun dışında ilgini çekecek birşey yok!" dedi ve ekledi: "Tam olarak yüz yaşındayım."

"Burada mı doğdunuz?" diye sordum. Bir yandan da eğer evet yanıtını alırsam tüm yolculuğumun boşa gideceğini düşünüyordum.

"Hayır, buradan çok uzaklarda bir yerde doğdum." dedi.

Kendisiyle ilgili başka şeyler anlatacağını düşünerek bekledim. Ama anlatmadı. Birkaç dakika daha tespih çevirdikten sonra durdu ve "Sen kimsin? Nerelisin?" diye sordu.

Yaşlı adamın gözünün içine baktım ve en başından itibaren ona karşı dürüst olmam gerektiğine karar verdim. Olacakları değiştiremezdim. Açık yüreklilikle "Sovyetler Birliği'nden geliyorum." dedim. Elini kulağına götürerek "Ne dedin?" diyerek söylediklerimi tekrar etmemi istedi.

Kelimeleri Türkiye'de söylendikleri gibi ve olabilecek en açık ve anlaşılır şekilde telaffuz ettim: "Sovyetler Birliği. Rusya, Kafkaslar, Abhazya." En azından birşeyler anlamasını umuyordum. Söylediklerimi anladı ve tekrar etti:

"Kafkaslar. Abhazya."

"Beni duyabilmesi için, 'Evet, Kafkaslardanım. Abhazya'danım!' diye bağırdım.

Bana biraz daha yaklaşarak "Tabiiyetin nedir?" diye sordu.

Ben de: "Abhazım. Abhazya'danım." diye tekrar cevap verdim.

Çok şaşırmıştı. "Abhazsın öyle mi? Oh, Aman Tanrım, neler duyuyorum!" Ellerini gökyüzüne doğru uzatan adam tüm bunları mükemmel bir Abhazca ile söyledi. Sonrada biraz şaşkınlık biraz da heyecanla konuşmasını sürdürdü:

"Beni ne kadar mutlu ettiğini sana anlatamam. Bir Abhaz göreli onlarca sene oldu. Bir daha hayatımın sonuna kadar bu dili duyamayacağımı sanmıştım."

Kütüğün üzerinden kalkan adam bana doğru yürüdü, kollarımdan tutarak kendine doğru çekti ve beni sırayla her iki gözümden de öptü.

Gözlerime bakarak:

"Seninle aynı kanı taşıyoruz. Benim zavallı annemde, Tsebelda'dan Shat-lpa ailesinden gelen bir Abhaz'dı. İsmin ne?" diye sordu.

İsmimi söyledim. Elleri hala omzumdaydı. Birden elinde tespih olduğunu hatırladı. Tespihini hızlı bir şekilde cebine koydu ve onunla kaldığım süre boyunca bir daha çıkarmadı.

"Otur, otur!" dedi. "Ayakta kalmamalısın. Ben senden yaşça büyüğüm ama sen benim dayımsın.* Bu yüzden geleneklerimize göre sen benden daha yaşlısın." Her ikimiz de oturma konusunda birbirimize öncelik verdik. Yaşlı adam konuşmayı sürdürdü: "Eğer bugün ölürsem, kalbimdeki inancım benim ve diğer tüm insanlarımın hala Abhaz olduğunu söyleyecektir." Elimle omuzlarından tutarak oturmasını istesem de yeniden ayağa kalkmaya yeltendi.

Yaşlı adamın heyecanı dinmiyordu. Böylesine bir coşku ile karşılanmak beni de heyecanlandırmıştı. Bir oturuyor, bir

---

* Eski Abhaz geleneklerine göre, bir erkek annesinin tüm erkek akrabalarına ve onunla aynı soyadını taşıyanlara dayı diye hitap ederdi. Eğer annesi başka bir etnik gruptan ise, bu kural daha geniş anlamıyla, bu grubun tüm erkekleri için uygulanırdı.

kalkıyordu. Kulübeye yürüyor tekrar geri geliyor, ağaçların gövdelerine sanki her şeyin hayal olmadığından emin olmak istercesine dokunuyordu. Ağaçlara dokunduktan sonra benim yanıma geliyor, aynı şeyleri tekrar tekrar söylüyordu.

"Bugün çok önemli bir konuğum var. Doğduğum yerden geldi. Beni görmeye geldi. Çok uzakta yaşıyorum ama nasıl yaşadığımı öğrenmek için onca yolu aşıp geldi!"

Yaşlı adam tüm bunları kendi kendine söylüyordu ama sonra orada olduğumu hatırladı ve beni kuvvetli kolları ile zorlayarak yerine oturttu. Yaşına göre şaşırtıcı derecede kuvvetliydi.

"Lütfen otur Sharakh. Sen benim dayımsın. Ayakta durmamalısın. Evet, evet biz Ubıhlar konuklarımızı ağırlamayı biliriz." dedi ve beni tekrar oturttu. Sonra konuşmaya devam etti.

"Seni ağırlayacak olan da benim. Seni tam olarak rahat ettirmek için neler yapabilirim? Benim gibi yalnız yaşayan bir adam neler yapabilir?"

Yaşlı adam bir aşağı bir yukarı durmaksızın yürüyordu. Kimi zaman benimle kimi zamanda kendi kendine konuşuyordu. Bazen onun delirdiğini ya da delirmek üzere olduğunu düşünmeden edemedim.

Hava tamamen karardığında, eve girdi ve şömineyi yaktı. Oturduğum yerden, ateşin ışığını görebiliyordum. Sonunda tekrar dışarı çıktı ve beni içeri davet etti. Beni ateşin yakınında bir yere oturttu ve dışarı çıktı. Etrafıma bakındım. Şöminenin yanında alçak birkaç oturma yeri vardı. Ayrıca üzeri yorganla örtülmüş tahta bir yatakla, kapının önündeki eski ev terlikleri gözüme çarptı. İkinci bir odaya açılan bir kapı vardı. Bulunduğum yer düzenli ve temizdi. Birisinin yaşlı adama işlerinde yardımcı olduğu açıktı. Ama kim?

Bir kucak dolusu çalı çırpı ile içeri girdi. Yarısını ateşe attı ve konuşmaya başladı:

"İşte böyle arkadaşım Sharakh. İşte böyle." Konuşurken bir yandan da kalkmamı önlemek için omzuma bastırıyordu.

"Son Ubıh'ın şöminesinde yanan şu ateşe bir bak. Abhazca'yı unutmamam iyi birşey. Ama hatalı birşey söylersem lütfen beni affet. Allah'a çok şükür ki annem bana Abhazca öğretmiş. Annemin sesi hala kulağımda."

Beni ateşin yanına oturtmuştu ama yaşlı adam hala sakinleşmemişti. Eve girip çıkıyor, arada orada olduğumu unutuyor, sonra yeniden hatırlıyordu. En sonunda ikinci odaya geçti ve on dakika boyunca yanıma hiç gelmedi. Çantamdan kağıt, kalem çıkarmak ve notlar almak için can atmama rağmen, geliş nedenimi tam olarak açıklamadan böyle birşey yapmanın kabalık olacağını düşündüm. Son Ubıh olduğunu söylemişti ve durum gerçekten de öyle gözüküyordu. İki ay boyunca Türkiye ve Suriye'nin her yerinde dolaşmış, ama bu yüz yaşındaki ihtiyar dışında Ubıh olduğunu söyleyen tek bir kişiye bile rastlamamıştım.

Nihayet odadan çıktığında onu zorlukla tanıyabildim: Çok daha uzun boylu görünüyordu. Üzerinde eski siyah bir Çerkez paltosu* kafasında ise astragan bir şapka vardı. Dar ve kararmış gümüşten Kafkas kemerinin üzerinde kınına sokulmuş bir kama vardı. Gümüş kamada aynı şekilde kararmıştı. Geniş, siyah kabzası ise savaşta kullanılmak için idealdi. Yaşlı adam yaklaşık bir metre uzunluğunda pirinç bir boru taşıyordu. Bu borunun hikayesini anlatırken, ayakta durmayı tercih etti.

"Ubıhların en büyüğü olan Soulakh, ölmeden önce bu kemeri, kamayı ve boruyu bana verdi. Kemer ve kama ona aitti, ama boru halkındı. Bunları bugün ben saklıyorum ama ben öldüğümde kime vereceğimi bilmiyorum. Kafkaslarda yaşarken bu borunun benzerinden babamda da vardı. Tsebelda'dan annemin erkek kardeşleri geldiğinde tüm komşularımızı ve akrabalarımızı bir araya toplamak için onu çalardı. Borunun sesini duyan herkes Hamirza'nın misafirleri olduğunu anlardı. Bu akşam da boru çalınacak ve tüm insanlar anne tarafından dayımın beni

---

* Diz boyunda Çerkez paltosu, V yakalıdır ve belde daralır. Genelde göğüs kısmında büyük cepleri vardır.

görmek için uzaklardan buraya geldiğini öğrenecek! Herkes öğrenmeli ve şölene katılmalı!"

Yaşlı adam tek bir kelime daha söylemeden elinde boru ile kulübeyi terk etti. Kafam allak bullak olmuş bir şekilde onu izledim. Evin dışındaki dört ağacı da geçti, sarp kayalıkların üzerine geldi ve boruyu çalmaya başladı.

Daha önce böylesine korkutucu ve acı dolu bir ses daha duymamıştım. Yaralı hayvanların çığlıklarını andırıyordu. Çağrı önce bacalardan çıkan duman misali göğe yükseldi, sonra da rüzgarın taşıdığı yöne doğru yol alarak bilinmezlikte kayboldu. Dinledim ve düşündüm. Neden boru çok daha yüksek sesle ve hatta daha acı dolu bir şekilde, her duyanı ağlatacak şekilde çalınmıyordu? Ubıhların son borusu çalınıyordu. Acı olan onu çalan yüz yaşındaki adamın bir daha çocuk, genç ya da savaşçı olamayacağı değil, başka bir Ubıh'ın bunu bir daha çalamayacağıydı. Çünkü yaşlı adam en son Ubıh'tı.

Bu acı düşünceler aklımdan geçerken, borunun sesi yankılanmaya devam etti. Sona erdiğinde ise Zaurkan ve ben kulübeye geri dönerek, ateşin başına oturduk. Ubıhların son borusu susmuştu, ama son şöminesi hala sıcaktı. Son Ubıh'a baktım. Yüzüne kazınmış derin kırışıklıklara, güçlü dizlerinin üzerine koyduğu ellerine, geniş omuzlarına, aynı yüzü gibi kırışmış kuvvetli boynuna. O sırada aklımdan onun gençken ne kadar iri yarı ve kuvvetli olduğu geçti.

"Uzun yoldan geldiğini anlıyorum." dedi Zaurkan, her kelimeyi yavaş yavaş telaffuz ederek. Sanki her kelime için ayrı ayrı zihnini zorluyordu. "Belli bir amaçla geldiğini de anlıyorum. Ama bugünlük dinlenmeni ve ekmeğimi denemeni istiyorum."

Yaşlı adam zorlukla bu kelimeleri söylerken Biram sessizce kapıdan içeri girdi. Çocukluğumda edindiğim bir alışkanlıkla onu karşılamak üzere ayağa kalktım.

Zaurkan ise bana dönerek "Otur, otur. Böyle birşey yapmana gerek yok." dedi.

Biram sessizce yemek getirdiği torbanın bağını çözdü ve getirdiklerini masanın üzerine koydu. Arada sırada Zaurkan'a doğru eğilip, Türkçe birşeyler söylüyordu. Ama bunu fısıltıyla yaptığı için söylediklerini anlayamıyordum. Büyük olasılıkla yaşlı adama akşam yemeğinde ne istediğini soruyordu.

Biram yemeği hazırlarken, yaşlı adam yerinden hiç kalkmadı. Sadece göğsünün yarısına kadar uzanan sakalını sıvazladı durdu. Bu arada uzun uzun bana bakmayı sürdürdü. Yakınımda oturuyordu, ama sanki çok uzak bir yerden izliyormuş gibiydi. Bu mesafeli bakış kalbindeki nezaketi ve ağırlığı yansıtıyordu. Sonra bakışlarını benden yana çevirerek açık kapıdan karanlığa bakmaya ve sanki orada birşeyler oluyormuş gibi büyük bir neşeyle konuşmaya başladı:

"Evet, boruyu çalmam çok iyi oldu Sharakh. Onun verdiği mesajı alan komşu ve akrabalar çoktan toplandılar bile. Şimdi her biri çalışıyor: Bazıları genç keçileri kesip ateşte kızartıyor; diğerleri bir boğayı kesip etini büyük bir tencerede kaynatıyor; bu arada öbürleri ise lapa yapıyorlar. Gençler de aynı şekilde meşguller. Annemin diyarından gelen sevgili konuğum, birazdan Ubıh'ın yaşlıları sana hoş geldin demek için gelecekler. Onları Çerkez paltoları, keskin kılıçları ve kemerlerindeki mükemmel kamalar ile kuşanmış olarak göreceksin. Onlarla çok önceden anlaşmıştık. Kimin Kafkasya'dan bir konuğu olsa orada toplanırız!"

Onu dinledim. Bu arada birçok defa, büyük bir sakinlikle masayı kurmaya devam eden Biram'a baktım. Bu kadar sakin olmasının iki nedeni olabilirdi. Ya Abhazca bilmiyordu ya da onu daha önce de böyle görmüştü.

Zaurkan yerinden kalktı, yanan bir dalı ateşin içinden aldı ve onunla Biram'ın masasının kenarına koyduğu mumu yaktı. Sonra odanın ortasına yürüdü, ellerini beline koydu ve konuşmaya başladı:

"Pekala genç adamlar, kızlara ibrikleri getirmelerini söyleyin. Konuklar şölen öncesinde ellerini yıkayacaklar."

Kulübenin dışına çıktı ve kapının yanında sanki insanlar onun yanından geçerek içeri giriyorlarmış gibi bekledi.

Dışarısı karanlık ve sakindi. Hareketsiz yıldızlar açık gökyüzünü kaplamışlardı. Yaşlı adam konuşmaya yeniden başladı:

"Saygıdeğer Sit, Daut, Soulakh, Tatlastan, Zoskhan, Ahmed. Ellerinizi yıkayın ve konuğumuza masada eşlik edin. Her şey hazır." Bu cümlelerden sonra başını sanki isimlerini saydığı herkes çevresindeymiş gibi hareket ettirdi. Sonra yaşlı ağaca doğru birkaç adım attı. Aşağı baktı ve eğilerek aşağıda görünen kişiye seslendi:

"Sevgili anneciğim, bugün neden bu kadar üzgünsün? Yaklaş ve konuğumuza sarıl. Unutma ki, o senin ülken olan Abhazya'dan geliyor. Geride bıraktığımız kardeşlerimiz için ne kadar üzüldüğünü ama gözyaşlarını bizden sakladığını çok iyi hatırlıyorum. O senin gerçek kardeşin değil, ama Abhaz olduğu için, o da kardeşin sayılır. Onunla konuş. Belki de erkek kardeşlerin hakkında birşeyler biliyordur.

Zaurkan ayağa kalktı. Sonra da kendisiyle aynı boyda ya da neredeyse ona yakın biriyle konuşmaya başladı.

"Baba. Seni mutlu etmek istedim. Genç ya da yaşlı, Abhazya'dan bir misafir geldiğinde sen her zaman onu yedirir, misafirleri çağırır ve ona Mzymta Nehri'ne kadar eşlik edersin. Bugün konuğumuz Sharakh Kvadzba. Genç, ama onu gerektiği gibi ağırlayamamak bizim için utanç verici olur. O kadar uzaktan bize ne olduğunu ve Ubıhların dünya üzerinde neden yok olduğunu öğrenmek için gelmiş olmalı." Zaurkan eve girmek üzereyken kapıda durdu ve sesini yükselterek;

"Ellerini yıkayan herkes sevgili konuğumuzla masaya oturmak üzere davetlidir." dedi.

Sonra birdenbire Abhazca'dan Ubıh diline geçti. Bu dil üzerinde çalışmıştım, ama daha önce konuşulurken duymamıştım. Çok az birşey biliyordum ve neredeyse söylediklerinden hiçbir şey anlamamıştım. Sadece arada birkaç kelimeyi anlayıp konuşmanın genel gidişatını hissedebildim. Zaurkan artık ye-

meğe davet etmiyordu. Ses tonundan anladığım kadarıyla başka konulara geçmişti ve arada sırada emirler veriyordu.

Karanlık gökyüzündeki hareketsiz yıldızların altında ayakta durduk. Yanımda, yüz yaşında bir adam, kendisine hiçbir zaman cevap veremeyecek ölülerle konuşuyordu. Yer ayağının altında, gök ise kafasının üzerinde uzanıyordu: Anlaşılmaz konuşmasını dinledikçe, yerin ve göğün Ubıhların başına gelenlerden razı olmayacaklarını düşündüm.

Yaşlı adam Ubıh dilini konuşmayı bıraktıktan sonra el hareketleriyle bana eve girmemi işaret etti.

Girmeden önce Biram ellerimizi yıkamamız için bir testi su getirdi.

Yere yakın masamıza yemek için oturduğumuzda Zaurkan "Tanrının bize verdiklerinden dolayı şükürler olsun." dedi.

Masaya baktığımda, Biram'ın masaya koyduğu ekmek haricindeki her şeyin Kafkaslar'da yediklerimizden çok farklı olduğunu gördüm. Bu tipte Türk yemeklerini yolculuğum esnasında birçok kez yemiştim: Türk usulü yapılmış fasulye çorbası ve haşlanmış et.

Zaurkan tabağımı alarak yemeklerden koydu. Biram masadan uzak bir köşede, gözleri kapalı olarak sessiz bir şekilde oturuyordu. Sanki uyuyormuş gibi bir havası vardı.

Kor hale gelmiş kömürler şöminede yanıyordu ve masanın üzerindeki ince, soluk mumdan duman yükseliyordu. Bu yarı karanlık odada oldukça ilginç bir duygu karmaşası yaşıyordum. Başıma gelenlere hem inanıyor, hem de inanamıyordum.

Zaurkan tam karşımda oturuyordu. Ağır ağır yemek yiyor, arada sırada dönüp ileride bir noktaya bakıyordu. Bu sıralarda yüzünde sanki sözünü dinlemeyen birine bakıyormuş gibi memnuniyetsiz bir ifade oluşuyordu. Birdenbire ellerini dizlerinin üzerine koydu ve yavaş yavaş ayağa kalkarak birine bağırmaya başladı:

"Narchou. Hey Narchou, tüm konuklar yerlerini aldılar mı? Masada herkesin içeceği birşey var mı? Herkes haşlanmış

etten aldı mı? Lütfen dikkatli ol Narchou. Umarım zamanı geldiğinde butu kime vereceğini biliyorsundur?" Zaurkan tüm bunları söylerken ayakta dimdik duruyordu. Çok kısa bir ara verdikten sonra konuşmasını sürdürdü:

"Ve şimdi sevgili konuklarım ve komşularım, yaşım itibariyle kutlamayı başlatmanın bana düştüğüne inanıyorum. Tanrı hepinizi korusun, size mutluluk ve sağlık versin. Bugün aramızda son derece önemli bir konuk var. Belki de ağırlayabileceğimiz, gelmiş geçmiş en önemli ve şerefli konuk. O benim dayım ve annemin erkek kardeşi. Bence o bu mütevazi masaya konulanlardan çok daha fazlasını hak ediyor. Ama gönül rahatlığıyla, hazırladığımız her şeyin büyük bir özen ve sevgiyle hazırlandığını da söylemeliyim."

Zaurkan konuşması sırasında başını yukarıda tuttu. Elleri sanki içki dolu bir bardağı tutuyormuş gibiydi. Masada sanki yüzlerce kişi oturuyormuş ve onları görmesi gerekiyormuş gibi uzaklara bakıyordu. İnsanlar adeta kulübenin dışına taşmışlardı.

Yaşlı adamı ilgiyle izledim: Tavrı, o kadar ikna ediciydi ve bomboş olan etrafına o kadar samimi konuşuyordu ki, bir dakika için her şeyi unuttum. Ziyaret ettiğim bu ülkeyi, aştığım çölü, tırmandığım çıplak tepeyi ve içinde oturduğum bu kulübeyi, her şeyi unutmuştum ve kendimi orada değil de yüzyıl önce yapılan bir Ubıh şöleninde gibi hissediyordum. Neredeyse haşlanan eti, lapayı ve bardaklara boşalttılan içkiyi görür gibiydim. Zaurkan'ın kapıda hitap ettiği ve hiç tanımadığım yaşlı insanların yüzlerini görebiliyordum. Ubıhların tarih sahnesinden kalktığını kim söylemiş? İşte oradaydılar. Benimle oturuyor ve kendi dillerinde sohbet ediyorlardı... Ev sahibinin seçtiği bir misafir ayağa kalkarak benim şerefime kadeh kaldırdı. Onu diğerleri izledi. Onlara ayağa kalkmamaları konusunda neredeyse yalvardım, ama fayda etmedi... Bu anı olabildiğinde uzatmak için gözlerimi kapadım, ama sessizlik birdenbire beni gerçeklerle yüzleştirdi.

Zaurkan konuşmasını bitirdi ve tekrar yerine oturdu. Masada tam karşımda oturuyordu. Yüzünde yorgun bir ifade vardı.

Masada yine o ve ben kalmıştık. Biram bizden birkaç metre ötede oturuyordu. Gözlerini açmıştı. Yüzünde son derece ilgisiz bir ifadeyle bakıyordu. Sanki hiçbir şey olmamıştı. Sanki yaşlı adam hiç ayağa kalkmamış, hiç konuşma yapmamış gibiydi.

Biram'ın nesi vardı? Neden her şeye karşı bu kadar ilgisizdi? Onu merak ediyordum. Belki de gerçekten o vakte kadar uyumuş ve hiçbir şey duymamıştı. Ya da belki de aynı sahneyi defalarca görmekten dolayı sıkılmış ve yorulmuştu.

Zaurkan yorucu bir sessizlikle oturuyordu. Beş dakika, on dakika geçti. Bu arada Biram kömürlerin üzerinde kahve yaptı ve fincanlarımıza koydu. Kahvelerimizi içerken yaşlı adam sessizliğini korudu. Ancak kahvelerimizi bitirdikten sonra yavaş hareketlerle ayağa kalktı ve:

"Sharakh, bu akşam seni daha fazla meşgul etmeyeceğim. Uzun yolculuk seni yeterince yormuş olmalı. Uzan ve dinlen!" dedi. Üzerinde yorgan olan ve odaya girer girmez fark ettiğim tahta yatağı işaret etti.

"İyi geceler" derken kapıya doğru yürüdü ve eliyle beni selamladı. Bir yandan da konuşuyordu:"Ben gidip diğer misafirlere bir bakayım. Birçoğu henüz yemeklerini bitirmediler. Ayrıca yemeğin pişirilmesi ve hazırlanmasına yardım eden komşular da henüz birşey yemediler: Onlarla ilgilenmem gerekiyor."

Kafasını kaldırdı. Duvarın kenarına yasladığı eşyalarını topladı ve bir daha bana bakmaksızın odayı terk etti. Yaşlı adamın önünden geçerek acele ile odadan çıkan Biram bir süre sonra geri geldi ve bana yatağımı gösterdi. Yaşlı adamın yanındaki odada bulunan yatakta yatacaktım.

O gece neredeyse hiç uyumadım. Hala karanlıktı ve yaşlı adamın ayak seslerini duyabiliyordum.

Kimi zaman kısık kimi zamanda yüksek sesle konuşuyordu. Güneş doğarken yattığında ben artık uyumak istemiyordum. Çantamdan bir defter çıkardım ve saatler boyunca hatırla-

yabildiğim her şeyi yazdım. Özellikle de yaşlı adamın gece boyunca söylediği her kelimeyi dikkatle not ettim. Bir yandan yazıyor, bir yandan da onca karmaşık duyguların yaşandığı bir geceden sonra, ihtiyar adamın bana nasıl davranacağını merak ediyordum; kendine gelip, sakinleşebilecek miydi? Onunla konuşabilecek miydim?

Korkularım boşunaydı.

Sabahleyin, dört ağaçtan en yaşlısının altındaki el yapımı banka oturdu ve bana neler anlatmasını istediğimi sorarak sohbeti açtı.

Ona hayat hikayesini dinlemek istediğimi, bana kendisinin de konuştuğu Ubıh dilini öğrenmemde yardımcı olmasını umduğumu ve bunu başka hiç kimsenin yapamayacağını söylediğimde, beni onaylar bir şekilde sessizce başını salladı.

*

O gün bir önceki gecenin etkisiyle oldukça yorgun görünüyordu, o yüzden onu fazla zorlamadım. Ama bir sonraki gün sabahtan işe giriştik. Her gün, sabah ve akşamları onunla birkaç saat konuşuyordum. Onunla bir aydan fazla bir süre, yani vizem bitene kadar tam otuz dört gün kaldım. Vizeyi uzatmak için uzun bir yolculuk yapmam gerekiyordu ama başarma şansım az olduğundan bu riski göze almadım.

Biram; – yaşlı adamın bilgisi olmaksızın küçük bir ödeme karşılığı onunla anlaşmıştım – bazen günde bir defa, genelde iki defa bize orta halli bir yemek getiriyordu ve bu bize fazlasıyla yetiyordu.

Sabahtan öğlene kadar genelde bahçede oturuyorduk. Yaşlı adam ağacın altındaki bankta oturuyordu, ben de onun karşısında elimde defterim, bir çınar ağacının kalın dallarında oturuyordum.

Benim ricam üzerine, Zaurkan her gün sabahtan öğlene kadar Ubıhça konuşuyordu ve ben onu dikkatlice dinliyor, dediklerini yazıyor ve söylediklerini anlamadığımda tekrar söylemesini istiyordum. Geçen hafta iş daha kolaylaştı ama başta

zordu, çünkü yüksekokulda öğrendiklerime rağmen, günlük hayatta kullanılan Ubıh dilini hiç bilmiyordum.

Kafkasya'yı yirmi dört yaşındayken terk eden ihtiyarın hem yerli dilini unutmamış olması, hem de annesinin dili olması dolayısıyla benim dilim olan Abhazca'yı bilmesi büyük bir şans idi. Ayrıca, hayatının son yetmiş beş yılında iyi derecede Türkçe ve Arapça öğrenmişti. O yüzden anlamadığım Ubıhça bir kelime olduğunda, onun gerçek anlamını anlatmak için tüm bu dilleri sayıp döküyordu.

Yüksekokuldayken Abhazca ve Ubıh dillerinin birbirleriyle bağlantılı olduğuna hiç şüphem yoktu. Ama gramerler arasındaki benzerlikleri teorik olarak bilmek ayrı şey, günlük hayatta kullanılan dilin aslında o kadar da benzer olmadığını tecrübeyle öğrenmek ayrı birşey ve hatta görünüşteki benzerlikten dolayı daha kafa karıştırıcı birşeydi. Evet, teorik bilgi birikimime rağmen dili tekrar öğrenmek zorunda kaldım. Bu arada Abhazca ve Ubıhca arasında özellikle eskiye dayanan birçok kelime benzerlikleri keşfettim. Ateş Abhazya dilinde "a-mtsa", Ubıh dilinde "a/midze" demek, ay Abhazya dilinde "a-mza", Ubıh dilinde "a-medzy" demek, yağmur Abhazya dilinde "a-kua", Ubıh dilinde "ak-ku" demek, su Abhazya dilinde "a-dzy", Ubıh dilinde "bzy" demek; gözler Abhazya dilinde "ab-la", Ubıh dilinde "a-blia" demek, tuz Abhazya dilinde "a-djika", Ubıh dilinde "dzhi" demek. Fonetik olarak da birçok benzerlikler vardı, ama aynı zamanda farklılıklar da vardı. Örneğin Ubıh dilinde ve Abhaz dilinde çok farklı telaffuz edilen iki sessiz harf tespit etmiştim.

Burada kalışımın sonlarına doğru, Ubıh dilinin farklı lehçeleri olup olmadığına merak sarmıştım ama bunu öğrenemedim. Zaurkan Ubıh topraklarının göbeği sayılan bir yerde bulunan Sochi Irmağı'nın ağzının yakınlarında yaşamıştı. Onun yaşadığı yerin kuzeyinde, Tuapse civarlarında veya dağlarda yaşayan Ubıhların nasıl konuştuğunu bilmiyordu. Belki de unutmuştu.

Bazen sabah sohbetlerimizde Zaurkan bana anasının vatanı olan Abhazya hakkında sorular sorardı. Bu anlarda sohbete

Ubıhca başlamış olsa dahi dayanamayarak onu daha iyi anlamam için Abhazca konuşmaya başlardı. Özellikle annesinin akrabalarını ve kendisiyle aynı soyadını taşıyan insanları merak ediyordu. Ona defalarca, annesinin memleketi olan Tsebclda'ya yaptığım birkaç seyahatte Shat-lpa ailesinden kimseyle karşılaşmadığımı söylesem de, buna inanmak istemiyordu vc bana gene ısrarla sorardı :

"Belki bir yerde, belki bir kişi, ister kör ister sakat olsun, Shat-lpa ailesinden kimse kalmamış mı Tsebelda'da?"

"Hayır, Tsebelda'da bu soyadını taşıyan kimse yok!" diye sabırla cevabımı tekrarlardım. "Ama Abhazya'nın başka bölgelerinde bu soyadını taşıyan insanlar var. Bazıları yaşlı ve okuma yazma bilmiyor, bazıları genç ve eğitimli, bazıları benim arkadaşım."

Ona bunu ilk söylediğimde biraz olsun bile ilgilenmedi. Sadece Tsebelda'da yaşayan ve annesinin akrabaları olan Shat-Ipa'ları bilmek istiyordu. Ama bir sonrakinde diğer Shat-lpa'larla da ilgilendi ve bana nerede ve nasıl yaşadıklarını ve köylerinin denize yakın mı, uzak mı olduğunu sordu.

Ona Abhazya'da olan tüm değişiklikleri anlatmaya çalıştım. Şehirler, demiryolları ve çevre yolları, deniz kıyısındaki bataklık alanlarını kurutmak için yapılan çalışmaları, sıtmaya karşı yapılan savaşı, hastaneleri, öğrencilerin Abhazya dilinde eğitim gördükleri okulları ve Abhazya Özerk Cumhuriyeti'ndeki Sovyet hükümeti hakkında her şeyi anlattım.

Dikkatlice dinlemeye çalıştıysa da bunu anlamasının çok zor olduğunu hissedebiliyordum. Anlattıklarımla onun hafızasındakiler arasında bir asrın dörtte üçü gibi aşılmaz bir zaman farkı vardı.

Akşamları, havaya göre, bazen bahçede aynı ağacın altında otururduk, diğer zamanlarda evde dururduk ve Zaurkan bana Abhazca konuşarak hayatını anlatırdı. Cümlelerine sık sık Türkçe ve bazen de Arapça kelimeler karışırdı. Daha önce söylediğim gibi Abhazca'yı çok iyi konuşuyordu ama son yetmiş beş yıldır bu dile yüzlerce yeni kelime eklenmişti ve bu boşlu-

ğu doldurmak için bildiği Türkçe ve Arapça kelimeleri kullanmak zorunda kalıyordu.

Bazen bu yüzden ona sorduğum soruları anlamazdı. Bu genelde Abhaz diline yeni giren kelimeleri kullandığımda veya tamamen yeni anlamlar kazanmış eski kelimeleri kullandığımda olurdu.

Bana hayatı hakkında anlattıklarını yazmayı başardım. Zaten yetişemediğimde ve ona tekrar aynı şeyi sorduğumda anlattıklarını yinelemekten her zaman mutluluk duyuyordu. Ya da bazen onun lafını kesmek istemezdim, bu yüzden deftere bir not koyar ve bir sonraki gün yazamadığım veya anlamadığım konuya geri dönerdim. Sonra hikayeyi aynen ilk gün kullandığı kelimeleri kullanarak tekrar anlatırdı.

Geceleri ihtiyar yatmaya gittiğinde yazdıklarımı gözden geçirir, ve bazen son haline getirirken gerekli olacağını düşündüğüm kendi kısa yorumlarımı eklerdim. Ama en önemlisi, tabii ki, hayata sıkı sıkıya bağlı ve gerçekten güçlü bir hafızaya sahip olan Zaurkan Zolak'ın anlattıklarını tam olarak yazabilmekti.

BİZ EVDEYKEN

Çocukluktan itibaren öğrenilmiş bir lisanı unutabileceğimizi düşünmek bir hata, sevgili Sharakh. Hayır, unutamayız, tıpkı benim annemi unutamayacağım gibi, çeşitli diller bildiğim halde ve her birinin ne kadar gerekli olduklarını bildiğim halde. Gençken üç dil öğrenmiştim. Denizi karşınıza aldığınızda Adigler, Ubıhların sağında ve Abhazlar da solunda yaşardı. Yalnızca Abhazca değil, Adigce de biliyorum; elbette çok iyi değil ama biliyorum. Hepimiz yakın komşulardık, bu sebeple hepimiz birbirimizin dilini bilmek zorundaydık.

Ubıhça benim ana dilim. Çocukluk yıllarımda etrafımda hep bu dil kullanılırdı; evde, evin etrafında ve gittiğim her yerde. Nasıl unutabilirim ki? Abhazca'yı annemden öğrendim. Büyükannem Adigce'yi çok iyi bilirdi ve ben küçük bir çocukken bana Adigce peri masalları, bilmeceler ve hikayeler anlatırdı. Onunla değirmene yürüyüşümüzü ve başının üstünde bir çanta dolusu tahılı nasıl taşıdığını hatırlıyorum. Yünü döndürebilmek için ellerini serbest bırakırdı. Bu arada büyükannemin dili de boş durmazdı; bana Adigce peri masalları ve komik atasözleri anlatırdı. Bir keresinde, hatırlıyorum beni durdurup, bizim patikanın üzerinde emekleyen bazı karıncaları göstermişti :

"Bak, sırayla gidiyorlar. Onları durdurabilir misin?"

"Sadece seyret." dedim ve karıncaların üzerine adım atmaya yeltendim, fakat büyükannem buna izin vermedi.

"Karıncalardan daha güçlü olduğunu göstermek mi istiyorsun?" dedi büyükannem. "Eğer silahlı adamlar bizi ağaçların arasında görüp öldürseler ya da atlarına bizi çiğnetseler nasıl olur? Bazen en küçük ve en zayıf olan en akıllıdır.

Sonra büyükannem bana bir hikaye anlattı. Hafızamız bir

elek gibidir: Bazı şeyler geçer, bazıları ise geçmez. Adig hikayesi geçememişti, bundan ötürü onu sana anlatıyorum.

Bir zamanlar bütün dilleri anlayan bir adam vardı: Kurtların, kuşların, karıncaların dilini biliyordu. Bir gün ağaçların arasında yürürken yanlışlıkla bir karıncanın üstüne basar. Karınca öfkeyle bağırır :

"Bu ne tür bir aptal ki, nereye gittiğine bakmıyor?"

Adam bunu duyunca karıncayı yakalar, onu avucuna koyar ve şaşkınlıkla ona bakar.

"Senin ne kadar büyük bir kafan var!"

"Beyinlerimi muhafaza ettiğim yer orası!" der karınca.

"Senin neden o kadar ince bir belin var?"

"Çünkü ben yemek için yaşamıyorum fakat yaşamak için yiyorum."

"Bir yılda ne kadar yemek yersin?"

"Bir buğday tanesi bana bütün sene yeter." der karınca.

"Oldu o zaman görelim bakalım bir buğday tanesi sana bütün sene yetecek mi?" der ve karıncayı buğday tanesiyle bir kutunun içine koyar.

Bir yıl sonra adam karıncayı hatırlar, kutuyu açar ve şaşkınlık içinde, karıncanın buğdayın sadece yarısını yemiş olduğunu görür.

"Neden buğdayın sadece yarısını yedin?" diye sorar adam.

"Çünkü beni hiçbir suçum olmadığı halde hapseden kişinin beni bir değil iki sene de hatırlamayabileceğini hesap ettim, bundan dolayı her ihtimale karşı kendime buğdayın yarısını bıraktım." diye cevaplar karınca.

Bu hikayeyi severim sevgili Sharakh, ama sanırım onu bir başkasına son anlattığımdan bu yana yirmi yıl geçmiş. Anlatacak hiç kimse yoktu. Hikayeyi bu kadar iyi hatırlamamım sebebi, sanırım uzun yaşamım boyunca zaman zaman bu küçük karınca gibi hareket etmiş olmamdır. Doğru, aklımdan ziyade dayanıklılığım ve gücüm beni tehlikelerden korudu. Eğer güçlü

olduğum kadar zeki olsaydım bugün bütün hayatım çok daha farklı olurdu. Sana daha önce de bahsettiğim gibi annem Tsebelda'lı bir Abhaz idi ve Shat-lpa ailesinden geliyordu. Bana Abhazca'yı o mu öğretmişti, yoksa ben mi en baştan beri biliyordum bundan pek emin değilim. Hatırladığım kadarıyla küçükken ve daha sonra gençlik çağlarımda bir defada uzun süreler boyunca olmak üzere dayılarımda kaldım. Çok konuksever büyük bir aileleri vardı ve eğer kışın onlarda kalırsam, akrabalarımın evine sıkça konuk olan ünlü Tsebelda şarkıcılarından ve hikaye anlatıcılarından sık sık şarkılar ve hikayeler dinlerdim.

Abrskil ve eski zaman savaşçıları Narts'ların* efsanelerini burada duymuştum. Hatırlıyorum, birisini güzel konuşmasından ötürü methetmek istediğimiz zaman onu hitabet yeteneği sayesinde bir çömlek dolusu suyu kaynatan narta benzetirdik. Bu nartın hikayesi oldukça sık anlatılırdı. Bunu pek çok defalar duymuştum: Hikaye, nartlıların hangisinin en uz dilli olduklarını kanıtlamaya çalışmaları hakkındaydı. Her biri sırayla konuşurken gidip çömleğe bakmış, fakat su hala soğukmuş. Sadece aralarındaki en etkili söz söyleyen konuştuğunda, demecinin ortasında çömlekten bir parça duman yükselmiş ve sözünü bitirdiğinde de su fokurduyor ve kaynıyormuş. Konuşması son derece akıcı, dürüst ve doğruymuş.

Annemin erkek kardeşleri en çok konukseverliğe değer verirlerdi, sonra da etkili ve güzel konuşmaya.

Muhtemelen rahmetlileri andığım için bugün sık sık gözüm seğiriyor.

Çocukluk dönemime ait bildiğim her şey mezar taşı üzerindeki yazıt gibi hafızama kazınmış. Yıllar geçiyor fakat ne yağmur, ne kar, ne rüzgar, ne de kum fırtınası mezar yazıtını silemiyor.

Çocukluğumun lisanlarını hatırladığım için şaşırma Sharkh. Eğer bunları unutsaydım ben kendime şaşırırdım.

---

* Birçok Kafkas etnik gruplarının epik masallarında geçen kahramanlar.

Hayat beni Türkçe ve Arapça öğrenmeye zorladı ve bunun için minnettarım. Zor bir hayatım oldu ve bu iki lisan olmadan hayatta kalamazdım; bu iki lisanı bilmek beni mutlu etmedi, ama ölmekten de kurtardı.

Bana dün ne Türkiye'de, ne Suriye'de, ne de herhangi başka bir yerde benim gibi Ubıhların dilini konuşan birisine rastlamadığını söyledin. Ayrıca Kafkasya'da, Ubıhların topraklarında bu dili konuşabilecek tek bir kişi bile kalmadığını da belirttin. Seni yanlış anlamış da olabilirim, ama sanırım Ubıh dilinin artık yok olduğunu söylemek istedin. Ama haklı olsan bile, bana göre bu doğru olamaz.

Birçok kereler, Ubıh diyarına seyahat ettiğini söylüyorsun. Orası çok yakındır, tüm yapman gereken Khosta nehrini geçip Sochi nehrine doğru yönelmek. Bugün oraların ne durumda olduğunu bilmiyorum, fakat o zamanlarda nehir genişti. Söyle bana, nehre doğru baktığında nehir seninle konuştu mu? Yoksa onu anlamadın mı? Aktığından bu yana konuşur o, tek bir su damlası kalana dek de konuşacak.

Büyük ihtimalle Ubıh topraklarına gittiğinde, içinde Bythka'nın bulunduğu kutsal mabedimizi de görmüşsündür. Bazı insanlar onu bir tapınak, bazıları ise bir ikon olarak adlandırıyor. Yüksek bir tepenin altında yeşil bir çayır uzanır ve tepenin üstünde yedi büyük meşe ağacı vardır; bu ağaçlar kutsal mekanı yaprakları ile korumaktadırlar. Dalları birbirinin üstüne binmiştir ve yapraklar birbirleriyle fısıldaşmaktadır. Orada durduğunda nasıl bizim dilimizde konuştuklarını duymadın mı? Her bahar Bythka'yı görmeye gelenler tarafından ağaçlara tutturulan sıcak mumların gövdelerinde bıraktığı sayısız izi görmedin mi?

Ubıh topraklarında yaşarken yaşlıların, ikonun yazın başlangıcında kutsal mekandan kaybolduğunu defalarca anlattıklarını duymuşumdur. Aniden bir gök gürültüsü duyulur ve mabet şimşek kıvılcımları arasında gökyüzünde dağların yüksekliklerine kadar uçar ve yazın sonunda geri dönermiş.

Türkiye'ye göç ettiğimiz sene ikonun başına korkunç bir şey geldi. Sisli bir geceydi ve kışın tam ortasıydı. Kutsal alanın olduğu yerde bir şimşek çaktı; bu şimşek aralıksız olarak dakikalarca sürdü. Genç, yaşlı herkes ne olduğunu anlamadan evlerimizden dışarı fırladık, o anda ikonun gökyüzünde alev alev yandığını gördük.

Daha önce hiçbir Ubıh, ikonun kışın ortasında kutsal yerini ne terk ettiğini ya da geri döndüğünü görmemişti; bu sadece yazları olurdu.

Herkes bunu kötü bir işaret olarak değerlendirdi.

O yedi meşenin altındaki ebedi kutsal su kaynağını hiç gördün mü? Eğer onu gördüysen ve yanında oturduysan onun sesini duymuş olmalısın.

Ayrıca sana Matsesta'da ateşli suyun aktığı yerde bulunup bulunmadığını sormak istiyorum; burada toprak sıcak gözyaşları dökmektedir. Dört ayrı yerden fışkıran bu ateşli su sana hiçbir şey söylemedi mi? Ama hiçbir şey fark etmemiş ve hiçbir şey duymamış olsan bile kıyımızdaki denizi mutlaka görmüş olmalısın. Seninle konuşmadı mı? Sana hiçbir şey söylemedi mi?

Peki ya atalarımızın mezarları? Mezar taşlarının sessiz olduğuna inanmıyorum. Eğer hafızan kurumadıysa onlar da seninle konuşabilir.

Peki ya burada değil de orada yaşayan kuşlar? Onların da lisanını duymadın mı?

Hayır, sevgili Sharakh, bir lisan senin düşündüğün kadar çabuk yok olamaz, çünkü o sadece insanların dillerinde yaşamaz; onların içinde de yaşar. Hem sadece onların içlerinde değil denizin, toprağın ve taşların içinde de yaşar. İnanıyorum ki Ubıh topraklarında hala dal dalla, taş taşla, nehir nehirle benim kendi dilimde konuşuyor.

Babam ve büyükbabam köylüydü. Büyükbabam ben doğmadan önce ölmüş, ama bana onun bir çoban olduğunu söylediler. Ailesinin geçimini sağlamak için soylu bir adamın sığır

sürüsüne bakıyormuş. Babam Hamirza çiftçilik yaptı. Darı ile mısır yetiştiriyordu. Sabahtan akşama kadar o kadar çok çalışırdı ki ne zaman gecenin ortasında kalksam onu uyurken bulurdum. Ama onu hiçbir zaman günün ortasında otururken görmedim.

Annem ve babamın ilk çocukları büyük kız kardeşim Ayşe idi. Sonra ben doğdum. Daha sonra küçük erkek kardeşim Mata ve en son da iki küçük kız kardeşim Juna ve Kuna. Onlar ikizdiler.

Anadolu'ya göç edene dek hep beraber yaşadık. Ayşe hariç, çünkü Garun adında bir köylü ile evlenmişti ve yakın bir kasabada oturuyorlardı.

Birçok balarısı kovanımız vardı ve her sonbaharda mısır, balımız ve arı sütümüzün neredeyse tümünü satardık, bunun karşılığında tuz, sabun ve en önemlisi barut alırdık.

Kuraklık ya da şiddetli yağmurlar olduğu zaman ve mahsuller kötüleştiğinde, babam ve ben küçük erkek kardeşimi evde bırakarak Sochi nehrine giderek odun keserdik. Hiç yol yoktu, bu nedenle odunları öküzlere yükleyip kıyıya taşır ve onları oraya gemiyle gelmiş bulunan Türk tüccarlarına satardık. Çok az bir ücret öderlerdi ve bizim de Alou'nun oğlu Shardyn'e onun topraklarındaki ağaçları kestiğimiz için belli bir ücret ödememiz gerekirdi.

Tabi ki ona başkasına ödeyeceğimizden daha az bir ücret öderdik. Bunun iyi bir nedeni vardı, bizler birbirimizle akrabaydık. Abhazlar gibi biz Ubıhlar da süt çocuğu alma gibi saygın bir geleneğe sahiptik. Biz köylüler, soyluların çocuklarını kendi evlerimize getirir ve böylece onlarla akraba olurduk. Bazen bir köylü, bir çocuk doğmadan önce bazı ayarlamalar yapardı. Köyün en saygın kişilerini baba olacak kişiye göndererek onun elbisesine dokunmak için izin istetirdi; bu hareket akraba olmayı sembolize ederdi.

Eğer soylu bir kişi oğlunu bir köylünün bakımına vermişse ve oldukça varlıklı ve güçlü ise, köylü onu patronu olarak görür ve onun yardımına güvenirdi.

Soylular aslında oldukça ayrımcılardı. Çocuklarını kolay kolay herhangi birinin bakımına bırakmazlardı, hangi aile ile akrabalık bağı kurmanın uygun düşeceği, hangi ailenin daha faydalı olacağı ve gerektiği durumlarda hangi ailenin desteğinin en güvenilir olacağı konusunda çok dikkatli seçimde bulunurlardı.

Bizler, büyükannem tarafından büyütülen Alou'nun oğlu soylu Shardyn'in akrabalarıydık. Onun korusunda odun keser ve başka bir kimseye ödeyeceğimizden daha az bir tutar öderdik. Bazen ona sadece hediyeler gönderirdik.

Alou'nun oğlu Shardyn tüm Ubıh soyluları gibi kestane ağacından inşa edilmiş güzel ve sağlam bir evde yaşamaktaydı. Tarlalar, ağaçlar, otlaklar ve meralara sahipti. Köyümüzün insanları ona ve kendilerine ait hayvanları bu otlak ve meralarda yetiştirirlerdi. Hep beraber onun topraklarını sürer, tohum eker ve hasat alırlardı. Ayrıca onun için üzüm toplar ve kendilerine yaparken onun için de şıra yaparlardı.

Bayramlarda akrabalarımın ona nasıl hediyeler sunduklarını hatırlıyorum; bir oğlak, kuzu ya da genç bir boğa. Ona fındık, bal, şıra, neleri varsa hediye olarak verirlerdi.

Alou'nun oğlu Shardyn'i daima bir savaşçı ve asker olarak hatırlayacağım. Eyerlenmiş bir at gece gündüz daima onu beklemekteydi ve silahları da her an hazırdı. Onu neredeyse savaşmak, yağma yapmak ve akın etmek dışında başka bir iş yaparken hatırlamıyorum.

Bazen bir baskının ardından eğer başarı sağlanmış ise deniz kenarına gider ve orada ele geçirdiği köleleri Türk gemileri ve filikaları ile gelen tacirlere satardı.

Ancak bu kölelerin bir kısmını daima kendi evinde hizmetçi olarak çalıştırırdı – tutuklular onun kişisel malıydı – ve onları satabilir, öldürülebilir ya da belli bir ücret karşılığında serbest bırakabilirdi.

Komşular ya da soylular arasında kavga olduğu zaman (ki bu sıkça olmaktadır), Alou'nun oğlu Shardyn anlaşmazlığın tar-

tışıldığı toplantıya gider ve akraba grubundan adamlar da onu korumak ya da öldürülecek olursa öç almak amacıyla kendisine eşlik ederlerdi.

Her defasında yanında farklı biri olurdu. Ama babam Hamirza, onun süt kardeşi olarak, Alou'nun oğlu Shardyn'i gittiği her yerde takip ederdi. Duyduğuma göre eski zamanlarda Abhazya krallığı zamanlarında Ubıh toprakları Abhazya'nın bir bölümüydü, ama benim zamanımda durum artık böyle değildi. Bizler Abhazya'ya ait değildik ve kendi özerk prensliğimize de sahip değildik. Aristokrasi arasında birçok söz sahibi soylu vardı. Bıı kişiler güç için kendi aralarında savaştıkları halde Ubıhları beraber yönetmekteydiler. Ama bu konuyu, daha sonra sana başımıza gelen kötü şeylerden bahsederken anlatacağım.

Babam Hamirza iyi kalpli ve dürüst bir adamdı. Köyde bir anlaşmazlık olduğu zaman genelde kendisinden adil ve dürüst olarak hakemlik etmesi istenirdi. Savaş ve akınlarda cesur ve acımasızdı ve cesarete her şeyden daha çok önem verirdi.

Ben ve erkek kardeşim henüz çocuk iken babam bize kılıcın nasıl kullanılacağını, bir hedefe ateş etmeyi ve atın üzerine korkusuzca atlamayı öğretmişti. Kışın dağlara avlanmaya gider, atış alıştırmaları yapar ve tuzaklar kurardık. Eğer kar yağmış ise avlanmaya kızaklarla giderdik. Bize bunları da öğretmişti.

Deniz yakındaydı ve babam bizi oraya yüzmeye, kürek çekmeye ve yelkenli kullanmaya götürürdü. Ubıhlar botlarıyla açılarak bazen balık tutar ve bazen de Abhazya sahillerini yağmalamaya ya da denize vaktinde açılamayan Türk tacirlerin filikalarını soymaya giderlerdi.

Annem Nasi, ikiz kız kardeşlerim doğduktan sonra sık sık hastalanır olmuştu, fakat gençliğinde olduğu gibi hiçbir şeyden korkmazdı ve akrabalarını ziyaret etmek için Tsebelda'ya yanına hiç kimseyi almadan giderdi. Yanına yalnızca bir silah ve beni alıp at üstünde yol alırdı. Gözlerimi kapadığımda hala onu hafızamda genç bir kadın olarak canlandırabiliyorum. Uzun

boylu ve çok narindi, kumral örgüleri topuklarına kadar uzanıyordu.

Fakirdik ve birçok derdimiz ve sıkıntımız vardı. Fakat o günleri ailem için mutlu zamanlar olarak hatırlıyorum, aslında belki de daha sonra başımıza gelen korkunç olaylarla karşılaştırıldığında mutlu görünüyorlardı.

Benim yaşımda olduğunda çocukluk, yaşamın en kısa dönemi gibi görünür: Ne olduğunu anlayamadan artık çocuk değil, savaşçıların en genci olursun ve geri kalanlarla birlikte yürümeye mecbursundur.

Babam, erkek kardeşim ve kasabamızdaki diğer erkeklerle birlikte üç akına katıldım. İlk akın kısaydı; güneye Abhazya'ya gittik. İkinci ve üçüncüsü daha uzundu; kuzeye dağların ötesine gittik. Kuzeye yaptığımız bu akınlar, Rus Çarının Ubıhlara savaş açtığı o karanlık günlere denk gelir.

Savaş bir ya da iki yıl değil, çok daha uzun süre devam etti. Ne kadar sürdüğünü hatırlayamıyorum bile, fakat savaş sırasında nasıl kışların çok defa yaza döndüğünü ve sonlarına doğru her bir erkeğin hasta ve yaşlılar için savaştığını çok iyi hatırlıyorum. Özellikle yazları, ilk çağrıda toplanma meydanına gidebilmemiz için, silahları ve erzakları tarlada çalışırken bile yanımızda taşımak gerçekten zordu. Evet Sevgili Sharakh, bunlar kötü zamanlardı. En iyi at dahi akıttığımız bu kan nehrini geçemezdi. Fakat ne kadar kan dökülürse dökülsün, bu Ubıhlara acıdan başka hiçbir şey kazandırmadı ve bildiğin gibi en acı şey, boş yere dökülen kandır.

O zamanlar halen ne Rus Çarı'nın nasıl güçlü olduğunu, ne kadar askere sahip olduğunu, ne de bizi en başından beri savaşmaya çağıran Türk Sultanı'nın asıl niyetini biliyorduk. Oh, Sevgili Sharakh, tabutun başındaki insanlar ağlayıp, yüzlerini ve göğüslerini kanatana kadar çizerek yas tutarlarken, bu sadece onların akrabalarının kederlerini hafifletirdi; ölüye kimse yardım edemez. Aynı şey benim hikayem için de geçerli değil mi?

Babam, kardeşim ve ben silahlarımızı aldık ve sonuna kadar asla onları bırakmadık.

Elbette, Ubıhların diyarı asla barış içinde değildi; yağma ve baskınların, Türkiye'deki tüccarlara köle satışlarının, aileler arasındaki, Ubıhlar ve komşu kabileler arasındaki düşmanlığın, kadınların kaçırılmasının ve kan davalarının olmadığı bir hayat hayal edemezdik. Fakat tüm Ubıhlar tehlike içine girdiği zaman, bu tehdit hariç her şeyi unutmuştuk.

Ubıhlar, bunlar komşuları da olsa, uzaktaki Yunanlar veya Romalılar, Araplar veya Türkler de olsa, her zaman kendi bağımsızlıklarını ihlal edenlere karşı kendilerini savunma kabiliyetine sahiptiler. Bazı savaşlar hakkında efsaneler vardır. Yaşlılar diğerlerine bunları hatırlatır, fakat hiç kimse Ubıh erkeklerin savaşçı olarak yetiştirilmediği bir zamanı hatırlayamaz. Başka türlü olabileceğini ya da eli silah tutan bir kimsenin bunu reddebileceğini düşünemezdik. Ve eğer aramızda böyle bir suçlu çıkarsa, isminden men edilir ve sürgün edilirdi.

Her aile, yılın hangi zamanı olursa olsun, en sıcak mevsim olan yazın bile, ilk çağrıda bir savaşçıyı yürüyüşe göndermek zorundaydı. On erkek bir lider seçerdi ve bu liderler de liderlerini seçerlerdi ve sıra böyle devam ederdi. On binlerce erkek asker yürüyüşe çıktıkları zaman, kendilerine kumandan olarak birçok kez savaşa katılmış, tecrübeli, sabırlı ve cesur bir komutan seçerlerdi. Seçildikten sonra onun sözleri ister soylu, ister köylü olsun herkes için kanun gibiydi. Nerede ve ne zaman toplanılacağına o karar verirdi. Ne kadar sayıda piyade ve süvariye ihtiyaç duyulduğuna o karar verirdi. Büyük komutan dışında her erkek gerekli malzemeleri yanında taşımak zorundaydı. Balla karıştırılmış hamur, közlenmiş et, közlenmiş peynir, kırmızı ve beyaz tuz. Herkesin yanında iki çift yumuşak derili bot, yün çorap ve keçeleşmiş pelerin getirmesi gerekiyordu. Bazılarına ayrıca çekiç, balta, halat ve kürek getirmeleri söylenmişti. Bu nehre köprü yapılması gerekirse veya soğuk mevsimlerde uyumak için kulübelere ihtiyaç duyulursa diye istenmişti.

Yürüyüşe çıkmadan önce birisi, şu anda bendeki gibi bir boruya üflerdi.

HACI BERZEK KERANTUKH

Adagva'nın oğlu Hacı Berzek yirmi yıl boyunca Ubıhların büyük kumandanı oldu. Birçok kanlı savaştan zaferle çıktı; Rus Çarı'nın generalleri onu güçle ele geçiremeyince ondan açıkgözlülükle kurtulmaya karar verdiler. Ubıhların büyük liderinin başını getirene bin gümüş ruble vereceklerini duyurdular.

Bununla birlikte onun şansı yaver gitti. Hiç kimse ona ihanet etmedi. Sonunda gönüllü olarak liderliğini bıraktı.

Hiçbir zaman bunun gerçek nedenini öğrenemedim; belki de bunu ilerlemiş yaşı nedeniyle yapmıştır veya olayların akışı insanları, bu yaşlı ve tecrübeli savaşçının çok tehlikeli gördüğü bir yola sürüklüyordu; onun ise buna engel olacak gücü yoktu. Sebebi ne olursa olsun askeri liderliği bıraktı, evine döndü ve kısa bir süre sonra da öldü. Bu Ruslarla Türkler arasındaki büyük savaşın sona ermesinden bir yıl sonraya denk geliyordu. Yeğeni Hacı Berzek Kerantukh onun yerini alarak yeni büyük komutan oldu.

Birçok kişi bu değişiklikten dolayı mutsuzdu; onun en iyi seçim olmadığını düşünüyorlardı. Fakat savaş devam ediyordu ve bu nedenle tartışacak veya itiraz edecek zaman yoktu. Üstelik bu adamın amcası bir zamanlar büyük bir liderdi.

Hacı Berzek Kerantukh Ubıhların lideri olduktan kısa bir süre sonra birçok kişi seçimin doğru olduğuna karar verdi; ortalarda onun korkak biri olduğuna dair dedikodular dolaşmasına rağmen, o cesur ve dayanıklı olduğunu ispatladı. Büyük savaşın başlangıcından kısa bir süre önce Çar'ın generalleriyle barış yaptı; hatta kendisine askeri rütbe ve gümüş ruble verdiler. Sonra birkaç sene boyunca amcası Ubıh ordusunun başında Çar'ın generallerine karşı savaşırken, o evde halısının üstünde oturarak tavla oynadı.

Kırım Savaşı olmasaydı, Sevgili Sharakh, Ubıhların yaşantısı tamamen farklı olurdu. Savaş sırasında Rus ordusu Abhazya ve Ubıh kıyısından geri çekildiğinde Başvezir Ömer Paşa bölüklerini Sukhumi'ye yerleştirdi. Dağıstan dağlarından ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan deniz yoluyla mollalar geldiler. Topluluklarımızın içine sızarak Rusların yenilgiye uğratıldığını ve asla geri dönmeyeceklerini söylediler.

"Allah'ın yeryüzündeki vekili, büyük Sultan'ın kutsal sancağını dağlarınızda dalgalandırmak üzere size geldik!" dediler.

İşte Hacı Kerantukh'un Çar'dan yüz çevirip Sultan'a yönelmesi bu zamana rastlar. Çerkez paltosunun omzundaki şeritleri söktü ve gümüş rubleleri almayı bıraktı.

Abhazya özerk prensi Hamutbey Chachba Çar'ın tarafında kaldı, fakat Hacı Kerantukh Sultan'la görüşmeye gitti. Bu bizim liderimiz olduğu zamandı ve hemen sonra Türkler gemilerle askerlerini Türkiye'ye geri gönderdiklerinde o geri dönmedi.

Çarın generalleri bıraktıkları istihkamları almak için birbiri ardınca geri dönmeye başladılar. İşte o zaman Hacı Kerantukh hiçbirimizin beklemediği bir cesaret ve dayanıklılık gösterdi. Türkler gitmişti, fakat o çarın generallerine karşı savaşmaya devam etti. Çarın savaş gemileri Tuapse, Adler yakınlarında ve Sochi nehrinin ağzında askerlerini karaya çıkarmaya başlamışlardı. Onların Ubıhların yerleşim merkezlerinin içlerine girmek için aceleleri yoktu. Sadece yerleştikleri kaleleri yeniden inşa ettiler, fakat biz biliyorduk ki onlar bununla kalmayacaklardı. Liderimiz Hacı Kerantukh da bunu çok iyi biliyordu. Eline her fırsat geçtiğinde, çarın bölüklerinin karaya çıkmasını engellemeye çalıştı ve istihkamlarını bitirmeden önce onlara saldırdı.

Kendi sadakatimizle gurur duyuyorduk, fakat sana gerçeği söylemeliyim ki Sevgili Sharakh, artık insanlarımız savaştan dolayı bitkin hale düşmüşlerdi. İnsanların cenazeler veya evlilik törenleri için bile bir araya gelmeye, ekinleri çapalamaya veya çapalanan tahılları satmaya zamanları yoktu.

Allah'ım bu ne kadar uzun zaman önceydi ve bu kararsız dünyada o zamandan beri ne kadar çok şey değişti!

*

Hayat bazen denize benzetilir ve haklı bir benzetmedir bu, çünkü hayatta olduğu gibi, denizin acımasız dalgaları bazen yollarına çıkan her canlıyı yok edip gömer ve bazen de kolay avla tatmin olup hemen geri çekilir. Fakat dalgaların ileri geri gittiği yerde hayat aynı şekilde yok olur, tıpkı sıcak kumların üzerinde kurumaya yüz tutan kıyıdaki su gibi.

Ubıhların başına ne geldiğini düşündüğüm zaman daima bunu hatırlarım ve umarım sana her şeyi birer birer anlatabilirim.

*

Birden köyde iyi haberler yayılmaya başladı; Ruslar, Ubıhlarla barış antlaşması imzalamak istiyordu ve bir hafta içerisinde Mzymta'nın kıyısındaki feribot geçiş yerinde çar tarafından gönderilen bir general liderimiz Hacı Kerantukh'la görüşecekti. Bu görüşmeler sırasındaki arabulucu Ubıhlar tarafından yetiştirilmiş Abhazya'nın özerk prensi Hamutbey Chachba olacaktı.

Hacı Kerantukh'un diğer soylu ailelerinden bazı etkili insanlarla anlaşmazlığı vardı fakat savaşta cesaretini kanıtlamasından sonra Ubıhlar ona güveniyordu. Eğer onu merak ediyorsan, sana orta yaşlı ama saçlarında henüz beyazlar çıkmamış, sağlam ve güçlü yapılı, ateş gibi hızlı hareket eden, tok ve yüksek sese sahip, sert ve hükmedici bakışları olan biri olduğunu söyleyebilirim. Bakışlarıyla bir kişiye uzun uzun dikkatlice bakarak karşısındakinin gözlerini başka bir yöne kaçırması ya da aşağı indirmesi için baskı yapmak hoşuna giderdi.

Diğer birçok Ubıh genci gibi ben de Hacı Kerantukh'un ününden ve de yürekliliğinden sarhoş olmuştum. Onu o kadar çok seviyordum ki onun için bedenimi kalkan yapmaya her zaman hazırdım. Benden kaynaklanmayan sebeplerden ötürü buna hiç fırsat bulamamıştım. Onun yakın korumalarından bir ta-

nesiydim. Üç yıl boyunca onunla birlikte oldum ve onu her şeyiyle kendime örnek alıyordum. Üzerindeki ceketin eteklerini kemerinin içine sokuşturmasını, atını sürerken kamçıyla tuttuğu elini serbest bırakışını ve eyerinin üzerinde sola doğru hafifçe eğilmesini, her şeyini taklit ediyordum.

Uzun yaşamımdaki deneyimlerin beni çok daha akıllı kıldığı şu günlerde Hacı Kerantukh'un o zamanlar ve sonradan yaptıklarını, aldığı kararları gözden geçirdiğimde, onun hiç düşünmeden çok acele karar veren, çok kibirli, çok sabırsız ve de hepsinden önemlisi çok sığ görüşlü birisi olduğunu anımsıyorum. Fakat o günlerde deneyimsizliğim ve toyluğumdan ötürü bunların hiçbirini fark edemiyordum.

Ah toyluk! Bunun en iyi yanı yorgunluk nedir hiç bilinmemesi ve hiçbir şeyin aklı fazla meşgul etmemesidir.

Çok defalar akınlara, çarpışmalara katıldım; çıplak kılıcımla kurşunlara karşı savaştım ve hiçbir zaman ölülerden yana gözümü çevirmedim. Ancak gençtim, tümüyle kaygısız ve tasasızdım, pamuk ipliğine bağlı yaşadığımdan habersizdim.

Çok iyi hatırlıyorum; o gün ilkbahar yerini yaza bırakmış olmasına karşın normalin üzerinde bir soğuk vardı.

Bin beş yüz asker, Byktha yakınındaki kutsal yerde uygun adım marş vaziyetinde hazır bir şekilde yularlarına sarılmış dimdik bekliyorlardı. Hacı Kerantukh sana sözünü etmiş olduğum yedi yaşındaki meşe ağaçlarının altında sözü en çok geçen Ubıhlarla buluşuyordu. Bütün askerler onların uzun bir süre nasıl münakaşa ettiklerine tanık oldular, fakat aralarından çok azı çekiştikleri konunun ne olduğunu biliyordu. Ancak ben bir koruma görevlisi olarak neler olup bittiğini duyabilecek kadar onlara yakındım. Hacı Kerantukh, çarın generaliyle antlaşma konusunda görüşmeye giderken yanına fazla asker almama konusunda diretiyordu.

"Ondan korktuğumu düşünmesini istemiyorum," dedi Hacı Kerantukh." Yanıma sadece 10 adam alacağım, geri kalanlar burada bekleyecekler."

Fakat diğerleri onunla aynı fikirde değillerdi. Onlar görüşmenin barış içinde değil, savaşla sonuçlanabileceğini söylüyorlardı. Çarın generalinin güvenilir olmayabileceğini; hala liderleri ve Çerkez hükümlüleri teker teker toplayıp Sibirya'nın sert iklimine gönderdiklerini, bu buluşmanın da tehlikeli olabileceğini, bundan ötürü Ubıh liderinin yanında askerlere ihtiyaç duyabileceğini söylüyorlardı.

Nihayet Hacı Kerantukh ikna oldu. Hepsi bir anda ayağa kalktılar. Kerantukh atına atladı ve bin beş yüz atlısıyla Mzymta Nehri'ne hareket etti.

Genellikle bu kadar çok sayıda asker birlikte yürüdüğünde hepsi şarkı söylerdi. Biz o sabah sessizce ilerledik; çarpışmaya hazırdık ama arkamızda yuvalarımız, ailelerimiz, bakımsız haldeki tarlalarımız vardı. Savaşmaya hazırdık, ama bir gün bu kan dökmenin sona ermesi gerektiğini düşünmekten kendimizi alamıyorduk. Kim bilir belki de tüm bunlara son vermek için bugün güneş batmadan önce karar alınacaktı.

Ansızın, dizginleriyle dört nala giden Hacı Kerantukh durup atından indi ve gözlerini gökyüzüne dikti.

Bizler de indik ve aynı şekilde başlarımızı gökyüzüne kaldırdık. Gördüğümüz batı tarafına uçmakta olan, gökte kalın siyah köşeli bir üçgen oluşturan bir kuzgun sürüsüydü. Hepimizin cesareti kırılmıştı, ama Hacı Kerantukh'un neler söyleyeceğini duymak için sessiz kalıp, bekledik.

"Sakhatkeri'yi buraya çağırın!" dedi gökyüzünden gözünü ayırmadan. Bir dakika içerisinde sıra halinde duran askerlerin arasından Sakhatkeri çıkageldi ve Hacı Kerantukh'un önünde durdu. Beyaz türbanlı, uzun sakalları olan zayıf ve uzun boylu bir adamdı. O Ubıhların baş mollası ve de aramızdaki tek silahsız kişiydi.

"Bu ne demek olabilir?" dedi Hacı Kerantukh, hala ufukta bulunan kuşları parmağıyla göstererek.

"Bu kötüye alamet!" dedi Sakhatkeri ve aynen Hacı Kerantukh gibi kuşların arkasından gökyüzüne bakmaya devam ederek ekledi: "Yola devam edip etmeme konusunda karar

veremiyorum. Kargalar, bugün günün ışığını bizim için karartt ılar ve buluşmak zorunda olduğunuz kafirler bizim yarın yaşamamıza dahi izin vermeyecekler. Allah bu toprakları terk edip başka yerlere hareket etmemiz için bizlere imkan verdi. Allah'ın isteğini ne kadar kısa sürede yerine getirirsek, bizim için o kadar iyi olacak!"

Hacı Kerantukh gözlerini gökyüzünden çevirdi ve başını yere doğru eğerek uzun süre düşüncelere daldı. Atından inen bin beş yüz asker de alınacak karar için sessiz bir şekilde bekledi. Yalnızca atların homurtuları duyulabiliyordu. Hacı Kerantukh atına o kadar hızlı atladı ki onun üzengisini tutmak için dahi vaktim olmamıştı. Hepimiz dört nala yola koyulduk.

Khosta Nehri'ni geçtikten sonra, Kerantukh bölüklere üç birime ayrılmalarını emretti: Bir birimi denizden yaklaşanları gözlemesi için denize, Mzymta Nehri'nin ağzına gönderdi; diğerini bize arkadan yapılacak herhangi bir saldırı durumunda, dağlardaki patikaların önünü kesmek için ırmağın yukarısına yolladı. Kalan beş yüz adamını da yanına alarak Mzymta feribot geçiş yerine gitti.

Nehrin bu tarafında büyük çınar ağaçlarının altında liderimiz için bir baraka inşa edilmişti. Diğer tarafa da biri general, biri de Abhaz hükümdarı için olmak üzere iki tane otağ kurulmuştu.

Bir Rus subayı yanında tercümanıyla nehrin bizim bulunduğumuz kesimine geldi. Ardından Ubıh asilzadelerimizden biriyle diğer tarafa geri döndü.

Birkaç kelimelik kısa bir müzakereden sonra görüşmenin bizim kıyımızda yapılmasına karar verildi.

Rus generalini, subaylarını, korumalarını ve de Abhazya özerk prensi Hamutbey'i getiren bir feribot yaklaştı. Hamutbey'i en son süt akrabası Adagva'nın oğlu Hacı Berzek'in vefatında mateme geldiğinde görmüştüm. O zaman ağlamış olmasına rağmen, bu sefer çok daha sıkıntılı görünüyordu. Feribottan yukarıya doğru çıkarken sessizdi ve bir ayağını diğerinin önüne atarken zorlanıyormuş gibi görünüyordu.

Çarın generali parlayan apoletli bir üniforma giymişti. Yuvarlak bir yüzü ve yuvarlak kırmızı bir sakalı vardı.

Daha önce hiç bu kadar yakından Çar'ın bir generalini görmemiştim. Kafir olmasına rağmen korkulacak herhangi bir özelliği yoktu.

Otağın yanındaki çayırın ortasında herkes tanıştığında, Abhazya özerk prensi Hamutbey, Hacı Kerantukh'a doğru ilk hamleyi yaptı... Ubıhlı bir ailenin yanında yetiştiğinden dolayı, kendisi için doğru olanı yaparak onun göğsünü öpmek için eğildi

Görüşmeler başladığında ben, Hacı Kerantukh'u korumak için omzunun arkasında duruyor ve konuşulan her sözü dinleyebiliyordum.

Sakın şaşırma Sharakh, hayatımın diğer birçok günlerini unutmuş olsam dahi, o günün başından sonuna her bir dakikasını çok iyi hatırlıyorum. O gün, ülkemin geleceğinin belirlendiği gündü. Daha sonraları geleceğimizi etkileyen başka günler olmuştu, ama bu onların ilkiydi. Her şeyi hatırlayabiliyorum, öyle ki ayağımın altında hışırdayan bir önceki seneden kalan kurumuş sapları bile. O gün havanın nasıl olduğunu da hatırlıyorum: Güneş bulutların arkasında saklanıyor, sonra tekrar beliriyordu. Ve denizden rüzgar estiğini ve nasıl defalarca çiseleyip tekrar durduğunu hatırlıyorum. Ve tartışmanın ne kadar sürdüğünü, seslerin dozunun nasıl gittikçe yükseldiğini hatırlıyorum. Çünkü Hacı Kerantukh vahşi bir atın üzerinde oraya buraya savrulan bir at binicisi gibiydi; ne kendini, ne de konuşmayı kontrol edemiyordu. Yüzü her dakika değişiyordu. Ve de alnındaki toplardamar sanki patlayacakmışçasına atıyordu. Bu, kendisiyle aynı fikirde olmayan oradaki herkese karşı hançeri çekmemek için kendini zor tuttuğunun bir işaretiydi.

Onu çok iyi tanıyordum, en ufak birşeyde dahi olayı bu safhaya getirmeye hazırdı. Söylenen her sözü duyuyor olmama rağmen, bazı zamanlar durup neler söylendiğini anlamaya çalışıyordum çünkü kafamdan başka şeyler geçiyordu: Her an han-

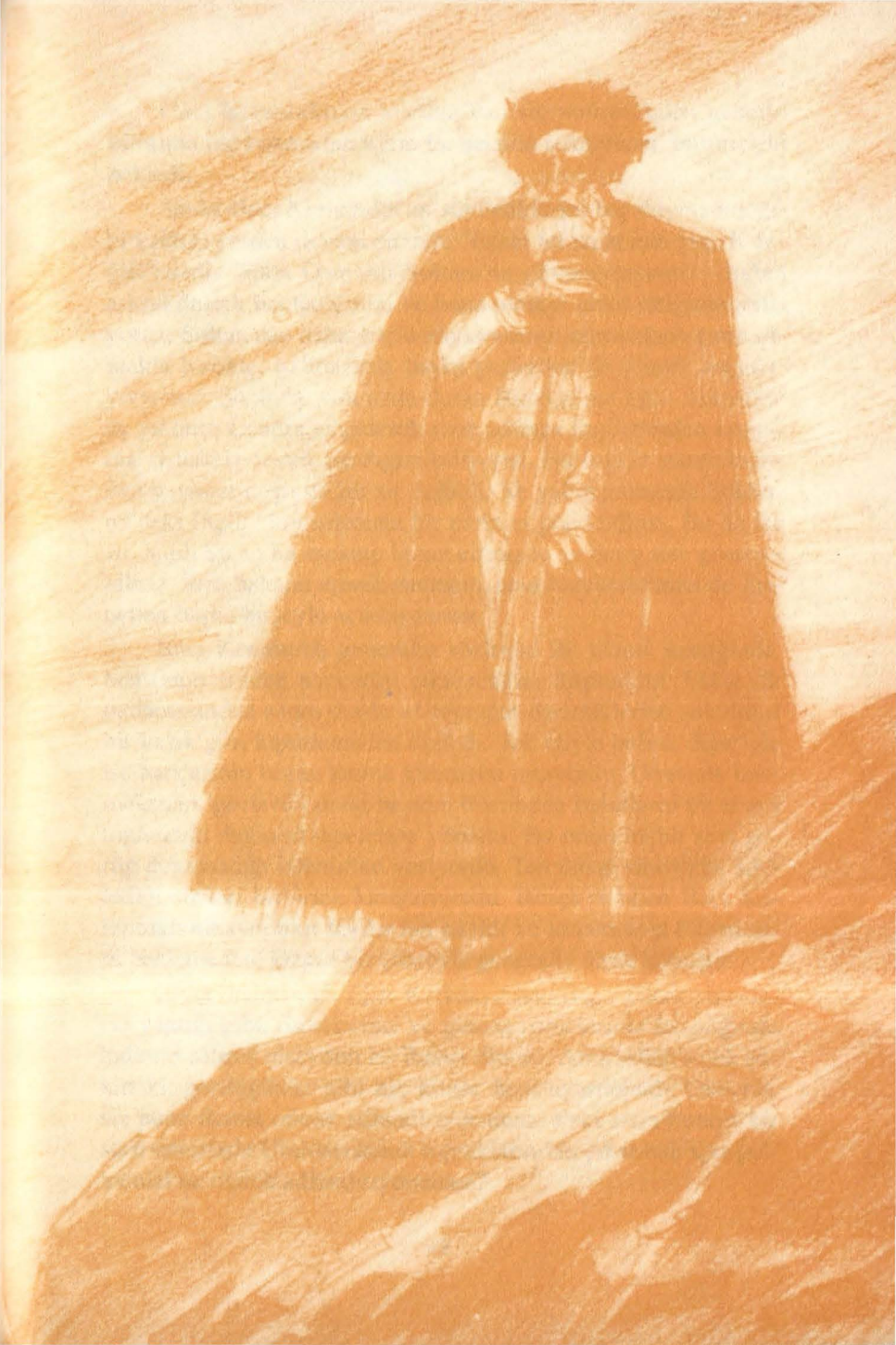
çerlerin kendiliğinden bulundukları kabzalarından fırlayabileceğini düşünüyordum.

Ubıhlar sadece Hacı Kerantukh değil, aynı zamanda Barakai'nin oğlu Dziapsh Ahmed tarafından da temsil ediliyordu. O, bütün Kafkaslarda çok iyi tanınan bir adamdı. Gençliğindeİstanbul'da okumuştu. Birçok dil konuşabiliyordu. Adagva'nın oğlu yaşlı Hacı Berzek Ubıhların liderliğine getirildiğinde, Barakai'nin oğlu Ahmed yabancılarla ticaret konusunda onun danışmanı oldu. Ubıhlar için çok kereler birçok konuyu halletmiş, Sultan'a, Londra'ya ve St. Petersburg'a seyahat etmişti. Hırslı ancak kurnaz bir adamdı. Sınıra kadar zorlayıp, başka bir alternatifi olmadığı zaman orada durmayı bilirdi. Yani gördüğün gibi, Barakai'nin oğlu Ahmed'in o görüşmelerde bulunmasının haklı bir sebebi vardı.

İlk olarak çarın generali konuştu; sakin yüzü ve sesi, kullandığı sivri sözlerle hiç uymuyordu. Bu nedenle başlangıçta, tercümanın generalin söylediklerini çok farklı aktardığını düşündüm.

General, "Hacı Kerantukh, siz ünlü Berzek ailesinin bir mensubusunuz." dedi. "Siz soylu doğmuş bir insansınız, o halde bugün bu şekilde, yarın başka şekilde davranmanız yakışık almaz. İmparator ekselansları size bir rütbe ve unvan verdi; fakat siz imparatorun bu onuruna layık olmadığınızı ispatladınız. Savaş başladığı zaman siz, imparator tarafından size verilen bu rütbe ve unvanı terk ettiniz. Rusya'ya sadakatinizi göstereceğiniz yerde hiç zorunlu olmadığınız halde kendi isteğinizle Türklere gittiniz. O zamandan beri yapmış olduğumuz anlaşmaları çiğniyor, adamlarınızı bize saldırıya hazır tutuyor, Türklerle gizli görüşmeler yaparak onlardan silah alıyorsunuz.

Hacı Kerantukh "Saygıdeğer General, benimle konuşurken sözlerinize daha çok dikkat etmelisiniz." dedi. "Ben sizin köpekleriniz tarafından avlanmaktan korkup buraya sığınmış değilim. Ben burada boyunduruk altında değil, kendi topraklarım üzerinde duruyorum."

Hacı Kerantukh'un yüzüne kan sıçramıştı, fakat general füturunu hiç bozmadan sakin bir şekilde tercümanın bitirmesini bekledi.

Sanki Hacı Kerantukh'un söylediklerini hiç duymamış gibi kaldığı yerden devam ederek, "Fakat bu sizin için yeterli değil!" dedi. "Hala Osmanlı Sultanı'na güveniyorsunuz. Ondan askeri destek beklediğinizi ve bunu almayı umut ettiğinizi biliyoruz; Sultan'dan daha güçlü hiç kimsenin olmadığına emin olmakla birlikte, halihazırda başka yerlerden de destek araştırıyorsunuz. Şu anda yanınızda duran Barakai'nin oğlu Ahmed'in üç yıl önce Londra'ya giderek sizin adınıza İngilizlerden savunma ve askeri destek istediğini biliyoruz. Bu İngiliz gazetelerinden yayınlanmıştı ve bir sır değildi. Ve yakın zamanda Sukhumi'deki İngiliz konsolosuna bir mektup gönderdiniz. Bu da bir sır değil. Şu an bu mektup bizim elimizde ve bunu size gösterebiliriz. Size hakaret etmek istemem, ama hareketlerinizi de ihanetten başka birşeyle açıklayamam."

Hacı Kerantukh generalin sözlerini ilk olarak kestiğinde, ben onun aniden hançerini çıkaracağını düşündüm. Fakat ilk patlamasından sonra durdu ve toprağın derinliklerine sokulmuş bir kazık gibi kıpırdamadan dinledi. Tek eliyle belini, diğeriyle ise hançerinin beyaz kemik kabzasını tutuyordu. Generale bakmaksızın, gözlerini onun başının üzerinden bulutların bir araya toplandığı dağların tepelerine yöneltti. Bu onun hiçbir şeyi görüp duyamadığı izlenimini veriyordu. Tercüman sinirliydi, söylediği sözleri birbirine karıştırıyordu. Rusça'yı bilen Hacı Kerantukh nihayet tüm bunlardan sıkıldı ve tercümanın bitirmesini beklemeden, kızgın bir çehreyle generalle direk konuştu:

"Evet, haklısınız. Eğer Kafkasya'daki diğer özerk prenslerin yaptığı gibi, rütbeleriniz ve gümüş rubleleriniz karşılığında halkımı satmış olsaydım bu ihanet olurdu. Ama Allah'a çok şükür ki, gördüğünüz gibi hiç kimse beni ayartamadı. General, siz bunu ihanet olarak adlandırıyorsunuz. Peki sizin buraya bir sürü taburlarla Ubıhları kendi topraklarından çıkarmak için gelmenizi ne olarak adlandırıyorsunuz?

"Söyleyin bana, eğer tüm hükümdarlar konseyde bir araya gelip çarınıza Ubıhların onu incitmek için ne yaptıklarını, neden dolayı suçlandıklarını, neden yok edilmeye çalışıldığımızı sorsalardı ne şekilde cevaplandırırdı merak ediyorum."

"Evet, haklısınız: Daha önce bir arada mutlu bir şekilde yaşayabileceğimizi düşünerek vatandaşlığınızı almıştık. Fakat aldatıldık. Bizler hiç kimseden izin almadan, istediğimiz kişiyle deniz ticareti yapmaya alışığız. Siz bütün gemileri yasakladınız, ama kendinizinkini bizim sahilimize soktunuz. Asilzadelerimizi hırsız olarak adlandırdınız ve savaş esirlerini köle olarak satmalarına izin vermediniz. Bizim kurallarımız bizim, sizin kurallarınız sizin. Bizler sizin yabancı kurallarınızın bizim boyunlarımızın etrafına dolanmasını istemiyoruz. Sizler bizi Müslüman inançlarımızdan yoksun bırakmak istiyorsunuz. Biliyoruz ki, sizin gücünüzün altında yaşamaya başlar başlamaz çocuklarımıza Hıristiyanlaşmaları için baskı uygulayacaksınız. Savaş zamanı sizler bu kıyıyı Türklere karşı savunamadığınız için burayı terk ettiniz ve bizler de kendi başlarımızın çaresine bakmak zorunda kaldık! Geri döndüğümüz zaman ise bizleri hain olarak adlandırdınız! Ve şimdi size aramızda acaba ne tür bir barış olabileceğini soruyorum."

General cevap vermeksizin, cebinden bir mendil çıkararak alnındaki teri sildi. Ellerini arkasında birbirine kavuşturdu. Bir çınar ağacına doğru gitti ve en iyi nasıl kesebileceğini tasarlar gibi gövdesine bakmaya başladı. Sonra aniden arkasını döndü ve Barakai'nin oğlu Ahmed'le konuşmaya başladı:

"Barakai'nin oğlu Saygıdeğer Ahmed, Ubıhlar arasında önemli bir yeriniz olduğunu biliyorum ve dolayısıyla sizin bu konu hakkında ne düşündüğünüzü duymak istiyorum."

Barakai'nin oğlu Ahmed, hiçbir kaşını oynatmaksızın dimdik bir biçimde duruyordu. Generalin sorusunu hemen cevaplandırmadı, tam herkes onun yanıt vermeyeceğini düşündüğü bir zamanda:

"Siz bizi anlamıyorsunuz, biz de sizi General" dedi.

Hacı Kerantukh'un sinirden gözleri yerinden fırladı, muhtemelen Ahmed'in bu derece sakin konuşması hoşuna gitmemişti.

General bunu duyduğunda güldü:

"Çok bilge bir kişisiniz Barakai'nin oğlu Ahmed. Diyorsunuz ki, tavuğun her tarafı kızardı ve onu ateş üzerinde çeviren şiş de bütün bir halde duruyor. Ama bu bilgelikler savaşta geçerli olamaz. Savaşta bir işe yaramaz!"

General arkasında duran ellerini birbirinden ayırdı, geriye doğru adım attı ve yavaşça ilerledi ve Hacı Kerantukh'un önünde durarak çok yüksek sesle:

"Ekselansları size karşı böyle sert tedbirler almaya zorlayan sizlersiniz. Diğer Kafkaslar sizden daha ileri görüşlüydü: Onlar ya vadilere göç ettiler ya da silahlarını bırakarak bizimle barış içinde yaşamaya söz verdiler, oysa siz hala savaşıyorsunuz, hala Sultan'ın size yardım edeceğini zannediyorsunuz. Ekselansları, Çar geçen sene Kafkasya'ya geldiğinde, çok önemli bir karar almaya tenezzül etti, bunu size bir kere daha ve muhtemelen son kez hatırlatıyorum: 'Ubıhlar kalıcı toprağa sahip olabilecekleri ve kendi yönetim sistemleri ve mahkemelerini oluşturabilecekleri Kuban Bölgesi'ne mi gideceklerine, yoksa Türkiye'ye mi göç edeceklerine artık bir karar vermeliler.'

General konuşmasına ara verdi. Konuşmaya katılanlar tarafından zaten bilinen bu önemli duyuruya kendi yorumlarını katmadı. Kafkas paltolu Çar, bir ağaç kütüğü üzerinde oturarak geniş bir kalabalığa bu sözleri söyledikten sonra, Kafkasya'yı dolaşmıştı. Fakat o gün barış konuşmalarında tekrarlanan bu sözler, ansızın çakıveren bir yıldırım etkisi yaratmıştı.

"Eğer bizim gitmemizi istediğiniz o uzak Kuban ovalarında yaşam olsaydı, insanlar çok önceden oraya yerleşmiş olurlardı." dedi Hacı Kerantukh. "Biz deniz kenarında yaşıyoruz ve ticaret yapmaya alışığız. Dağlarda avlanmaya alışığız. Sığırlarımızı dağ meralarında otlatmak istiyoruz. Biz burada yaşamaya alışığız, orada değil. Hayır General, bu tuzağa düşmeyeceğiz. Bizi sizden koruyan dağlarımızdan ayrılıp Kuban'ın boş

ovalarında yerleşmeye başlar başlamaz bize istediğinizi yapacaksınız. Köylülerimize köleliği kaldırdığınızı söyleyeceksiniz, fakat söyler misiniz bizden aldığınız topraklara karşılık toprakları nasıl dağıtacağınızı ya da satacağınızı nereden bilebiliriz? Oraya göç eden köylülerimizin biz patronlarıyla savaşmalarını istiyorsunuz, böylece bize duydukları saygılarını yitirecek ve itaat etmeyecekler. Bu bölünmeleri destekleyeceksiniz, ne de olsa bizi böyle daha rahat kontrol altında tutabilirsiniz!"

Artık Hacı Kerantukh sakinliğini koruyamıyordu. Tutkulu, çabuk ve istikrarsız bir şekilde konuşuyor, general ise sessiz bir biçimde kenarda oturmuş onun sözünü bitirmesini bekliyordu.

Fakat o sözünü bitirdiğinde, konuşmaya general değil Abhazya'nın özerk prensi Hamutbey Chachba başladı; o ana kadar hiçbir şey söylememişti.

"Şayet bir dağı geçmek için yalnızca tek bir yol varsa, yolcu bu yola girmelidir." dedi. "Bunu bir hakaret saymayın, ancak siz Ubıhların artık tereddüt edecek vakti kalmadı, önünüzde tek bir yol var."

Hamutbey Chachba bunu sessizce söyledi ve her kelimenin zorlukla ağzından çıktığı belliydi.

"Ne gibi zorluklarla karşılaştığımız hiç önemli değil, bunu Ruslarla kendimiz halletmek istiyoruz. Artık bizim için arabuluculuk yapmanı istemiyorum." diye kesti Hacı Kerantukh kızgınlıkla. Fakat bu Hamutbey'i durdurmadı.

"Ben Ubıh sütüyle beslendim ve bir Ubıh ailesinde büyüdüm. Ben Ubıhların süt kardeşiyim, onları felaketten kurtarmak konusunda kendimi sorumlu hissediyorum. Abhazlar için ne diliyorsam Ubıhlara da onu diliyorum; ne daha fazlası, ne daha azı, ne daha iyisi, ne daha kötüsü. Gerektiği takdirde, ne pahasına olursa olsun bunu kanıtlamaya hazırım."

Fakat Hacı Kerantukh onu tekrar durdurarak bitirmesine izin vermedi:

"Sana inanmak çok zor. Biz Ubıhlar senin nasıl çarın generalleriyle birlikte bize karşı savaştığını hatırlıyoruz. Ubıh sütünden bahsettin. Ancak sen onu kanla karıştırdın. Ve lütfen

Abhazlarınla övünmeye kalkma. Çara boyun eğmeyi reddedenlerin kanlarını döken sen değil miydin?"

"Bize acıdığını söylüyorsun. Fakat acaba hiç kendi halkına acıdın mı?"

"Sen kendi elinle kendine zarar vermedin mi?"

"Şayet daha önce bizi birleştiren büyükbaban Kelişbey şimdi hayatta olsaydı, ne siz Abhazlar ne de biz Ubıhlar şimdi böyle bir felaketle karşı karşıya olmazdık! Fakat o öldürüldü ve baban Safar Bey tek bir el ateş etmeden tüm Abhazya'yı Rus çarına verdi ve şimdi sen de ilmiği boynumuza geçirmek istiyorsun."

Özerk prens başını eğmiş donmuş bir şekilde duruyordu, Hacı Kerantukh art arda hakaretler savurarak onun önüne geldi.

"Bize bu toprağı hiç kimse vermedi." dedi Hacı Kerantukh;. özerk prense arkasını döndü ve generalin önünde durdu: "Ve biz yaşadığımız sürece kimse onu elimizden alamaz. Ateşkes istiyoruz, fakat eğer bunu reddederseniz, savaşmaya devam ederiz."

Hacı Kerantukh sol eliyle kılıcının kabzasını sıkıştırdı, sağ elini ileri doğru uzattı.

Tercümanlar çevirecek zamanı zor buluyordu. Gözlerimi generalden ve yanındaki Rus subaylarından ayırmıyordum, böylece tehlike anında kılıcımı çekecek zamanım olacaktı.

General Hacı Kerantukh'u yakından sessizce izledi, ardından alaycı bir şekilde gülümsedi ve sonunda şöyle dedi:

"Güzel. Eğer savaş olacaksa, savaşalım. Ancak madem halkınızın geleceği hakkında karar verme cesareti gösteriyorsunuz size şu soruyu sormak istiyorum: Eğer tüm mallarınızı satarsanız bir süre daha Türk tacirlerinden ve İngiliz kaçakçılarından silah alabilirsiniz. Elinizde hala silah var ve yakın zamanda İngiltere'den altı top ve askerlerinizi eğitmek üzere iki eğitimci getirdiğinizi biliyoruz. Fakat siz de sayıca az olduğunuzun farkındasınızdır. Bu az sayınızla bizi yenmenizin imkansız olduğunu anlayamıyor musunuz?

"Ve eğer kazanma umudunuz olmadığını anlıyorsanız, neden tüm ulusunuzu cezalandırmak istiyorsunuz? "

Herkes Hacı Kerantukh'un cevabını bekliyordu; hiç kimse buna ne diyeceğini tahmin edemiyordu.

"Bizim için endişelenmeyin, General, "diye haykırdı Kerantukh, mümkün olduğunca çok kişinin onu duyabilmesi için sesini elinden geldiğince yükseltmişti. "Şimdiye kadar hiç kimse bir halkın cesaretini sayısıyla değerlendirememiştir. Bunun yanısıra yeteri kadar silaha ve onları nasıl kullanacaklarını bilen adama sahibiz. Eğer gün gelirde yeterli sayıda savaşçımız olmazsa hamile kadınlarımızın karınlarını açarız daha çok asker elde etmek için!"

Sözünü bitirdiğinde Hacı Kerantukh benim olduğum tarafa doğru baktı ve sanki yanlış birşey yapmışım gibi kızgınlıkla "Atlar!" diye bağırdı.

General cevap vermedi. Yalnızca omuzlarını silkti ve Abhazya özerk prensine baktı. Sanki "Bunun bir zaman kaybı olduğunu sen de gördün." demek istiyordu.

Ancak Hamutbey Chachba hareket etmedi; hala oradan ayrılmak istemiyordu. Kollarını çapraz bir şekilde tutmuş duruyordu, aniden yavaş ve yumuşak bir biçimde liderimize yöneldi:

"Süt kardeşim Hacı Kerantukh, bir kere daha beni dinlemeni istiyorum. Hiçbirimiz yaşam ve ölüm arasında karar vermek konusunda acele etmemeli. Kılıcını tekrar çıkarmadan önce savaşın Dağıstan'da sona erdiğini, Çeçenistan'da sona erdiğini, Kuzey Kafkasya'daki her yerde sona erdiğini bir kere daha düşün. Kafkasya Rus İmparatoru tarafından işgal edildi ve bu durumdan hoşnut olmayanlar da denizin öbür tarafına göç ediyorlar, yalnız bildiğim kadarıyla orada onları hiç de iyi şeyler beklemiyor. Ne olursa olsun, gelecek bize barış getirecek. Ve bu Kafkasya'daki herkes için geçerli olacak. Dizlerine kadar kendi kanlarına ve diğerlerininkine batmış olan Ubıhlar, belki de artık savaşın sona erdiğini, savaşa devam ederlerse muhte-

melen yok olacaklarını hala anlamıyorlar. Onları bu çılgınlığın içine kim sürüklüyor, söyler misin, başka birinin eli mi yoksa başka birinin dili mi?

"Süt kardeşim, süt babam Adagva'nın oğlu Hacı Berzek'in anısı adına sana yalvarıyorum, yıllarca Ubıhları yöneten adamın adına gelmeme izin ver. Ubıhların en akıllısını çağırmak için mesajcılar yolla: Senin belirleyeceğin bir gün, general olmadan sana geleceğim, bu konuda konuşuruz; sen, ben ve halk. Buradan ayrılmadan önce bana cevabını söyle."

"Bunu benden, Adagva'nın oğlu Hacı Berzek'in anısına istediğin için, istesem bile seni reddedemem. Bize gel ve sütüyle beslendiğin halkın düşüncelerini duy. Fakat gelecek haftanın sonunu geçirme. Daha fazla bekleyemeyiz. Elveda!"

Hacı Kerantukh elini kalbine koydu, bir an başını eğdi ve hızla atına yöneldi.

Geriye baktığımda general ve özerk prensin feribota bindiklerini gördüm. Muhtemelen nehrin diğer kıyısından da izleniyorlardı; askerler ağaçların altında dinlendikleri yerden ayağa kalkınca davullar çaldı.

Hacı Kerantukh'un liderliğindeki Ubıhlar da atlarına binmişlerdi. Kerantukh kamçısını havaya kaldırdı ve o anda boru tiz bir şekilde ötmeye başladı. Bu, görüşmelerin kesildiğini ve silahı olan herkesin onu tekrar kullanmaya hazır olması gerektiğini belirten bir sinyaldi. Boru bunu söylemişti.

UBIHLAR SÜT KARDEŞLERİYLE NASIL GÖRÜŞTÜ?

Aslında sana bunu anlatmayabilirdim, fakat o eski günlerde ve daha sonrasında, biz sürgündeyken, insanlar Hamutbey Chachba'nın ziyareti hakkında o kadar çok konuştular ki hafızamdan buna dair tüm parçaları bulup çıkarmam gerekecek.

Sevgili Sharakh, hatırladığım her şeyi, ama her şeyi bilmen gerekiyor; çünkü Ubıhların süt kardeşi Hamutbey Chachba'nın topraklarımıza geldiği o gün belki de fikrimizi değiştirmemiz için son gündü.

Zaurkan'ın yetmiş beş yıl öncesinde yaşadıklarından hafızasında kalanları anımsadığı o gece, her şey Hamutbey Chachba'nın ziyaretini Ubıhlar yurduna bağladı.

Zaurkan'ın kendi gözleriyle gördüğü ve kendi kulaklarıyla duyduğu şeyler konusunda rastlanmamış bir hafızaya sahip olduğunu biliyorum. Fakat bu kez durum farklıydı ve beni bu konuda uyarmıştı. Bana anlattığı olayı hatırlamıyordu, yalnızca onun hakkındaki bazı söylentiler ve esin kaynağı olduğu efsane ve şarkıları aktarıyordu. Bu nedenle bu kez diğer yerlerde yaptığım gibi Zaurkan'ın anlattıklarını direk olarak aktarmayacağım, Abhaz ve Ubıhların tarihindeki bu sayfa hakkında, daha Zaurkan'la bile tanışmadan evvel çeşitli kaynaklardan öğrendiğim tüm bilgileri anlatacağım. Ben şahsi olarak bunun en enteresan olaylardan biri olduğunu düşünüyorum. Sadece bana söylediği ve en doğru olduklarına inandığım detaylardan bazılarını ekleyeceğim. Sonuç olarak, aslında bir efsane gibi gelse de, tamamen tarihi gerçeklere dayanan Zaurkan'ın hikayesinin sonunu kelimesi kelimesine bildireceğim.

*

Abhazya özerk prensi Hamutbey Chachba'nın Ubıhlara seyahati, Chachba'nın arabuluculuk girişimlerinde başarısızlığa uğradığı görüşmelerle aynı yaza denk gelir.

Şimdi Ubıhlarla görüşmeye giderken bu yolculuğun yalnızca Ubıhlara değil, aynı zamanda kendisine, Kafkasya'nın gözlerindeki konumuna uygun olduğunu çok iyi anlamıştı.

Yolculuğun başarısız geçmesi, zaten zayıf olan konumuna zarar verebilirdi, bu nedenle Hamutbey Chachba yanına kendisine sağdık, Abhazya'da etkili olan ve şu ya da bu nedenle Ubıhları etkileyebilecek insanları aldı. Onunla birlikte Samurzakano'lu Emkhaa Algyd, Abzhui'li Girgual Chachba ve ilerlemiş yaşına rağmen özerk prense dış işlerinde ve genel olarak tüm karmaşık meselelerde tavsiyede bulunan 90 yaşındaki Bzyb'li Maan Kats bulunuyordu.

Bir taraftan Maan Kats'i almak bir risk olabilirdi, çünkü o da özerk prens gibi çarın generalleriyle birlikte Tsebelda halkına, Sadzlara, Ubıhlara karşı savaşmıştı ve şimdi varlığı o kanlı günlerin hatıralarını yeniden canlandırabilirdi. Diğer taraftan ise hükümdar onsuz bu tehlikeli yolculuğa çıkmanın daha riskli olacağını hissediyordu. Maan Kats'ın o yaklaşık elli yaşındayken doğan üvey kardeşi, Hacı Kerantukh'la evliydi. Bu sebeple yolculuğun daha az tehlikeli olacağını ve Kats'ın konuşmalarda yardım edebileceğini umuyordu.

Hamutbey Chachba iki kişiyi daha yanına katmak istemiş, fakat bunu başaramamıştı. Tsebelda'lı Almaksit avlanmaya gitmişti, Sadz Prensi Gechbaa Raşid ise özerk prens kendisini çağırdığında hasta olduğunu söylemişti. Hastalığının nedenini tahmin etmek güç değildi, şayet sonuç olumluysa Gechba karışmak istemiyordu ve eğer savaş olacaksa Hacı Kerantukh'un tarafında olacaktı.

Özerk prens bu iki kişi kendisiyle birlikte gelmiş olsa, Ubıhları barışa ikna etmenin daha kolay olacağının farkındaydı. Bu düşünce yol boyunca kafasını kurcaladı.

Mzytma Nehri'ni geçtikten sonra atlarının üzerinde kuzeye doğru yol aldılar. Sol taraflarında zaman zaman denizi görüyorlardı ve bir noktadan sonra kıyıdan biraz uzakta bir feribotun gittiğini fark ettiler.

Özerk prens atını durdurdu ve diğerlerine feribotun kime ait olabileceğini sordu.

"Ayrılmak konusunda acele ediyor, dolayısıyla Rus olamaz!" diye cevap verdi Maan Kats; feribotu daha iyi görebilmek için üzengilerin üzerinde duruyordu.

"Bunlar büyük ihtimalle Türk tacirleri." dedi Girgual Chachba. "Gerçeği söylemek gerekirse, Hacı Kerantukh Ubıhların birileriyle ticaret yapmaları gerektiğini söylediğinde haklıydı."

"İngiliz silahları getirmişlerdir." dedi özerk prens, artık denize değil tepelere doğru giden ve ormanda kaybolan patikaya bakıyordu.

Silahla yüklü otuz kadar atla birlikte yolda ilerliyorlardı. Özerk prens son at da ağaçların arasında yitinceye dek kıpırdamayarak uzunca bir süre orada durdu.

"Bu çok kötü, hem de çok. Silahlar için parayı kimin verdiğini bilmiyorum, ama Ubıhlar bunu kanlarıyla ödeyecekler. Bu bir trajedi olacak" dedi Hamutbey Chachba.

Arkadaşları bu sözleri büyük bir huşu içerisinde dinledi ya da 1920'lerde hikayeyi anlatan kişiler onları böyle tanımlamıştı.

Abhazya özerk prensi Hamutbey Chachba Rus ordusunda yardımcı general kademesine gelmişti ve kendisine birçok Rus askeri rütbesi verilmişti. Rus generale yardım etmek için, ne Rusların ne de özerk prensin boyunduruğu altına girmek istemeyen Kafkasları zaptetmişti. Ubıhlarla görüşürken en son yapmak istediği şey, Rus general üniforması ve nişanlarıyla bunu onlara hatırlatmaktı, bu sebeple üstünde her Kafkasın diğerini ziyaret ederken giyeceği basit bir Çerkez paltosu vardı.

Görenler bu detayı vermişlerdi. Ayrıca tüm yol boyunca çok sessiz ve kederli bir havada olduğunu da söylemişlerdi, birtakım sıkıntılı düşüncelere dalmış gibiydi.

Ubıhlara giderken acaba ne düşünmüş olabilirdi? Tahminlerde bulunmayacağım ancak özerk prens Hamutbey Chachba hakkındaki bazı gerçekleri, genel olarak tüm yaşamını, özellikle de Ubıhlarla yapacağı görüşmeleri karmaşıklaştıran durumları belirtmeden edemeyeceğim. O gün tam olarak bunları mı düşünüyordu bilmiyorum, fakat düşünecek çok fazla şeyi vardı. Kırım savaşından önce Rus generallerin tarafını almış ve böylece hükümdarlık gücünü genişletip pekiştirmişti. Hamutbey Chachba savaş boyunca zor bir durumdaydı. Rus birlikleri Karadeniz kıyısından ayrılmışlardı, çünkü Rus generalleri stratejik nedenlerden ötürü geçici olarak Abhazya'yı terk etmeyi, askeri güçleri geri çekmeyi uygun görmüşlerdi. Özerk prens içinde bulunduğu tehlikeli durumu fark edince, ilk olarak Ningrelia'ya giderek karısının akrabası Dadiani prensleriyle görüşmüş, ancak ardından riske rağmen prensliğe geri dönmeye karar vermişti.

Sukhumi'ye geri dönerken yolda kendisini kötü günlerin beklediğini haber veren şeyleri görmüştü: Kıyıya gelen Türk gemilerinin direkleri. Sarayına döndükten kısa bir süre sonra ziyaretçi akınına uğradı. İlk ziyaretçisi Dağıstan'dan değil, İstanbul'dan Samil'in* vekillerinden Muhammed Amin ve yanında gelen Çerkez prensi Safarbey'di.

Amaçlarının Kuzey Kafkasya halkı arasında kutsal savaş fikrini yaymak olduğunu açıkça belirttiler. Abhazya hükümdarını Türkiye'nin yanında yer alma konusunda ikna etmeye gelmişlerdi. Görüşmeler saatlerce sürdü, fikirler ortaya atıldı, ancak özerk prens Türklerin tarafına geçmedi.

İkisi ayrıldıktan sonra Türk hükümetindeki Kafkas ilişkilerinden sorumlu Ömer Paşa Sukhumi'ye geldi. Kafkasları kutsal savaşta kafirlere karşı savaşmaya çağıran büyük vezirden bir mektubu teslim etmek istiyordu. Ancak Hamutbey Chachba Müslüman değil Hıristiyan olduğunu belirterek mektubu reddetti.

---

* Samil (1799-1871): Dağıstan ve Çeçenistan'ın üçüncü imamı.

Bir sonraki ziyaretçi kendini Mehmedbey olarak tanıtmıştı. Oysa gerçekte Avrupa'da maceraperest Bandia olarak biliniyordu. O kendine parola olarak şu eski sloganlardan birini belirlemişti: Ubi bene, ibi patria.* Kendi kendini Kafkasya'daki Avrupa ordusunun başkumandanı ilan etmişti.

İngiltere tarafından desteklenen bu adam ve diğer iki Avrupalı maceraperest – Lapinsky ve Brown – Abhazya özerk prensini İngiliz aslanı ve Sultan'ın hilalinin birleşmiş gücü karşısında durabilecek dünyada hiçbir kuvvet olmadığına ikna etmeye gelmişlerdi.

Özerk prense her şeyi vaat etmişlerdi. Modern silahlardan çağlar boyunca sürecek ebedi zafere kadar her şeyi. Fakat ne o zaman, ne de daha sonra Türk birlikleri Abhazya sahilinde her yere çıktıklarında, Türklerin tarafına geçmeye hazır olan prensler ve asilzadeler, hangi tarafın daha güçlü olduğunu görmeyi reddettiği için Hamutbey Chachba'yı suçlamaya başladıklarında teslim olmadı.

Abhazya hükümdarının böyle tehlikeler karşısında inatçı bir şekilde durmasının başlıca iki sebebi vardı. Gerçekte Rusların ne kadar güçlü olduklarını birçoğundan daha iyi anlamıştı ve Kırım savaşında uğradıkları başarısızlıklara rağmen Abhazya'dan tam anlamıyla vazgeçemediklerini biliyordu. Şayet değerlendirmesi doğruysa savaştan sonra Ruslara gösterdiği sadakatten dolayı Rus İmparatorluğu sınırları içinde özerk prensliğini koruyabileceğini, kişisel mülklerini ve imparatorluk hazinesinden aldığı yıllık 10.000 gümüş rubleyi elinde tutabileceğini biliyordu.

Fakat bu kararlılığı için başka bir sebep daha vardı.

Onun Ruslarla yakınlaşmasını kınayan çok sayıda Abhaz vardı, ancak bunun yanında üç yüz yıllık Türk egemenliğinden sonra muhtemelen birçok Abhazın, hatta Türk yönetimini birinci elden tecrübe etmiş çoğunluğun bile, onun Türklere bo-

---

* Kazancım neredeyse anavatanım oradadır.

yun eğmesini desteklemeyeceklerini biliyordu. Eğer bu Abhazlar ona isyan ederlerse, Türkler Hamutbey Chachba'yı destekleyecek gibi görünmüyordu. Kendilerine daha çok uyan birini koymayı tercih ederlerdi.

O günlerin tarihini incelerken, Abhazya hükümdarının içinde bulunduğu karmaşık durum hakkında The London Times'daki sayfalarda bir referans buldum. Sukhumi'den gönderilen mesajda şöyle yazıyordu:

"Abhazların Türklerden nefret ettiklerine şüphe yok. Sadece bize yardım etmemekle kalmıyorlar, hareketimizi engellemek için birçok kalemizi yıktılar ve her yerdeki yolları tahrip ediyorlar. Üst sınıflar Rusya'ya bağlanma konusunda duydukları sempatiyi gizlemiyorlar ve bir Türk işgali ihtimalinden korkuyorlar."

Özerk prensin Kırım Savaşı sırasındaki sadakati ödüllendirilmişti. Ruslar Abhazya'ya dönmüştü ve başlangıçta Hamutbey Chachba kendisini Abhazya'nın gerçek hükümdarı olarak hissetmişti.

Ancak Kafkas Savaşı sona eriyordu. Samil bozguna uğratılmıştı, Kuzey Kafkasya dışındaki her yerde çatışmalar durmuştu ve çarın hükümeti hala direnmekte olan Kafkaslara karşı eski günlerde Ruslardan yana tavır koyan özerk prens ve hanları desteklemek için artık bir neden göremiyordu. 1862 yılında, Kafkasya'daki sonuncu özerk prenslik Abhazya'ydı. Şayet Kafkasya vekili Prens Bariatinsky direkt olarak Hamutbey Chachba'yı korumak için bir mektup yazarak, "Prensi ortadan kaldırmak bizi hiçbir yere götürmez, hatta bu bence aleyhimize dönebilir. Abhazya ve komşu aşiretlerdeki etkisi hala oldukça önemli. Bu sebeple onu kendimize yakın tutarak kazançta oluruz... " diye belirtmeseydi prenslik büyük ihtimalle yıkılmış olurdu.

Fakat o zamandan bu yana geçen iki yılda Hamutbey Chachba için durum değişmişti, çünkü yeni Kafkasya vekili Büyük Prens Mikail Nikoleviç, adının insanlara eski bağımsız-

lığını anımsatmaması için Abhazya özerk prensliğinden mümkün olduğunca çabuk ve sessiz bir şekilde kurtulmaya çalışıyordu.

Hamutbey Chachba bu planlar ve Rusya'daki köylü reformu hakkında dedikodular duymuştu. Nasıl ve ne zaman olacağını bilmiyordu, ancak reformun kaçınılmaz bir biçimde Abhazya'da da yayılacağından emindi ve kendi geleceği ile ilerde Abhazya hükümdarı olmasını umduğu tek oğlu Georgy'nin geleceği hakkında endişeleniyordu. Zaman kazanmak istiyordu, yeni vekilin prenslik hakkındaki planlarının en azından birkaç sene ertelenmesini umuyordu.

Hacı Kerantukh şüphesiz cesur biriydi, ancak kurnazlık ve uzak görüşlülükten mahrumdu. Yine de Hamutbey Chachba Ubıhlarla görüşmeye gitti, çünkü sadece onların geleceğiyle ilgilenmiyordu, kendi geleceğini de oldukça şüpheli buluyordu.

Hacı Kerantukh'un uzlaşmazlığı ve inatçılığının, kendi tebaası olan Abhazları özellikle Tsebelda'dakileri ve Ubıhlara yakın bölgelerdekileri de harekete geçireceğine inanıyordu. Ubıhların barışa razı olması kendi tebaasını da etkileyecekti.

Ubıhlarla yapacağı görüşmelerde başarı sağlarsa isyankar Abhazları daha rahat kontrol altına alabileceğini düşünüyordu. Bu, Rusların gözündeki prestiji arttıracak ve onları muhtemelen özerk prensliği ortadan kaldırma fikirlerinden vazgeçmeye zorlayacaktı. Eğer Ubıhlarla görüşmeler sırasında, Rus generalinin bir ay önce başaramadığı şeyi sağlayabilirse, başarı onu Rus vekilinin gözünde o kadar iyi gösterecekti ki artık prensliği kaldırma konusu en azından uzun yıllar boyunca gündeme gelmeyecekti.

Zaurkan Zolak'ın hikayesinden sapmamın yalnızca bir sebebi var: Abhazya'nın tarihinde önemli bir şahsiyet olan özerk prens Hamutbey Chachba hakkında öğrendiklerimin ışığında, yaşayacakları trajediden önce Ubıhlara yaptığı yolculuğun ne anlama geldiğini ve neden büyük risk alarak bu görüşmelere gittiğini anlatmak istedim.

Sonlarına ve en önemlisi çağdaşlarının olayı nasıl hatırladığına gelince, bu en iyi Zaurkan'ın hikayesinin son bölümünde anlatılmaktadır. Daha önce de söylediğim gibi anılarının en tutarlı bölümünü kelimesi kelimesine kaydettim. Efsanevi detaylar içermesine karşın, hikaye tatsız olaylara dayanıyor.

*

Bana ister inan, ister inanma Sharakh, ama insanlar bana (ve bir kişi değil, birçok insan ve bir defa değil çoğu kereler) Hamutbey'in evinden Ubıhların yurduna giderken iki gün iki gece boyunca bir dilsiz gibi sessiz olduğunu söylediler, tek bir kelime bile konuşmamış.

Yalnızca Ubıhların yurduna geldiklerinde konuşmuş ve birdenbire ormanlık alanda otlamakta olan kar beyazı bir at görmüş. Prens Hamutbey onun güzelliğinden büyülenmiş. Onu izleyen adamlara dönüp atı göstermek istemiş, ancak adamlar ona yetiştiğinde at gitmiş. Sanki hiç varolmamış gibi ortadan yok olmuş.

Ardından, beraberce açıklıkta otururlarken prens iki gün ve iki gecenin ardından ilk kez konuşmuş. Onlara yedi yaşındayken aynı yolda yaptığı yolculuktan bahsetmiş, ancak bu ters yöneymiş: Abhazya yurdundan Ubıh yurduna değil, Ubıh yurdundan Abhazya yurduna doğru.

Yalnızca yedi yaşındaydı, fakat büyük bir insan gibi gidiyor ve kar beyazı bir at sürüyordu. At gibi beyaz bir Çerkez paltosu, beyaz astragan bir şapka giymişti ve omuzlarının üzerinde de beyaz bir binici pelerini vardı. Yanında griye çalan kahverengi bir at üzerinde süt kardeşi Adagva'nın oğlu Hacı Berzek duruyordu ve önlerinde de marşlar söyleyen ve at üzerinden inmeden savaştan zaferle eve dönen askerler gibi havaya ateş eden 100 kadar atlı Ubıh vardı.

Bu atlıları görenler gözlerini onlardan alamıyorlardı.

Onları tanımayanlar, 'Kim bunlar?' diye soruyordu.

Tanıyanlar ise şöyle cevap veriyordu: 'Bu, Safarbey'in oğlu, Abhazya'nın hükümdarı. Büyütülmek üzere Ubıh yurduna

gönderilmişti ve şimdi de eve dönüyor. Eve dönen genç prens mutlu olsun! Onun adını övecekleri günler gelsin!'

Küçük Hamutbey'i yormamak için Adagva'nın oğlu Hacı Berzek yol boyunca geceyi geçirmek için iki defa durmuştu: İlk olarak Rydba prensliğinde, ikinci olarak ise İnal-İpa prensliğinde. Her seferinde grup şölenlerle karşılanmıştı, ancak üçüncü günün sonunda Abhazya hükümdarı Safarbey'in evi Lykhny'e vardılar. Üç gün üç gece boyunca şölen düzenlendi ve genç prensin sütkardeşi Hacı Berzek'e ve onunla birlikte olan 100 atlı Ubıha en pahalı hediyeler sunuldu.

Fakat genç Hamutbey babasının evindeki odasına götürüldüğünde, Ubıh diyarında kalan süt annesini hatırladı ve acıyla ağladı. Gerçek annesi ne kadar onu okşayarak rahatlamaya çalışsa da bu işe yaramıyordu. Adagva'nın oğlu, süt kardeşi Hacı Berzek atlılarıyla birlikte ayrılırken genç Hamutbey arkasından koşarak atına atlayıp Ubıh yurduna geri dönmeyi istedi.

Böylece birdenbire ortadan kaybolan beyaz atı görünce Hamutbey Chachba anılarına dalarak arkadaşlarına çocukluğunu anlatmıştı.

Arkadaşları bu melankoliyi ormanda bir oyunla gidermeye karar verdi: Her biri elma ağaçlarında bulunan yeşil elmalara tabancalarıyla ateş ettiler; her seferinde bir tanesini vurdular. Ancak bu bile prensi neşelendiremedi.

En önde at sürerek ilerlerken yine sessizleşmişti, ardından yedi meşe ağacının ve Bytkha mabedinin bulunduğu çayırlığa geldiler: Burası Ubıhların süt kardeşleriyle buluşmayı kararlaştırdıkları yerdi.

Prens Hamutbey ormanın sınırına doğru ilerledi ve çayırın boş olduğunu gördü. Dev meşe ağaçları altında onu bekleyen tek bir kişi bile yoktu.

'Neler oluyor? Neden kimse gelmemiş?' diye sordu prens Hamutbey çayıra bakarak ve cevabı beklemeden atını sürmeye devam etti.

Daha çayırın ortasına yeni varmıştı ki diğer tarafta ona

doğru ilerleyen tuhaf siyah birşey gördü. İleri doğru sürdü ve bir iki dakika geçmeden kendine doğru yaklaşanların saçları açık ve yaşlılar gibi tepeden tırnağa siyah giyinmiş kadınlar olduğunu fark etti.

Prens Hamutbey ve yanındakiler atlarından indiler ve onları korumalarına teslim ederek ilerleyen siyahlı kadın topluluğuna doğru yürüdüler. Birbirlerine:

'Nereye gidiyorlar? Neden bu kadar çok sayıdalar? Neler oluyor? Kim öldü?' diye sordular.

Ancak kadınlar gittikçe daha da yaklaşıyorlardı, sonunda prens Hamutbey en başta duran gri saçları omuzlarına dökülmüş ve diğerleri gibi siyahlar içindeki kadını gördü. O, onu emziren Adagra'nın oğlu Hacı Berzek'in duluydu.

Bunu fark edince prens ona doğru yöneldi, fakat yaşlı kadın, yanına geldiğinde ona bakmadı bile.

Yürümeye devam etti ve sanki ölünün bedeni üzerine kapanmış gibi ağladı ve tüm diğer kadınlar da onunla birlikte ağladılar.

Ağlayıp sızlanırken süt oğlunu görmezden gelmeye devam etti. Prens durup dinledi ve duyduğu kelimeleri çıkarmaya çalıştı.

Sen benim kederimi duydun mu yabancı?
Ne kadar mutsuz olduğumu duydun mu?
Benim sütümle beslenenin,
Süt oğlum prens Hamutbey'in öldüğünü duydun mu?
O korkunç bir ölümle öldü, toprak bile onu kabul etmeyecek.

Onursuzluk içinde öldü; kimse yasını tutmadı.
Ubıhlar süt kardeşlerini kaybettiler.
Abhazlar prenslerini kaybettiler...

Hamutbey'in süt kız kardeşi yaslı kalabalığın arasından sıyrılarak yaşlı kadının arkasına geçti. Genelde ördüğü saçları

şimdi ayaklarına kadar sarkıyordu, eliyle başına vurarak annesinin çığlıklarını bastıracak kadar yüksek sesle bağırıyordu:

'Oh, Hamutbey, söyle ne yapalım?
Mutsuz süt kardeşine ne yapması gerektiğini söyle?
Çarın gümüşleri için
Seni beslemiş olan Ubıh yurduna ihanet etmiş olabilir misin?
Senin bu ölümünü düşünmek ne kadar da korkunç!'

Kadınlar gittikçe daha yüksek sesle ağlıyorlardı ve ortalarında başı öne eğik, bir kaya gibi hareketsiz biçimde prens Hamutbey duruyordu. Çok üzüntüler yaşamıştı şimdiye kadar, fakat tüm yaşamı boyunca böyle utanç ve aşağılanmayla karşılaşmamıştı.

Ziyareti kabul eden Hacı Kerantukh, süt kardeşini ölümcül bir düşman gibi karşılatmıştı.

Sonunda Hamutbey kendine geldi, kadınlar topluluğunun arasından sıyrılarak atına doğru ilerledi ve eyerine atladı.

'Ağla, süt annem', diye bağırdı gözyaşlarının arasından. 'Ağla, süt kardeşim: Ben, süt çocuğunuz, sizinle birlikte ağlıyorum. Ağlayın, ağlayın, şimdi ağlayın, çünkü daha sonra zamanınız olmayacak! Ağla Hacı Kerantukh, herhalde beni şimdi ağlarken seyredip gülüyorsundur. Fakat şunu unutma ben değil sen halkın tarafından lanetleneceksin!'

Gözyaşları içinde bunları haykırırken onlardan utanmadı ve yaşlarla ıslanmış yüzünü silmedi. Prens Hamutbey atını alarak sanki ağlayan ve sızlanan kadınları arkada bırakmak istercesine çayırlıkta çılgın gibi sürdü. Ve arkadaşları da birbirini geçmeye çalışarak onun arkasından çılgınlar gibi gittiler.

*

ALOU'NUN OĞLU SHARDYN

Küçük kardeşim dışında hepimiz o gün evdeydik. O hala Ruslarla savaşıyordu; nerede olduğunu ya da yaşayıp yaşamadığını bilmiyorduk. Babam Hamirza üç gün önce kolundan yaralanmıştı; yara mikrop kapmıştı ve acı veriyordu; fakat o yatakta kalmayı reddediyordu. Sabah kalkıp acı dindirici otlardan bir tedavi uygulayıp yarayı sardı, fakat acısı hafiflemediğinden evin içinde ve bahçede bir oraya bir buraya yürüdü. Her sabah annem ve iki kız kardeşim komşulara giderek diğer kadınlarla birlikte savaşçılar için kıyafet örüyorlardı. Günün ortasında günlük işlerini yapmak için eve dönüyorlardı.

Eve en geç dönen bendim. Günlerdir Hacı Kerantukh'un koruması olarak yanından ayrılmıyordum – ateş altında ve yumruk yumruğa dövüşlerde hep onunla birlikteydim.

O gün halk liderleri ne yapılacağına karar vermek için toplantı yapacaklardı. Toplantı için onunla gelmiştim ve geceyi evde geçirmem için beni bırakmıştı.

Soğuk gün yerini geceye bırakıyordu ve sabahki kar yağışı biraz yatışmıştı, tam o sırada büyükannemin süt oğlu ve babamın süt kardeşi, Alou'nun oğlu Shardyn küçük ama güçlü katırı üzerinde kapımıza geldi.

İnmesine yardım etmek için yanına koştum ve ailenin geri kalanı ardımdan gelerek onun etrafında bir çember oluşturdu.

"Yaran nasıl?" diye sordu Alou'nun oğlu Shardyn babama.

"Oh, birşeyim yok!" diye cevap verdi babam, misafirimize karşı acı çektiğini söylemekten utanarak yaralı kolunu arkaya sakladı.

"Sevgili kardeşimiz, umudumuz, tüm keder ve hastalıklar senden uzak olsun, benim olsunlar," dedi annem ve geleneğe

göre onu hastalıktan korumak için üç kez Shardyn'in etrafında yürüdü ve göğsünden öptü. Kız kardeşlerimde çekine çekine aynısını yaptı.

Shardyn eve girdi ve biz de onun arkasından gittik. Mantosunu ve astragan şapkasını çıkarmasına yardım ettim, üzerlerindeki karı silkeledim ve duvara astım.

Alou'nun oğlu Shardyn kısa boylu, geniş omuzlu ve çok güçlü bir adamdı, fakat yemeğe düşkün olduğundan bel çevresi uzun süre önce genişlemişti. Uzun, siyah sakalının kenarı bukleler halinde güçlü göğsüne düşüyordu.

Annem aydınlık şöminenin yanındaki sıraya özel misafirler için hazır tuttuğu deri yastığı koydu.

Biz gençlerin onun karşısında oturma gibi bir düşüncemiz elbette yoktu; annem ve babam bile Shardyn'den yaşça daha büyük olmalarına karşın bu prestijli akrabamızın karşısında ayakta duruyorlardı.

Annem, Shardyn geldiğinde her zaman yaptığı gibi, mısır unu lapası pişirmeye başladı. Babam gözleriyle bana besili bir koyun kesmemi işaret etti. Ancak Alou'nun oğlu Shardyn babamın bakışını fark ettiğinde acelesi olduğunu ve yemek için kalamayacağını belirtti.

"Yaralandığını duydum." dedi babama, "Bu nedenle seni ve aileni ziyaret etmeye karar verdim. Ayrıca sizinle konuşmak istiyorum, sevgili akrabalarım. Şu anda zor günler yaşıyoruz ve siz sahip olduğum en yakın ailesiniz. Size danışmaya geldim." Bunları söyledi ve ben onu dinlerken konuşmanın nereye varacağını merak etmekten kendimi alamıyordum.

"Evet" dedi babam Hamirza. "Doğru, biz Ubıhlar hiç böyle zor zamanlar yaşamadık. Yalnızca bizim aile değil, bizim kasabamız ve komşu kasabalarda senin koruman altında yaşayan herkesin sana güvendiğini biliyorum. Bu sıkıntılı günlerde oturmak için bizim ocağımızı seçmenden ötürü çok memnunuz."

Alou'nun oğlu Shardyn ceketinin cebinden siyah bir sigara çıkardı. Onda Türk tacirlerinden aldığı bu sigaralardan birçok

kere görmüştük. Sigarasını yakması için şömineden bir kömür parçası aldım. Sigarasını içerken şöyle dedi:

"Hacı Kerantukh'un Ubıhların geleceği hakkında karar vermek için bugün konseyi tekrar çağırdığını herhalde biliyorsunuz. Konseyin ne kadar süreceğini bilmiyorum, fakat şu ana kadar bir karar alınmadı. Bu arada size fikrimin ne olduğunu bildirmek istiyorum! Çarın generallerinin bizim burada kalmamıza izin vereceklerini hiç sanmıyorum. Savaş her yere yayılıyor, gittikçe daha yakınlaşıyor. Onlar süngüleriyle bizi öldürmeden önce kendimizi kurtarmaya çalışsak daha iyi olmaz mı?

"Osmanlı sultanı – Allah'ın yeryüzündeki vekili – onun vatandaşı olmayı kabul edersek bizi kurtaracak. Onun büyük gücünden başka hiçbir şey bizi kurtaramaz. Birkaç gün önce İstanbullu bir Türk tacir evime geldi. Onu uzun süreden beri tanırım ve kendisine güvenirim. Hem zengin, hem de sultana yakın kişileri tanıyor. Daha önce olduğu gibi bizimle yalnızca ticaret yapmak için gelmediğini anladım. Bana, Türkiye'ye göç etmiş olan Natukhai'li komşularımızdan bahsetti. Sultan sözünü tuttu ve onları kendi istedikleri yere yerleştirdi.

Şu anda yaşadıkları yer adeta cennet gibi. Ne çok soğuk ne de çok sıcak; oradaki hava burada ilkbahar sonunda olduğu gibi ve orada istediğin her şeyi yetiştirebiliyorsun. Eğer bir alakarga gagasında bir mısır tohumu taşıyorsa ve onu toprağa düşürürse, bir ay içinde o noktada üzerinde olgun mısır koçanları bulunan uzun bir sap olacaktır! Bana mandaların sağılmaya değil sürülmede kullanıldıklarını söyledi, çünkü bizim kızılağaçlarımız gibi orada her yerde süt ağaçları yetişiyor: Gövdeyi bir bıçakla kesiyorsunuz ve sürahiler dolusu taze süt elde ediyorsunuz! Eğer ekşi krema yapmak isterseniz yalnızca ağaçtan bir yaprak kesip onu sütün içine atıyorsunuz.

Daha eve dönmeden önce kalın bir ekşi kremanız olacak ki onu bıçakla bile kesebilirsiniz. Ve bana söylediğine göre oradaki helvacı kabakları öylesine büyükmüş ki onları bıçakla kesemiyormuşsunuz, onları parçalara ayırmak için balta kullanmanız gerekiyormuş. Bana söylediği şeyler öylesine inanılmaz

gelmişti ki ilk başta onlara inanmadım, fakat cebinden her şeyi doğrulayan bir mektup çıkarttı. Mektup uzun zamandır tanıdığım Murat adlı bir Natukhaili tarafından yazılmıştı. O Türkiye'ye gelmeden önce birbirimizi sık sık ziyaret ederdik. Muhtemelen onu sen de tanıyorsundur.

"İşte bana yolladığı mektup." dedi Alou'nun oğlu Shardyn ve paltosunun iç ceketinden bir kağıt parçası çıkardı. Onu açtı, kağıdı düzleştirdi ve hepimizin görmesi için onu bize uzattı.

Fakat bunu kim okuyacaktı? Sadece ailemizde değil, tüm kasabada herhangi bir dilde okumasını bilen bir kimse yoktu. Alou'nun oğlu Shardyn'in de pek iyi okuyabildiğini zannetmiyordum. Sadece mektubu gözlerimizin önünde tuttu ve onu bir kenara bıraktıktan sonra bile kendi kelimeleriyle arkadaşı Murat'ın yazdıklarını anlatmaya devam etti. Daha önce bize hiç sözünü etmediği bu adamı şimdi nasıl da övüyordu.

"O Natukhai halkı arasında çok sayılan biriydi, ama Türkiye'de o kadar önemli bir göreve getirildi ki; başvezirin çok yakınlarında bulundu. Türk tacirleri beni aldatabilir, ama dağların oğlu ve benim misafirlerimden Murat'ı değil.

"Bu korkunç yeri bırakmak için yeterince gücünüz varsa bizi orada cennetin beklediğini yazıyor! Eğer korumam altındaki insanları Türkiye kıyılarına getirebilirsem, hepimizin çok mutlu bir hayata kavuşacağını söylüyor! İşte bize bunları yazmış ve hepimizi oraya çağırıyor. Buradan artık ne beklentimiz var? Rus generalinin bizi Kuban'a sürmesini mi bekleyeceğiz? Eğer soğuk kış ayları boyunca ormanlarımızda donarsak, sinekler gibi soğuktan ölürüz. Ve ayrıca inancımızı uygulamamıza da izin verilmez. Oğullarımız orduda asker olmaya zorlanacaklar ve herkesin kendi toprağını satın alması gerekecek, çünkü Rusya'daki toprak sahipleri köylülerine bakmıyor; artık onlar üzerinde hiçbir hakları yok. Toprak alacak parayı nereden bulacaksınız? Ve eğer satın alamazsanız, toprak olmadan nasıl hayatta kalacaksınız? Süt kardeşim Hamirza, aynı anadan doğmadık ama aynı sütle beslendik! Sana kafamda neler olduğunu söyledim ve şimdi senin neler düşündüğünü öğrenmek istiyorum."

Alou'nun oğlu Shardyn babama bunları söylemişti. Babam eliyle yaralı kolunu tutarak onun karşısında ayakta duruyordu.

Odadaki tek ses kuru kütükleri kavuran kızgın ateşin çıtırtılarıydı. Alou'nun oğlu Shardyn mucizelerden bahsetmiş ve bize cenneti vaat etmişti, fakat sözleri bizi şok etmişti.

Babam uzunca bir süre birşey söylemedi. Onun konuşmasını beklerken boğazım kurudu ve sanki konuşma yeteneğimi kaybetmiştim. Babamın ilk sözlerini zorlukla duyabildim; çok yumuşak ve yavaş bir şekilde konuşmaya başladı:

"Sevgili süt kardeşim, sen bizim umudumuzsun, bizden daha akıllısın ve daha çok şey gördün, ne yapılacağını daha iyi bilirsin. Sen nereye gidersen biz de oraya gideriz ve her zaman yaptığımız gibi sana hizmet ederiz. Daha başka ne diyebilirim ki, ben yalnızca saban sürer ve tohum ekerim. Fakat eğer izin verirsen, konseyde ne karar alındığını sormak istiyorum. Tüm Ubıhlar bizi götürmek istediğin yere gidiyorlar mı?

"Henüz bir karar alınmadı ve Ubıhların ne yapacağını bilmiyorum. Ama siz bana en yakın ailesiniz ve buraya size kendi kararımı bildirmek için geldim," diye cevap verdi Alou'nun oğlu Shardyn. Gözlerinde tehlikeli birşeyler sezinlemiştim.

"O halde sevgili kardeşimiz, umudumuz," dedi babam Hamirza, "halkımızla aynı kaderi paylaşmamız daha iyi olmaz mi? Birileri savaşırken diğerleri nasıl silahlarını bırakıp denizin öteki tarafına gidebilir? Nasıl atalarımızın ocağını kendi ellerimizle söndürüp babalarımızın mezarlarını terk edebiliriz ve Bytkha mabedimize veda edebiliriz? Peki ya toprak? Anadolu'da burada bıraktığımız toprakların yerine geçecek toprağımız olacak mı yoksa toprağımızı satın almak zorunda mı olacağız?"

Babam bitirmemişti; başka şeyler daha söylemek istiyordu fakat annem ağlayarak onu kesti:

"Tsebelda'daki erkek kardeşlerime ne olduğunu nereden bileceğim? Nasıl onları burada bırakıp denize açılabilirim? Ölmüş olmayı ve bugünleri görmemeyi dilerdim!"

Annem nadiren ağlardı ve onu ilk defa bu şekilde gören Alou'nun oğlu Shardyn ona çıkıştı:

"Kız kardeşim, cesaretin erkekler tarafından her zaman hayranlıkla karşılanmıştır. Böyle bir zamanda gözyaşı dökmek sana yakışmaz! Tsebelda'daki kardeşlerin gerçek birer erkek. Çarın generallerinin yönetimi altında yaşamayı kabul etmeyeceklerdir. Bildiğim kadarıyla onlar da ya bizi bekliyorlar ya da çoktan Anadolu'ya gitmiş olabilirler. Yakında sultanın kutsal toprağında erkek kardeşlerini canlı ve iyi bir şekilde göreceksin. Ve sen de Hamirza," dedi babama doğru dönerek "Endişelenme: Kimse senden toprak parası almayacak, ben Alou'nun oğlu Shardyn bunu sana söylüyorum. Fakat burada generaller bizi Kuban'a mı yoksa daha uzaklara mı sürer kimse bilemez. Bize Kuban diye söz verdiler, çünkü elimizde hala silahlarımız var! Ancak elimizde artık onlar olmayınca generalleri bizi soğuk Sibirya'ya sürmekten, inancımızdan yoksun bırakmaktan ve çocuklarımızı Hıristiyan yapmaktan kim alıkoyacak?"

Tam o anda uzaklardan gelen top sesleriyle cümlesi yarıda kesildi. Bu o kadar ani olmuştu ki sanki topraktan bir şeytan beklenmedik bir biçimde çıkarak ocağımızın tam yanına gelmişti.

"Bu duyduğum toplar oğlunu öldürmüş olabilir, sen ise kolundaki o acınacak yarayla burada oturuyorsun." diye bağırdı annem Nasi.

Top seslerini duyduğunda ağlamayı kesmiş ve kızgın gözlerle bize bakmaya başlamıştı.

"Neyin var? Sessiz ol ve sabret!" dedi babam.

Annem kendisine söyleneni yaptı, fakat bize öyle bir biçimde bakmaya devam ediyordu ki, bir deliğe saklanmak istiyordum.

Bu arada sahilden hala top sesleri geliyordu.

"Eğer hayatta kalmak istiyorsanız size tavsiyem bu geceden itibaren göç etmeye hazır olmanız." dedi Alou'nun oğlu Shardyn ve bana dönerek: "Sen Zaurkan, birçok gencin Hacı

Kerantukh'un koruması olmak istediğini, ama benim sayemde bu işi senin aldığını unutmamalısın. Ona yakın olmanı istedim, böylece ailen de asalet unvanı alabilecekti. Bunu engelleyen tek şey Ubıhların başına gelen bu kötü olay oldu. Seni Hacı Kerantukh'un yanına kendi ellerimle koydum, şimdi ise onu terk etmen gerektiğini söylüyorum! Bunu sır olarak sakladığını biliyorum, fakat tüm akrabaları ve bağlılarıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na gitmeyi planladığından haberim var. Ve ben de süt annemin torununun ona savaşta koruyucu olarak değil de, gurbette bir köle olarak hizmet etmesini istemiyorum. Artık onu terk etmelisin ve benim kanadım altına geri dönmelisin!"

Söyledikleri sanki kalbime bir bıçak gibi saplanmıştı.

"Doğruyu söylemiyorsun," diye bağırdım. "Hacı Kerantukh ölene dek savaşacaktır. O korkak biri değildir. Asla yeminimden dönüp onu bırakmam!"

"Senin neyin var?" diye sözümü kesti Shardyn. "Benimle böyle konuşman hoşuma gitmedi."

Ama bu söyledikleri beni durdurmadı.

"Senin gibi saygıdeğer bir akrabayla böyle cesaretli bir şekilde konuştuğum için beni affet." dedim. "Fakat seni anlamıyorum! Çok kereler savaşa en önde giden sen değil miydin? Yine çok kereler – savaştan önce ve sonra – aramızdan kafirlere karşı yapılan kutsal savaşta ölenlerin cennete gittiğini bize söyleyen sen değil miydin? Şimdi ise silahlarımızı bırakmamızı mı söylüyorsun? Ve bizi cennet gibi bir yer olduğunu söylediğin Osmanlı İmparatorluğu'na gitmeye razı ediyorsun öyle mi? Sen ve senin gibi diğer saygın insanlar önceden ne düşünüyordunuz? Elbette ki oraya kaçmak çok kolay olurdu, ama o zaman savaşlarda kanlarını dökenler ne olacak? Bir hiç uğruna ölmüş olmayacaklar mı? Ve sen sevgili babam, neden bizi dürüst insanlar olmamız için büyüttün? Neden bize yurdumuzu savunurken ölümden korkmamamızı öğrettin?"

Bana neler olduğunu anlayamıyordum, ancak beni şu anda hiçbir şey durduramazdı; oysa ki şimdiye kadar sadece önünde

saygıyla eğildiğim akrabamızın huzurunda değil, babamın karşısında bile sesimi yükseltme cesareti göstermemiştim.

"Kes sesini!" dedi babam. "Senden utanç duyuyorum. Bu cesareti nereden buluyorsun? Sevgili akrabamız Alou'nun oğlu Shardyn'le böyle utanmazca konuşarak bizi rezil ettin! Sıradan ve basit insanlar olmamıza karşın bizi sevmese, bu soğuk kış gününde uzaklardan bizi görmeye gelir miydi?"

Babam beni azarladıktan sonra Alou'nun oğlu Shardyn'e döndü:

"Sana nasıl cevap vereceğimizi bilemediğimiz için bizi bağışla. Eğer sen, bizim en yakın koruyucumuz olarak seninle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na gitmemiz gerektiğini ve orada iyi bir yaşama sahip olacağımızı düşünüyorsan tüm ailemle birlikte oraya gideceğiz ve senin yanından ayrılmayacağız."

Babam Alou'nun oğlu Shardyn'in önünde durdu, konuşurken üzgün ve suçlu bir hali vardı. Shardyn'in gücenmiş olmasından korkuyordu. Ancak aksine misafirimiz hareketlenerek minderinden ayağa kalktı ve botlarını bağlayarak bizimle konuşmaya başladı:

"Zaman kaybetmemelisiniz; hemen toplanmaya başlayın. Yanınıza yiyecek almayı de unutmayın. Şu an gidip yolculuk için hazırlanmam gerek, eğer yardıma ihtiyaç duyarsam size söylerim. Bu arada Hamirza, eğer yaran Allah'a çok şükür ki ağır değilse, akrabalarımız ve komşularımızın evlerini dolaş – seni sayıyorlar – ve onlara benim adıma söylenecek şeyleri bildir! Onlara artık kanlarını boşu boşuna dökmemelerini söyle. Onlara Alou'nun oğlu Shardyn'in sizinle ve onlarla her yerde birlikte olacağını söyle. Eğer başka biri gelerek onları Kuban'a gitmeye ikna etmeye çalışırsa reddetmeliler!"

Bizim adımıza her şeye karar verdikten sonra hiç zaman kaybetmeyerek katırının üzerine binip uzaklaştı.

Geleneğe göre asiller dolaşmaya çıktıklarında ya da diğer asilleri ziyaret ettiklerinde ata binerlerdi, kendi bölgelerindeki köylüleri görmeye giderken ise katıra binerlerdi, çünkü bu şe-

kilde de dağ patikalarında yol almak daha kolaydı ve nasıl göründüklerine de pek önem vermezlerdi.

Onun katırının üzerinde uzaklaşmasını seyrettikten sonra dönüp hüzünlü bir şekilde ateşi seyretmeye başladık, sanki bir cenazeden dönmüş gibiydik.

Annem mısır unu lapası yapmadı, ateşin üzerine kap koymadı, tavukları geri kümese de sokmadı. Sessiz bir şekilde oturup ağladı. Babam inekleri sağmaya gitmedi; sönmeye yüz tutmuş ateşin karşısında sessiz bir şekilde oturup düşündü. Zaman zaman alnında biriken ter taneciklerini kolunun kenarıyla sildi.

Rüzgarın taşıdığı top seslerinden ürken köpeğimiz dışarıda havladığında bile, babam dışarı çıkmadı, köpek havlamasının kötüye işaret olduğunu bildiği halde ona bağırmadı ya da kovalamadı.

Sağılmamış inekler bahçede bağırdılar ve horoz da sanki tüm kasabaya evin reisinin ocağındaki ateşi temelli söndürmek istediğini söylemek için sabaha dek beklemek istemiyormuşçasına aniden öttü.

Babamın yanına oturdum ve patskhamızın* duvarına, dumandan kararmış tavana ve büyükbabam tarafından ocağın üzerine sarkıtılmış zincire baktım.

Çocukluğumdan beri tüm bunlara alışmıştım ve aldırmıyordum, şimdi ise bunlar gözüme güzel ve hoş gözüküyordu ve onlardan ayrılacağıma çok üzülüyordum.

Komşumuzun kızı Feldysh'i gelecek sonbahar nasıl evimize getireceğimizi çoktan planlamıştım. Onlar yakın komşularımız değildi, yan kasabada oturuyorlardı. Uzun zaman önce tesadüfen tanışmıştık ve ondan sonra da kasabamızdan onlarınkine giden orman patikalarında birçok kez karşılaşmıştık; bu sadece tesadüf değildi. Ailemin niyetimi tahmin ettiğini ve evlilik için hazırlık yaptığını biliyordum. Fakat o günkü ziyaretten sonra, buradan ayrılacaksak onu nasıl eve getireceğimi düşünüyordum.

---

* Geleneksel bir Kafkas kulübesi.

Kendi kendime "Evlenecek miyiz?" diye sordum. Oturup tüm bunlar üzerine düşündükçe bir an önce sabah olup atıma atlayarak ona gitmek için sabırsızlanıyordum.

Annem, gözyaşları arasında sık sık derin bir nefes alıyordu ve dudaklarının arasından küçük erkek kardeşimin ismi zorlukla duyuluyordu. Kız kardeşlerim de iç çekip ağlıyorlardı.

Eğer köpeğimiz aniden havlamamış olsa, daha orada ne kadar otururduk bilmiyorum. Eve birisi geliyordu. Kapının oraya çıktığımda kardeşimin iki adam tarafından taşındığını gördüm. Onu eve getirmelerine yardım ettim ve kendisini bir sıranın üzerine yatırdım. Tüm üstü başı kanlanmıştı, annem ve kız kardeşlerim çığlık ve gözyaşlarıyla onun üzerine atıldılar. Adamlardan biri bize endişelenmememizi, yaranın ölümcül olmadığını, kalçasından vurulduğunu ancak iyileşeceğini, fakat kendilerinin şu anda gitmeleri gerektiğini söyledi. İkisi de başka bir kelime söylemeden ayrıldılar.

Babam kaynar su yapabilmek için ateşi yaktı. Beraberce kardeşimin üstündekileri çıkardık. Çok kan kaybetmişti ve güçten düşmüştü, yarası büyüktü fakat tehlikeli değildi. Babam çabucak yarayı temizledi. Bu konuda çok iyiydi ve komşular arasında da bu yeteneğiyle tanınırdı. Kanamayı durdurdu ve yarayı sıkıca sardı. İlk başta kardeşime içmesi için suyla karıştırılmış matsoni*, ardından yulaf lapası ve bal verdi. Sonra yanına oturup onunla ilk kez konuştu.

"Allah sana ve bize acıdı. Hala hayattasın."

"Dönmeseydim daha iyi olurdu." dedi kardeşim Mata, sanki yeterince hava alamıyormuş gibi boğuk bir sesle konuşuyordu. "Her şeyi kaybettik! Baba, her şeyi. Bozguna uğratıldık. Savaş alanı ölülerimizin cesetleriyle dolu. Yalnızca birkaç atlı hayatta kaldı ve kurşunla barutumuz bitti. Etrafımız ateşler içinde olmasına karşın, deniz kenarına ulaşmayı başardık. Fakat bir kurşun kalçama isabet etti ve atımı öldürdü. Attan düştüm ve beni çiğnedi. Yerde yatarken son hayatta kalanların

---

* Mayalı Kafkas sütü

atlarını nasıl uçuruma sürdüğünü, denize atladığını ve kızgın denizin onları atlarıyla birlikte yuttuğunu gördüm. Arkadaşlarım nerede? Neden o mermi beni öldürmedi; neden burada yatıp seni utandırıyorum?"

"Sakin ol." dedi babam. "Savaşta mutlaka hayatta kalan birisi vardır, böylece o da başka bir savaşta dövüşüp ölebilir."

Babam bunu söylerken Mata'nın başını okşadı. Mata sonunda rahatsız bir uykuya daldı ve biz de güneş karla kaplı dağların üzerine doğana değin tüm gece boyunca onun yatağının yanında bekledik.

Evimiz kederle doluydu, oysa güneş sanki bir tatil gününde gibi parlıyordu. Babam, annem ve kız kardeşlerimden kahvaltıyı hazırlamalarını istedi ve erkek kardeşim de dahil herkese et yedirdi. Sonunda ayağa kalktı, kendisini önceki geceden çok daha iyi hissediyordu.

Babam en iyi kıyafetlerini giydi, masanın başına oturdu ve hepimize tek tek baktı.

"Hepiniz, kadınlar ve erkekler, cesaretinizi kaybetmemelisiniz. Bunun olabileceği hiç aklımıza gelmezdi fakat süt kardeşimiz Alou'nun oğlu Shardyn haklı: Eğer burada kalacak olursak hepimiz ölürüz. Savaşın olmadığı bir yer bulmak zorundayız, gitmek için hazırlanmalıyız."

"Gitmekle ne demek istiyorsun? Sen neden bahsediyorsun?" diye haykırdı kardeşim ve acıdan kıvranmasına rağmen sıranın üzerine oturdu. Bütün gücünü kafamızı meşgul eden şeyleri anlamaya harcıyordu, çünkü bunların hepsi onun için tamamıyla yeniydi.

"Sakin ol. Tüm müslümanların kutsal diyarı Osmanlı İmparatorluğu'na gidiyoruz. Sultan bize vatandaşlık ve toprak verecek. Süt kardeşimiz Alou'nun oğlu Shardyn, bizi Osmanlı İmparatorluğu'na gidene kadar ve orada da korumaya söz verdi. Tek yapmamız gereken eşyalarımızı toplamak ve onunla gitmek." dedi babam çok kararlı bir şekilde, sanki başka bir seçenek yokmuş gibi.

"Sen ne diyorsun?" diye bağırdı bunu duyan Mata ve yeniden acıdan yüzü buruştu. "Senin neyin var? Bir hafta önce beni Ruslarla savaşmaya gönderen sendin. Daha üç gün önce kendin yaralandın. Kaç savaşa katıldığını unuttun mu? İstersen yara izlerini say!"

"Yatağına gir, ateşin var." dedi babam ve Mata'yı yatması için zorladı. "Bağırmamalısın. Yaptıklarımı çok iyi hatırlıyorum, ancak eğer savaşmaya devam edersek tek bir Ubıh bile kalmayacak."

"Herkesin böyle düşündüğüne inanmıyorum." dedim babama. "Şefimiz Hacı Kerantukh'un silahını bırakacağına inanmıyorum. Alou'nun oğlu Shardyn'in anlattığı hikayelere inanmıyorum. Baba, kimsenin seni aldatmasına izin verme!"

Mata ve ben sırayla babamı, Alou'nun oğlu Shardyn'in yaptığı planlara uymaması için ikna etmeye çalıştık. Oturup dinledi, ancak bizimle tartışmadı ve fikrimizi kabul etmedi. Sessizce dinledi. Ardından değneğini aldı ve eşikte bize doğru döndü:

"Pekala. Bekleyip insanların neye karar verdiğini göreceğiz. Zaurkan, Hacı Kerantukh'a git ve onun koruması olarak kal. Konseyi çağırdığına göre bugün ya da yarın bir karar alacaklardır. Tüm komşulara gideceğim. Onlara Alou'nun oğlu Shardyn'ın kendisiyle birlikte Osmanlı Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmelerini istediğini söyleyeceğime söz verdim. Onlara bu mesajı ileteceğim ve her birinin söylediğine kulak vereceğim."

"Baba, gitme!" diye bağırdı Mata ve yerinden fırlayarak onun ardından koştu. "Gitme! Diğerleri savaşırken ve hala top sesleri duyulurken nasıl insanların kapılarına giderek onları buradan ayrılmaya ikna edebilirsin!"

"Sakin ol!" dedi babam.

"O sakin olacak, fakat söylediklerinde haklı. Hiçbir yere gitmemelisin baba" dedim araya girerek.

"Senin gitmendense ölürüm daha iyi..." diye bağırdı kar-

deşim Mata ve üstündeki örtüleri atıp ayağa kalktı, sallanmaya başladı ve ben onu tutamadan yere düşüp bayıldı.

Annem ve kız kardeşlerim benim ardımdan ona doğru koştular. Babam ise arkasını döndü ve evden çıktı.

KESTANE AĞACINDAN YAPILMA EVDEKİ SON KONSEY

Konsey ya da daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda söylemeye alıştığımız gibi meclis Ubıhların yönetim heyetiydi. Meclisţe Ubıhlardan ön üç kişi ve bugünlerde Abhazlardan çok bize yakın olan Abhaz Sadz ve Akchipsou kabilelerinin iki temsilcisinden oluşuyordu.

Ubıhların vatanı, Osmanlının vilayetleri gibi on bir bölgeye ayrılmıştı ve her birinin başı konseyin üyesiydi. Bizim vilayetimiz Alou'nun oğlu Shardyn tarafından temsil ediliyordu. Bu on bir kişinin dışında iki kişi daha vardı: Baş molla Sakhatkeri ve Musa. Musa bana o zamanlar Ubıhların en bilgesi gibi gelirdi, oysa şu an onun en iyi okuma-yazma bilen kişi olduğunu fark ediyorum. Konsey toplantılarında alınan her kararı yazardı. Sesini hiç duymamıştım; daima sessiz bir biçimde başı öne eğik, üzerinde çok sayıda kalem bulunan üç ayaklı bir masanın arkasında otururdu. Kalemlerden birini ardından diğerini alarak her şeyi Arap harfleriyle sağdan sola, hiçbir şey kaçırmadan yazardı.

Konsey, Hacı Kerantukh'un akraba grubundan olan tüm diğer Berzekler'in yaşadığı Mithkas kasabasında toplanırdı. Yazın konsey, bir yarım daire oluşturan meşe ağaçlarının gölgesinde, kışın ise ortaklaşa inşa edilmiş olan kestane ağacından yapılma evde toplanırdı.

Ubıhların Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmesi kararı, işte bu evde ve benim yanımda alındı; bu kararın sonucunda ben Ubıh dilinde bunları sana aktaran son kişiyim.

*

İlkbaharın başlarıydı. Hava bir önceki gün çok soğuktu, fakat o gece o kadar çok yağmur yağdı ki sabaha vadilerde kar kalmamıştı. Yağmur sonrasında gökyüzü maviydi, ancak Hacı Kerantukh ve ben ahşap eve giderken yağmurla karışık kar yağmaya başladı.

Genellikle böyle günlerde kimse dışarı çıkmazdı; hepimiz ateşin karşısında ısınmaya çalışırdık. Fakat bu sabah yüzlerce kişi konsey binasının etrafında toplanmıştı ve yüzlerinde sanki cenazeye katılıyorlarmış gibi üzgün bir ifade vardı.

Hacı Kerantukh evin yakınında attan indi.

Geri kalan konsey üyeleri evin dışında onu bekliyorlardı ve onunla birlikte içeri girdiler.

O günü çok iyi hatırlıyorum ve o evde olan biten her şeyi sana anlatacağım. Hacı Kerantukh geri kalanlardan ayrı olarak geniş bir sandalyede oturuyordu. Herkes onun sağ ve sol tarafındaki sıralarda bulunuyordu. Onların arkasında bizim "kartal kafalı insanlar" diye adlandırdığımız asil olmayan, fakat Ubıhlar arasında akıllarıyla tanınan kişiler vardı. Onların arasında Bytkha mabedinin koruyucusu Soulakh oturuyordu. Hacı Kerantukh yıllar boyunca herkes tarafından konseyin başı olarak kabul edilmişti ve ben de koruyucusu olarak mecliste onun arkasında bulunma hakkına sahiptim.

O sabah en son gelen kişi molla Sakhatkeri'ydi. Yavaş ve dikkatli bir biçimde uzun sarığıyla yürüyordu, sanki başında bir su kabı taşıyor gibiydi. Yanımızdan geçti; hiç kimseye bakmadı ve Hacı Kerantuhk'a en yakın yere oturdu.

Sadz ve Akchipsou'ların şefleri orada değildi. O sabah konseye gelmemişlerdi. Fakat fikirlerini belirtme hakkına sahip olan tüm yaşlı ve bilge Ubıhlar oradaydı. Konsey üyeleri sıraların arkasındaki kalabalıkta oturmuş, Hacı Kerantukh'u izliyor ve sessizce onun toplantıyı başlatmasını bekliyorlardı. Genelde ilk olarak ateş etmek isteyen biri gibi başta söz alırdı, fakat o sabah uzun süre boyunca sessiz kaldı; ellerini dizlerinin üzerine koyup oturdu ve yere baktı. Gözleri uykusuzluktan şişmişti.

Sonunda başını kaldırdı, herkese baktı, hızla ayağa kalktı, astragan şapkasını çıkardı, hançerini koydu, ardından iki elini kabzanın üzerine koydu ve konuşmaya başladı:

"Savaşın nasıl gittiğini biliyorsunuz ve dün bu konuda söylenenlere ekleyecek birşeyim de yok. Ruslar her yönden saldırıyor. Şu anda çok yakındalar, sadece deniz tarafından değil, aynı zamanda kuzeyden de. Gözcülerimiz bunu bana geceleyin söyledi. Sizin rızanızla kendi amcamı General Geiman'a göndererek üç gün önce bir ateşkes imzalamasını istedim, fakat o zamandan beri kendisinden bir haber alamadık ve başına ne geldiğini de bilmiyoruz. Öldürülmüş olabilir, hapsedilmiş olabilir. Boş sıraları görüyorsunuz. Sadz ve Akhchipsou temsilcileri gelmediler çünkü muhtemelen tereddüt ediyorlar. Komşularımız Shapsuglar uzun süre savaştıktan sonra sizin de duymuş olabileceğiniz gibi silahlarını bıraktılar. Nakuthai'ler denizi geçmeye başladılar; fakat diğerleri buna tereddüt ediyor. Eğer Pskhu, Dal ve Tsebelda halkı, Abhazya Prensi Hamutbey Chachba tarafından engellenmezlerse, verdikleri sözü tutup bizlere yardım edecekler. Size Ubıh tarihinin en kötü gününün geldiğini söylememe gerek yok. Bizleri yarın nelerin beklediğini bilmiyoruz. Savaş mı, barış mı, özgürlük mü, kölelik mi yoksa başka bir ülkeye göç mü? Ubıh halkı onları nereye götüreceğimiz konusunda karar vermemizi bekliyorlar. O halde hemen ne yapacağımıza karar vermeliyiz. Bu kararı ne kadar ertelemek istiyor olsak da, artık bunun için çok geç!"

Hacı Kerantukh Konsey binasında ayakta durmuş, sıralara yerleşmeye çalışan insanları seyrediyordu. Sonunda o da yavaşça yerine oturdu, avuçlarını dizlerinin üstüne koydu ve gözlerini yere dikti.

Uzun bir süre sessizlik oldu. İlk olarak kimin konuşacağını tahmin etmeye çalışıyordum. Konuşmaya başlayacak olan kişinin, uzun zaman önce Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşmeye karar veren Shardyn olabileceğini düşünmüştüm; fakat sonradan onun olamayacağını fark ettim. Çünkü O'nun Hacı Kerantukh'un huzurunda konuşacak cesareti yoktu. Eğer konuş-

saydı, büyük ihtimalle kavga çıkıp kan dökülebilirdi. Tüm bunlar, Shardyn'e bakarken aklımdan geçmişti; fakat o, sanki hiçbir şey olmamış gibi oldukça sakin bir şekilde oturuyor ve yalnızca bıyığıyla oynayarak etrafına bakınıyordu.

Bu sessizliği kimin bozacağını tahmin edemiyordum.

Nitekim ayağa kalkıp söz isteyen ilk kişi molla Sakhatkeri oldu. Ayağa kalktığında ellerini ovuşturdu ve elini bıyığının hizasında öne doğru hareket ettirerek konuşmaya başladı:

"Allah'ım! Bizler senin kullarınız. Bizlere merhamet et ve günahlarımızı bağışla." dedikten sonra çevresindekilere bakındı. Arka taraflarda kimlerin durduğunu görmek için başını geriye doğru uzattı ve, "Yüce Allah herkese bir kader belirler. Belki ebediyen değil ama şu an için halkımızın bu toprakları terk etmesi gerekiyor. Bu bizim kaderimiz ve bu kadere hiç kimse karşı koyamaz. Allah'a inanmayan insanlar bizleri bu topraklardan çıkmaya ve dağlardaki ovalarda tıpkı serseriler gibi yaşamaya zorluyorlar. Halbuki dünyanın hükümdarı merhametli Sultan, bu onurlu topraklardan gelen tüm Müslümanlara kucak açmaktadır! Bizleri cennet gibi bir ülkeye davet etmektedir! Şimdi sizlere sormak istiyorum saygıdeğer konsey üyeleri, daha ne bekliyoruz? Burada bizi kim tutuyor? Rus Çarı'nın generallerinin bizleri koloniler halinde Kuban'ın ovalarına yerleştirme planları son derece korkunç. Kafirlerin yoğun olarak yaşadığı bu cehennem gibi yerde biz inanan insanlar nasıl yaşayabiliriz ki? Önümüzde bizi dünya üzerindeki cennete götürecek bir yol açılmışken, aramızdan biri bu cehennemde kalmayı düşünebilir mi?" dedi.

Sakhatkeri'nin bu sözleri, kestane ağacından yapılmış olan tahta binanın içinde toplanmış bulunan insanların çoğuna yabancı değildi. Aslında molla konseydeyken hiçbir zaman bu kadar açık ve dürüst bir şekilde konuşmamıştı; çünkü yıllardır insanları özel toplantılarda Osmanlı İmparatorluğu'na göndermek için kışkırtıyordu.

Bu arada, daha önce bu tarz konuşmalara karşı olanlardan

bazılarının, şu anda bu fikre sıcak baktıklarını fark etmiştim. Fakat herkes aynı duyguları paylaşmıyordu.

Barakai'nin oğlu Nouryz, kısa boylu fakat geniş pazulara sahip oldukça güçlü bir adamdı. Çok çabuk öfkelenmesiyle tanınırdı. Bu konuşmalar sırasında kaşlarını çattı ve bir anda kafasındaki astragan şapkasını yere fırlatarak keskin bir ses tonuyla bağırmaya başladı:

"Burası sanki erkeklerin değil de, yaşlı kadınların bir araya gelip çay içtikleri ve dedikodu yaptıkları bir toplantı yeri gibi. Cesur erkekler dışarıda savaşırlarken, bizler neden burada üç gündür oturmuş yaşlı kadınlar gibi çene çalıyoruz? Eğer savaşmak yerine oturup konuşacaksak,.o halde üzerimizdeki erkek kıyafetlerini çıkarıp kadın kıyafetleri giyelim ve mısır unu pişirip bunu düşmanlarımıza ikram edelim. Köylüler bize neden vergi vermeyi kestiler biliyor musunuz? Çünkü biz soylular, asker kişiliğimizi kaybettik de ondan! Bir ata sahip olan adamdan atı ödünç istenmez! Biz zaten kendi topraklarımıza sahibiz: O halde neden başka bir toprağa ihtiyaç duyuyoruz? Bizim evimiz burasıdır; Osmanlı İmparatorluğu ya da Kuban değil. Korkaklar nereye istiyorlarsa oraya gitsinler, fakat cesur Ubıhlar burada kalıp tek bir kişi kalana dek savaşacaklardır!" diye bağırdı.

Sonra da astragan şapkasını yerden alarak üzerindeki tozları silkeledi ve yanına koydu. Birkaç saniye sonra kalabalığın içinden, "Nouryz doğru söylüyor!" fısıltıları yükselmeye başladı.

Nouryz'dan güç alan Hirips'in oğlu Murat da ayağa fırlayarak, "Bizler asla köle olmadık ve olmayacağız da!" diye bağırdı. Bu uzun boylu, zayıf ve siyah bıyıklı adam konuşmasına, "Eğer teslim olmayı reddedersek, şu anda savaşmaktan korkan diğerleri de bizleri izleyecektir." diyerek devam etti.

Arkalardan biri, "Evet, savaşacağız. Kimin canlı kalıp kimin öleceğini göreceğiz. Bizler mi yoksa düşmanlarımız mı?" diye bağırdı. Ama şu anda onun kim olduğunu hatırlamıyorum.

Ortalık tam hareketlenmeye başlamışken ön sıralardan bir ses yükseldi. Adam yavaşça ve yüksek bir sesle "Durun bir dakika. Düşünmeden karar veren biri, ateş etmeye fırsat bulamadan vurulur..." dedi.

Bu, büyük teyzemin kocası Sit'ti. Köylüler arasında akıllı ve dürüst birisi olarak bilinirdi. En karmaşık tartışmalarda arabuluculuk yapması için kendisine başvurulurdu. Hacı Kerantukh bile onun fikirlerine büyük değer verirdi.

Sit'in sesi duyulur duyulmaz herkes ona doğru döndü. Fakat o daha fazla birşey söylemedi.

Hacı Kerantukh bunun üzerine, "Sen akıllı bir adamsın Sit. Eğer konuşmaya başladıysan, devam etmelisin. Çünkü senin ne düşündüğünü öğrenmek istiyoruz." dedi.

Sit ise bu istek karşısında, "Benim küçük aklım, bu kadar önemli konulara ermez." diye karşılık verdi. Daha sonra da, "Üç oğlum da savaşa gitti. Onlara ne olduğunu bilmiyorum; eğer hepsi sağ-salim bir şekilde eve geri dönerlerse, ne olursa olsun verdiğiniz her karara uyacağız. Fakat sizden ricam, verdiğiniz kararlarda aceleci olmamanızdır. Her şeyi dikkatlice düşünmemiz gerekiyor. Hata yapmamamız son derece önemli! Günbatımıyla şafak vaktini birbirine karıştırmayın! Yaşlı gözlerim şafak vaktini görmek istiyor; fakat onlar şu anda yalnızca güneşin batışını görüyorlar ve bunun kanlı ve göz yaşlarıyla ıslanmış olmasından da korkuyorlar." dedi.

Yaşlı Sit'in bu söylediklerini ancak birkaç gün sonra düşündüm. Fakat o an için kafamda başka şeyler vardı. Tüm dikkatim iki konunun üzerinde toplanmıştı: Bunlardan biri konseydeki genel karar, diğeri de ailemin geleceğiyle ilgiliydi.

Alou'nun oğlu Shardyn sanki çok uzun zaman önce her şeyi çözmüş gibi, sessiz bir şekilde yerinde oturuyordu.

Hacı Kerantukh da aynı şekilde onun gibi sessizdi. Tıpkı, hiç kimseye beyaz bayrak göstermeyen yıkılmaz bir kale gibi duruyordu. Bunu söylemem garip olabilir, ama o gün ona her şeyden daha çok inanmıştım.

Ateşli Nouryz'in küçük erkek kardeşi Ahmed, yaşlı Sit konuştuktan sonra birkaç dakika süren sessizliği bozdu. O yalnızca ağabeyine destek olmaya çalışıyordu; fakat onun beli çabuk bükülecek gibi gözüküyordu. Bıyıklarını kesmişti ve siyah Çerkez paltosunun altından uzun beyaz kıyafeti gözüküyordu. Hacı Kerantukh'un ona dayanamadığını biliyordum; fakat eğer savaş çıkarsa Ahmed'in Rusların tarafına geçmesinden korktuğu için ona olan nefretini gizliyordu.

Ahmed bu konudan hiç söz etmedi. Konuşmaya başlamadan önce gümüş kılıfındaki hançerinin kabzasını okşadı; ardından altın saatini çıkararak zamanın kaç olduğuna baktı ve saatin kapağını tekrar kapatarak geri koydu. Daha sonra oldukça ince ve nazik bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

"Ne yapacağımız hakkında yeterince tartıştık. Şu anda Ubıh halkı cehennem çukurunun üzerindeki dar ağacına asılıyken, artık ortak bir noktada buluşmamız gerekli. Bunun sorumlusu kim? Bizler herhangi bir halktan çok daha fazla sayıdayız. Fakat Rus Çarı'nın ordusuna karşı savaşamayız. Bizler de tıpkı atalarımız gibi gözlerimizi kapatarak savaştık. Çünkü onların güçlerini görmekten ve bizimki ile karşılaştırmaktan korkuyorduk." dedi.

Bu sözleri duyan Hacı Kerantukh oturduğu yerden ayağa fırlayarak, "Yani sen bunu bugün mü anladığını söylemek istiyorsun?" diye bağırdı. "Adagva'nın oğlu Hacı Berzek bizim liderimizken savaşı herkesten daha çok isteyen sen değil miydin? Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere'den yardım isteyen sen değil miydin? Gemilerle bizlere top ve silah temin eden sen değil miydin? Bütün bunları yapmışken bugün çıkıp böyle konuşma cesaretini nereden alıyorsun?" diye bağırdı.

Fakat Barakai'nin oğlu Ahmed, bağırışlar ve suçlamalar durana kadar hiçbir tepki vermedi.

"Haklısın Hacı Kerantukh." dedi. "Hepiniz gibi ben de hatalıydım. Yine hepiniz gibi ben de kılıcımı Ruslara karşı gizlememiştim. Fakat tüm cesaretimize rağmen, şu anda ölümle teh-

dit edildiğimizi unutmayın. Bu tehdit ilk andan itibaren ortadaydı. Kafamızı bir kayaya çarptık ve bizim kafalarımız yarılırken kaya halen sapasağlam duruyor. Bundan yalnızca Rus çarının generallerini sorumlu tutamayız. Çünkü bir zamanlar Ubıhların liderleri olarak bizler onlarla barış yapmayı ve onlardan maaş almayı kabul etmiştik. Fakat daha sonra Sultan'a güvenerek Rus generallerle tekrar savaşa başladık. Bizi çok büyük olduğuna inandıran ve kendisi için kanımızı dökmemizi isteyen Sultan'ın Rus çarına karşı savaşmaktan korkması bizim için bir trajedidir. İşte durumumuzun bu kadar umutsuz olmasının nedeni bu. Bunu uzun zamandan beri anladığımıza göre Ruslarla barış yapmalıydık!" dedi.

Bu sırada Nouryz daha fazla kendine hakim olamayarak genç kardeşinin sözünü kesti ve:

"Eğer burada bulunanlardan birinin kellesi gidecekse o sen olacaksın!" diye bağırdı. "Buraya kafirlerin sana merhamet etmesi için acınacak tavsiyelerle geldin. Buradaki herhangi bir kişi senin bu saçma görüşlerinle aynı fikirde olsa dahi, lütfen Ahmed bana söyler misin, iki kardeşimizi süngülerinin uçlarına takarak öldüren Ruslar'la nasıl barış yapabiliriz? Düşmanlarımızla eğer dost olursak, kardeşlerimizin öcünü kim alacak? Rahmetli babamın üzerine yemin ediyorum ki, eğer düşmanlarımızla barış yapmaktan tekrar bahsedecek olursan, seni kılıcımla iki parçaya bölerim. Şimdi defol buradan. Defol!" diye bağırdı.

Bu sözleri söylerken hançerini kılıfının içinden yarıya kadar çıkarmıştı. Hemen yanı başında duran insanlar ise onu yatıştırmakta oldukça zorlanıyorlardı.

Ahmed, Hacı Kerantukh'a dönerek, "Sözümü bitirmeme izin ver." dedi. Oldukça sakin görünüyordu. Ağabeyinin bu tehditkar sözlerinden hiç etkilenmemişe benziyordu. Ona dönerek, "Beni ölümle tehdit etsen bile, geleneklerimize göre son sözlerimi söylemeliyim." dedi.

Nouryz ise "Zaten söyleyeceğini söyledin!" diye bağırdı.

Fakat Hacı Kerantukh, "Sakin ol. Onu dinleyelim..." diyerek onu durdurdu.

Ahmed sözlerine devam etti: "Bildiğiniz gibi burada Ubıhlardan çok Gürcüler var. Ve onlar henüz Rus çarıyla herhangi bir savaşa girmediler." dedi. Konseyde büyük bir sessizlik hakim olmuştu. Ahmed devam etti: "Çünkü onlar Çar'a bağlılar; Şu anda kendi topraklarına ve kendi dillerine sahipler; fakat kim bilir belki de bir gün özgürlüklerini Çar'dan tekrar geri alacaklar." diye devam etti.

Tam bu sırada Molla Sakhatkeri ayağa kalkarak, "Senden her şeyi beklerdim Ahmed, fakat inancına bu kadar ihanet edebileceğini tahmin etmemiştim. Bizi kiminle kıyasladığına bir bak! Gürcüler ile Ruslar, Hıristiyan'dır. Aynı inanca sahip oldukları için elbette barış halinde olacaklar. Fakat biz Müslümanlar, her zaman kafirlerin düşmanı olacağız." dedi.

Molla Sakhatkeri bunları söyledikten sonra tekrar yerine oturdu. Bu sözlerinden dolayı hiç kimsenin ona karşı geleceğini ummuyordu.

Fakat Ahmed onun bu fikirlerine karşı çıktı.

"Saygıdeğer Sakhatkeri!" diye sözlerine başladı. "Bu gerçeği herkes çok iyi bilir ki, bin yıl önce bizler de Hıristiyan'dık ve uzun zaman önce Müslüman olmamıza rağmen, halen daha Noel'i ve Paskalya'yı kutluyoruz. Yani geçmişte her zaman kafirler bizim düşmanımız değildi ve gelecekte de olmayacaklar!" dedi.

Nouryz ayağa fırlayarak astragan şapkasını yere fırlattı ve bu kez hançerini kılıfından çıkararak bağırmaya başladı:

"Hacı Kerantukh, biraz önce rahmetli babamın üzerine nasıl yemin ettiğimi duydun. Eğer bu adamı hemen buradan atmazsan, onu kılıcımla öldüreceğim! Şu andan itibaren sen artık Barakai'nin oğlu ve benim kardeşim değilsin. Sen Ruslar tarafından vaftiz edilmiş bir hainsin! Defol buradan!" diye bağırdı.

Nouryz'nin yanındakiler onu sakinleştirmek için kollarından tutuyorlardı. Hacı Kerantukh hızla ayağa kalktı, öne ve ar-

kaya doğru sendeledi. Ardından yavaşça Ahmed'e doğru yürüdü ve;

"Bize söylemek istediğin başka birşey var mı? Yoksa Rus generaller senin aklını mı çeldi? İngiltere'deyken sana yaldızlı bir hançer verilmişti. Bu hançerin yanında Ruslar sana ne gibi bir hediye verdiler? İngiltere'den geri döndüğünde, İngilizler'in Ruslar'a karşı bizlere yardım edecekleri müjdesini vermiştin. Bugün ise senin biraz önce söylediğin gibi hepimiz cehennem çukurunun üzerindeki darağacına asılı bir durumdayız ve senin buna karşı durabilecek hiçbir gücün olmadığına inanmamızı istiyorsun öyle mi? Evet, sen gerçekten sınırı aştın!" dedi.

Ahmed, daha önceki gibi sakinliğini koruyarak, "Hepimiz sınırı aştık. Özellikle de sen." diyerek sözüne devam etti. "İngilizler'in bizi aldatmaları benim hatam mı? Evet, vatanıma bazı İngiliz silahları getirmiştim. Fakat zaman geçtikçe her şeyi çok daha açık bir şekilde gördüm. Sırf bizim hatırımıza Rus çarını vurmayacaklardı. Onların gözünde bizler neyiz biliyor musun? Bir avuç barbar! Londra'dayken, içinde bulunduğumuz trajediden daha çok, üzerimdeki ilginç kıyafetle ilgileniyorlardı. Bu arada, beni Rus generallerle korkutmaya çalışmayın. Güç kullanarak aldıkları ve çok fazla kan dökülen topraklarda bile, kendilerinden teslim olanları öldürmediler, onların karılarına ve çocuklarına dokunmadılar. Nitekim Samil'e, eşine ve çocuklarına hiçbir şey yapmadılar, yalnızca onları Rusya'ya götürdüler o kadar. Aynı şekilde onların kurallarına boyun eğen Dağıstan halkına da hiçbir zarar vermediler. Denizi geçemeyen komşularımız Sapsığlar'ın da canları bağışlandı ve evlerinde oturmaya devam ettiler. Rus generallerinin savaş alanındaki acımasızlığını ve gaddarlığını ben de en az sizin kadar iyi biliyorum. Fakat savaşta değilken onlar katil değiller. Bir keresinde onlardan birinin Kafkaslar için pek çok iyilikte bulunduğunu duymuştum. Bizim insanlarımızın iki alternatifi var: Ya en son adam kalıncaya kadar onlarla çarpışıp düşmanın bizi öldürmesine izin vereceğiz, ya da onlara teslim olarak bizlere iyi davranmalarını sağlayacağız. Açıkça söylemem gerekirse, bize

karşı açıkça savaşanlara, bize gizlice silah satıp kanlarını dökmek istemeyenlerden çok daha fazla güveniyorum. Türkiye'ye çok defa gittim ve orada umduğumuz hiçbir şeyi bulamayacağımızı biliyorum. Bizler erkeğiz ve kız kardeşlerimiz gibi haremlere alınamayız! Kim bu ülkeyi terk ederse, acı ve ıstırap çekecektir! Eğer Ubıhlar burayı terk edecek olurlarsa, ulusumuz bozulacaktır. Şimdi, bana ne istiyorsanız yapın, beni öldürün ya da sürgün edin!" diyerek sözlerini bitirdi.

Ahmed bu sözleri söyledikten sonra bir daha yerine oturmadı. Kalabalığın tam ortasında duruyor ve artık kendisini konseyin bir üyesi olarak da görmüyordu.

Son cümleleri herkesi susturacak kadar etkili olmuştu. Fakat tam bu sırada, yere oldukça kuvvetle vurulan ayak sesleri duyuldu. Herkes açılan kapıdan kimin gireceğini görmek için o yöne doğru baktı. İçeriye, General Geiman ile ateşkes imzalaması için gönderilen Hacı Kerantukh'un amcası Berzek Arslanbey girdi. Çevresine hiç bakmadan üzerindeki ıslak pelerinini yere fırlattı ve konsey üyelerinin çevrelediği alanın tam ortasında durdu. Sanki omuzlarında tonlarca ağırlığında yük varmış gibi duruyordu.

Hacı Kerantukh ona, "Haberler nedir?" diye sordu.

"Kötü haberlerim var!" dedi Berzek Arslanbey. "General Geiman uzun zaman bizi görmek istemedi. Onu neredeyse bir tutuklu gibi bekledik. Sonunda askerler bizi onun yanına götürdüklerinde, bizi dinlemek istemedi ve bizlere; 'Artık çok geç. Aramızda şu anda barış yapılmasına imkan yok! Aranızdan Kuban'ın ovalarına yerleşmek isteyenler, oraya gidip yerleşebilirler. Bunun yanı sıra Anadolu'ya gitmek isteyenler ise, onlar için açacağımız üç yoldan oraya ulaşabilirler. Bu üç yolu kullanarak deniz tarafına varabilir ve Türkiye'ye gidecek gemilere ulaşabilirsiniz. Gemiler sizleri bekleyecek. Fakat şu andan itibaren bulunduğunuz yerde kalmanıza izin vermeyeceğiz' diyerek bizleri geri gönderdi." dedi.

Ardından da, "Bizleri geri göndererek savaşa devam etti.

Önüne çıkan her şeyi yakıp yıkıyor. Çok hızlı ilerliyor ve iki-üç güne kadar da burada olacaklar!" dedi.

Neler olduğunu halen daha anlayamıyordum; fakat içimden bir ses bizleri oldukça kötü günlerin beklediğini söylüyordu. Son umudumuz olarak Hacı Kerantukh'a baktım.

O ise cesareti kırılmış bir şekilde arkasına yaslanmış, elleriyle başını tutuyordu.

Bazıları da yerlerine oturmuş sanki dillerini yutmuş gibi sessizce duruyorlardı.

Daha önce fırtınadan dolayı yıkılmış olan ağaçları görmüşsündür. İşte Ubıhlar da tıpkı bu yıkık ağaçlar gibi duruyorlardı.

Dışarıda tekrar atların nal seslerini duyduk. İçeriye büyük bir hızla, elinde bir kamçı ve binici şapkası tutmuş olan bir adam girdi.

Hacı Kerantukh'un yanına büyük bir heyecanla gelerek, "Hacı Kerantukh, Osmanlı gemilerinin kaptanı Süleyman Efendi, iki günden beri limanda beklediklerini, hiç kimsenin bunun için onlara herhangi bir ücret ödemediğini, eğer bu gece onlara ne ödeneceğini söylemezsek denize açılacaklarını söyledi!" dedi.

Hacı Kerantukh bir anda büyük bir öfkeyle ayağa fırlayarak, "Defol buradan!" diye bağırdı.

Adam başı önde bir şekilde hemen dışarı çıktı. Delikanlı, Hacı Kerantukh'a söyleyeceklerini onun kulağına gizlice fısıldayacağı yerde, herkesin önünde bağırarak söylediği için büyük bir hata yapmıştı. Çünkü böylelikle Hacı Kerantukh'un, konsey üyelerinden çok daha önce karar verdiği ortaya çıkmıştı.

Hacı Kerantukh, "Konsey üyelerinin dışındaki herkes dışarı çıksın." dedi. "Ve sen Ahmed, sen de dışarı çık; burada artık hiçbir işin kalmadı." diye bağırdı.

Sonunda hepimiz teker teker dışarı çıktık, ilk olarak yaşça daha büyük olanlara yol verdik. En sona kalan kişi, herkesin

gitmesini bekleyen Barakai'nin oğlu Ahmed'di.

Kısa bir süre geçtikten sonra güneş doğmaya başladı. Fakat rüzgar, güneşin sıcaklığını kesecek kadar sert esiyordu. Tüm otlak, yaya ve atlı insanlarla doluydu. Biraz ileride duran Babamı tam olarak seçememiştim. Ta ki beni omzumdan yakalayıp kalabalığın içinden çekinceye kadar...

Bana, "Konseyin kararı nedir; kalıyor muyuz yoksa gidiyor muyuz?" diye sordu.

"Hala bunu tartışıyorlar." diye cevapladım.

"Tartışacak ne var ki? Zaman zaten kararın ne olacağını çoktan gösterdi." dedi. "Konsey üyeleri dışarı çıkıncaya kadar burada bekle. Ben de Shardyn'in evine tekrar geri gideceğim. Biraz önce oradaydım. Gitmeye hazırlanıyorlar ve benden onlara yardım etmemi istediler. Komşularımızla konuştum. Bazıları gitmek istemiyorlar. Bırak Alou'nun oğlu Shardyn gidip onlarla kendisi konuşsun!" dedi.

Onun karşısında sanki dilimi yutmuş gibi duruyordum. Babam sanki her şey kararlaştırılmış gibi konuşuyordu. Bütün bunlar doğru muydu? Hacı Kerantukh ile konsey üyeleri toplantıyı bitirip dışarı çıkarlarken, ben de evin çevresindeki çitlere yaslanmış bir vaziyette duruyordum.

Kalabalık onları görür görmez konsey binasına doğru ilerledi.

Hacı Kerantukh, "Herkes beni dinlesin!" diye bağırdı. Onun bu tanıdık, yüksek sesini duyunca bizi savaşa sokacağını sanmıştım. Halen daha savaşmak için can atıyordum! "Gece yarısı Ruslar'la yaptığımız savaşı durduracağız. Savaşı onlar kazandılar. Belki şu anda topraklarımıza sahip olmuş olabilirler; fakat bize asla sahip olamayacaklar! Büyük Sultan içinde bulunduğumuz bu durumu duyduğunda Osmanlı İmparatorluğu'nun en verimli ve güzel topraklarını bize açtı. Denizi geçmemiz için bizlere gemi gönderiyor. Oraya inancımızla gideceğiz ve sultanın askerleriyle kısa bir süre sonra tekrar geri döneceğiz. Şu anda buradan hemen ayrılmalıyız; fakat kurt tarafın-

dan ısırılmış insanlar gibi değil... Her oba kendi lideriyle birlikte gidecektir. Yarın akşam üstü kutsal yerimiz Bytkha'da toplanıp hiçbir zaman birbirimizden ayrılmayacağımıza dair yemin edeceğiz. Bizden ayrılana büyük bir azap dokunacağına dair de ant içeceğiz. Atlarınızı eyerleyin ve köy köy dolaşarak tüm Ubıh halkına bu kararımızı söyleyin. Akhchipsou'ya, Pskhu'a, Dal'a ve tüm Tsebelda'ya haberciler göndereceğiz. Ruslar onlara da savaş açtıklarından bizimle birlikte gelmeliler. Yarın yeminimizi ettikten sonra gemilere bineceğiz." dedi.

İnan bana Sharakh, o an ölmeye dahi hazırdım. Biz Ubıhları pek çok kez kanlı savaşlara sokan ve hiçbir düşmana karşı asla boyun eğmeyeceğine inandığımız kahramanların kahramanı Hacı Kerantukh neredeydi? Kendimi bir devin koruması olarak görmüştüm. Fakat o anda, düşmandan kaçmak için bize en iyi yolu öneren sıradan bir adamın sözlerini dinliyordum.

Bu sırada kalabalığın içinde omzuyla yol açan biri beni kenara itti ve ileri doğru yürüyerek Hacı Kerantukh'un önünde durdu. Bu, Rus Afanasy'di. Ona böyle hitap etmeye alışmıştık. Çünkü bir zamanlar Rus askeriydi; fakat yirmi yıl önce gönüllü olarak bize katılmış ve Ubıhlı bir kadınla evlenmişti. Daha sonra da geleneklerimizi ve ananelerimizi tamamen benimsemişti.

Kalabalığın içinde güçlükle ilerleyerek Hacı Kerantukh'un önünde durdu, fötr şapkasını çıkardı ve başıyla selam verdi.

"Sana tek birşey söylemek istiyorum. Lütfen beni bir dakika dinle!" dedi.

Hacı Kerantukh'un kendisine hiç cevap vermediğini görünce, bize doğru dönerek mükemmel bir Ubıhca ile konuşmaya başladı. Bize;

"Hem din, hem de kan olarak bugün savaştığınız kişilerle aynı konumdayım. Bana güvenmemekte haklısınız! Fakat Rus generali buraya geldiğinde asacağı ilk kişi ben olacağım. İşte bu nedenle bana inanmalısınız! Sizi vurmak istemedim, bu sebeple Rus Çarı'nın ordusunu bıraktım. Sizin kız kardeşiniz be-

nim karım oldu ve bana iki oğul verdi. Çocuklarımızın, gökyüzünün ve toprağın hatırı için Anadolu'ya gitmekte acele etmeyin. Topraklarınızı bırakmayın! Sizi burada nelerin beklediğini bilmediğinizi söylüyorsunuz. Fakat sizi orada da nelerin beklediğini bilmiyorsunuz ki! Burası ne olursa olsun sizin vatanınız. Buradan gitmeyin. Burayı terk etmeyin!" diye yalvardı.

Yaşlı asker sözünü bitirir bitirmez Molla Sakhatkeri, "Kapa çeneni seni kafir!" diye bağırdı. Hemen ardından kalabalığın içinden biri,

"O bir Rus. Askerlerin buraya gelmesini ve süngüleriyle bizleri öldürmelerini istiyor!" diye bağırdı.

Yanımda duran kısa boylu yaşlı adam ise elindeki asasına dayanmış duruyordu. Bana dönerek;

"Atalarımız bu korkunç durumu görmeden öldükleri için oldukça şanslılar..." diye fısıldadı.

Hacı Kerantukh çevresindeki adamlarına, "Buraya biraz saman getirin." diye emir verdi. Adamlar saman bulmak için atlarının iplerini çözerek aşağı atladılar. Hacı Kerantukh onlara çabuk olmalarını söyledi. Saman getirdiklerinde ise onları durdurdu ve konsey binasına girerek samanları ateşe verdi.

Evin çevresindeki kalabalık büyük bir kargaşa çıkarmıştı.

Kalabalıktan biri, "Evi neden yakıyor?" diye sordu.

Arkalardan, "Onu kime bırakacağını sanıyorsun?" diye cevap geldi.

İnsanlar bu cevap karşısında, "Allah'ım, bizleri koru!" diye dua ettiler.

"Geminin bizi taşırken batmasındansa burada ölmemiz çok daha iyi." dedi biri.

Fakat kalabalığın içinden, "Eğer çok cesursan neden hala burada duruyorsun? Silahını al ve generalle görüşmeye git!" diye bağırdı.

Aniden oldukça tiz ve bir o kadar da güçlü bir ses duyuldu:

Bu kişi, "Acaba kendi evlerimizi de yakmayı düşünüyor muyuz?" diye soruyordu.

Yangın gittikçe etrafa yayılıyordu. Evlerin bahçelerinde bulunan köpekler ulumaya başlamışlardı.

Hacı Kerantukh, atının bulunduğu yere doğru giderken yarı yolda durdu. Büyük ihtimalle benim onun hemen önünden koşarak atını hazırlamamı umuyordu.

Fakat bunu yapmadım. Kalabalığın ortasında durup konsey binasının yanışını izledim. Nasıl olsa biri Hacı Kerantukh'un atına binmesinde yardım ederdi.

Konsey binası yanmaya devam ediyordu. Alevler tavandan fışkırıp gökyüzüne doğru yükseliyordu.

İnsanlar, gemilere binip bir başka ülkeye gitmeden önce bu yangını izlemek istiyorlardı. Kendimi tıpkı dipsiz bir kuyunun içine atılmış biri gibi hissediyordum. Yolun hemen ilerisinde duran insanların yüzlerindeki korkuyu, gözlerindeki dehşeti ve çenelerinin titremesini görebiliyordum.

Biri omzuma dokundu. Geri döndüğümde katırının üzerinde durmuş bana bakan Alou'nun oğlu Shardy'i gördüm. Bana heyecanla,

"Çabuk ol ve atını alıp beni takip et! Allah'a şükürler olsun ki sonunda Hacı Kerantukh'un ne olduğunu anlayabildin. Şu uğruna hayatını vereceğin adam!" diyerek güldü ve katırının üzerinde yola devam etti.

Ona, "Böyle bir zamanda dahi gülebildiğine göre taş gibi kalbin olmalı" dedim. Sonra umutsuzluk içinde düşündüm. Hacı Kerantukh'u sevmiyordum. Ama şu bir gerçekti ki, Alou'nun oğlu Shardyn'den şu anda daha fazla nefret ediyordum...

BİR AVUÇ TOPRAK İÇİN...

Ubıhların Osmanlı İmparatorluğu'na göç ettiğine ikna olan çarın generalleri, birliklerini durdurmuştu. Türkler de bizlere çok fazla sayıda gemi göndereceklerine dair söz vermişlerdi. Buradan ayrılmak neredeyse iki hafta kadar sürmüştü. Bunun iyi ya da kötü olup olmadığını bilemiyordum; fakat içimden bir ses, bunun bizim için verilmiş kötü bir karar olduğunu söylüyordu. İnsanın gelecekte kendini kötü şeylerin beklediğini bildiğinde hızlı bir şekilde ölmesi, yavaş ölmesinden çok daha iyiydi.

Kutsal Bytkha'nın bulunduğu yerde toplandığımız o gün Bytkha'nın koruyucusu olan Soulakh, geleneklerimize uyarak ona pek çok beyaz keçi kurban etti. Bunların ciğerlerini ve kalplerini kızartarak ilahi söylemeye başladı.

Onun çevresinde toplanarak biz de onunla birlikte ilahi söylemeye başladık. Soulakh'ın sesi kesilmiş, gözyaşları yanaklarından aşağı boşanmaya başlamıştı. O, bu ikon için dua ediyordu ve bizim gidişimizle ilgili hiçbir şey söylememiş olmasına rağmen, aslında her an bunu düşündüğü açıktı. Nitekim bu derece ağlamasının sebebi de buydu.

Soulakh, "Lütfen bizlere şans getir Bytkha!" diye ağlamaya devam etti. Bu dileğini bitirdiğinde ise şu sözcükleri arka arkaya söylemeye başladı:

"Amin! Amin!"

İnsanlar birbirlerinden ayrılmayacaklarına dair yemin ettiler. Eğer bunu yapmazlarsa, bu ikonların her birinin ölümüne sebep olacak ve hiç bitmeyen lanetleri üzerlerine yağacaktı. Kaldı ki bu lanet yalnızca kendisi için değil, çocukları ve akrabaları için de geçerli olacaktı.

Bu ayinden sonra, kurban edilen keçi eti yenir yenmez Soulakh,

"Hepimiz yabancı bir ülkeye göç ediyoruz. Buradaki kutsal Bytkha için artık kim dua edecek? Dualar olmadan buradan nasıl ayrılabiliriz? Tıpkı su olmadan dönmeye çalışan değirmen gibi... Herkesin bu kutsal emanete dokunmasını istiyorum. Böylelikle biz uzaklardayken o bizleri koruyacaktır." dedi.

Önceleri yaşlılar bu konuda hem fikir değillerdi; çünkü bu taştan heykele dokunduklarında onları korumayacağını biliyorlardı. Fakat daha sonra sırf geleneğe uymak için Soulakh'ın bu isteğini yerine getirdiler. Soulakh, üç tane yüz yaşın üzerindeki yaşlı ile birlikte, daha önce hiç kimsenin dokunmadığı Bytkha'yı eline aldı.

Bu manzarayı ilk ve son kez görüyordum. Heykelin üzeri taşla kaplanmıştı ve görünümü de tıpkı bir kartala benziyordu. Gözleri altın levhalardan yapılmış, gagası, kanatları ve pençeleri gümüşle işlenmişti.

Dua ettikten sonra kutsal Bytkha'yı tekrar eski yerine koyduk. Soulakh onu Yaşlı Bytkha olarak isimlendiriyordu. Çünkü bu çevrede bir başka Bytkha daha vardı. Genç Bytkha da taştan, altından ve gümüşten yapılmıştı; fakat onun görünümü kartaldan çok bir güvercine benziyordu.

Yaşlılar ile Soulakh, Genç Bytkha'yı aldılar ve onu bir çuval bezinin içine defalarca sararak deri bir çantanın içine koydular. Anadolu'ya hareket ettiğimiz gün Soulakh bu çantayı kemerine bağladı. Kıyıya gidip gemiye binene ve Osmanlı İmparatorluğu'na varana kadar, kısacası her an genç Bytkha bizimle birlikteydi.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra korkunç bir olay oldu. Kutsal Bytkha yüzünden bir adam öldü. Bu kişi, halkımızın umudu olarak gördüğümüz biriydi. Fakat şu anda sana bunun nasıl olduğundan bahsetmek istemiyorum. Oraya geldiğimizde bunu sana anlatacağım.

*

O gece Zaurkan, kaldığı yerden sözlerine devam etmedi. Çünkü daha fazla konuşmak istemiyordu. Ertesi sabah uzun süre yine öylece sessiz kaldı. Bir ağaç kütüğünün üzerine oturmuş, Biram'ın ona verdiği sigarasını içiyordu. Kendi sigarasını yapmaktan çok hoşlandığını fark etmiştim. Önce onları uzun şeritlere bölerdi; sonra güneşte kurumaya bırakırdı. Daha sonra da onları ufak kırıntılara ayırırdı. Orada otururken bir gece önce Bytkha ile ilgili bana neler söylediğini düşündüm ve Kafkaslar'a ait olan diğer kutsal emanetlerle ilgili bana tam olarak neler anlattığını ve neler yazdığımı da gözden geçirdim.

Bytkha sözcüğü yalnızca dua etmeyi ifade etmiyordu. Bunun yanı sıra şu anda bulunduğu yeri ve insanlara verdiği doğa üstü güçleri de simgeliyordu. Aslında tüm bunların hepsi tek bir bağımsız varlığı gösteriyordu. Nitekim yaşlılarla Soulakh'ın buradan göç ederlerken onu yanlarına almalarının en büyük sebebi de buydu. Büyük olanı geride bırakıp küçük Bytkha'yı almışlardı. Böylelikle genç olanı büyük olan Bytkha'yı bir anlamda temsil etmiş olacak ve onlara vatanlarını hatırlatacaktı.

Ben doğal olarak Bytkha sözcüğünün etimolojisiyle de ilgileniyordum. Sözcüğün ikinci bölümü, bir Adig sözcüğü olan "tkha"dan geliyor olabilirdi. "Tkha", Adigce'de put anlamındaydi. Peki ama o zaman ilk kısımdaki "by" sözcüğü ne demekti? Bunun ne anlama geldiğini yaşlı adama sorabilirdim; fakat buna cesaretim yoktu, ayrıca bildiğinden de şüpheliydim.

Biz Abhazlar, eski putlara sahiptik. Nitekim bu putların isimleri, uzun süre içinde sergilendikleri kutsal yerlerin üzerinde yazılıydı: Lidzaa, Lykhny, Dydrypsh, İngal-Kuba, Elyr, Lashkindar...

Gerçekten de Abhazca'da put sözcüğü "anykha" olarak ifade edilirdi ve bazı dilbilimciler bu sözcüğü "an"-put ve "kha"-baş olmak üzere iki kısma bölmüşlerdi. "Anykha", pagan putunu simgeliyordu. Belli ki "anykha" sözcüğü Hıristiyanlıktan çok daha önce ortaya çıkmış ve Hıristiyanlığa uyarlanmaya çalışılmıştı.

Bu pagan dininde, tıpkı dağlardaki kartallara benzeyen taşlar, ailedeki kadını simgeleyen heykeller, koyun kafaları ve halen daha tam olarak ne olduğu anlaşılmayan bazı yaratık heykelleri de vardı. 4. yüzyılın başında Bizans misyonerlerinin Abhazya'ya gelerek Hıristiyanlığı yaymak için eski pagan kutsal mekanlarını kullandıklarına dair tarihi bilgiler mevcuttu. Buralarda, Hıristiyan kiliseleri inşa edilmişti. Pitsunda'daki Lidzaa, Lykhny ve Eylr'deki kutsal mabetler, bunlardan yalnızca bir kaçıydı. Bu kiliselerde "anykha" kelimesi daha sonraları Meryem'in başını simgelemişti, fakat diğer yerlerde kelime önceki anlamını korumuş ve eski günlerde olduğu gibi, yalnızca antik pagan ritüelleriyle ilişkili olmaya devam etmişti.

Görünüşe göre Ubıhlar'da da durum aynı olmuştu. İnsanlar Hıristiyanlığı uygularken ve Paskalya'yı kutlarken bir yandan da eski pagan kültürlerini sürdürmüşlerdi. Sonradan Müslümanlık hakim din olduğunda, daha önceki iki dinin izlerini tamamen silmek mümkün olmamıştı.

Aslında kafaları, onları Müslüman bir ülke olan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmeye teşvik eden kutsal savaş fikirleriyle dolu olan Ubıhların,-vatanlarını terk ederken neden camiye değil de eski pagan kültürlerinin yaşandığı Bytkha'nın bulunduğu mabede giderek ayin düzenlediklerini anlayabilmiş değildim. Eskiden insanlar buraya yılda iki kez dua etmek için gelirlerdi, uzun bir yolculuğa çıkacakları zaman da burayı ziyaret etmeyi asla ihmal etmezlerdi, günah işlemekle suçlananlar buraya gelip Bytkha'ya kutsal yemin vererek kendilerini toplum içinde temize çıkarmaya çalışırlardı. Ubıhlar'ın Müslüman bir ülkeye göç ederken genç Bytkha'yı yanlarına almalarının sebebi de buydu.

Yaşlı adamın ileride olacaklar konusunda bana neler söyleyeceğini bilmiyordum; fakat kutsal savaş fikrinin Ubıh topraklarında güçlü bir etkiye sahip olduğuna yavaş yavaş inanmaya başlamıştım. Bu fikirler Anadolu'dan geliyordu ve Türkler, bir anlamda Ubıhların ruhlarını kazanmaya çalışıyor gibi görünüyorlardı. Ubıhların birçok defa kanlarıyla suladıkları va-

tanlarını terk etmeye razı olurken, altın ve gümüş plakalardan yapılmış bir taş olan putlarını geride bırakamamaları bana oldukça saçma geliyordu.

Zaurkan sigarasını içmeyi bitirip yeni bir sigara sarmaya başladığında, bana doğru yürüdü ve yazdıklarıma büyük bir ilgiyle bakmaya başladı. Bunları görmek için sabırsızlanmıyordu. Fakat yazmayı bıraktığım an, sanki bitirmemi bekliyormuşçasına birden başından geçenleri tekrardan anlatmaya başladı.

*

...Sevgili Sharakh. Sana daha önce Ubıh soylularının içinde Alou'nun oğlu Shardyn'in Osmanlı İmparatorluğu'na gitmeye karar veren ilk kişi olduğunu söylemiştim. Bu, onun çok uzun süredir aklındaydı. Fakat onun gibi bir adam nasıl tek başına hareket edebilirdi? Onun bakımı altında yaşayan bizler ve akrabalarımız, komşularımız, ona hizmet eden köylüler, ona borcu olanlar ya da verdiği yardım ve korumadan dolayı ona bağlı olanlar; hepimiz onunla birlikte gitmiştik. Sonunda, kaybettiğimiz topraklarımızın yasını tutarken, soylular kendi aralarında onlarla birlikte kimlerin geleceği konusunda tartışmaya başladılar.

Hacı Kerantukh kendisine bağlı 400 köylüyü beraberinde götürmek istiyordu. Fakat bizlerin de içinde olduğu 50 kişiyi daha bu gruba katma niyetindeydi. Aslında Osmanlı İmparatorluğu hakkında anlatılan hikayelere inandığını sanmıyorum. Fakat oradayken kendisini olabildiğince çok insanın korumasını istiyordu. Bana iki kez, onun sözlerini kelime kelime aktaran haberciler yollamıştı. Mesajında:

"Muhafızım beni neden terk etti? Ona alışmıştım ve tıpkı kemerim gibi, onu ve ailesini her gittiğim yere götürüyordum!" diyordu.

Sevgili Sharakh, oldukça güçlü bir erkektim. Nitekim diğerlerinin yanında durduğumda, hepsinden daha uzun duruyordum. Bunun yanısıra pek çok kereler savaşta Hacı Kerantukh'a cesaretimi de kanıtlamıştım. Bana haberciler göndermesinin sebebi işte buydu. Bunu anlamıştım; fakat bunu fark eder etmez

Hacı Kerantukh benim için artık ölmüştü. Babam da buna oldukça karşıydı. Ailemiz kendinden olmayan biriyle yabancı topraklara nasıl gidebilirdi ki?

Elbette Alou'nun oğlu Shardyn, Hacı Kerantukh'un neyin peşinde olduğunu anlamıştı ve ne bizim ailemizi, ne de kendine bağlı saydığı diğer aileleri ona vermeye niyeti yoktu.

O günlerde her ikisi de köylüleri tek tek dolaşıp kendileri ile birlikte gelmeleri için ikna etmeye çalışıyorlardı.

Onlardan biri ev halkının reisine gelip kendisi ile birlikte gelmesini söylüyor, ardından diğeri gelip kendisi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na gitmeleri için onları ikna etmeye çalışıyordu. Öyle ki köylüler kiminle Anadolu'ya gidecekleri konusunda şaşkına dönmüşlerdi.

Bir akşam üstü ailemiz akşam yemeği için hazırlıklara başladığında, Hacı Kerantukh, vahşi atının üzerinde tozu dumana katarak avlumuzdan içeri girdi. Tek başınaydı. Babamla birlikte hemen onu karşıladık. Bizi o ana dek hiç ziyaret etmemişti. Bu nedenle babam, bu duruma benden bile daha çok şaşırmıştı. Fakat Hacı Kerantukh atından inmeyi düşünmüyordu. At oldukça vahşiydi, onu tutmaya çalışırken şiddetli bir şekilde çırpınıyordu. Atının üzerinden bana;

"Bundan çok kısa zaman öncesine kadar beni korumak için kılıcını sallıyordun. Şu anda ise senin de gördüğün gibi yalnızım! Beni terk etmen için hiçbir sebep yoktu. 'Efendim yaşadığı müddetçe onun beline bağlanacağım. Eğer o ölürse, onun yanında ben de öleceğim!' diye yemin eden sen değil miydin yoksa?" diye sordu.

Aslında oldukça sinirli bir ses tonuyla beni azarlıyordu. Fakat babam bunu fark etmemiş gibi davranarak attan aşağı inip eve gelmesi için onu ikna etmeye çalıştı. Ona dönerek,

"Daha önce evime hiç teşrif etmemiştiniz. Lütfen ziyaretinizle ailemi şereflendirin. Mısır unumuz şu anda hazır. Lütfen bu teklifimizi kabul edin." diye ricada bulundu.

Fakat ben çoktan üzengileri bırakmıştım bile. Babam ise halen atı sakinleştirmeye çalışarak konuşuyordu:

Bana, "Eğer atı bırakırsan elimizden kaçacak. Ne kadar saygın bir misafirimizin olduğunun farkında değil misin?" diye bağırdı.

Hacı Kerantukh'un davetimizi kabul edip etmeyeceğini bilmiyordum. Fakat babam tam onu ikna etmeye çalıştığı sırada avluya Shardyn girdi. Bizim yanımızda iken kendini evinde gibi hissediyordu. Nitekim hiçbir davete gerek duymadan katırından aşağı inerek atının üzerinde oturan Hacı Kerantukh'un yanına geldi:

"Bu evin civarında ne işin var? Hemen buradan git ve bu aileyi yalnız bırak!" diye ona bağırdı.

Hacı Kerantukh ona oldukça kızgın bir şekilde baktı ve;

"Her nereye gidersem gideyim her zaman benim yanıma geliyorsun. Hareketlerine dikkat et. Benim kim olduğumu unutuyorsun. İstediğim her yere gidebilirim ve benim sözlerim kanundur." dedi.

Shardyn ise, "Sen, bunlarla kendi kendini yaktın." diye karşılık verdi.

Hacı Kerantukh, "Şu ana kadar bir yavru geyik gibi görünüyordun. Şimdi benim yoluma çıkmaya mı karar verdin? Pekala, eğer herhangi bir kargaşa istemiyorsan, bu ailenin benimle birlikte gelmek istediklerini unutma ve sakın onlarla arama girmeye çalışma..." dedi.

Fakat Shardyn'in bu lafların altında kalmaya hiç niyeti yoktu:

"Uzun zaman önce senin vicdanını kaybettiğini biliyorum. Fakat Allah'tan kork! Hamirza benim kardeşimdir. O ve ailesi benimle birlikte gelecekler. Annemin sütü onları ve beni bağlıyor." dedi.

Bu konuşmalara daha fazla dayanamıyordum. Tam bu sırada onların sözlerini kesip her ikisini de aşağılamaya başladım. Onlara,

"Sığırlar bile boğazlarından iple yakalandıklarında, hiç kimse onları başlarını istedikleri yere çevirmekten alıkoymaz.

Bizler hayvan değil, insanız. Kafamızı nereye çevirmek istediğimizi bizlere sormanız gerekmez mi acaba?" diye bağırdım.

Bu konuşmam karşısında babam oldukça öfkelenmişti. "Kapa çeneni. Bu değerli insanlarla böylesine küstahça nasıl konuşabilirsin?" diye beni azarladı.

Hacı Kerantukh ise, "Eğer ailen benimle gelmek istemiyorsa, onlara baskı yapmayacağım. Sen benimle tek başına gelebilirsin." dedi.

Fakat Shardyn benden önce cevap vermekte acele ettiğinden dolayı, ağzımı açmak için hiç şansım kalmamıştı:

"Hacı Kerantukh, anne ile oğlunu birbirinden ayırmaya kalkışman ilk değil! Söylesene kaç tane Ubıh gencini Osmanlı İmparatorluğu'na satarak üzerlerinden para kazandın?" diye sordu.

Hacı Kerantukh ise, "Şuna bir bakın, duyan da tertemiz vicdanlı bir adamın konuştuğunu zanneder." diyerek güldü. "Osmanlı İmparatorluğu'na kaç tane genç çocuk sattın Shardyn – bizim halkımızdan değil, Adig ve Abhaz çocuklarını da alıp sattın? – Kaç tane, cevap ver!" diye bağırdı.

Birbirleri hakkında söyleyecek daha kötü birşey bulamıyorlarmışçasına her ikisi de susmuştu.

Hacı Kerantukh bu sessizliği bozarak, "Tekrarlıyorum: Bir daha asla yoluma çıkma." diyerek onu uyardı.

Shardyn ise onu aşağılayarak, "Seninle nerede karşılaşacağımı asla bilemem. Çünkü sen tıpkı, neresi sıcaksa kafasını oraya çeviren ayçiçeği gibisin." dedi.

Hacı Kerantukh bu laflar karşısında, "Kapa çeneni! Beni kavga etmeye zorluyorsun!" diye bağırdı.

"Gerçekten mi? Burada kavga edebilecek güçte hiçbir adam görmüyorum." diye cevapladı Shardyn, Hacı Kerantukh'un gözlerinin içine bakarak.

Hacı Kerantukh artık bu kadar aşağılamaya dayanamayarak, "Artık sınırı aştın. Neden yaşamını düşmanla savaşırken kaybetmemekte bu kadar dikkatli olduğunu şu anda anlıyorum!

Büyük ihtimalle düşmanın değil, benim seni öldürmemi istiyorsun da ondan." diye bağırarak atından aşağı atladı ve belindeki hançerini çıkararak Shardyn'in üzerine yürüdü.

Shardyn yerinden hiç kımıldamadı. Fakat o da çoktan hançerini çıkarmıştı. Babamla birlikte onları durdurmaya çalışacaktık ki tam o sırada annem bağırdı:

"Sakın her ikiniz de aynı kadından doğduğunuzu unutmayın." dedi. Başındaki eşarbı yırtarak onlar kavgaya başlamadan önce bunu her ikisinin de önüne attı.

Bir dakika öncesine kadar ölümüne bir kavgaya girmeye hazır olan iki adam, şu anda birbirlerine kinle bakıyorlardı. Göğüsleri inip kalktıkça paltolarının cepleri hareket ediyordu.

Hacı Kerantukh, "Bir gün çok pişman olacaksın Zaurkan!" diye bağırdı, onun üzengisini tuttuğumda.

Eyerinin üzerinden kayarak atını mahmuzladı ve tozu dumana katarak gitti. Shardyn'de birkaç dakika içinde avluda yürümeye başlamıştı.

Ardından durup babama, "Yola çıkmaya hazır mısınız?" diye sordu.

Babam ise, "Bunda hazır olunacak ne var?" diye sordu. Eve doğru bakarak "Onu yanımızda götüremeyiz! Bize söylediğin anda seninle yola çıkacağız." dedi.

Shardyn babama dönerek, "Büyük bir Türk gemisi olan Nusred-Bahri ile seyahat edeceğiz. Bu gemi öyle büyükmüş ki söylediklerine göre tek bir seferde içine en az 4000 kişiyi alabiliyormuş. Kaptan normalden daha az para almayı kabul etti; kişi başına yalnızca altı ruble alacak. Fakat parayı gemiye bindiğimizde istiyor. Para durumunuz nedir?" diye sordu.

Babam ise, "Bunu karşılayıp karşılayamayacağımı bilemiyorum, fakat denerim." dedi.

Shardyn katırıyla ilerlerken, "Biliyorsun, parayı her zaman sizin için ödeyebilirim. Fakat şu anda hiç param yok." dedi.

Annem akşam yemeğini bizle yemesini ona teklif etti; fakat onun aklında başka şeyler vardı.

Katırının üzerinden, "Hacı Kerantukh şu anda çılgın bir köpek gibi." dedi. "Korkarım bu yaptığını sizin komşularınıza da deneyecek. Onları bu akşam hep beraber başka birinin evine çağırın. Ben tek başıma geleceğim..." dedi. Babam son sözlerini söylemek için arkasını döndüğünde o çoktan kapıya gitmişti bile. Fakat orada arkasını dönerek, "Herkes bu akşam para toplamak için hazır olsun." diye bağırdı.

Daha sonra da gitti. Hepimiz avlunun ortasında durmuş onun gidişini izliyorduk. Yaşadığımız bu şoktan halen kurtulamamıştık.

Annemin beyaz eşarbı halen yerde duruyordu. Babam onu yerden aldı ve;

"Bu her zaman gri saçlarının üzerinde olmalı. Asla bir siyah eşarp haline gelmemeli. Evimize gelen iki misafirimizin birbirlerini öldürmesini engelledi. Belki kan dökülmedi ama halen daha korkuyorum. Topraklarımızı terk ediyoruz ve nasıl sonuçlanacağını bilmediğimiz bir yere doğru yolculuk ediyoruz. Liderlerimiz bile sanki aralarında büyükbaş hayvanları paylaşamıyorlarmışçasına bizim için kavga ediyorlar. Öyle ki neredeyse birbirlerini bıçaklayacaklardı." dedi.

Babam yavaşça anneme doğru yürüdü ve ona eşarbını verdi. O sırada Hacı Kerantukh'un sözleri aklımdan geçti. Bana, "Bir gün çok pişman olacaksın Zaurkan." demişti. Kalbim korkuyla doldu. Gerçekten de gece yarısına kadar bu endişeden kurtulamadım. Ben de, güneş doğduğunda Feldysh'in sabah su almaya geleceği çeşmenin oraya gittim. Burası evimizden çok uzaktı, fakat onlarınkine oldukça yakındı. Onu nerede ve hangi saatte bekleyeceğimi biliyordum. İki yıldan beri aynı yerde buluşuyorduk. O gün de her zamanki gibi büyük kestane ağacının altında buluştuk. Eskiden yağmurdan ve güneşten korkmaksızın her zaman yeşil yaprakların altında dururduk. Fakat şu anda ağaç yapraklarını dökmüş ve yağmur nemli dallarından aşağı yüzlerimizin üstüne doğru düşüyordu. Fakat ikimiz de gitmek istemiyorduk. Feldysh bana defalarca evdekilerin onu beklediğini söyledi, ancak onun elini tuttum ve gitmesine izin vermedim.

Ona, "Şimdi ne yapacağız Feldysh?" diye sordum. "Sence Hacı Kerantukh hakkında söylenenler doğru mu?" dedim.

Bana, "Babam bunların doğru olduğunu söylüyor. Geçen akşam komşularımıza söylerken duydum. Hacı Kerantukh köylülerin yolculuk masraflarını hükümetin karşılaması için çarın generallerinden söz almış." dedi.

Ona, "Başka neler duydun?" diye sordum.

"Hacı Kerantukh köylülerin hangi gemilerle nereye gideceklerini kararlaştırmış. Kimin hangi gemiye bineceği de belliymiş. Kalkış saatinden önce diğer köylere gitmeyi yasaklamış. Ayrıca genç erkeklere ve kadınlara diğer köylerden hiç kimse ile evlenmemelerini söylemiş." dedi.

"Acaba yaşamımıza mı son vermek istiyor?" diye bağırdım.

Üzgün olduğumu görünce hemen elimi tuttu.

"Babam bugün Hacı Kerantukh'a gidip ailemizin sizinle gitmesine izin vermesini isteyecek. Çünkü ayrılmamızı istemiyor." dedi.

Onun bu sözleri beni öylesine rahatlatmıştı ki! Fakat bir anda babasının dizleri üzerine çökmüş o aşağılık adamın karşısında yalvardığı gözümün önünde canlandı.

Ona dönerek, "Babana kendisini utandırmamasını söyle. Hacı Kerantukh, Shardyn'e olan kininden dolayı buna asla izin vermeyecektir." dedim.

Feldysh tekrar sessizleşmişti. Annesinin onu çağırdığını duyduğumuzda testisini alarak çeşmeye doğru gitmeye başladı.

Onunla birlikte yürürken, "Hiç kimseye birşey söyleme. Yarından sonraki gün, güneş doğar doğmaz, buraya kestane ağacının altına gel. Aileme söyleyeceğim ve evleneceğiz. Yarından sonraki gün buradan benimle birlikte ayrılacaksın." dedim.

"Fakat ya benim aileme ne olacak?" diyerek ağlamaya başladı.

Ona ilk kez sarıldım ve yanaklarından süzülen göz yaşlarını sildim. Testiyi almak için geriye çekildi, fakat onun almasına

fırsat vermeden testiyi suyla doldurup ona verdim. Ubıhlara göre su dolu bir testi mutluluk demekti. Fakat bunun, birlikte geçirdiğimiz son mutlu gün olduğunu nereden bilebilirdim ki?

Testiyi yerden alarak onun omuzlarına koydum. Onu evine kadar takip etmedim; fakat yolda ilerlerken arkasından baktım.

Annesi, "Neredesin Feldysh?" diyerek onu çağırdı.

"Geliyorum anne." diye cevap verdi.

Onun sesini son kez duymuştum.

Aslında son kez değildi. Sesini bir kez daha duymuştum! Fakat bu çok uzun yıllar sonraydı Sharakh! Oraya gelmeden evvel daha çok uzun bir yolumuz var. Sana uzun yaşantımdaki her şeyi anlatabilmem için bir konu üzerine odaklanmalıyım; yoksa her şeyi birbirine karıştırabilirim.

Bir sonraki gün tüm eşyalarımızı topladık. O gece hiç birimizin gözüne uyku girmemişti. Son gecemizde hepimiz şöminenin başına geçerek sessizce oturduk. Babam anneme ağlamayı yasakladı. Çünkü uzun bir yolculuğa çıkmadan önce ağlamanın bize uğursuzluk getireceğine inanıyordu.

Fakat yine de annem kendine hakim olamıyordu. Gözyaşlarını gizlemek için yüzünü eşarbıyla kapatıyor, ancak göz yaşları durmaksızın damla damla elbisesinin üzerine düşüyordu. Allah'ım, kim bilir gözlerinden kaç damla yaş dökülmüştü? Bizler ve haklarında hiçbir haber alamadığımız Tsebelda'daki ağabeyleri için ağlıyordu.

İşte o geceyi böyle geçirdik. Sabah olduğunda avludan dışarı çıktık. Kardeşim yürüyemediği için babamla birlikte ona yardım ediyorduk. Babam kahvaltı yapmamızı ve yanımıza yolculuk için yiyecek birşeyler almamızı istedi. İneklerimizin hiçbirinden süt sağmadık. Onları yalnız başlarına avlunun ortasında öylece bıraktık.

Ailem yolculuk için hazır olduğunda, Feldysh ile anlaştığımız gibi çeşmenin yanına gitmek üzere oradan ayrıldım. Hiç kimse bana nereye gittiğimi sormamıştı. Böyle önemli konuları

tartışmak doğru değildir; fakat bir gece önce annemle babama Feldysh'i alıp getireceğimi ve onu da bizimle birlikte götüreceğimi ima etmiştim.

Koşarak ormana doğru ilerledim. Öylesine hızlıydım ki atlı bir adam dahi beni yakalamakta hayli zorlanabilirdi. Gördüğün gibi gençlik insana her şeyi yaptırabiliyor. Koşarken vücudumun nereye çarptığı hiç önemli değildi. Kafamda onu nasıl eve getireceğimi hayal ediyor ve kız kardeşlerime "İşte, benim gelinim!" diyeceğim anı iple çekiyordum.

Hacı Kerantukh'un şu anda ilgilenmesi gereken çok fazla şey olduğunu biliyordum. Yolculuk süresince dört yüz kişiyi kontrol altında tutmak kolay değildi. Fakat aklım şu anda Hacı Kerantukh'tan çok Feldysh'deydi.

Kestane ağacına doğru koştum. Fakat ortalıkta hiç kimse yoktu. Öldürücü bir yara almış ve hareket edecek gücü kalmamış birisi gibi oradan oraya savruluyor, her yerde onu arıyordum. Tam o sırada çeşmenin hemen yanında kırık testi parçaları olduğunu gördüm.

Kendi kendime, "Neden bu tuzla buz olmuş acaba? Belki de onu omzuna kaldırırken yanlışlıkla yere düşürmüştür. Ya da bu belki de bir daha birbirimizi hiçbir zaman görmeyeceğimizin işaretidir." diye düşündüm. Kendimi tarif edemeyeceğim kadar kötü hissediyordum. Annesinin ya da babasının beni görmelerinden hiçbir endişe duymadan hemen onların evine doğru koşmaya başladım. İnan bana Sharakh, bir dakikadan az bir süre içinde onların kapısındaydım.

Avlu bomboştu; görünürde ne bir inek ne de bir köpek vardı. Ev kilitlenmişti ve çevredeki her şey büyük bir sessizlik içine bürünmüştü. Burası sanki terk edilmiş gibiydi. Evin çatısında duran küçük siyah bir kedi beni görür görmez aniden miyavlamaya başladı. Sanki bana, "Daha önce neredeydin? Herkes gittikten sonra burada ne işin var?" diyor gibiydi.

Burayı, düşündüğümden de daha önce terk etmişlerdi. Bunu fark ettiğimde, çok az zaman öncesine kadar uğruna ölece-

ğim Hacı Kerantukh'u dişlerimle parçalamaya hazır olduğumu hissettim. Fakat Feldysh, şu anda o gemiyle denize açılırken ne yapabilirdim ki?

Eve geri dönerek atım Bzou'yu aldım. Bzou, bizim tek atımızdı. Çünkü babamla erkek kardeşimin atları en son yapılan savaşta ölmüşlerdi. Atı aldım, onu yıkadım ve ona son kez yulaf vererek dışarı çıkardım. Annem ve kız kardeşim beni gördüklerinde elleriyle gözlerini kapayarak ağlamaya başladılar. Olup bitenlerden haberi olmayan Bzou, omzumun üzerindeki kafasını sevinçle sallayarak sanki, "Haydi, neden eski günlerdeki gibi üzerime binmiyorsun?" der gibiydi.

Bzou ile birlikte geniş bir otlağa girdik. Eskiden bu otlakta ata binme hünerlerimi gösterirdim. Bzou oldukça neşelenmiş ve etrafımda dönmeye başlamıştı.

"Benim sadık Bzoum. Beni kaç kez ölümün eşiğinden kurtardın. Fakat şu anda seni öldürmek zorundayım." diyerek onun boynuna sarılıp ağlamaya başladım.

Daha sonra da ondan biraz uzaklaştım. Ne atlarımızın, ne de kendimizin asla düşmanın eline düşmeyeceğine söz vermiştik. Bu sebeple at sahibinin, onu kendisinin vurması gerekiyordu.

Tabancamı kaldırıp parmağımı tetiğin üzerine koydum. Bzou hiç kımıldamıyordu; otlağın ortasında durmuş, güzel kuyruğunu her iki yana sallıyordu.

Kendi kendime "Eğer kurtlar onu paramparça etseydi, yine de kendimi bu kadar kötü hissetmezdim." diye mırıldandım. Halen daha onu vurabilecek cesareti kendimde bulamıyordum.

Sonunda atın kulağına nişan alarak tetiği çektim. Fakat tabanca ateş almamıştı.

En zor olanı ise tetiği tekrar çekmekti. Öldürücü biçimde yaralanan at, birkaç kez debelendi ve yüzü bana dönük olarak yere düştü. Uzaklardan birçok tabanca vuruşu duydum. Diğer insanlar da atlarını öldürüyor olmalılardı. İnan bana, kendimi ilk kez bu kadar acımasız hissediyordum.

Bzou'yu kendi ellerimle toprağa gömerek mezarının üzerine bir taş koydum. Ardından da köy mezarlığına gittim. Ailemin orada olduğundan emindim ve bunda haklı çıktım. İnsanlar akrabalarının mezarları başlarında oturmuş ağlıyorlardı. Mezarlığa girdiğimde, babamın dizlerinin üzerine çökmüş annesinin ve babasının mezarları başında dua ettiğini gördüm. Başı öne doğru düşmüş bir vaziyette ağlıyordu. Duyduğu kızgınlıktan ötürü yumruğuyla çenesine vuruyordu. Erkek kardeşim ise koltuk değneğine yaslanmış, onun hemen yanında duruyordu. Yaralandığından, babam gibi dizlerinin üzerine çökemiyordu. Annem ve kız kardeşlerim ise onlardan biraz uzakta, büyük ağabeyimin tıpkı bir çocuk gibi gömüldüğü mezarın başında duruyorlardı. Onlar da babam gibi başları önde ağlıyor, bir yandan da mezarın çevresinde çıkmış yabani otları topluyorlardı. Ailem beni ağlarken çok seyrek görürdü. En son çocukken ağladığımı görmüşlerdi. Fakat o sabah onların yanında durmuş, ikinci kez ağlıyordum.

Annem, oğlunun mezarının başında ağladıktan sonra babama doğru yürüdü ve gözyaşları içinde ona sarıldı:

"Büyükanne ve Büyükbaba, rahat uyuyun. Torununuz yanınızda ve size bu sonsuz yaşamınızda arkadaşlık edecek. Fakat bizler ne yazık kı buradan gidiyoruz ve nereye gideceğimizi de bilmiyoruz!" dedi.

Ubıh diyarındaki herkes bugün ağlıyordu. Sanki her evde yaşayan insanlar aynı anda ölmüşlerdi.

Sevgili Sharakh, daha önce hiç yaşlı insanlarla çocukların beraberce ağladıklarını görmüş müydün? Eğer buna şahit olmadıysan, Allah'tan sana bunu hiç yaşatmamasını dilerim. Bu dünyada herhalde bundan daha kötü hiçbirşey olamaz. Dağlarımızın bunu dinlerken nasıl yıkılmadan yerlerinde durduklarına şaşırıyorum! Tüm ırmaklarımız ve nehirlerimiz o gün dökülen yaşlardan dolayı nasıl tuzlu olmadı; doğrusu buna şaşırıyorum.

Acımızı kalplerimize gömdük ve geleneklerimize uyarak mezarlığın başına yiyecek bıraktık. Evine geri dönen herkes kendini biraz daha iyi hissediyordu.

Evin içi oldukça soğuktu. Fakat kalplerdeki ateş, halen sönmemişti. Babam içinde iri taneli mısır unu olan tencereyi alarak dışarı çıktı ve köpeklerimizi çağırdı. Evin arkasına geçerek bunları yere boşalttı. Böylelikle köpekler yerdekileri yiyerek bizi takip etmeyeceklerdi. Derken geri geldi. Halen daha nereye gideceğimizi bilmeden hareketsiz bir şekilde duruyorduk. Büyük ihtimalle bir daha hiçbir zaman buraya geri dönmeyecektik. İnsan, kendini nelerin beklediğini bilmediğinde ne kadar acınacak bir hale düşüyordu!

Babam, "Gitme zamanı geldi..." dedi. "Komşularımızın yavaş yavaş evlerini terk etmeye başladıklarını görebiliyorum." diye devam etti.

Şapkasını giydi; evin tam ortasında durdu ve gökyüzüne doğru baktı.

"Allah'ım biz zavallı kullarını koru!" diye dua etti.

Derken şömineye doğru yürüdü.

"Tüm atalarımı, annemi, babamı, beni ve çocuklarımı işittin. Seni burada bıraktığım için beni bağışla." dedi.

Bunları söyledikten sonra da isle kaplanmış olan zinciri dudaklarına götürerek öptü. Daha sonra hançerini aldı ve şöminenin yanındaki topraktan bir avuç alarak kemerindeki küçük çuvalın içine koydu.

Erkek kardeşim ile bana dönerek, "Öldüğümde bu toprağı tabutumun üzerine serpin." dedi. Ve "Artık gitme vakti geldi!" diyerek yürüdü.

"Yolculuğumuza başlamadan önce kapının gıcırdaması kötüye alamettir." dedi üzgün bir şekilde ve tekrar dua etmeye başladı.

"Allah'ım, gideceğimiz topraklardaki evlerin kapıları bizlere kapanmasın. Bizi evsiz, yurtsuz bırakma!" dedi.

İnsanlar akın akın ilerliyorlardı. Geriye baktığımızda, sıranın en sonunu göremiyorduk. Buradaki herkes sessizce yoldan aşağıya doğru iniyordu.

Birkaç saat içinde bir kavşağa vardık. Çevreden yükselen

pek çok ses duyuyordum: Bir insan kalabalığı yolu kesmişti. Birkaç gençle birlikte önümüzdeki yaşlı insanları geçerek ileride ne olduğuna bakmak için koşmaya başladık. İleride, Barakai'nin oğlu Ahmet'in orada durarak kalabalığın önünde kılıcını kaldırdığını gördük. Beyaz atı ise yolun kenarındaki bir ağaca bağlıydı.

"Beni öldürebilirsiniz; fakat ben hayattayken buradan gitmenize asla izin vermeyeceğim!" diye kılıcını kaldırmış bağırıyordu. "Çok geç olmadan, terk ettiğiniz evlerinize geri dönün. Sıcaklığını yitirmemişken, ocaklarınızı tekrar yakın!" diyordu.

Arkalardan biri, "Biraz yavaş ol bakalım Ahmed! Gemiler bizleri bekliyor." dedi.

Ahmed ise, "Evet sizi bekliyorlar. Fakat aldatıldığınızı fark ettiğinizde, sizi evlerinize geri getirmeyecekler. Ben pek çok kez Anadolu'ya gittim ve orada sizi nelerin beklediğini biliyorum. Sizi açlık, kölelik ve ölüm bekliyor. Sultan önce oğullarınızı alacak, onlara silah verecek ve sonra da onları savaşa gönderecek. Onları bir daha asla göremeyeceksiniz. İşte sultanın sizi çağırmasının sebebi bu. Tek sebep bu!" diye bağırmaya devam etti.

Ahmed durmaksızın bu sözleri sarf edip halkı ikna etmeye çalışıyordu. Fakat kalabalığa dakikalardır seslenmesine rağmen, hiç kimse onu dinlemiyordu.

"Sen ne yaptığını sanıyorsun?" diyerek biri ona bağırdı. "Kafirlerin bizi burada bulup çocuklarımızı zorla vaftiz etmesini mi istiyorsun? Bizler Müslümanız ve Müslüman olan bir ülkeye göç ediyoruz!" dedi.

Ahmed ise buna karşılık, "Siz bir cehenneme doğru gidiyorsunuz." diye bağırdı.

"Bu delinin onu sakinleştirecek bir ailesi yok mu?" dedi biri.

"Erkek kardeşi Nouryz, şu anda denizi geçiyor." diye cevap geldi arkalardan.

Ahmed, şaşkınlık içinde kendisini seyreden kalabalığın

önünde kılıcını sağa-sola savururken, "Yaklaşmayın!" diye bağırdı. "Siz beni öldürene kadar buradan geçmenize izin vermeyeceğim! Şimdi gidiyor olabilirsiniz, fakat sonunda mutlaka geri döneceksiniz. Geri dönün ve akrabalarınızın hayatını kurtarın!" diye bağırdı.

Kalabalığın içinden bir adam, "Ahmed! Eğer bizim için iyi olanı istiyorsan, halkının gitmesine izin ver. Hatta sen de bizimle birlikte gel!" dedi.

Ahmed ise, "Neden tüm insanlarımın öldüğünü görmeden önce aranızdan cesur biri çıkıp beni öldürmüyor!" diye bağırdı.

Fakat kadınlar ve çocuklardan oluşan topluluk ona doğru yürüyünce onlara herhangi bir zarar vermedi ve geriye doğru çekildi. Kalabalık yavaşça onun yanından geçti. Ve tek bir kişi bile, ona ne olduğunu görmek için geriye dönüp bakmadı.

Sonunda bizimle birlikte ilerleyen kalabalık grup ile denize ulaştık. Biraz ileride kör Sakut'a, iki torununun yardım ettiğini gördüm. Eskiden onun kutlamalarda apkhiartsa* çaldığını hatırlayabiliyordum. Deniz kenarına geldiğimizde kemerine bağladığı apkhiartstasını çıkardı, tellerini kontrol etti ve çalıp şarkı söylemeye başladı. Ayaklarını güçlükle oynatabiliyordu.

Fakat sesi oldukça güçlü ve berrak çıkıyordu. Nitekim bu sesin yaşlı bir adamdan çıktığına inanmak çok zordu.

Oh, ne acı bir son
Ne acı bir son!

diyerek şarkı söylemeye başladı.

Ne kadar büyük bir deniz
Ve ne kadar küçük bir insan topluluğu
Toprağımız,
zavallı topraklarımız artık boş kalacak

---

* Telli bir Abhazya çalgısı.

Ve guguk kuşu, ağacın dallarında donacak
Gelecekte neler olacağını hiç kimse bilemez.
Ölüme elveda dedin mi?
Onlara bizim dönmeyeceğimizi söylediniz mi?
Onlara bunu söylemelisiniz
Ölümün önüne geçemezsiniz!

Sakut'un arkasında ve önünde duran herkes, onu ve apkhi-artsasının sesini duymuştu. Adam, şarkı söylemeye devam etti:

Haydi geri dönüp dağlarımıza bakalım
Onlar bizim nereye gittiğimizi bilmiyorlar
Haydi geri dönelim ve onlara şarkılarımızla veda edelim
Tıpkı dönüp dolaşan bir yankı gibi
Bir dağdan diğerine giden gibi,
Eğer bir çocuk annesini terk ederse
Anne bundan dolayı suçlanır
Fakat gerçekten suçlu mudur?
Gerçekten suçlu mudur?
"Neden gidiyorsunuz çocuklarım?"
Çocuklarım size ne yaptım? diye bağırır.
İşte bizim de topraklarımız ağlıyor
Topraklarımız bizlere soruyor
Biz zavallıları affet,
Bizleri affet!
Çünkü daha fazla kalmak için gücümüz yok
Seni terk ediyor olabiliriz
Fakat burada yaşayacak olan birşeyimiz var: Ruhlarımız
Sonsuza dek gidiyoruz
Fakat ruhlarımız sonsuza dek burada kalacak

Allah'ım! Aradan kim bilir kaç yıl, kaç uzun yıl geçti. Fakat halen daha bu ıstırap dolu şarkı kulaklarımda yankılanıyor.

Kaç kez, tohumların içinden filizlerin yerden fışkırmasını ve yaşamın doğuşunu gördüm. Fakat yalnızca tek bir kez, bir şarkının nasıl doğduğuna tanık oldum. Bu şarkı, o korkunç günde denize doğru ilerlerken yazılmıştı. Ve sonsuza dek de yaşayacaktı. Omuzlarımız acıları kaldıramayacak duruma geldiğinde toplanıp bir yuvarlak oluştururduk, aramızdan sözleri iyi bilen biri şarkıya başlardı ve biz de ona katılırdık. Gücümüz tükenene kadar şarkıyı söylerdik ve inan bana sevgili Sharakh, bu aşırı yorgunluk kendimizi daha iyi hissetmemizi sağlardı.

Sahile ulaştığımızda buranın insanlar ve çiftlik hayvanları ile dolu olduğunu gördük. O kadar kalabalıktı ki, ayakta durmak için bile çok az yer vardı. Alou'nun oğlu Shardyn, bu yolculuk esnasında yanımıza ne almamız gerektiği konusunda bizi uyarmıştı. Fakat diğer pek çok insan, çiftlik hayvanlarını da yanlarına alabileceklerini düşünüyorlardı. Bu nedenle hayvanlarını da sahile getirmişlerdi.

Denizde demir atmış olan buharlı gemiler ve tekneler, kıyı şeridi boyunca ilerliyorlardı. Sandallar arada mekik dokuyarak insanları bu gemilere taşıyorlardı.

Alou'nun oğlu Shardyn, çoktan ailesini ve eşyalarını almış, bunları gemilerden birine yüklüyordu. Bizim büyük bir buharlı gemiyle yolculuk edeceğimize dair söz vermişti. Eşyalarının biri tarafından çalınmadığından emin olmak için bir kez daha sahile geri geldi ve tespihini çekerek bu sefer bizi beklemeye başladı. Artık kalpak giymeyi bırakmış, onun yerine Türk fesi giymişti. Bir an için kendi kendime düşündüm... Eğer şimdi bile onu tanımakta güçlük çekiyorsak, acaba onu Türkiye'ye gittiğimizde nasıl tanıyabilecektik?

Babama dönerek, "Herkes burada mı Hamirza?" diye sordu.

Babam evet dercesine kafasını salladı.

"O halde herkesi gemiye bindirmeye başlayabiliriz. Yanınıza sakın hayvanlarınızı almaya kalkmayın. Kısacası yanınızda insanların dışında hiçbir şey olmasın." diye bize daha önceki uyarısını hatırlattı.

Artık daha fazla bekleyecek zaman yoktu. Bu nedenle hemen işe koyulduk. Gemilerin hepsi hınca hınç insanlarla doluydu. Türkler ise çabuk olmamız için bize durmaksızın bağırıyorlardı.

Güneş yavaş yavaş batmaya başlamıştı. Kıyıda hiç kimse kalmamıştı. İnsanların buraya kadar getirdikleri çiftlik hayvanları ise açlıktan kıvranıyorlardı. Komşularımız gemiye binene kadar birkaç genç adam ile birlikte kıyıda bekledik. Ortada kimse kalmadığında da kıyıdaki taşları öperek gemiye atladık.

Neden ben de ölmedim ki? diye düşündüm kendi kendime. Bu ne büyük bir şans olurdu, ne kadar çok acıdan kurtulurdum.

Bindiğimiz gemi kıyıdan en son ayrıldı. Denizde hızla açılmaya başladık. Yanımdaki adamlarla birlikte geriye dönüp baktığımızda bir adamın beyaz bir at üzerinde kıyıya geldiğini gördük. Bu, Barakai'nin oğlu Ahmed'di. Atından aşağı atladı ve dizginlerini atarak onu serbest bıraktı. Daha sonra da uçurumun kenarında durdu. Bize ellerini sallıyor ve birşeyler anlatmaya çalışıyordu; fakat rüzgar onun ne söylediğini duymamızı engelliyordu.

"Haydi geri dönüp onu alalım!" dedim diğerlerine. "Onu orada yalnız başına bırakamayız..." diye devam ettim.

Yanımdakiler bu talebim karşısında sessizleşmişlerdi. Ne yapacaklarından tam olarak emin değillerdi. Fakat Barakai'nin oğlu Ahmed, bizim için bu problemi çözdü. Bir tabanca sesi duyduk. Tabanca ateş aldıktan sonra, Barakai'nin oğlu Ahmed bir süre daha uçurumun kenarında durdu, ardından dengesini kaybederek denize düştü. Atı, tabancanın sesinden korktuğu için boş olan kıyı boyunca koşmaya başlamıştı.

Hepimiz şaşkına dönmüştük. Yolda bizi durdurmaya çalıştığında hiç kimse onu dinlemek istememişti. Halbuki şu anda onun ölümü kalplerimizde büyük bir kaygı uyandırmıştı.

"Bunu yapabilen bir adam, muhtemelen bizim bilmediğimiz bazı gerçekleri biliyor olmalı!" diye düşündük. Vatanımız

artık bomboştu ve Barakai'nin zavallı oğlu Ahmed denizdeki dalgalar arasında öne ve geriye doğru hareket ediyordu.

İçi hınca hınç insanlarla dolu olan gemi kendi etrafında dönerek açığa doğru ilerlemeye başladı. Kıyıdan biraz uzakta olduğumuz için, dağların o muhteşem doruklarını görebiliyorduk. Onlara öylesine alışmıştım ki... Onların kucağında büyümüştüm. Halen daha, bu birkaç dakika içinde gördüğüm her doruğu hatırlayabiliyorum.

Şu anda daha da uzaklaşmıştık. Dağlar, alacakaranlığın koyu maviliği içinde kaybolmaya başlamıştı. Biraz daha uzaklaştığımızda ise tamamen gözden kaybolmuşlardı.

Kör Sakut, bir kez daha apkhiartsasını eline alarak çalmaya başladı. Fakat bu kez şarkı söylemiyordu. Sesler bazen çok daha netti; bazen de gemi direğinin gıcırtısı ve dalgaların sesine karışıyordu. Fakat tüm bu gürültüye rağmen, apkhiartsanın tamamıyla sustuğu anı hemen söyleyebilirdim. Etrafta sessizlik hakimdi ve nedenini bilmediğim bir sebepten dolayı kalbimi donmuş gibi hissediyordum. Yaşlı adama doğru yaklaştım. Üzerindeki eski püskü Çerkez paltosuyla güvertede oturuyordu. Onun altından da yeleği sarkıyordu. Tüm gün boyunca onunla birlikte olan torunları, iki yanında başlarını onun kucağına koymuş vaziyette uyuyorlardı. İçimden, "Büyük ihtimalle o da uyumuştur." diye düşündüm. Fakat ona doğru yaklaştığımda, uyanık olduğunu gördüm. Gözyaşları yanaklarından süzülerek gri bıyığından aşağıya akıyor ve kucağında duran apkhiartsasının üzerine düşüyordu.

"Allah'ım" diye dua ettim. "Acaba bu kör adamın, bir daha asla geri dönemeyeceğimiz topraklarımızın bu büyüleyici görüntüsünü görebilmesi yalnızca şu anda mümkün olamaz mı?

2. KİTAP

VADEDİLEN TOPRAKLAR NEREDE?

O gece hiç uyuyamadım. Ertesi sabah erkenden kalemimi ve kağıdımı çıkarıp avluya oturarak yaşlı adamı beklemeye başladım. Acaba bugün bana neler anlatacaktı?

Gökyüzü, sabahın erken saatlerinden beri bulutluydu. Çıplak ovalar da oldukça sessizdi. Sanki benim gibi onlar da, gittiği yabancı topraklarda vatan hasreti çeken son Ubıhın sesini duymaktan korkuyor gibiydiler.

İlk kez Türkiye'nin sınırına geldiğimde, orada kendi ana dilini konuşan bir Ubıh ile karşılaşacağımı hayal dahi edemezdim.

Annesinin Abhaz olması benim için büyük bir şanstı. Çünkü dün bizden alınan ulusal Abhazya dilim, bugün bizi birbirimize bağlayıp birleştirecekti. 'Abhazya dilini hiç bilmeseydi ya da onu unutmuş olsaydı acaba ne yapardım?' diye düşündüm. Çok az Ubıh bilgimle, herhalde hiç şansımız olmazdı. Çünkü Türkçe'yi de o kadar iyi konuşamıyordum.

Mahajirstvo*, Ubıhların yaşadığı şu büyük felaket... Bu kelimeyi çocukluğumdan beri biliyordum. Ancak onun önemini çocukluğumda tam olarak kavrayamamıştım. Bu lanet kelimeden dolayı Abhazya üç kez harap olmuştu.

Büyüklerimiz geçmişteki olaylar hakkında konuştuklarında, zaman belirtirken onlardan biri, bunların ilk mahajirstvo sırasında meydana geldiğini, diğeri ise bunun kesinlikle ikinci

---

* 19. yy'da Kafkas dağlarındaki halkların Türkiye'ye ve Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı diğer ülkelere toplu göçü. Muhaceret. Göğ.

mahajirstvo döneminde olduğunu iddia ederdi. Sözgelimi Luman'a, babamın ne zaman doğduğu sorulsa, kesinlikle Şöyle cevap verirdi: Üçüncü mahajirstvo'dan bir sonraki yıl...

Sonuç olarak, bu kelime bizim bilinç altımıza işlemişti. Herhangi bir kişi çıkıp insanlarımızın mahajirstvonun kurbanları olduğunu söyleyecek olsa, çocukken hayalimde hep Abhazları alıp sürükleyen çamur ve kanla kaplı bir su canlanırdı.

Bu çamurlu sù on binlerce Abhazı yutmuştu. Fakat sonunda, Ubıhlardan farklı olarak etnik grubumuz kurtuldu. Bunun nedeni, bazı Abhazların kendi topraklarında kalmaları ve ocaklarını söndürmemeleriydi.

Aslında olaylar böyle gelişmeyebilirdi. Tüm Abhazlar gönüllü olarak ya da kendi istekleri dışında, Ubıhların yolunu izlemiş olabilirdi.

O zaman bu topraklardaki kanlı izleri kim izlerdi, kim Ubıh ve Abhaz dilini incelerdi? Ben değil; doğmuş bile olmayacaktım!

Bugün sahip olduklarımın hiçbiri – eğitimim, kariyerim, memleketim, öğretmenlerim ve öğrencilerim – olmazdı. İşte bu kadar basitti.

Ölüme karşı koyan bu kimsesiz yaşlı adamdan duyduklarım beni daha da endişelendirmişti. Eğer Ubıhlar farklı bir yol seçselerdi, kaderleri farklı olur muydu? Ben çok fazla ıstırap çekmiş, benzer bir tarihe fakat farklı bir kadere sahip bir halkın çocuğuydum. Türkiye'ye, atalarının her zaman şöyle dediği bir ülkeden geliyordum: "Evet! Onların başına gelenler bizim başımıza da gelebilirdi. Fakat gelmedi!" Ve gelmediğine göre de, Ubıhların yok olmaya mahkum bir halk oldukları düşüncesi yalanlanmıştır.

Ubıhlarla benzer olan tarihim hakkında bildiklerimi tekrar gözden geçirdim. Onların geleceklerinin bizlerden farklı olacağına inanmak istemiyordum! Çünkü ben bir Abhaz olarak, bugün burada yaşayan canlı bir kanıt olarak duruyordum.

Arkamdan "Ne düşünüyorsun?" diye bir ses geldi.

Arkama döndüğümde Zaurkan'ı gördüm.

Hemen ona merhaba deyip sorularına yanıt verdim: Nasıl uyumuştum, yatak rahat mıydı, acıkmış mıydım?

Yavaşça oradaki bir sandalyeye oturdu ve arkasına yaslandı. Hiçbir şey söylemeden uzaklara doğru bakmaya başladı, düşünceleri geçmiş yüzyıla kaydı.

*

Dalgalar öylesine güçlüydü ki bizi denizin üzerinde gideceğimiz yere götürüyordu. Sanki bizi ülkemizden koparan bu geminin hızına hız katıyorlardı. İtiraf etmeliyim ki, kalplerimiz yalnızca endişe ile değil, aynı zamanda umutla da doluydu. Sonunda yolculuk bitti ve genci yaşlısı, kadını çocuğu göç eden herkes, hakkında hiçbir şey bilmediği bir kara parçasına ayak bastı.

Hiç kimse bizi karşılamak için oraya gelmemişti: Sanki beklenmedik bir zamanda gelmiştik, sanki bizi davet eden Sultan değildi. Ubıhlar tüm bir kıyı boyunca gruplar halinde oturdular. Hepimiz, tıpkı fırtınada yolunu kaybetmiş olan kuşlar gibiydik. Yorgunluktan tükenmiştik. Burası daha önce hiç görmediğimiz bir yerdi. Ailem, Shardyn'le birlikte gelen grubun içindeydi. Buraya, oldukça büyük bir buharlı gemi olan Nusred-Bahri ile gelmiştik. Gemiden karaya çıktığımızda, Samsun'un biraz dışındaki körfezlerden fazla uzakta olmayan bir yerle karşılaştık. Tehlikeyi sezen atlar gibi birbirimize yaklaşmıştık. Yanımızdaki eşyalar oldukça hafifti, yalnızca gerekli olanlarını almıştık; sanki bir yangından kurtulmuş ve alevlerden kaçarken yalnızca elimize gelenleri almış gibiydik.

Allah'ım... Yabancı bir toprakta yaşamaya ve ölmeye mahkum olan bir insan ne kadar şanssız ve zavallı hisseder kendini.

İlkbahar henüz yeni başlamıştı. Yeni ayak bastığımız ve bundan sonra da içinde yaşayacağımız bu ülke, oldukça verimsiz görünüyordu. Sanki yeterli hava yokmuşçasına zorlukla nefes alabiliyordum. Belki de kalbimdeki ağrı, daha fazla nefes almamı önlüyordu. Bulutların ardına saklanan güneş, havayı

daha da soğutmuştu. Fakat güneş tekrar göründüğünde, soğuk yerini sıcak bir havaya bırakıyordu. Her seferinde, güneşin bir solup tekrar çıkan parlak sarı rengine bakıyordum.

Sevgili Sharakh, direğine yeşil hilal ve ay motifli bayrak çekilmiş bir gemiyle buraya getirilen bizler, aslında son derece yanlış bir karar almıştık.

Sana daha önce Nusred-Bahri ile yolculuk yaptığımızı söylemiştim.

Bu geminin yanısıra üç tane daha gemi vardı. Aradan çok uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen halen onların isimlerini hatırlayabiliyorum. Bu gemiler bazı küçük filikalarla da desteklenmişlerdi. Gemilerin kaptanlarına, yolcular için büyükbaş hayvanlarınki gibi kafa başına para ödendi. Bu bana eski bir özdeyişi hatırlattı: Bir cimri taşı sıkarak su çıkarır. Gemiler insanlarla hınca hınç doluydu. Kaptanımız üzülerek, "aslında daha fazla insan almak isterdim, ama gemi batabilirdi" dedi.

Deniz yolculuğu oldukça uzun sürmüştü. Bir an evvel gemiden karaya çıkıp yiyecek bulmak istiyorduk. Derken bir anda fırtına çıktı. İnsanları deniz tutmuştu. Aramızdaki en yürekli kişi bile korkuyordu. İnsanlar dua ediyorlar, yalvarıyorlar ve tekrar dua ediyorlardı. Mürettebatın hiçbir yardımı olamıyordu. Davranışları tıpkı, 'eğer buna karşı koyamayacaksanız ölün' der gibiydi. Cenaze törenleri ise hiç sorun olmuyordu, mezar kazmamıza bile gerek kalmıyordu.

Rüzgar, gemilerin istediği yönde esmiyordu. Fırtına sırasında, gemilerden biri Varna'ya doğru sürüklenmişti. Açlık, susuzluk ve pislikten dolayı gemide tifo salgını patlak verdi. İnsanlar tıpkı sinekler gibi ölmeye başladılar. Gemi Samsun'a vardığında, geriye yalnızca bir avuç insan kalmıştı. Tifonun şehre yayılmaması için geminin Samsun limanına girmesine izin verilmiyordu. Bu nedenle gemi, açıkta demir attı ve bu zavallı göçmenler, kıyıda Kafkas ceketi giymiş olan insanlardan yardım istemeye başladılar. Fakat elimizden ne gelirdi ki? Yalnızca gemiye doğru kürek çekerek ipe bağladığımız testilerle onlara su gönderebilirdik. Kıyıdaki nöbetçiler bize küfrediyor-

lar ve eğer onlara yardım etmeyi durdurmazsak bize ateş açacaklarını söylüyorlardı.

Sharakh, ne olursa olsun, insan yine insandır. Küçük Sadz topluluğu, bizden sonra beyaz bir yelkenli gemiyle yola çıkmıştı. Fırtına gemiyi tıpkı bir fındık kabuğu gibi sallıyordu. Kızgın dalgalar geminin limana ulaşmasını engelliyordu. Susuzluktan çılgına dönen insanlar deniz suyunu içmeye başlamışlardı. İlk olarak yaşamını kaybedenler çocuklar oldu. Çocuklar tıpkı yağmurlu bir gecedeki güveler gibi ölmeye başlamışlardı. Denizciler, ölen bebekleri gemiden aşağı atıyorlardı. Gemideki kadınlardan biri duldu ve küçük oğlundan başka hiç kimsesi yoktu. Bu zavallı kadının oğlu bir gün hastalandı ve çok geçmeden öldü. Fakat annesi, onu her seferinde ninni söyleyerek göğsüne yaslıyordu. Nitekim denizciler onun yanına geldiklerinde, bebeğine sarılarak sanki onu uyutuyormuş gibi yapıyor ve "Uyu bebeğim haydi uyu" diye ninni söylüyordu. Denizciler onun yanından gittiklerinde de, şarkısını birden insanın yüreğini parçalayan acı ile dolu bir ninniye dönüştürüyordu. Aslında gemideki herkes bebeğin öldüğünü biliyordu; fakat buna karşı sessiz kalıyorlardı. Üçüncü gün denizciler cesedin kokusunu duydukları için, ölü çocuğu annesinin kollarından alarak denize attılar. Kadın acı ve ıstırap içerisinde bu duruma dayanamayıp oğlunun arkasından denize atladı. Onu hiç kimse durduramamıştı.

İnsanlar yaşayan varlıklardır Sharakh, beyinsiz kuşlar değil. Denizde ölümle burun buruna gelen insanlar kıyıya çıktıklarında buranın terk edilmiş bir kara parçası olduğunu görmüşlerdi. Burada çok az bitki örtüsü vardı ve toprak tıpkı bir harem ağasının yüzü gibi kırışıktı. Geride bıraktığımız yeşillikler gibi hiçbir yeşilliğe rastlayamamıştık.

Bu doğru, Sharakh; aslında hiçbirimiz ne kaybettiğimizin değerini tam olarak anlamamıştık. Sıcacık evimiz, el değmemiş ormanlarımız, güneşte parıldayan ağaçlarımız, hepsi bir çırpıda elimizden gidivermişti. Topraklarımız yemek ve içmek istediğiniz her şeyi veriyordu. Eğer bir yabancının evi yoksa, burada

hiç aç kalmaz; kış ya da yaz hiç üşümezdi. Çünkü doğa onu korurdu. Herhangi bir çayırdan, istediği her şeyi yiyebilirdi. Sulu çilekler, bitkilerin her çeşidi ve yaz sonlarına doğru istediği tüm ahududu çeşidini burada bulabilirdi. Yapması gereken tek şey, ilkbaharın başlarında, ormanın biraz derinliklerine girmek ve doğanın ona olan armağanlarını bulmaktı. Olgunlaşmış üzümlerin sarı salkımları, yabani incir ağaçlarındaki yumuşak meyveler, ceviz ağaçları, cilalı kabuklarının içindeki kestaneler, koyu kırmızı kirazlar ve yiyen herkese olağanüstü bir enerji veren ballar... Bunun yanısıra eğer avlanmak istiyorsanız, dünya üzerinde buradan daha elverişli ve daha güzel bir yer bulamazdınız. Dağ keçileri ve karacalar, vahşi yaban domuzları burada doluydu. Üstelik çok fazla yabani kümes hayvanı vardı. İnsan her istediği şeyi burada bulabilirdi. Eğer etten hoşlanmıyor da balık yemek istiyorsanız, nehir kıyısında ateş yakıp istediğiniz her balık çeşidini avlayabilirdiniz. Dünya üzerinde burası gibi cennete benzeyen herhalde başka bir yer daha yoktur. Fakat eğer biri bu cennetten kaçmak isterse karşılaşacağı tek yer cehennem olacaktır. Tıpkı bu ülkede karşılaştığımız gibi... Bunu anladığımızda artık çok geçti. Çünkü cehennemin kapıları, içeri giren herkesin üzerine kapanmıştı.

Allah hepimizi eşit olarak yaratır; fakat hepimize farklı bir yaşam verir. Alou'nun oğlu efendimiz Shardyn, bir tacir tarafından Samsun'da güzel bir eve getirilip konaklattırıldığı için hiç endişe duymuyordu. Fakat bizim gideceğimiz hiçbir yer yoktu. Tek bir sığınacak yer dahi bulamıyorduk. Ama eğer tehlikedeysen, becerikli olmalısın. Biraz uzakta bazı taş yapılar gördük. Yaklaşık on taneydi. Bunlar Türk tacirlerin Kafkaslar'dan aldıkları iri taneli mısır unları için depo olarak kullanılıyordu. Aralarından yalnızca biri boştu. Örümcek ağları öylesine kalındı ki bir insan bunların üzerinde uyuyabilirdi. Çekirgelere benzeyen bazı kelebekler, karanlıkta duvarlarda geziniyorlar ve tavanda daireler çiziyorlardı. Hiç kimseden izin almadan, bu havasız ve ahıra benzeyen kasvetli yeri işgal ettik. Kendimizi şanslı sayıyorduk; çünkü yağmurdan ve rüzgardan koruya-

cak tek yer olarak burasını bulmuştuk. Alou'nun oğlu Shardyn, böyle bir hale düştüğümüzü gördüğünde oldukça şaşırmıştı.

"Görünüşe göre ortada bir hata var." diyerek bizi teselli etmeye çalıştı. "Bunun sebebini araştıracağım. Bu arada siz de sabırlı olmaya çalışın." diye devam etti.

Bizi umutla dolu bir şekilde geride bırakarak İstanbul'a gitmek için hazırlandı. Elbette hiç kimse sahip olduklarını birinin denetimine bırakmadan buradan ayrılamazdı. Yolculuğuna başlamadan karısının yanına oturarak ona bazı talimatlar vermeye başladı:

"Kız kardeşime göz kulak ol. Bu ülkede kadın en önemli ticaret eşyasıdır. Kız kardeşimi kaçırmak ya da kandırmak isteyen herhangi bir kişi, ona cazip gelecek bir teklif önerebilir. Ama eğer Shanda'ya birşey olursa, bunun sorumlusu sensin!" dedi.

*

Alou'nun oğlu Shardyn, endişelenmekte haklıydı: Her ağabey, Shanda gibi 20 yaşında ve oldukça güzel bir kız kardeşe sahip olsa aynı endişeyi hissederdi. Ubıh topraklarında onun güzelliği dillere destan olmuştu. Abhazya, Adigya ve Kabarda'daki pek çok kötü ruhlu insan, bu ailenin kahramanlıkları, asaleti ve servetinden haberdardı. Bu nedenle genç kızla evlenmek için sürekli aracı gönderiyorlardı. Kendisine birkaç kısmet çıkan genç kız ise, bu aracılardan bir kaçını nazik bir dille geri çeviren ağabeyinin sözünü dinliyordu. Alou'nun oğlu Shardyn, çok onurlu ve aynı zamanda da gururluydu. Söz konusu kız kardeşinin geleceği olduğunda, attığı her adıma son derece dikkat ederdi.

Güzel Shanda da, kendi değerinin oldukça farkındaydı. Çocukluğundan beri, mükemmel giysiler içinde soyluluğunu her daim gösterirdi. Fakat erkeklere çok fazla güveniyordu. Shardyn'in, kız kardeşi hakkında bu kadar endişelenmesinin sebebi buydu.

Shanda ismini sakın unutma benim aziz dostum Sharakh.

Çünkü ileride sana onun ne kadar değişken bir geleceğe sahip olduğunu anlatacağım. Şans ile şanssızlık beraber gider. Shanda, büyüleyici Shanda! Kendi ağabeyinin ölümüne neden olabileceğini kim tahmin edebilirdi ki?

*

Nerede bir yaşam belirtisi varsa, orada geleceğe dair bir umut var demektir. Alou'nun oğlu Shardyn, bizler onu umutla beklerken İstanbul'a gitmişti.

Biliyor musun, açlık insana bir kayayı bile çiğnettirebilir. Ubıhların evlerinden getirmiş oldukları tüm yiyecekler ilk birkaç gün içerisinde silip süpürülmüştü.

Halen daha biraz paramız varken, komşu fırıncılardan ekmek almaya gittik. Torbalarımız boşaldığında ise sahip olduğumuz birkaç parça eşyayı satmaya başladık. Sonunda her şeyimiz tükendi. Dükkan sahipleri ile taverna bekçileri, insanların açlıktan öldüğünü gördüklerinde, kapılarını korkuyla kapatıyorlardı. Çünkü onlar, açlığın insanı ormandaki kurttan daha beter hale getirdiğini biliyorlardı.

Sultan bizi enayi yerine koyup umutlarımızla oynadığından beri, şaşkın bir vaziyette ne yapacağımızı bilemiyorduk. Silahlı olduğumuzu gördükleri için hükümet verdiği sözü bozarak istediğimiz yere yerleşmemizi reddetmişti. Bu nedenle bizi ülkenin farklı yerlerine dağıtmaya karar verdi. Buraların uzak, verimsiz ve ıssız yerler olduklarını tahmin etmek hiç de zor değildi. Çok geçmeden geride bıraktığımız cennet gibi yerleri ve şırıl şırıl akan ırmakları unutmuştuk. Artık önümüzde acı gerçekler vardı. Ne bize söz verilen büyükbaş hayvanları, ne de yardımı alabilmiştik. Bu duruma oldukça kızgındık:

"Bizlere verdiğiniz sözleri tutun! Ubıhlardan beş yıl boyunca toprak vergisi almayacağınıza dair söz vermiştiniz. Ancak şimdi bizden vergi toplamaya kalkıyorsunuz! Oğullarımızı orduya almayacağınıza dair bize Kuran üzerine yemin etmiştiniz; fakat şu anda onları çalıştırıyorsunuz! Bunu bize nasıl yapabilirsiniz?" diye yakınıyorduk.

Tüm bu yakınmalara kim cevap verecekti? Karşı taraftan aldığımız tek karşılık, kurnazca gülüşler ve saygısız cevaplardı: "Sultanın imzasıyla yayınlanan kağıt nerede? Size söz mü vermiş? Herkes söz verebilir. Bu bir emir değildir ki!"

Fakat açık olan tek birşey vardı: Bizden korkuyorlardı. Ve bunun için de iyi bir nedenleri vardı. Umutsuzluğumuz ve açlığımız bize her şeyi yaptırabilirdi.

Belki de yatışacağımızı düşündükleri için önceleri bizi yalnız başımıza bırakmalarının sebebi buydu. Umudumuzu kaybederek onlara itaat edeceğimizi düşünmüşlerdi. Açlık ve yoksulluğun bizleri bir kıskaç gibi yakalayacağını zannediyorlardı. Doğruydu, etrafa açlık hakim olmuştu. Elimizdeki tek yiyecek, bu taş ambarlarda saklıydı.

Senin de hatırladığın gibi taş yapılardan biri, iri taneli mısır unu ile doluydu. Bizi durdurmak isteyen insana acırdım. Kapıların kilitlerini kırdıktan sonra, bu ambarı boşalttık. Her birimiz alabildiğimiz kadarını aldık. Yanımızda değirmen olmadığından, buğdayları kendi başımıza öğütmek zorundaydık. Bazılarını taşlarla, bazılarını da daha basit yöntemlerle yaptık. Biliyorsun, açlık insana en iyi yemeği yaptırır.

Çok geçmeden mısırlar bitti ve biz de yakındaki köylere avlanmaya gittik. Sana, Türk köylülerinin ne kadar misafirperver ve paylaşmayı seven insanlar olduklarını söylemek istiyorum. Bize giyecek kıyafetler, halılar ve soğuktan korunacağımız eşyalar verdiler. Bunun yanısıra, ekmeklerini de bizimle paylaştılar.

Fakat daha kaç ay bu şekilde yaşayacaktık? Kalabalık ve aç bir insan topluluğu, tıpkı taşan bir nehir gibidir. Bunu kontrol etmenin olanağı yoktur. Hepimiz adeta birer hırsız haline gelmiştik. Üstümüz başımız yırtık pırtıktı; fakat silahlarımızı gümüş kılıflarda taşıyorduk. Açlıktan dolayı gençler büyük baş hayvan çalmaya başlamışlardı. Oymak üyelerine çaldıkları bu taze eti dağıtıyorlardı. Kasabalara akınlar düzenliyorlar, eşyaları ve ayakkabıları çalıyorlardı. Fakat ortada bir gerçek vardı

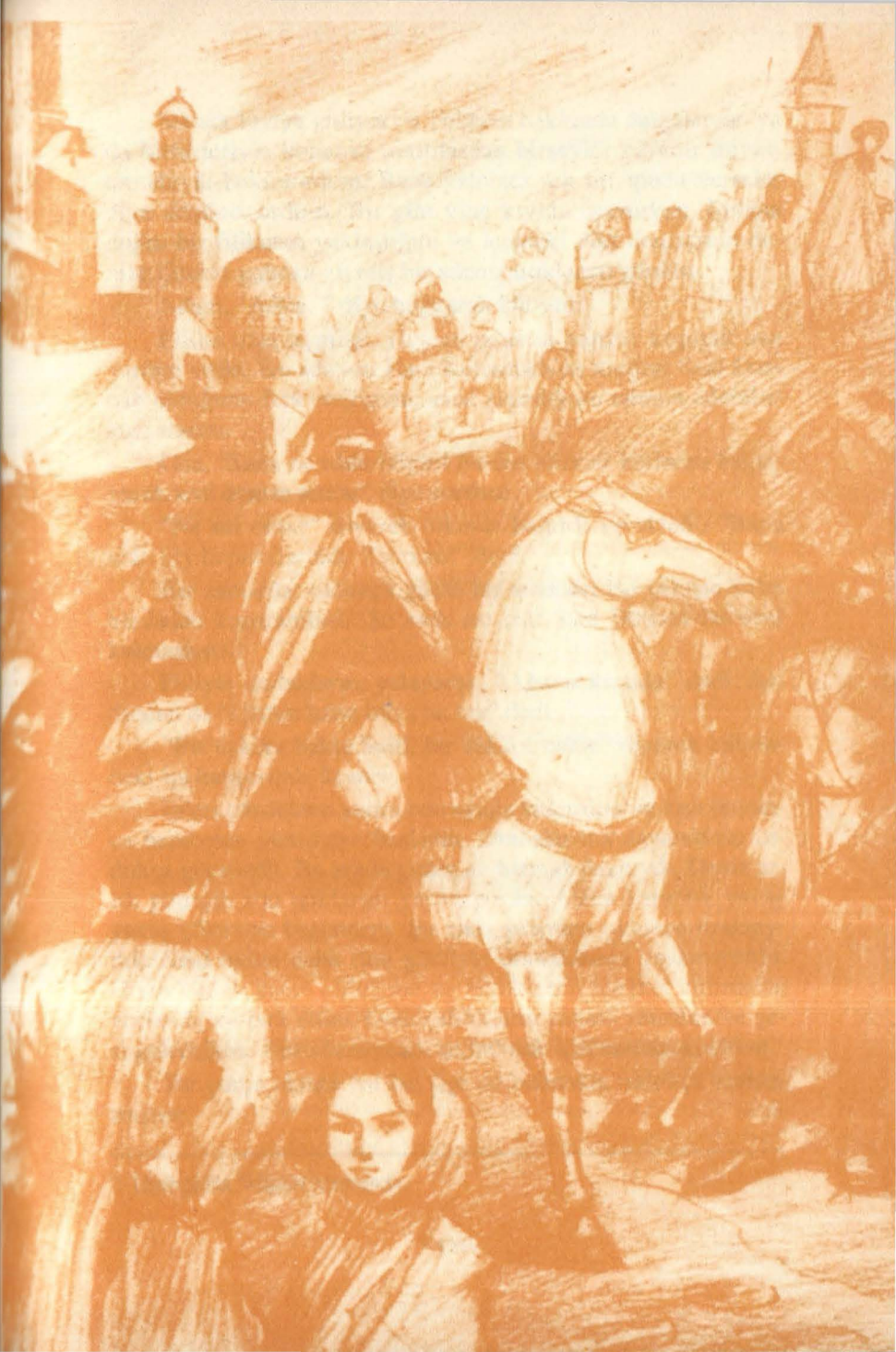
ki Sharakh, o da kanın her iki tarafta da döküldüğüydü. Çok geçmeden, vahşi insanlar olarak bilinmeye başladık. Kafkaslar, Samsun sokaklarında başıboş serseriler gibi gezmeye başlamışlardı. Gözleri açlıktan cam gibi donuklaşmıştı ve deli gibiydiler. Omuzları ile kemikleri, Çerkez paltosundan, kirli parmakları ise ayakkabılarından dışarı çıkmıştı. Delirmiş gibi büfelere giriyorlar, oradaki müşterileri ve dükkan sahiplerini korkutuyorlardı. Hasta, yaşlı, güçsüz ve yardıma muhtaç olanlar ise ağaçların altında yatıyorlardı. Yüzleri incelmiş, çeneleri içeri göçmüştü ve başlarında sinekler uçuşuyordu

Göç eden bir kuşun diğerini kaybetmesi gibi, ben de sevgilim Feldysh'i kaybetmiştim. Belki de buraya gelirken gemide ölmüştü. Belki de... Tüm bu korkunç düşünceler, aklımda gittikçe daha da karmakarışık bir hal alıyordu. Anne-babasının oldukça yaşlı olduklarını biliyordum. Onu herhangi bir tehlikeye karşı koruyamazlardı. Ayaklarına kadar uzanan kestane rengi örgülü saçları, görkemli yapısı ve badem gibi gözleri ile Türkler tarafından fark edilmemesi olanaksızdı.

Türk saraylarındaki haremlerde ve zengin tacirlerin elinde bulunan çoğu kadın, diğer ülkelerden gelmişlerdi. Feldysh, bir Ubıhtı ve Türkler de Ubıh kadınlarının cazibesini ve methini ülkemiz insanları buraya göç etmeden çok evvel duymuşlardı. Ya da belki Feldysh bunun tam tersine şu anda paçavralar içinde açlıktan bir yerlerde kıvranıyordu.

Kendi kendime mırıldanarak, "Feldysh, sevgilim, beni duyuyor musun? Birşeyler söyle!" diyerek ağlamaya başladım. "Kime sorabilirim? Ona ne olduğunu kim bilebilir?" diye kendi kendime düşünüyordum.

Buraya geldiğimiz ilk günden, daha doğrusu ilk saatten beri aklımdaki tek şey, Ubıhların lideri Hacı Berzek Kerantukh'u bulabilmekti. Ona ne olduğu umurumda değildi; ben yalnızca Feldysh'in başına ne geldiğini öğrenmek istiyordum. Çünkü o ve ailesi, onun halkının arasındaydı. Rumor, Kerantukh ve onun halkını Samsun limanına getiren geminin kısa süre burada kaldığını söylemişti. Gemi daha sonra İstanbul'a doğru hareket etmişti.

Sık sık kıyıya gidiyor ve Feldysh hakkında dalgalardan ya da birbirleriyle konuşan martılardan birşeyler öğrenir miyim umuduyla bekliyordum. Bana yalnızca tek bir ipucu verseler diye düşünüyordum. Bir gün yine kıyıda otururken, limana doğru bir filikanın yaklaştığını ve içindeki dört denizcinin denize Çerkez paltosu giymiş bir adamı attıklarını gördüm.

Adam, "Adlia!"* diye bağırarak küfretti.

Filika uzaklaşmıştı. Hemen adamın yanına koşarak ona yardım ettim. Bu adamın Hacı Kerantukh'un kardeşi Said Dashan olduğunu fark ettiğimde, nasıl şaşırdığımı tahmin edebilirsin sanırım.

Ona, "Sana ne oldu böyle? Neden ellerini kollarını bağlayarak seni denize attılar" diye sordum.

"Ne mi oldu?" diyerek öfkeyle bağırdı ve ekledi: "Bana olan şey hepimize oldu Zaurkan!" dedi.

Bir zamanlar oldukça güçlü bir adamdı. Bir çekişte kalın bir halatı koparabilirdi. Şu anda ise eski Said Dushan'dan eser kalmamıştı.

Diliyle dudaklarını yalayarak, "Ağzım kurudu" dedi. Ardından da "Lütfen bana biraz su ver" dedi.

"Bir dakika bekle Said, bir dakika bekle" diyerek ellerindeki ipi hançerimle kestim.

İpleri çözdükten sonra onu ayağa kaldırdım ve kıyı boyunca beraberce yürümeye başladık. Omuzlarıma dayanmıştı; oldukça güçsüzdü. Bu arada güneş de batmak üzereydi. Deniz artık güneşin son ışıklarını yansıtıyordu. Alaca karanlık yavaş yavaş çökmeye başlamıştı. Şu anda şehirden oldukça uzaktaydık. Said halen daha tüm gücüyle omuzlarıma yaslanıyordu. Onun ölmek üzere olduğunu ve bacaklarını hareket ettirmekte zorlandığını fark ettim. Onu, çalılıkların yanına yatırdım ve geri geleceğime dair söz vererek su bulmak için oradan ayrıldım.

Bir parça ekmek ve bir şişe su bulmakta oldukça zorlanmıştım.

---

* Ubıhça'da "köpek" demektir.

Said suyu kana kana içti. Suyun sesini, kurumuş olan boğazından geçerken duyabiliyordum. Susuzluğunu biraz olsun bastırdığında, derin bir nefes aldı ve bana hüzün dolu gözlerle bakarak şöyle dedi:

"Bizim için artık her şey bitti Zaurkan!... Tüm Ubıhlar için de... Buraya gelmek bir intihardı!..." diye fısıldadı ve "Bunun hepimiz için çok büyük bir hata!..." olduğunu söyledi.

Sözleri kalbimdeki tüm umutları söndürmüştü. Ona inanmak istemiyordum fakat önümdeki gerçekler, Said'in söylediklerini doğrulamaktaydı. Karşımda bitkin bir halde konuşan bu adam, daha önce hiçbir zaman böylesine umudunu kaybetmemişti.

Denizin gökyüzü ile buluştuğu yerde, koyu kırmızılık giderek soluyordu. Bir an için Feldysh'i gördüğümü zannettim. Ancak biraz sonra onun görüntüsü bir hiçliğe dönüştü. Hemen Said'e dönerek,

"Said, kardeşin Hacı Berzek Kerantukh nerede?" diye sordum.

"Bu dost canlısı ülkedeki misafirperver yöneticiler ona Rodos'ta bir yer verdiler." diye cevapladı. "Bir tek benim ailem dışında tüm yakınları onunla birlikte." dedi.

Heyecandan şakaklarım atmaya başlamıştı. Duyduğum bu haber, kalbime huzur vermişti. Tekrar Said'e dönerek,

"Söyle bana sevgili dostum Said, köylü Abij Vardan, Kerantukh'un grubunda mıydı?" diye sordum.

"O senin arkadaşın mı?" dedi bana.

"Evet." diye cevap verdim.

Said bana baktı ve kulağıma yavaşça fısıldadı:

"Ayrıldığımda, Abij ve ailesi hayattaydı ve iyilerdi. Onun çok güzel bir kızı var, oldukça güzel... Hepsi adaya gittiler..." dedi. Bu sözlerinin hemen arkasından, başını önüne indirerek:

"Güzel kadınlar ölmeden önce büyük bir utanç yaşayacaklar." dedi.

Bu sözlere anlam verememiştim. Üzerimdeki ağırlığın kalktığını hissettim. Acı içinde kıvranan bir adamı tek bir kıvılcım bile sevince boğabilir. Kendisini yarın daha kötü olayların beklediğini anlamak istemez, daha doğrusu bunları düşünmekten kaçar; yeter ki bir umut görsün.

Ama her şeye rağmen, benim harika Feldysh'im hayattaydı! Artık onu bulacaktım. O adaya yüzerek gitmem gerekse dahi kesinlikle onu bulacaktım. Kendi kendime kesin olarak söz vermiştim.

Said benim bu sevincimi fark etmemiş olacak ki, başını tekrar önüne indirdi. Ona getirdiğim bir parça ekmeği ağzına götürdü. Onu seyrederken oldukça unutkan olduğumu hissettim. Çünkü ona Türk denizciler tarafından neden gemiden atıldığını sormamıştım. Hacı Berzek Kerantukh'un tüm halkı başka bir yerdeyken, neden o buradaydı?

Konuyu açtığımda Said ekmeği bir kenara bıraktı, yüzünü somurttu ve tıpkı yara almış bir şahin gibi görünüme büründü:

"Zaurkan, sanki aramızda kan davamız varmış gibi hançerlerimizi nasıl hazır tuttuğumuzu ve birbirimizi her an öldürmeye hazır bir halde olduğumuzu hatırlıyor musun? Bunun nedeni, bana hakaret edilmesiydi..." dedi.

Said daha rahat bir pozisyona geçmişti. Sırtını arkaya vererek güneşin batışından sonra koyu mavi renge dönüşmüş olan gökyüzüne doğru bakmaya başladı. Ve hikayesine devam etti:

"Ubıhların lideri Hacı Kerantukh'un korumalarından biri olarak hizmet vermek, bir insan için olabilecek en büyük şereftir ve bu teklifi asla geri çeviremezsin. Reddetmen hakaret demekti. Kan beynime sıçramıştı. Ve eğer biri bizi oradan çıkarmasaydı, bilmiyorum ne olurdu." dedi.

Derin bir nefes aldı. Halen daha uzaklara dalmış bakıyordu. Gözleri denizin üzerinde hiç gemi olmamasına rağmen, birşeylere kilitlenmiş gibiydi.

Birkaç dakika bekledim ve onun bu düşüncelerini kesmek istemedim. Sonra da,

"Biliyor musun Said, gençliğimde Hacı Kerantukh'a hayrandım. O benim için çok önemli bir insandı. Fakat Kerantukh savaşı kesip Osmanlı İmparatorluğu'na gittiğinde, ona verdiğim değer bir anda bitti. İşte bu nedenle onun koruması olmayı reddettim. Taç, kafalara giydirilir ayaklara değil. Bunu söylediğim için beni affet, fakat senin kardeşin kaçışın lideri oldu." dedim.

Bu sözleri sarf ederken, Said'in beni suçlamadığını fark ettim. Sert sözlerim masum bir adamı gücendirebilirdi. Fakat ben Kerantukh'tan bahsederken, Said oldukça soğuk bir yüz ifadesiyle dinliyordu.

"Anladığım üzere Kerantukh senin için artık ölmüş olmalı." dedim.

Fakat daha sonra da sesim sanki barışmak istercesine: "Oh, pekala, Kerantukh'la ilgilenen kim ki, haydi artık geçmişi bir kenara bırakalım." dedim. Fakat Said aynı yüz ifadesiyle bana bakmaya devam ediyordu.

"O, tüm Ubıhlar için artık öldü. Biz körler, neyse ki o ölmeden önce gözlerimize kavuştuk." dedi.

Arkama yaslandım. Bu kelimeleri söyleyen adam, her zaman Hacı Kerantukh'u korurdu.

"Beni iyi dinle Zaurkan!" dedi sessizce bana doğru yaklaşarak. "Bu söyleyeceklerimi büyük ihtimalle başka hiç kimseye söylemeyeceğim." diye devam etti.

Söyledikleri gerçekten de bende bir kırbaç etkisi yaratmıştı.

"Hepimiz çok iyi bir fiyat karşılığında satılacağız, bundan eminim, tıpkı koyunlar gibi... Onlar bunu göç olarak adlandırıyorlar. Ne yazik ki hepimiz bu tuzağa düştük. Liderlerimizin gittikleri yerlere bizler de gideceğiz! Ne aptallık! Bizim üzerimizden para kazananlardan biri de, benim sevgili kardeşim Hacı Kerantukh'tur. O başını büyük bir belaya soktu!" dedi.

Ona dönerek, "Bu kadarı yeterli Said. Öfkeyle bir yere varılmaz." dedim. Bu kelimeleri söyleyerek Said'in içindeki bu kızgınlığı yatıştırmak istiyordum, fakat o daha da hiddetleniyordu:

"Doğruyu söylediğime dair kutsal Bytkha'nın üzerine yemin ederim. Sana söyleyeceğim şeyler bu sırrı ortaya koyacaktır. Yoksa bunun, bana acı verenin fiziksel ağrı olduğunu mu düşünüyorsun? Hayır Zaurkan, hayır! Cesur ol ve söylediklerimi dikkatle dinle. Sen cesur bir Ubıh olarak, Ubıh kafalarının Rus Çarları'na satıldıklarını duysaydın ne yapardın? Söyle ne yapardın?" dedi.

Şok olmuştum. Bu şaşkınlığımı dile getirmek istiyordum, fakat Said bana izin vermedi:

"Bekle, henüz bitirmedim. Generaller ona bir teklif önerdiler: 'Kan dökme bittiğinde eğer insanlarını Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmeye zorlarsa, Çar ona her türlü güvenceyi verecek ve kendisinden sonra gelecek üç kuşak akrabalarını da koruyacaktı.' Zaten her iki taraf da barış istiyordu." diye devam etti.

Bunun üzerine, "Bu yalnızca bir tahmin, fakat delil nerede?" diyerek onun sözünü kestim.

"Elimde açık bir delil yok; fakat dolaylı yollardan elde ettiğim pek çok kanıtım var. Onun korumasıyken, onu bir dakika bile yalnız bırakmıyordum. Gemiye bindiğimiz gün merkez büroda çalışan iki Rus memuru onun yanına geldi. Dostane bir konuşmadan sonra, ona oldukça pahalı bir sandık verdiklerini gözlerimle gördüm. Sandığın içinde ne olduğundan emin değilim. Muhtemelen altın ya da başka birşey vardı. Bunun yanısıra liderimizin Çar'a minnettarlığını ifade ettiğini kendi kulaklarımla duydum. Bu sana da tuhaf gelmiyor mu?" diye sordu.

Sharakh, kendimi sanki dağlarda meydana gelen toprak kaymasıyla aşağı sürüklenmiş gibi hissediyordum. Said'in sözleri ile darbe üstüne darbe yiyordum.

Said konuştukça, Kerantukh'a yönelik suçlamaları daha da açık ve anlaşılır bir hal aldı. Öyle ki sonunda bunu inkar etmek oldukça zor olmuştu. Bütün bu anlatılanların bir tesadüf olması imkansızdı. "Gemimiz," diye devam etti sözüne Said Dashan, "diğer tüm gemiler gibi Samsun'a vardı. Kıyıdan biraz uzaktayken, bir Türk liman görevlisi küçük bir filika ile güverteye geldi. Bize Sultan'ın özel elçisi olduğunu söyledi. Bizleri Hacı Kerantukh'u, ailesi ve tüm halkı ile birlikte İstanbul'a davet etti.

Bizlere, 'başvezir sizleri bekliyor' dedi. Şunu hiçbir zaman unutma Zaurkan, eğer kaderin böyle yazılmışsa toprak parçası üzerinde dahi olsan bir kaşık su içinde boğulabilirsin. Neyse, boğazı geçerek İstanbul'a geldik. Gemiden yalnızca Ubıhların lideri Kerantukh'un inmesine izin verildi. Fakat bizler, onun yanındaki korumaları olarak inmemiz gerektiği üzerinde ısrar ettik.

Başvezirin bizi karşıladığı yer, yarı daire biçiminde pencerelere sahip olan bir konaktı. Nöbetçiler kapıların önünde duruyorlardı. Konağa girdiğimizde, hizmetçiler tarafından özenle döşenmiş bir odaya alındık. Odanın içindeki halı o kadar yumuşaktı ki, üzerinde yürüdüğünde, insana sanki uçuyormuş hissi veriyordu. İçeride, siyah bıyıklı ve büyük bir kavuk giymiş yaşlıca bir adam bacaklarını çapraz yaparak oldukça görkemli yumuşak bir sedirin üzerinde oturuyordu.

Bu, Başvezirdi. Uyuklar gibi görünen Vezir, ne bizi karşılamak için ayağa kalktı ne de Hacı Kerantukh'un elini sıktı. Yalnızca ellerini önüne kavuşturarak başıyla bizleri selamladı. Onun gölgesi gibi olan bir hizmetçi, vezirin önündeki küçük masaya aroma kokan bir kahve getirdi. Vezir kahveyi içer içmez gözleri yarılandı ve hemen yanında duran ve Çerkez paltosu giymiş olan Hacı Kerantukh ile konuşmaya başladı:

"Allah'ın halifesi ve tüm Müslümanların lideri merhametli Sultanımız, insanlarınızın bu savaşta ölmelerine izin vermedi. Bu nedenle onları kurtararak buraya, cennet gibi topraklara getirtmeyi uygun gördü. Onların vatandaşlıklarını kabul etmektedir..." dedi.

Başvezir konuşmasını keserek tekrar gözlerini kapadı.

Hacı Kerantukh ellerini alnına koydu ve kurnaz bir şekilde gülümseyen Başveziri selamladı. Vezir sözlerine devam etti:

"Rus büyükelçisi, bizden siz saygın Hacı Berzek Kerantukh'a özel bir ihtimam gösterilmesini rica etti. Dünyanın hükümdarı Büyük Sultanımız, bu ricayı memnuniyetle kabul etti. Sultanımız, büyük bir cömertlik sembolüdür ve sizin için de iyi bir gelecek düşünmektedir. Hacı Berzek Kerantukh, bir Türk

Paşası unvanını alacak, ayrıca kendisine hazineden ödeme ile Rodos'ta bir arazi verilecektir. Dört yüz köylünüzü alın ve oraya gidin. Refah ve mutlulukla dua edin, şarkı söyleyin ve büyük Sultanınızı övün." dedi.

Hacı Kerantukh Büyük Sultan'a ve Başvezir'e olan minnettarlığını dile getirdi. Ağabeyim ise bu görüşme esnasında Hacı Kerantukh'un yanında tıpkı bir danışman gibi duruyordu. Daha fazla dayanamayarak Kerantukh'a döndü ve şunları söyledi:

"Akraban olarak sana yalvarıyorum. Bulunmaz bir öndersin. Halkının mutluluğu için çok fazla zorluk çektin. Önlerinde ipek bir bayrak olup dalgalandın. Bundan sonra da şu ana kadar olduğu gibi onlara önderlik yapmaya devam etmelisin. Ubıhlar senin lider kişiliğini önemsiyorlar. Onların sana olan bu inanaçlarını görmezden gelmen ve onları yazgılarıyla başbaşa bırakıp kendi geleceğini güvence altına alabilmek için, buralardan gitme hakkına sahip değilsin. İnsanlarının yaşamı tehlikede olduğunda kendini asla düşünmemelisin" dedi.

Kerantukh bunun üzerine öfkelendi. Dişlerinin arasından konuşmaya başlamıştı; fakat yüzünde halen bir gülümseme vardı.

"Bana ne yapmam gerektiğini söyleme! Şimdi bunun sırası değil! Ölümcül hastaları iyileştirmek bile lider kişiliğimi sürdürmekten daha kolaydır." dedi.

Ve başvezirin yanına giderek bir elini alnına ve daha sonra da kalbinin üzerine koydu ve onu selamladı. Ardından da;

"Sultan'ın hayırseverliği sınırsızdır! Bu hayırlı yerde, doğu aleminin yıldızına – Büyük Sultan'a – ve size hizmete hazır olduğumu söylemek isterim. Beni sadık hizmetçiniz olarak bulacaksınız." diye devam etti.

Büyük Vezir birden canlandı; koyu renkli gözleri parıldadı ve hepimize otoriter bir tavırla baktı.

"Büyük Sultan'ın paşası olmak büyük bir şereftir. Bu güvene layık olduğunuzu kanıtlamak için iki koşul üzerinde bi-

zimle hemfikir olmanız gerekir..." dedi ve sedirden inerek, orada bulunan bir sandalyeye oturdu.

Kerantukh, Vezir'in söylediklerine hazır olduğunu göstermek için başını salladı, fakat bu koşulların ne oldukları konusunda Vezir'e herhangi bir soru sormadı.

Oldukça zeki olan Vezir, Ubıh liderinin dikkat çekici sessizliğini fark etmişti. Sözlerine dua ederek başladı:

"Allah'tan başka tanrı yoktur ve Muhammed'de onun elçisidir. Paşa unvanını alan herkes, Müslümanlara uygun bir isim almalıdır. Bizler Hıristiyanlar'ın tam tersine soyadlara sahip değiliz. Bugünden itibaren ismin Hacı Berzek Kerantukh yerine, Hacı Süleyman Paşa olmalıdır. Bu isim hükümetteki Paşalar kitabına altın harflerle yazılacaktır. İlk koşulumuz bu! İkincisi ise her Paşa'nın kendi unvanına göre kıyafet giymesidir. Bu nedenle Kafkas giysilerini giymeyi artık bırakmalısın." dedi.

Hacı Berzek Kerantukh'un yüzü solmuştu. Ubıhların lideri kendisine önerilen bu iki talebe nasıl karşılık vereceğini bilemiyordu.

Başvezir onun önünde oturuyordu, bizler ise, kendi halkının üç evladı olarak onun hemen yanında duruyorduk. En büyük ağabeyim kendini daha fazla tutamadı:

"Hükmetmek üzere doğmuş olan altın Berzekler, Kafkas onuruna son derece bağlıdırlar. Hiçbir soylu aile sizinki gibi eski bir maziye sahip değildir. Sizden isminizi değiştirmenizi istiyorlar. Bu nasıl mümkün olabilir? Lütfen kendinize gelin! Ona sizin köle ya da tutsak olmadığınızı söyleyin!" dedi.

"Sessiz ol!" dedi Hacı Kerantukh kısık bir ses tonuyla ona dönerek.

Fakat ağabeyim onu dinlemedi:

"Rusların, dostluğunuzu kazanmak için size nasıl albay unvanı verdiklerini hatırlayın. Şimdi savaşan şahin, bir kaza dönüşmüş durumda. Bu utanç verici bir durum! Siz haremdeki güzel kıyafetler içindeki kadınlardan biri değilsiniz! Eğer söylenenleri kabul ederseniz, onların yapacağı size bir peçe tak-

mak olacaktır. Bu siyah sakallı adamlara, en iyi kıyafetin Çerkez paltosu olduğunu söyleyin..." dedi.

Başvezir, Ubıh dilini bilmiyordu, fakat ağabeyimin konuşmasından oldukça sinirli ve patlamaya hazır bir bomba gibi olduğunu anlamıştı. Ancak Sultan'ın başbakanı tecrübeli bir tilki gibiydi, bu nedenle bu durumdan dolayı hiç endişelenmemişti. Elindeki kehribar tespihi çekmeye devam etti. Ardından da,

"Kararınızı bekliyorum..." dedi.

Fakat biraz önce konuşan adam, sanki kelimeleri unutmuş gibi görünüyor ve Vezir'e hiçbir cevap vermiyordu.

Başvezir gözlerini kısarak tekrar konuştu. Fakat bu sefer sesi daha katı ve sertti:

"İnsanlarınızla görüştükten sonra merhametli Sultan'ın size yaptığı öneriyi kabul edip etmediğinizi öğrenmek istiyorum." dedi bize oldukça kötü bir şekilde bakarak, "Yoksa sizin adınıza kararı onlar mı veriyorlar?"

Hacı Kerantukh dişlerini kızgınlıkla sıktı ve aniden kafasını duvara çevirdi; fakat ardından hemen kendini toparladı ve Başvezir'e döndü:

"Tarafınızdan yapılan bu teklif, insanlarımın ve benim geleceğimi ilgilendirmektedir. Bu nedenle, bu önemli kararı vermeden önce Büyük Sultan'ı görmek istiyorum" dedi.

Ancak Vezir, "Şu anda Müslüman takviminde dokuzuncu ay. Yani Ramazan. Allah'ın halifesi Büyük Sultan, bu zaman içerisinde kendini tüm dünyevi işlerden çeker. Ramazan'da onu kimse göremez. Tüm vaktini dua etmeye ve günahlarından arınmaya ayırır. Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve Muhammed O'nun elçisidir." diyerek bu teklifi geri çevirdi.

Hacı Kerantukh, Ramazan ayında olduğumuzu biliyordu. Müslümanlar bu zamanlarda güneşin doğuşundan batışına kadar hiçbir şey yiyip içmezlerdi. Fakat Sultan'ın, Vezir'in anlattığı gibi dindar bir insan olduğuna inanmıyordu. Bu nedenle Vezir'i kurnazlıkla yenmeyi denedi:

"Büyük Sultan'ın annesi bir Adig'dir. Adigeler, Ubıhlarla

akrabadırlar. Kendisi bizim geleneklerimizi çok iyi bilir ve bizim içinde bulunduğumuz duruma karşı da oldukça duyarlı olacaktır. Başvezir, bizi bu soylu hanımefendinin yanına götürecek yetkiye umarım sahiptir." dedi.

Başvezir, ellerini önüne kavuşturarak ona şöyle cevap verdi:

"Dua edin ve günahlarınız için bağışlanma dileyin. Müslümanların lideri dualarında sizlerin de isimlerini geçirerek dua edecektir!" dedi.

Bunları söyledikten sonra da tekrar gözlerini kapadı ve kestirmeye devam etti.

Hacı Kerantukh bu yaşlı adamın Sultan'ı görmek için kendisine izin vermeyeceğini biliyordu. Kaldı ki Başvezir'e baskı yapmanın sakıncalı olduğunun da farkındaydı. Özellikle de bizim durumumuzdayken... Bu nedenle bizden geri dönmemizi istedi:

"Onunla yalnızken bu tilkiyi yenmem daha kolay olacak. Şimdi gidin. Ve size söylediğimi yapın!" diye emir verdi.

Biz de onu, "Kızgın olmamaya özen göster. Fakat sakın yenilme! Kızgınlık bize zarar verir!" diyerek uyardık.

"Endişelenmeyin! Kendimi kaybetmeyeceğim ve soyluluğumuza zarar verebilecek hiçbir teklifi de kabul etmeyeceğim." dedi.

Oradan ayrıldık ve gece yarısına kadar onu sessizce bekledik. İnan bana Zaurkan, hayatımın en kötü gününü yaşıyordum.

Kahramanlara öncülük etmiş, General Yevdokimov tarafından komuta edilen tüm orduya başını eğmemiş, ismi Ubıh halkının yıllarca dudaklarından düşmeyen ve annelerin onu örnek vererek oğullarını beşikte, "Küçük oğlum büyü ve Hacı Kerantukh gibi cesur ol!" ninnisiyle uyuttuğu bir adam, sence bu karara ne zaman varmıştı? Kendimizi daha fazla aptal yerine koyamazdık, Zaurkan! O bize ihanet etti. Yeni efendisi için adını değiştirdi ve Kafkas kıyafetlerini çıkarıp yerine Türk Pa-

şalarının giydiği Türk kıyafetleri giydi. Eğer annemiz bunu bilseydi, inan bana gemiden aşağı atlar ve oğlunu iyi yetiştiremediği için kendini suçlardı.

Bir sonraki gün öğle vakti, gemimiz beş yüz Ubıh ailesini İstanbul'dan alarak Rodos'a götürdü. Ne ağabeylerim, ne ben, ne de zavallı annem bu gemide değildik. Gemi denize açılmadan önce annemizi indirmiştik. Rodos'a giden Ubıhlar, liderleri Hacı Kerantukh'un halkına ve geleneklerine olan bağlılığından öylesine emindiler ki, onun böyle bir işe kalkışacağına asla ihtimal dahi vermezlerdi. Hacı Kerantukh onları arkadan takip ediyordu. Fakat tabi ki onlar, halen daha Hacı Berzek Kerantukh'un neden görünürlerde olmadığını merak ediyorlardı. Yeni Paşa Hacı Süleyman, arkadan gelen geminin içindeydi. Annemiz bile neler olduğunu bilmiyordu. Biz de ona söylememeye karar verdik.

Tek bir düşünce beni derinden etkiliyor ve aklımdan hiç çıkmıyordu: "Eve geri dönebilmek." Eğer nefsime hakim olmasaydım inan bana, kendimi vurmaya hazırdım. Kardeşlerimi yanıma çağırarak bunun için bana yetki vermelerini istedim. Fakat onlar bunu reddettiler.

Bana, "Eğer öleceksek hep birlikte ölürüz." dediler.

Biraz zaman geçtikten sonra onlardan ayrıldım. Samsun'a giden bir gemiye binip orada saklandım. Denizcilerin birinden, bir sonraki gün Samsun'dan Ubıh sahillerinde bulunan Adler'e gidecek olan bir gemi olduğunu öğrenmiştim. Gemi Akhchip halkından birkaç kişiyi buraya getirecekti. Eve dönme konusunda öylesine istekliydim ki, kendimi gemi direğine bayrak olarak dahi asabilirdim. Fakat limandan ayrılırken, Türk nöbetçiler beni fark ettiler ve gemiden attılar."

Üzerinden kan damlayan kesik bir başı andıran dolunay gittikçe yükseliyordu. Dalgalar ise Said'in hikayesine yankı yapar gibiydi.

Onu, "Eğer bir kez daha gitmeyi denersen seni öldürürler. Bizimle birlikte kal! Allah bize yardım edecektir!" diyerek ikna etmeye çalıştım.

Fakat benim bu söylediklerimi dinlemedi bile. Tutunarak ayağa kalkmaya çalıştı ve:

"Barakai'nin oğlu Ahmed, tıpkı cesur bir insan gibi hareket eder! Hoşçakal Zaurkan. Belki de birbirimizi tekrar görürüz." dedi ve ardından ekledi: "Belki de bu görüşmemiz Ubıh topraklarında olur." dedi.

Hacı Kerantukh'un erkek kardeşi iskeleye doğru yürüdü.

Arkasından "Said, Said!" diye bağırdım. Fakat arkasına dönüp bakmadı.

Seneler sonra, onu bir kaza sonucu istemeden öldürdüm. İstemeden işlediğim bu günah, bugün kalbimde büyük bir ağırlığa sebep oluyor. Bunun nasıl olduğunu sana daha sonra anlatacağım.

ALEVLER İÇİNDE YANAN DAĞLAR

Açlıktan ölmek üzere olan göçmenler, Asya'dan Karadeniz kıyılarına kadar önlerine çıkan her şehre gidiyorlardı. Nitekim Trabzon'dan İstanbul'a kadar mevcut olan her köye uğradılar. Çünkü onlar dünya üzerindeki cenneti bulma hayalini kuruyorlardı. Kendi yurtlarından bu yabancı topraklara göç etmenin ne kadar büyük bir hata olduğunu anladıklarında, artık bunun çok geç olduğunu fark etmişlerdi. Bu kargaşayı yaşayanlar yalnızca Ubıhlar değil, aynı zamanda Natukhai'ler, Bzhedukh'lar ve Sapsığ'lar da vardı. Ayrıca içlerinde oldukça fazla sayıda olan Kabardinler'de vardı. Bunlar daha önce Rus Çarı ile barış yapmışlardı. Sadz ve Akhchipler'in en son kollarının hepsi de Osmanlı İmparatorluğu'ndaydı.

Kuzeyden, Türklerin dahi saymakta zorlandığı kadar çok fazla sayıda göçmen gelmişti. Bu duruma endişelenen saray eşrafı, yabancıların ülkeye istilalarını önlemeye çalışıyordu; fakat şu anda buna engel olmak imkansızdı.

Ölüm rüzgarı zaman tayin etmezdi. Hastalık içindeki aç bir adam, düşmanının gözünde silahsız biri gibiydi. Tifo ve kolera yüzlerce insanımızın ölümüne sebep olmuştu. Bazı günler çok fazla sayıda insan ölüyor ve bunlar gömülüyordu. Fakat tabii ölümün çok değişik şekilleri de vardı. Savaşa giden bir adam, orada onurlu bir şekilde ölmek isterdi. Üstelik bu kişi ardından bir iz bırakmadan ölmezdi: Yani, adı yaşardı... Öldürücü bir yara almış olan bir Ubıh ise, ölmeden önce bir şarkı söylerdi. Başıboş köpekler gibi kalmış insanların yabancı bir ülkede ölmeleri şaşırtıcı değildi. Ölüm kaçınılmazdı. Fakat kendi geleneklerini ve inancını kaybetmeden ölürsen, bu seni mutluluğa sürükler Sharakh.

Bak, yanında ailen var, ama ölüm yatağında yatıyorsun. Yüzlerinde sevgi ve üzüntü var ve gözlerinden de yaşlar akmakta. Sevdiklerinin çok daha uzun ve mutlu bir şekilde yaşamalarını istiyorsun. Ölüm anında sözün kanun gibi. Cenazen için son talimatını veriyorsun, mirasını paylaştırıyorsun ve günahlarının bağışlanması için dua ediyorsun. Son nefesini verirken Allah ruhunu senden çekip alıyor. Akrabaların ve arkadaşların uzak ve yakın yerlerden siyah kıyafetler içinde, atların üzerinde ya da at arabalarında gelerek sana karşı son görevlerini yerine getirecek ve yasını tutacaklar. Kollarının üzerinde senin tabutunu taşıyacak ve atalarının yattığı topraklara bedenini gömmek için ağır adımlarla ilerleyecekler. Gözleri hüzünle kaplı olacak, seni toprağa gömerlerken sanki ölüm onları yüce ve kutsal birşeye, büyük bir gizeme yakınlaştırmışçasına fısıltıyla konuşacaklar. Daha sonra senin ne kadar dürüst, ne kadar iyi ve ne kadar cesur bir insan olduğunla ilgili konuşacaklar. Mezarının köpekler, kurtlar ya da başka hayvanlar tarafından eşelenmemesi için de çevresine çitler yapacaklar. Sana olan bağlılıklarını göstermek için uzun bir süre yasını tutacaklar.

*

Zavallı göçmenler böyle bir ölümü hayal dahi edemiyorlardı. Hepsinin tek umudu ölümdü. Fakat toprağın altındaki cansız bedenlerinin kurtlara ya da diğer hayvanlara yem olmasını istemiyorlardı. Taş evlerin içlerine hapsedilen bizler, diğerlerinden daha önce bu hastalıklara yakalanmıştık. Kolera, çamurlu buğdayın içindeki hayvan pisliklerinden bulaşmıştı. Bu öldürücü hastalığın aileme bulaşmamış olması ise mucizeydi. Annem, babam, erkek kardeşim Mata ve her iki kız kardeşim çok iyilerdi. Fakat annemin göz yaşları hiçbir zaman kurumadı. Ablam Ayşe'nin hastalığına oldukça üzülüyordu. Ayşe, tıpkı bir mum gibi günden güne eriyordu. Korkudan titreyerek rüyasında sürekli kabus gördüğünü söylüyordu. "Ah, bana merhamet et!" diyerek sızlanıyordu. Kalbim, başımıza gelen şeylerden dolayı Ayşe'nin daha fazla dayanamayacağını söylüyordu. Kızından daha uzun yaşayacak olan annemin acısını dindirmek

oldukça zordu. Zavallı kız kardeşim, üstelik hamileydi... Evet, evden ayrıldığımızda, Ayşe bir bebek bekliyordu. Bunu hayal edebiliyor musun Sharakh, çevremizi saran bu korkunç koşullar arasında bir de hamile bir kadın vardı. Ayşe ve kocası tıpkı bizim gibi Samsun'un yakınlarındaki bir yere yerleştiler. Fakat çok geçmeden sahil şeridi boyunca batıya doğru ilerlemeye başladılar. Ve şu anda da nerede oldukları konusunda hiçbir bilgimiz yok.

Yaşamın olduğu yerde umut da vardır. Annemin göz yaşlarını görüp ailemi bu üzüntüden kurtarmak için Ayşe'yi aramaya karar verdim. Babam, erkek kardeşim ve ben şayet onları bulursak bizimle yaşamaları için ikna edecektik. Sonunda yola çıktık. Güneş henüz yeni doğuyordu. Sevgili Sharakh, yol boyunca gördüklerimi sana tarif etmemin olanağı yok. Seni temin ederim, eğer bunları oldukça güvenilir bir insandan duymuş olsaydım dahi, kendi gözlerimle görmeden inanmazdım. Çok uzun süre geçmemişti, fakat geriye gri saçlı biri olarak dönmüştüm. Zavallı Ubıhlar, saf göçmenler... Yaşadıkları aşağılanma ve acı, hayal edebilecekleri her türlü trajedinin çok ötesindeydi. Yiyecekten ve sudan bulaşan öldürücü hastalıklar oldukça yaygındı. Çöp yemeğe zorlandıkları için zaten bu hastalıkların oluşması kaçınılmazdı. Ubıhlar dağlardan nehirlere dökülen buzlu suları dahi içmezlerdi. Susuzluklarını yalnızca pınar suyu ile giderirlerdi. Şimdi ise bulabildikleri tek yiyecek çürük balkabağıydı. Uyuz köpekler gibi kokuşmuş çöplerin etrafında dolaşıyorlardı. Yırtık pırtık giysilerin içindeki genç kızlar ve kadınlar, beni gördüklerinde arkalarına dönüp yüzlerini gizliyorlardı; çünkü böyle bir yerde yarı çıplak olmaktan utanıyorlardı. Kirleri her yerlerine bulaşmış olan çocuklar ise bir deri bir kemik kalmışlar, onlara yiyecek vermem için etrafımda geziniyorlardı:

"Ekmek!, Bize ekmek ver!" diye bağırıyorlardı.

Dünya üzerindeki en katı yürekli olan insan bile, bu çocukların görünümlerinden dolayı kalbinde büyük bir merhamet hissetmekten kendini alamazdı. Kız kardeşim ile kocasını arar-

ken bir gün, bir çarşının içine girdim. Sharakh, buna inanmayacaksın ama, orada insanlar satılıyordu. Çarşının içinde ilerlerken, eski bir arkadaşımın dul karısı olan Kazyrkhan'a rastladım. İki oğlunun elinden tutmuş bağırıyordu:

"Satılık çocuklar, satılık çocuklar!"

Şok olmuştum. O anki hayret ve öfkemle hançerime yapıştım ve ona doğru ilerledim. Gördüklerime inanamıyordum.

Ona, "Seni lanet yaşlı kadın! Kendi oğullarını nasıl satabilirsin, seni canavar!" diye bağırdım.

Acı ile dolu olan gözlerini kaldırdı ve beni görür görmez başını tuttu:

"Zaurkan?" dedi hayretle. Kafasını çocuklarına doğru döndürerek:

"Eğer satılırlarsa gözümün önünde açlıktan ölmekten kurtulabilirler." dedi.

Oldukça utanmıştım ve hançerimi tekrar yerine koydum.

"Ya çakan şimşekler ya da kolera, tüm Ubıhların ölümüne sebep olan Hacı Kerantukh'u vuracak." dedi dul kadın. Ve ardından tekrar; "Bu çocukları kim ister? Satılık çocuklar!" diye bağırmaya başladı.

Çocuklarını çok seviyordu ve onları sattıktan sonra muhtemelen tek bir gün daha yaşayamazdı. Bu sırada kafasına bir fes giymis olan şişman bir adam göründü. Tıpkı şişman ördeklere benziyordu. Önünde ve arkasında yürüyen hizmetçiler onu takip ediyorlardı.

Adam, Kazyrkhan'a doğru yürüdü. Onun önünde durdu ve çocukların ne kadar ettiklerini belirlemek için onların kollarını ve vücudunu tuttu. Daha sonra da ödeyeceği miktarı göstermek için parmaklarını oynattı. Kadın hiç pazarlık yapmadı. Şişman Türk, yavaşça pantolonun cebinden parayı çıkardı ve kadının ayaklarına attı. Kazyrkhan'ın dudakları acı ile titriyordu. Titreyen elleriyle parayı aldı ve sonsuza dek ayrılacağı oğullarına son kez baktı. Oh, Sharakh, inanılmaz bir görüntüydü! Kazyrkhan sevgi dolu bir anneydi, yalnızca çocuklarının hayatlarını

kurtarmak için böyle yapmak zorundaydı. Hizmetçiler her birine bir ekmek verdikten sonra onları aldılar. Gözlerimi ellerimle kapattım. Kalbim bir Türk tarafından hançerlenmişti.

Özgürlüğe aşık olan Ubıhlar! Onurlu Ubıhlar! Bir oğlan doğduğunda mutlu baba bu haberi önce dağlara verirdi. Güneşe ve tüm komşularına onun kanından birinin doğduğunu söylerdi. Ve ona şöyle bir yankı geri dönerdi: "Bu Ubıh ailesi, çocuklarını birlik-beraberlik içinde büyütsün!"

Bu çarşıdan kaçarcasına uzaklaştım. Türkler burada köle alıp satıyorlardı. Bu yokluk döneminde çok güzel bir Kafkas kadını bile bir koyun fiyatına gidiyordu. Kadınlar İstanbul, Ankara, Trabzon ve diğer şehirlerdeki haremlere gönderiliyordu. Erkek çocuklar ise çok daha ucuz bir fiyata satılıyordu. Zavallı Ubıh çocukları; doğmamış olsalar çok daha iyi olacaktı! Bu çocuklara ne yapıldığını sana söylemeye ise gücüm yetmiyor! Vurguncu şeytanlar onları satın alıyor ve saraydaki haremler için hadım ediyorlardı.

Sokakta rastladığım Ubıhlar, tıpkı yaşayan mumyalar gibi görünüyorlardı. Bazıları benim selamlarıma dahi cevap veremeyecek kadar güçsüzdü. Evsiz insanlar kendilerine küçük kulübeler yapmışlar, rüzgara ve yağmura karşı korunmaya çalışıyorlardı. Bu gözyaşlarını ve sızlanmaları görmek, dünya üzerinde cehennemde yaşamak gibi birşeydi. Beni tanıyan bazı insanlar geri dönmemi tavsiye ediyorlardı:

"Annen ölmeden onun yanına dönmelisin. Ayakların halen daha seni taşıyorken geri git!" diyerek beni ikna etmeye çalışıyorlardı. Fakat onların bu uyarılarına hiç aldırış etmiyordum. Ben şu anda kız kardeşim ve kocası için endişeleniyordum.

Veba, halka büyük zarar vermişti. Türkler ölümden çok korkuyorlar; bu yüzden de Ubıhlardan olabildiğince uzak durmaya çalışıyorlardı. Öyle ki Ubıhlarla aralarına kordonlar bile çekiyorlardı. Fakat açgözlülük, her zaman daha fazlasını istiyordu. İnsanların mideleri dolu olsa bile gözleri açtı. Kahve dükkanlarının, restoranların, tavernaların ve diğer dükkanların

sahipleri, bu trajediden bile para kazanmaya bakıyorlardı. Oldukça dik kafalı ve gururlu olan Kafkasyalılara en ağır işleri veriyorlardı. Açlıktan ölmek üzere olan bu insanlar, bir parça yiyecek için sabahtan akşama kadar çalışmaya hazırlardı. Bu kadar çalışkan oldukları halde, sanki yardımsever insanlarmış gibi işverenlerine bir de teşekkür ediyorlardı. Fakat işverenlerin isteği daha çok adam çalıştırmaktı. Ve memurlar, genç Ubıh kadınlarını alıp tekrar satmak için çarşıları dolaşıyorlardı. Bu arada müezzin günde beş kez minareye çıkıyor ve tüm Müslümanları namaza çağırıyordu:

Sözleri, "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla..." diye başlıyordu.

Müezzinin sesi, aldatılmış ve reddedilmiş olan Ubıhlara kadar ulaşıyordu fakat onların iniltileri, bu sesin çok altında kalıyordu.

Kıyı şeridinden yürüyerek Samsun'dan uzaklaştıkça daha korkunç görüntülerle karşılaşıyordum. Yerlerde yüzlerce insanın ölüsü vardı. Hava, insanın midesini bulandıracak kadar kötü bir şekilde ölüm kokuyordu. Bu durum, tüm göçmen toplulukların bu bölgede öldüklerinin bir işaretiydi; geriye onları gömecek hiç kimse kalmamıştı. Gidişatın daha da kötüye gittiği konusunda bir ön seziye kapılmıştım.

Çakıl taşları ile dolu olan dağlık bölgeyi geçtim ve çamurlu bir nehrin aktığı bir vadiye geldim. O kadar yorulmuştum ki daha fazla yürüyebilecek halim kalmamıştı. Bir zamanlar bir dağ keçisi kadar dayanıklı kaslara ve gençliğe sahiptim. O zamanlar bu mesafeyi kolaylıkla aşabilirdim. Fakat şu anda çok yorulmuştum. Nehrin yanına çömelerek yüzümü yıkadım. Çok susamamıştım yalnızca soğuk sudan bir yudum aldım. Suda garip bir tat vardı Sharakh. Eski çınar ağaçlarının altında yaşadığımız evimizdeyken, eğer biri hasta olursa tertemiz ilkbahar nehrinden ona buz gibi soğuk su içirirdik. Bu suyu içen herkes ayağa sağlıklı ve hastalıktan kurtulmuş bir vaziyette kalkardı. Çantamdan bir parça ekmek çıkararak açlığımı biraz olsun giderebilmek için suya batırdım.

Orada çok fazla kalmadım. Yorgun bir şekilde yine yoluma devam ettim. Sonunda uzakta oldukça bakımsız bir kulübe gördüm. Bu büyük ihtimalle bir balıkçı kulübesiydi; çünkü kapısında bir ağ asılıydı. Eve girdiğimde yerde yüzükoyun vaziyette bir kadının yattığını gördüm. Bebeğini göğsüne yaslamıştı. Yanında da küçük bir su birikintisi ve bir testi vardı. Bu suyu kadının nehirden getirmiş olabileceğini düşündüm ve onun yerden kalkması için ona yardım ettim. Yüzünü gördüğümde inan bana nasıl şaşırdığımı sana anlatamam. Bu kadın benim kız kardeşim Ayşe'ydi.

"Aman Allah'ım! Sana ne oldu? Haydi ayağa kalk! Birşeyler söyle!" dedim.

Kız kardeşimi yerden kaldırmaya çalışırken aniden birşeyi fark ettim. O ölmüştü! Öleli çok uzun zaman olmamıştı; çünkü bedeni halen daha sıcaktı. Kucağındaki bebek ise yaşıyordu; fakat hiç ağlamıyordu. Yalnızca benim ölü kız kardeşimin göğsünde meme emiyordu. Ne yapacağımı bilemiyordum. Alnımı ter basmıştı, ellerimse sanki felç olmuş gibiydi. Sonunda kendimi toparladım. Dikkatlice bebeği annesinin göğsünden ayırdım. Bebeğin dudaklarından birkaç parça süt döküldü. Oh, Sharakh, sanki o zamandan şimdiye bin yıl geçmiş gibi. Ama bebeğin dudaklarında kalan son damla sütle ağlayışı halen daha kulaklarımdan gitmiyor.

Biliyor musun sevgili dostum, bugün böylesine uzun bir hayat yaşamamın bir sebebi olmalı diye düşündüm. Birinin seni bekleyip Ubıhların nasıl yok olduğunun hikayesini anlatması gerekiyordu... Bir gemi kıyıya ulaşmalı ve gerçek de insanlara ulaşmalı...

Bebek hasta gibi görünüyordu. Bedeni oldukça sıcaktı. Baş parmağımı sımsıkı tutuyor ve oldukça yüksek bir sesle ağlıyordu. Onu göğsüme yaslayarak kulübeden hızla dışarı çıktım ve ağlayarak kapıyı kapattım.

Dışarıya çıkarak, "Yardım edin!" diye bağırdım.

Fakat hiç kimse ne cevap verdi ne de kapının yanına geldi.

Kırık dökük kulübenin eşiğinde durarak içeriye dikkatle baktım. Biri, kulübenin içinde acıyla kıvranıyordu. Bir iki adım attım ve sırtını duvara dayayarak duran bir adam gördüm. Bu, enistem Garun'du. Elleriyle midesini tutuyordu. Gözleri alevlenmiş gibiydi ve göz kapakları da sanki yanıyordu. Oldukça zayıflamış, yanakları çukurlaşmıştı. Çok kısa zaman öncesine kadar vahşi atlar üzerinde gösteriler yapan bu güçlü adam, şu anda ölümle yaşam arasında bir çizgideydi.

Garun beni görür görmez bana sarılmak için ayağa kalkmaya çalıştı. Fakat bunu yapmayı beceremedi. Bana dönerek;

"Zaurkan, kalkamadığım için beni bağışla. Ayşe su almaya gitmişti ve birkaç dakika içerisinde geri gelecekti." dedi. Konuşması inilti gibi çıkıyordu. Ölüm çok yakındı. Öyle ki Garun kollarımda onun oğlunu taşıdığımı fark edememişti. Derken aniden anladı. Derin bir nefes alarak, "Beni öldür. Beni bu ıstıraptan kurtar! Ayşe öldü ve ben de tıpkı bir at gibi öleceğim. Fakat eğer kurtulursam... Hayır, bunu istemiyorum... Senden daha büyüğüm. Beni vurman için sana emrediyorum!"... dedi.

Yüzü titriyordu. Bacakları dümdüzdü. Bana bu sözleri söyledikten çok kısa bir süre sonra kafası yana düştü ve ağzından kan gelmeye başladı. Beni affet Sharakh, sanırım seni üzdüm. Fakat eğer daha fazlasını duymak istiyorsan, sakın bundan şikayet etme olur mu? Eh, ne yapalım, atalarımız, ilacın hiçbir zaman tatlı olmadığını söylerlerdi.

Evet, enistem Garun da ölmüştü. Kollarımdaki hasta ve aç yavruyla oradan ayrıldım.

Yeğenimi tahta bir yatağın üzerine yatırdım ve enistemin yanına giderek onun gözlerini kapadım. Derken Ayşe'nin yerde yatan cansız bedenini almak için içeri girdim. Onu dikkatlice yerden kaldırdım. Siyah saçları ayağımın üzerine düştü. Yaşadıklarım gerçekten korkunçtu. Her iki ölüyü de birbirlerinin yanına yatırdım. Yan yana... İsmini dahi bilmediğim ve durmaksızın ağlayan benim küçük yeğenim, birden yatağında sessiz-

leşmişti. Her nedense bu zavallı varlık da birden durgunlaşmıştı. Küçük yüzü ateşten yanıyordu. Gözleri benimki ile buluştuğunda ve sanki birşeyler anlıyormuşçasına bana baktığını gördüğümde oldukça şaşırdım. Ayşe'nin nehirden aldığı birkaç damla suyu ona verdim. Yüzü soğumuş ve uyumaya başlamıştı. Şimdi ne yapacaktım? Ölümün onun da çok yakınında olduğunu düşündüm. Belki de bu acımasız trajedi, sonunda yeni doğan bu çocuğun da hayatını alacaktı. Ancak şu anda bunları düşünmeyi bırakıp ölüleri gömmeliydim. Geleneklere göre, onları ailelerinin yanına gömmem gerekiyordu. Fakat Ayşe ile Garun'un akrabalarını nereden bulacaktım? Bırak onu, acaba burada bana yardım edebilecek olan birini bulabilecek miydim ki? Kulübeyi köpeklerden korumak için kapıya bir değnek koymayı düşündüm. Ve kıyı şeridine doğru yürümeye başladım. Tabancamı da havaya doğru üç kez ateşledim.

Biraz sonra ileriden, "Hey oradaki..." diye bir ses geldi. Üç adam ile birlikte yaşlı bir kadın, tozlu yollardan bana doğru geliyorlardı. Hepsi de korkunç bir durumdaydı ve yürüyemiyorlardı. Adamlar omuzlarında kürek taşıyorlardı. Siyahlar giymiş kadının uzun saçları vardı. Onlara kız kardeşimle kocasının öldüğünü söyledim ve yanımda hasta bir şekilde yatan küçük yeğenimi gösterdim.

"Oh, zavallı adam." dedi kadın. "Peki diğer akrabalarınıza ne oldu?" diye sordu. Ben de "Kendi topraklarımızdan ayrıldığımız için korkunç bir hata işledik ve şu anda da bunun bedelini ödemekteyiz." diye cevap verdim.

"Acına ortak olacağız! Bu ölüleri gömmen için sana yardım edeceğiz. Fakat maalesef elimizden gelebilecek daha fazla birşey yok." diye devam ettiler.

Onları kulübeye götürdüm. Bebeği tekrar ağlarken bulduk. Kadın onu kucağına alarak çenesine dayadı. Ardından da:

"Çok uzun yaşayacağını sanmıyorum." dedi.

Bebeği sakinleştirmeye çalışarak dışarı çıktı. Kapüşonumu başıma geçirmiş, onların yasını tek başıma tutuyordum. Anne-

min, babamın, erkek kardeşimin ve kız kardeşlerimin adına burada tek başınaydım. Ölüleri tepenin arkasına gömdüğümüzde, güneş ağaçların arkasında saklanmaya başlamıştı. Onları gömerken bebek sanki anne ve babasının yanına gitmek istercesine bu hayata veda etmişti. Onu da anne ve babasının yanına gömdük.

"Elveda Zaurkan" dedi bana yardım eden insanlar. "Umarız bugün olanlar gibi birşey bir daha hiçbir zaman başına gelmez. Senin için elimizden daha fazla birşey gelmiyor çünkü aramızdan biri ölmek üzere. Hiçbirimiz ölümden kaçamayız." dediler. Mezarları işaret ederek: "Onlar şanslılar! Bizim sonumuz çok daha kötü olacak. Çünkü bizi gömecek olan hiç kimse olmayacak. Kuzgunlar gözlerimizi kopartacak ve kemiklerimizi çalacaklar. Ruhlarımız için dua et Zaurkan!" diye devam ettiler.

Oradan ayrıldıklarında büyük bir sessizlik içinde mezarlarla baş başa kalmıştım. Güneş sonunda batmış, gökyüzü artık kararmaya başlamıştı. Orada kalmaya ve onları atalarımın yaptığı gibi hayvanlardan korumaya karar verdim.

Hava tamamen karardığında mezarların başında oturup ateş yaktım. Alev koyu kırmızı bir renkteydi. Derken ay çıktı. Bulutlar sanki gökyüzünde yüzüyor gibiydi. Vücudumdaki her kas, yorgunluktan acı içindeydi; düşüncelerim karmakarışıktı ve gözlerim de kendiliğinden kapanıyordu. Kafamı, şapkamın yanına koyarak birkaç dakika uyumaya çalıştım. Rüyamda büyükbabamı gördüm. Onu hayatımda hiçbir zaman görmemiştim. Çünkü ben doğmadan çok önce ölmüştü. Fakat babam her zaman bana ondan bahsederdi. Onu rüyamda tanıdım. Büyükbabam beyaz bir Çerkez ceketi giymişti. Ve saçları da beyazdı. Elinde büyük siyah bir güğüm taşıyordu; içinde de su vardı.

"Zaurkan" dedi. "İnsanlar bu zor durumdan kurtulmak için savaş verirken, sen nasıl olur da aylak aylak otursun?"

Ona heyecanla, "Ne oldu?" diye sordum.

"Kör müsün? Etrafına bir bak. Dağlar yanıyor!" dedi ve havada yaptığı bir yuvarlakla dağların olduğu yönü gösterdi.

Onun işaret ettiği yere baktığımda dağların alevler içinde yandıklarını gördüm. Korkunç bir ateş, dağların üzerinde cayır cayır yanıyordu. Dağlardan hiç eksilmeyen kar, şu anda dağların zirvesinde toplanmış gibiydi. Bulutlar alevlerden dolayı renklenmiş ve gökyüzü büyük bir şenlik ateşi gibi kıpkırmızı bir renge bürünmüştü. Kıvılcımlar ise oldukça büyüktü.

"Neler oluyor?" diye fısıldadım kendi kendime.

Büyükbabam bana dönerek, "Bu Allah'ın gücünü bizlere gösteriyor. Eğer Allah bize bir bela verecek olursa, bunu bizden hiç kimse kaldıramaz. Kar tüm gece yağdı. Fakat daha sonra burada bir kıvılcım çıktı ve yangın başladı. Bulunduğun bu yerden kaç Zaurkan, kaç torunum!" dedi.

Yaşlı adamın elindeki içi su dolu güğümü aldım ve bunu alevlerin üzerine attım. Daha sonra da uyandım. Önce nerede olduğumu anlamadım. Fakat yanımdaki mezarları gördüğümde her şeyi hatırladım. O sırada arkamdan gelen bazı iniltiler duydum. Bunun ne olduğuna dönüp baktığımda, iğne-ipliğe dönmüş ve kabürgaları çıkmış olan sıska bir köpek gördüm. Toz toprak içinde kalmıştı ve kuyruğu da bacaklarının arasındaydı.

Ona, "Git buradan!" diye bağırdım ve ellerimle işaretler yaparak yerden taş alıp ona fırlattım.

Köpek korkarak oradan uzaklaştı; daha sonra da yere otururak inlemeye devam etti. Onu buradan göndermek için çok uğraştım fakat bunun hiçbir yararı olmadı. Köpek her an öne doğru birkaç adım atıyor ve tekrar havlıyordu. Belki de köpek bu balıkçı kulübesine aitti. Aslında gerçekçi olmak gerekirse, o ev sahibi, ben ise misafirdim.

Cenaze töreni, rüyamdaki kabus ve köpeğin havlaması, hepsi kafamda karmakarışık bir hale gelmişti. Samsun'da bıraktığım insanlar acaba yaşıyorlar mıydı?

Gözlerimi kapadım. Her şey güneşe bakarken kan kırmızı bir renk almıştı. Ayağa kalkıp eve dönüş için hazırlanmaya başladım.

"ALLAH'TAN BAŞKA TANRI YOKTUR"

Yola çıktığım yere yaklaştığımda, ileride Ubıhların oluşturduğu büyük kalabalığı gördüm. Pek çok insan birbiri peşısıra konuşuyordu. Yolda yaşlı bir adamı durdurup;

"İnsanlar neden burada toplandılar?" diye sordum.

Bana, "Samsun Valisi Ömer Paşa kendisiyle tanışma onurunu bizlere bahşetti. Bizimle konuşmak istiyormuş." diye cevap verdi.

Yaşlı adamla birlikte kalabalığa doğru ilerledik. Alou'nun oğlu Shardyn'in halkının yanısıra, etrafta çok fazla sayıda Kafkas vardı. İnsanlar aralarında konuşuyor, tartışıyor ve neler olacağını gözlemliyorlardı. Hepsinin gözleri alevdeki kıvılcımlar gibiydi. Siyahlar giymiş olan kadınlar erkeklerin yanında duruyorlardı. Yaşlı bir kadın ağzını siyah bir mendil ile kapatmıştı. Kalabalığa bakarken bir anda babamı fark ettim. Orada, bir tahtaya dayanmış vaziyette duruyordu. Göz göze geldik. Gözlerim ona birşeyler anlatmaya çalışmıştı.

"Hamirza!" diye biri babama bağırdı ve babam sesin geldiği yöne doğru kafasını çevirdi.

Erkek kardeşim Mata, nefes nefese kalmış bir şekilde bana doğru koşuyordu.

"Allah'a şükürler olsun, sağ-salim geri döndün!" diye bağırdı. Omuzlarımdan tutarak gözlerimin içine baktı ve "Asya'yı buldun mu?" diye sordu.

Bu sabırsız sorusunda, zorlukla gizlediği korkusu hissediliyordu. Onun umutlarını nasıl suya düşürebilirdim?

"Evet, onu buldum! Onu buldum!" diyerek yalan söyledim. Her ikisi de çok iyiler." dedim ve daha fazla soru sorma-

sını engellemek için, ben de soru sormaya başladım. Ona, "Buraya nasıl geldiniz?" diye sordum.

"Zaurkan! Annem senin için çok endişelendi. Üç gün boyunca yataktan hiç çıkmadı. Ancak bugün ayağa kalkabildi. Sanırım senin eve geri döndüğünü anlamış olmalı." dedi.

O sırada kalabalığın içinden gri saçlarına rağmen genç bir görünüme sahip, geniş omuzlu ve üzerinde yamalı bir Çerkez paltosu bulunan bir genç bize doğru geldi ve;

"Ruhani liderimiz Sakhatkeri'ye ne olduğunu bilmek istiyorum." dedi. Bu soruyu özellikle birimize değil, herkese soruyordu. "Göç etmeden uzun süre önce dindar mollamız, köy köy dolaşarak bizlere masallar anlattı, buraya gelmemiz konusunda bizleri ikna etmeye çalıştı." dedi ve Sakhatkeri'yi taklit ederek; " 'Sevgili halkım, Türkiye cennet gibi bir ülke. Son derece verimli toprakları var. Ne çok sıcak, ne de çok soğuk. Orada kimse dinine karşı saygısızlık etmiyor, herkes minnettarlıkla dua ediyor' " diyerek onun kendilerine söylediklerini tekrarladı. "O pis yalancı nerede? Eğer onu bir elime geçirirsem, boynunu sıkacağım!" diye devam etti. O sırada da iri parmaklarını havada oynatarak hayali Sakhatkeri'nin boğazını sıkıyor gibi yapıyordu.

"Bu, samanlıkta iğne aramaya benziyor!"

"Gemiden iner inmez gözden kayboldu!".

"Onun Hacı olmak için Mekke'ye gittiğini söylüyorlar."

Hamida adamların sözünü keserek "Umarım oradan ölüsü döner." dedi. Bu arada gözünden akan yaşı başörtüsünün kenarıyla sildi.

"Türkiye çok büyük bir ülke... Belki Samsun'un bu kısmında onu göremiyor olabiliriz. Belki de Sakhatkeri, bize söz verilen verimli topraklarda bizi arıyordur? Alou'nun oğlu liderimiz Shardyn de gitti..." dedi Sadz kabilesinden biri.

Kafkas kızgın bir şekilde, "Burada tıpkı sinekler gibi ölüyoruz, sevgili Shrin. Halen daha bizleri buradan alıp cennet gibi yerlere götüreceklerine inanıyorsunuz, öyle değil mi?" dedi.

Barakai'nin oğlu Dziapsh Nouryz, kalabalığın içine doğru girdi. Sanki birisini arıyormuş gibi çevresine bakınıyordu. Tıpkı her zaman patlamaya hazır bir bomba gibi öfkeli bir adamdı. Bir kimsenin cümlesinin tam ortasında sözünü kesebilirdi ve daima içgüdüleriyle hareket ederdi.

Erkek kardeşim Mata başını sallayarak onun için; "Hasta yatağından daha yeni kalktı." dedi. Barakai'nin oğlunu buradan daha iyi görebiliyordum. Oldukça soluk bir yüzü vardı. Çok hasta gibi görünüyordu.

Soğuk algınlığından dolayı kısılmış gibi bir sesle "Başımıza gelenler için kimi suçlayacağımız konusunda tartışmamız için bir neden göremiyorum." dedi. Ve devam etti: "Açık olan birşey var: O da, kandırıldığımız ve tıpkı koyunlar gibi satıldığımız. Hacı Kerantukh nereye gitti? Hı? Bilmiyorsunuz! Onun çok iyi olduğuna size yemin edebilirim. O tür adamlar kendini her yerde evinde gibi hisseder. Bizler, insanların tüm gün boyunca birbirleriyle tartıştıkları bir majlis'te* değiliz.

"Çok dürüst olacağım: akrabalarıma, arkadaşlarıma ve süt kardeşlerime, eve geri dönmek isteyen herkese önderlik etmeye hazır olduğumu söyledim. Eğer bunu barış ortamı içerisinde yapamazsak, o zaman bu işi silahlarımızla yaparız. Yabancı bir ülkede açlıktan ölmektense, ülkeme dönmek için yapmış olduğum bir savaşta ölmeyi tercih ederim. Artık harekete geçme zamanı geldi!" diyerek sözlerini bitirdi.

Topluluktakilerin çoğu Barakai'nin oğlu Dziapsh Nouryz'nin bu konuşması karşısında çok şaşırmışlardı. Halk onun alelacele verdiği kararlara alışık olsa bile, onun "Yarın yola çıkıyoruz!" sözleri, halkta büyük bir şaşkınlık yaratmıştı. Bu topluluğun çoğu kadınlardan, çocuklardan ve yaşlılardan oluşuyordu. Bu insanları oraya götürmeyi söylemek, elbette ki bunu yapmaktan çok daha kolaydı. Fakat onları kim burada kendi başlarına korumasız bir şekilde bırakabilirdi ki? Topluluk kararsız kalmıştı.

---

* Güneybatı Asya'daki meclis toplantısı.

Fakat Nouryz, insanların zorlanmadıkları müddetçe harekete geçmeyeceklerini anlamıştı.

Nouryz, "Bazılarınız bizim tuzağa düşürüldüğümüzü söylediniz. Bununla birlikte tıpkı bir koyunun şehvet düşkünü bir keçiyi takip etmesi gibi, sizde çocuklarınızı ve karılarınızı alıp koleradan arındırılmış bir deliğe getirdiniz!" diye sözlerine devam etti.

"Söylediklerinin hepsi doğru, sevgili Nouryz!" dedi yaşlı Sit arkalardan bağırarak. "Kardeşin Ahmed bizim bu yolculuğa çıkmamızı engellemek istemişti. Fakat şimdi de sen..." dedi.

Kalabalığın içinden biri, "Paşa geliyor!" diye bağırdı.

Bu bağırış, yaşlı adamın söyleyeceği şeyi yarıda kesmesine sebep olmuştu.

Paşa on atlı adamla birlikte bir konvoyun içinde geliyordu. Sonunda kalabalığın olduğu yere ulaştı. Kalabalık, Paşanın ortaya gelmesi için ona yol açtı. Paşa, koyu renk saçlı, oldukça iri yarı ve püsküllü bir fes giymiş olan bir adamdı. Kırmızımsı sakalları, üst dudağını görünmez kılıyordu. Atının üstünde otururken, kalabalığa doğru baktı. Üzengileri oldukça aşağıdaydı. Pek çok Ubıh Türkçe biliyordu. Fakat bunların çoğu; ya soylular, ya onların hizmetçileri ya da kaçakçılardı. Sıradan halk Türkçe bilmiyordu. Ömer Paşa bir tercüman olmadan kalabalıkla konuşmazdı. Okuryazar Mzauch Abukhba'nın, Paşa'nın sol üzengisinin hemen yanında durmasının sebebi buydu. O, Gagralı bir Sadz'dı.

Paşa kalabalığı selamladıktan sonra sözlerine;

"Buradaki herkes Müslüman mı?" diyerek başladı.

"Evet Paşam herkes Müslüman!" diye yanıtladı yaşlı Sit.

"Eğer herkes Müslümansa, o halde neden camiye gidip beş vakit namazını kılmıyor ve günahlarınızın bağışlanması için dua etmiyorsunuz?" diye sordu.

"Sayın Paşam. Size öncelikle su ihtiyaçlarımızın olduğunu söylememe izin verin. Bizler hepimiz camilere gidip beş vakit namazımızı kılıyoruz, fakat burada şu anda ne bir damla su ne

yiyecek bir dilim ekmeğimiz, ne de bulaşıcı hastalıklarımızı dindirecek herhangi bir ilacımız yok!" dedi.

Sağ elim hançerime dayanmış bir şekilde olabilecek en kalın ses tonumu kullanarak ben de bu konuşmaya katıldım. Paşa ile konuşurken, henüz yeni ölen kız kardeşim Ayşe ile bebeğini Paşa'nın yüzünde görür gibi oluyordum. Kız kardeşimin siyah saçları Paşa'nın üzerine oturduğu attan sanki aşağı sarkıyor gibiydi. Mata birden beni Paşa'dan korumak için aramıza girdi. Fakat tercüman, çılgın bir boğayı itaatkar bir koyuna dönüştürmüştü.

"Biz açız efendim!" diye kelimelerimi tercüme etti.

Ömer Paşa da bunun üzerine, "Yarın sabahtan itibaren her aileye bir somun ekmek dağıtılacaktır." diye bağırdı. Bunu öyle vakurlu bir şekilde söylemişti ki, sanki bize büyük bir lütufta bulunur gibiydi.

Kalabalıkta sevinç çığlıkları duyulmadı. Aksine, hasta bir kuşa benzeyen yaşlı Hamida, öne doğru atılıp şöyle dedi:

"Sizin dağıtacağınız bayat ekmek bize nasıl yardım edebilir ki? Çocuklarımız süt olmazsa ölecekler!" dedi.

Paşa, "Bu ne minnettarlık böyle!" dercesine yaşlı kadına baktı.

Sonra da "Bu bir Müslümana yakışmıyor!" dedi. "Kadınlar, özellikle peçeleri olmadan erkeklerin yanında bulunamazlar. Artık kafirlerin yoluna uymaktan vazgeçmelisiniz. Burası Rusya değil!" diye bağırdı.

Arkadan Soulakh, "Lütfen beni dinleyin efendim!" diye bağırdı. Paşaya ellerini sallayarak kendisini gösterdi. "Biz Ubıhlar, Yüce Bytkha putuna sahibiz. Ben de onun papazı olmaktan şeref duyuyorum. Ona ilahiler okurken ve orada dua ederken kadınlarımız erkeklerle birliktedir. İşte bu bizim geleneğimizdir! Bu geleneğimizi bizler atalarımızdan gördük!" dedi.

Mzauch Abukha, büyük papazın söylediklerini kelimesi kelimesine tercüme ettiğinde, Paşa eyerindeki kırbacı çıkararak elini gökyüzüne doğru kaldırdı ve;

"Allah'tan başka tanrı yoktur..." diyerek kalabalığa döndü ve konuşmaya başladı: "Putlara tapmayı bırakın. Çünkü tek tanrı yalnızca Allah'tır. Hepiniz camiye gidin! Günahlarınızın bağışlanması için dua edin!" dedi.

Bu sözler karşısında adeta nefesim kesilmişti.

Paşaya, "Bize dünya üzerinde diğer insanlar gibi yaşayacağımız bir yaşam verin!" diye bağırdım.

Mata beni korumak için tekrar önüme geçti. Kavga etmeye hazırdı. Tam bu sırada babamın ona, kendine gel dercesine baktığını gördüm.

Konuşmasını kestiğim Ömer Paşa, geriye dönüp baktı. Atlı olan adamlardan biri, kırbacının kabzasıyla benim bulunduğum yönü gösteriyordu.

Samsun Valisi, "Sizi lanet olasılar!" dedi büründüğü iyilik maskesini bir kenara atarak, "Büyük Sultan adına, askerlik görevini yerine getirebilecek genç insanların bir listesinin çıkarılması için emir verdim. İsimleri bu listede olanlar askere alınacaklar. Gönüllü olanlar ödüllendirilecektir. Ailesi de devlet koruması altına alınacaktır."

Kalabalığa büyük bir sessizlik çökmüştü. Fakat bu sessizliği babam bozdu.

"Oğullarımızı bizden almak istiyorlar! Son umudumuzu ve desteğimizi bizden kopartacaklar." diye bağırdı.

"Hamirza," dedi birisi ruhsuz bir şekilde. "Eğer bugün buna razı olmazsan, yarın oğullarımızı bizden zorla alacaklar. Sultanın kılıcı uzundur..."

İnsanlar büyük bir ikilem içerisinde kalmışlardı. Tam bu sırada Nouryz, Ömer Paşa'nın önüne çıktı. Küçük asasını, Paşa'nın kılıcına dokundurarak, Türkçe şöyle dedi:

"Efendim, sizin de bildiğiniz gibi, sizin bu güzel ülkeniz bizim yaşantımıza uygun değil. Ya biz bu ülkeye layık değiliz ya da bu ülke bize layık değil. Buraya bizimle birlikte yolculuk ederek gelen insanların yarısından çoğu hayatını kaybetti. Aynı korkunç son bizi de bekliyor. Bu nedenle bizler, vatanımıza ge-

ri dönmeye karar verdik. Lütfen bize gemi verin! Eğer vermezseniz, biz yürüyerek dahi olsa vatanımıza geri dönmeye hazırız, yalnızca sınırları bize açın yeter. Eğer bize bu büyük iyiliği yaparsanız, bizler sizin Sultanınızın sağlığı için ebediyen duacı oluruz."

Kalabalık ölüm sessizliğine bürünmüştü. Fakat Ömer Paşa, Barakai'in oğlu Nouryz'in söylediklerinden dolayı en ufak bir şaşkınlık duymamıştı. Muhtemelen bizim böyle bir talepte bulunmamızı bekliyordu ve bu nedenle de hiç tereddütsüz şöyle haykırdı:

"Bu imkansız! Eğer bu yalnızca bana bağlı olsaydı belki, ama iki dev ülke Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun arasında yapılan antlaşmada belirlenen şartları değiştirme yetkisine ben sahip değilim. Sizler bizim hilalimizin altında yaşayacaksınız. Fedakarlıklarınız karşılıksız kalmayacaktır. Başarının kardeşi sabırdır. Allah'tan başka tanrı yoktur! Her Cuma camiye gitmeyi ve ruhlarınızı arındırmayı unutmayın..." Bu veda sözcükleriyle aramızda bir müddet kaldıktan sonra Ömer Paşa atını mahmuzlayarak kendi yoluna devam etti.

Konvoyu da arkasından onu takip etti. Atlılar bir toz bulutu arkasında kayboldular. Kalabalık dağıldı. İnsanların duyduklarından ötürü moralleri bozulmuştu. Çok geçmeden babam, kardeşim ve ben bir araya geldik. Babamın bakışı sanki içime işliyordu. Buna dayanamazdım ve bu nedenle başımı aşağı indirdim.

"Gözlerinden Ayşe'nin kötü bir durumda olduğunu görüyorum! Yalnızken her şeyi olduğu gibi anlat!" dedi ve elini Mata'nın omzuna koyarak ekledi:"Erkek erkeğeyken!"

Hiçbir detayı gizlemeden, olan biten her şeyi onlara aktardım. Babamın çenesi titredi, ama bunun dışında bu dehşet verici haberlerin kalbinde meydana getirdiği etkiye dair hiçbir alamet göstermedi. Tahta değneğinden destek alarak elini Mata'nın omzundan çekti. Fakat zavallı kardeşim küçük bir çocuk gibi gözyaşlarını tutamadı. Tabi ki o genç bir adamdı ve bu

yüzden duygularını saklayamıyordu. Mata'nın ağlamasına bir müddet izin verdikten sonra babam, hayatının en büyük trajedisini yaşayan bir adamın sesiyle:

"Bu acıyı derin bir sır gibi kalbinize gömün. Ne anneniz, ne de kız kardeşleriniz bunu hiçbir zaman öğrenmeyecekler. Eğer öğrenecek olurlarsa bu gerçek onları öldürür. Zaurkan, sen hemen onların yanına git ve onları ümitlendir. Hadi oğlum şimdi git!"

Babam bizi bıraktı ve bodur ağaçların yetiştiği bir taş örülü vadinin kenarına gitti. Büyük kızı Ayşe'yi çok severdi. O, ailenin ilk çocuğuydu. Şimdi babam tozlu dalların gölgesinde onun matemini yalnız tutmak zorundaydı. Gözyaşlarını dökmek ve dua etmek için tenha bir yer aradı; buna çok ihtiyacı vardı.

Mata arkamdan geldi. Artık hıçkıra hıçkıra ağlamıyor, yalnızca iç çekiyordu. Ayşe'yi aramaya gitmeden önce onun ne kadar kilo verdiğini ve geceleri uykusunda bağırdığını fark etmiştim. Hiç huzuru kalmamıştı. Onun fiziksel bir hastalık değil de, zihinsel bir ızdırap içerisinde olduğunu hissetmiştim. Acı çekiyordu ve büyük bir insan için dahi zapt etmesi çok güç olan duygularına hakim olabilecek gücü yoktu. Ağzını her açtığında evimizin bulunduğu yer, topraklarımız ve dağlarımızla ilgili birşeyler söylüyordu.

"Son zamanlarda", dedi, "çok kötü rüyalar görüyorum. Daha dün gece rüyamda bir çuval dolusu mısırı sabahın erken saatlerinde bizim değirmene taşıdığımı gördüm. Kapı açıktı ve eşikte daha önce hiç görmediğim gri bir köpek oturuyordu. Sanki dişlerini benim boğazıma saplamaya hazırdı. Bu yaratık havlıyor, fakat hiç ses çıkartmıyordu; sessiz bir köpekti... Yerden bir taş aldım, köpeğe fırlattım o da kaçıp gitti. Değirmene doğru yürüdüm ve alttaki tekerleğin tüm hızıyla hareket ettiğini, ama değirmen taşlarının kıpırdamadan durduğunu ve de üstlerinde üç parmak kalınlığında toz olduğunu şaşkınlık içerisinde fark ettim. Unun içine boşalması gereken ahşap yalağın yerinde, siyah bir kutu duruyordu. Dehşete kapılmıştım ve dışarı

koşmaya başladım. Fakat daha bir dakika önce güneş ışıldıyorken şimdi zifiri karanlıktı. Güneş gitmişti, bunun yerini siyah gökyüzünde kırmızı bir top gibi duran kalın bir çizgi almıştı. Muhtemelen rüyamda bağırıyordum, çünkü babam beni uyandırdı..."

"Savaşta parmaklarını yitirmiş ancak daha parmaklarında hissiyatı olan ve de acı duyan bir adam gibi." diye kendi kendime düşünmüştüm.

"Metanetli ol, Mata. Belki de her şey yoluna girer."

Bir müddet durup düşündükten sonra "Zaurkan!" dedi, "Biliyorsun, eğer eve gitmenin bir yolunu bulamazsam öleceğim."

Omurgamda bir soğukluk hissettim... Öylesine konuşmadığını fark etmiştim.

"Zırvalamayı bırak." diye kardeşimi azarladım, bu arada onun kaygılarını dağıtmaya çalışıyordum. Fakat sanki söylediklerimi hiç duymuyor gibiydi.

"Nouryz ve arkadaşları eve dönme hazırlıkları yapıyorlar: Eğer annem ya da babam onlarla gitme planlarımı öğrenecek olurlarsa benim hiçbir yere gitmeme izin vermezler. Yalvarırım Zaurkan, benim için onlarla konuş. Onlar bunun bir risk olduğunu; bunu yapmaya çalışırken, kolaylıkla öldürülebileceğimizi söylüyorlar. Ama şansımı denemek zorundayım Zaurkan. Elbette annemi, babamı, kız kardeşlerimi düşünmek zorundayım, ama eğer ki ölecek olursam sen onlara bakarsın. Ve ben ıssız evimize ulaşabilirsem, o zaman soğuk kalbimde bir ışık yakacağım. Çiftliğimize bakacağım, saban sürüp, tohum ekip hasat zamanı onları toplayacağım. Bütün bunları yapabilirim. Biraz çiftlik hayvanı alacağım, ava gideceğim ve ne kadar tutarsa tutsun bir yelkenli kiralayıp sizi almaya geleceğim."

Önümde, sanki esaret altına alınmış bir kartalı andıran bir Ubıh delikanlısı duruyordu; hiç kimse bu rüyalarını ondan alamazdı. Kanatlarını kırmamaya özen gösteriyor, aynı zamanda da ona boş umutlar vermek istemiyordum.

"Ömer Paşa sizin umutlarınızı yıktı. O Türk hükümeti adına konuştu. Oraya gitmeyi başarsa bile, eski Ubıhya'da yaşamasına izin verileceğinden kim emin olabilir ki? Adımını atmadan önce dikkatli ol. Ama eğer Nouryz ve arkadaşları bu dikenli yolu seçtilerse ve sen de onlara katılmak istiyorsan, ben senin önünde durmayacağım. Sen kendi kendinin efendisisin."

Barakai'nin oğlu Nouryz tarafından örgütlenen bu gözüpek grupla gitmeyi çok istiyordum. Evimi gözlerimin önünde canlandırabiliyordum: Şöminenin içinde ateş çıtır çıtır yanıyor, kapımız da herkese açık. Ama bu düşüncelerimi hiç belli etmedim. Yüzümde tek bir kas dahi oynamadı. Samsun Valisi, iki ülke arasında yapılan antlaşma konusunda muhtemelen doğru söylüyordu. Bu hepimizin korkunç bir sonla yok olacağı anlamına geliyordu: Hem Nouryz'i izlemek isteyenler, hem de arkada kalanlar. Bu berbat çarkın içinden kurtulmanın yolu neydi? Eskiden beri birbirlerine düşman olan Çar ve Sultan, Ubıh sürgünleri hakkında kararlarını yeniden gözden geçirmeye ne itebilirdi? Kafam sanki düşüncelerin, uçup giden ve geriye bal getirmeyen arılar gibi olduğu bir arı kovanı gibiydi. Gerçeklerin acı tadı kafamda giderek daha keskinleşiyordu. Yeraltı türbelerini andıran taş evlerimize yaklaşırken Mata elini omzuma koydu:

"Zaurkan, bekle biraz..."

"Ne oldu? Yoruldun mu?"

Başını salladı ve bana şöyle dedi:

"Hadi gel, yaşlı Sakut'u dinlemeye gidelim."

"Peki kız kardeşlerimiz ve annemiz?..."

"Senin hala onlara o umut dolu hikayeleri anlatmaya vaktin olacak. Hem zaten daha kendimi toparlayamadım. Beni böyle görürlerse birşeyler olduğunu anlarlar..."

"Şimdi müzik dinlemenin zamanı değil Mata. Şimdi bunun hiç zamanı değil!"

"Yanlış düşünüyorsun, Zaurkan. Şimdi tam zamanı. Sadece bir 'apkhiartsa'nın telleri kederimizi bir parça olsun yatıştırabilir ve bizi teselli edebilir. Hadi gel, sana yalvarıyorum."

Deniz kıyısındaki yalnız ağaca doğru yürüdük. Gri sakallı Sakut, sırtını ağacın gövdesine vermiş, kör gözlerini denizin enginliğinde beyaz yeleli atlar gibi yükselen dalgalara dikmişti.

Sakut'un etrafı toplantıdan gelen insanlarla çevrelenmişti. En az on beş kişi vardı. Kör şarkıcının yanında soluk bir at örtüsünün üzerinde bir apakhiartsa ve de bir yay duruyordu. Her gün tan vakti Astan'ın büyükbabasına bu ağaca kadar eşlik ettiğini biliyordum. İnsanlar çok geçmeden onun sesini duymak için etrafında bir araya gelir, sezdirmeden gözyaşı akıtır ve acılarını biraz olsun dindirirlerdi. Sakut bir şarkıyı hiçbir zaman iki kez söylemezdi, onların her birini insanlara hediye ederdi. Düşünsene, kim bir hediyeyi iki kez verirdi ki? Yaşlı Sakut, gözlerini yitirdiğinden beridir insanları seslerinden tanıyordu. Ona selam veren herkese ismiyle hitap edip, onu selamlayabilirdi.

"İyi günler, Sakut..." dedim yaklaştığımda.

"Oh, Zaurkan. Ayak seslerinden senin olduğunu anlamıştım. Hamirza'nın en büyük oğlu, Allah seni korusun. Biliyor musun dostum, ne zaman senin sesini duysam, bu bana atalarımın yaşadığı zamanlardaki kahramanları anımsatır: Onlar, masallarımızın devleri Narts'lar gibi çok çok uzun zamanlar yaşamışlardı. Senin de onlar gibi uzun yaşamanı dilerim! Geldiğine çok memnun oldum. Senden yapmanı istediğim birşey var. Torunum Astan, henüz çok genç ve tecrübesiz. Bütün akrabalarımız öldüler, bundan ötürü senden bir iyilik yapmanı istiyorum Zaurkan: Ben öldükten sonra onu bırakma. Ona ağabeylik yap. Diğerlerine beni bu ağacın altına yüzümü dağlara doğru gömmelerini söyledim." Kemerine iliştirilmiş deri torbayı işaret ederek: "Bunun içinde bizim vatanımızın bir avuç toprağı var. Beni mezarıma indirdiğinizde, üzerime bunu serpin. Ve apkhiartsamı da bu ağacın üzerine asın. Rüzgar tellerine dokunacak ve ben de onun sesini dinleyebileceğim..." Ardından titreyen avucuyla ağacın sert gövdesini ovaladı. "Kardeşin nerede Zaurkan?"

"Selamlar, büyükbaba" dedi sessizce Mata.

"Bana daha yakınlaş. Eğil aşağı! Hadi eğil!"

Mata yüzüne ince duyarlı parmaklarıyla dokunan yaşlı adama doğru eğildi.

"Ağlıyorsun genç adam?"

"Evet!"

"Merak etme. Gözyaşlarından ötürü suçluluk duyman gerekmez. Onlar cesarete dönüşecektir!"

Sonra el yordamıyla apkhiartsasını ve yayını aradı. Enstrümanı zayıf göğsüne dayadı ve kısa bir süre at kıllarından oluşan telleri akort etti. Sakut acele etmiyordu. Sanki onun ışığını görebilecekmiş gibi gözlerini gökyüzüne çevirdi. Yerlerini değiştiren bulutlara ve de bitmeyen gücüyle uçan kuşlara.

"Her günün kendi şarkısı vardır." dedi.

İnsanlar sessizleşti. Eliyle hareket ettirdiği yay, aşağı doğru usulca süzüldü, sonra da hızla yukarı çıktı.

Wa-raida, durma,
Apkhiartsamı çalarken,
Atlılara üzengi vermen gibi,
Bizlere ümit ver.
Kör adam, tellere dokun.
Karanlığın içinden ışık gelsin,
Ve binlerce cesur insanın kalbine
Umut dolsun.
Susuzluk günlerinde bir çocuk zayıf düşmüş:
"Anne, susadım!"
"Dayan sevgili oğlum,
Kız kardeşin sana su getirene kadar."
"Yemek yemedim, anne günlerdir!
Yiyeceğe ihtiyacım var, yoksa öleceğim."
"Baban arpayı öğütüyor,
Dayan sevgili oğlum."
-Anne tek oğlunu teselli ediyor-
Kocası ve kızı mezarlarının içindeler.
Wa-raida, umut daima
Karanlık gecelerinin aydınlatıcısı olsun.

UBIH TOPRAKLARINA GERİ DÖNÜŞ

Rus konsolosu Trabzon'daydı. Soyadı Moshnin'di. Bizim Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmemiz için çok ısrar ettiğini biliyorduk. Basit bir strateji izlemişti: Eğer silahlı Ubıhları topraklarından uzaklaştırırsa, Kafkaslar'ın tümünü alması daha kolay olacaktı. Bu asi bölgeyi fethetmek, Çar'ın uzun zamandır rüyasıydı. Kafkasya vekili ve yardımcıları, mültecileri Osmanlı İmparatorluğu'na götürmek için yeterli sayıda gemi olmadığını gördüklerinde, azimkar ve kararlı Moshnin, Türk yetkililerinden daha fazla gemi sağlanmasını ayarladı. Ubıhların düştüğü korkunç durumdan haberdar olunca, bazı adamlarıyla yürüyerek Türk kıyılarına gitti. Gözleriyle gördüğü şey onu dehşete düşürdü. Vicdan azabı duyuyordu. Ayrıca ne kadar da olsa, sürgünler Rus İmparatorluğu'ndandı. Netice olarak vali Moshnin, inşallah adı sonsuza dek hatırlanır, Ömer Paşa'yla görüşmeyi talep etti. Valiye nazikçe, Sultan'ın himayesi altına giren binlerce Kafkas insana karşı Türk otoritelerinin acımasız muameleleri hakkında ne düşündüğünü sordu.

"Onlar hastalıklardan ve açlıktan ölüyorlar, sizin sağlıklı şehir adamlarınız ise bu durumdan faydalanıyor ve Ubıh çocuklarını, özellikle de güzel kızlarını, neredeyse yok pahasına satın alıyorlar. Ubıhların liderlerine konuksever olacağınıza dair söz vermiştiniz. Sultanın sözü sizin ülkenizde kanundur ve peygamber hayırlarda bulunmayı vasiyet etmiştir."

"Beni bağışlamanızı diliyorum Sayın Konsolos, fakat ne yazık ki bugün Ubıhlarla ilgili detaylı bir konuşma yapmaya vaktim yok!" diye cevapladı Ömer Paşa sıkıntısını gizlemeye çalışarak. Ve ayağa kalkarak gerçekten vakti olmadığını belirtip: "Yüksek müsaadelerinizle, sürgünlerle görüşmüştüm ve

onların anlaşılması güç, nankör insanlar olduklarını düşünüyorum. Sığınmaları için onlara kapılarını açan ülkenin kanunlarına saygılı değiller. Nasıl istiyorlarsa öyle davranıyorlar, oğullarının askere alınmasını reddediyorlar ve kanunsuz aktivitelere iştirak ediyorlar. Birçoğu, şu anda eve geri dönebilmek için dayanılmaz bir arzu duyuyor. Sadece, sizin hükümetiniz bunu nasıl karşılar bilmiyorum." dedi Ömer Paşa, pis bir gülümsemeyle.

Moshnin oradan çıkarken bu görüşme neticesinde valinin Ubıhlar için birşey yapmasının zor olduğunu anlamıştı. Ne olursa olsun, valinin nezaketsiz bir adam olduğunu düşünüyordu. Konsolos, iyi biliyordu ki, Ubıhları kanunsuzlukla suçlayan Ömer Paşa, şarkı söylemeleri için kendisine 50 tane Ubıh kadını satın almıştı. Şimdi bir kısmı hizmetçisi, bir kısmı da cariyesiydi. Ömer Paşa bizim yaşadığımız trajedilerden sorumlu olan kişilerden bir tanesiydi, belki bunun tek sorumlusu değildi, ama yine de asılmayı hak ediyordu. Ancak intikam birşey kazandırmazdı. Rus konsolosunun bize sempati duyması önemli birşeydi. En azından bu bize geri dönebilmemiz için bir parça umut vermişti.

Mzauch Abukhba, tüm eve dönmek isteyenler adına Moshnin'le konuşmak için üç kez Trabzon'a gitti. Hatırlıyorum en son dönüşünde bir toplantı vardı. Sadece Ubıhlar değil, diğer dağ kabilelerinin liderleri de oradaydı. Biliyorsun Sharakh, insan yaşlandığında ileriyi görebilmesi daha kolaydır. Tanrım, bunların üzerinden ne kadar da zaman geçti ve hepsi sanki dün gibi; Mzauch Abukhba'nın önümde oturuşu dahi gözlerimin önünde. Siyah bıyıklı, geniş omuzlu bir adamdı. Evi ve tarlası Gagra Kalesi'nin yanındaydı. Birçoğumuz gibi, o da bu kaçınılmaz göçten pişmanlık duyuyordu ve tek bir arzusu vardı: Geri dönmek. Ama ihtiyaç olduğu taktirde silahlanmaya hazır olan Barakai'nin oğlu Nouryz'in tersine, Mzauch iki ülkenin hükümetleriyle görüşmeler yapıyordu. Toplantıdaki insanlara hitap ettiğinde, etkileyici ve soylu bir adam olan İstanbul'daki Rus büyükelçisi Ignatiev üzerinde durmaları gerektiğini söyledi.

"Çar, büyükelçiyi dinliyor. Ve Türkler de bunu biliyor. Rus eyaletinin son vatandaşları olarak, majestelerine başımızdan geçen tüm kötü olayları anlatan bir dilekçe yazalım. Sizin seçtiğiniz üç kişi mektubu İstanbul'a Rus büyükelçisine götürmeli. Moshnin bunu tavsiye ediyordu. Allah onu sağlıkla yaşatsın, bana kendisi mektubunu vermişti. Onun mektubu bizimkisine iliştirilecekti ki, elçilik tarafından kabul edilsin. Değerli vaktimizi harcamayalım."

Bir an sessizlik hakim oldu. Aniden birisi yüksek sesle konuşmaya başladı:

"Size, daha dün Çar'ın askerlerinin dağlara at sürmelerine engel olmaya çalışarak 'Kafirlere ölüm!' diye bağırdığınızı hatırlatmak isterim." Bu, eski Ubıh konseyinin üyesi ve Sadz Prensi, Uakhsit Rydba'ydı. İnce, gümüşi sakalı dik bir yamaçtan aşağı akan dereyi andırıyordu. Bu, zaten zayıf olan adamı, olduğundan daha da uzun gösteriyordu. Tüm görünümü soylu olduğuna işaret ediyordu. Eve dönmek isteyenler konusundaki karşıt fikirleri nedeniyle, adı çıkmıştı. Bazıları onun karşı tarafa liderlik verdiğini bile söylüyordu.

"Kuzey Kafkas vadilerini Osmanlı İmparatorluğu için bırakmayı seçenler bizdik. Arkamızı önce Çar'a, sonra da Sultan'a döndük. Bundan sonra bize kim saygı duyar ki? Ve eğer geri dönersek, ne bulacağız yurtlarımızda? Duyduğum kadarıyla Kazaklar, benim topraklarımda yaşıyorlarmış. Belki de benim Kazak budalalarını himaye etmemi istiyorsunuzdur?" Prens ince elleriyle iyi taranmış sakalıyla oynayarak kalabalığa doğru gururlu bir bakış attı.

Arkasından birisi şakalaşarak güldü:

"Baksanıza! O, Sultan'ın yardımlarından çok memnun. Söyleyin bana pek saygıdeğer Uakhsit, bu mükemmel ülkede ne kazandınız? Dünya cenneti mi? Barış mı?...

"Evet, barış! Eğer geri dönersek tekrar savaşmamız gerekecek. Fakat savaşı tek sevenler, onu belli bir mesafeden izleyenlerdir. Burada en azından mermiler uçuşmuyor." diye cevapladı Rydba.

"Bir saniye bekleyin Prens! Size burada mermilerin uçuşmadığını kim söyledi? Siz onları duyamazsınız, ama onlar bir günde yüzlerce insanın yaşamına son verirler. Ve yaşayanların ölülerini gömmek için güçleri dahi yok. Bu savaştan beterdir; bu tek kelimeyle cinayettir!" Nouryz bir hayalet gibi beyazdı. Öksürmeye başladı.

Mzauch bu aradan yararlanarak, Çar'a, Moshnin'in tavsiye ettiği gibi bir dilekçe yazmayı önerdi.

"Hey Nouryz, senin şu soylu onurun nerede kaldı? Daha dün koyunlarını güden bir adam, bugün resmi yazışmaları yönlendiriyor. Yarın kim bilir ne olur?" dedi prens alaylı alaylı.

Mzauch sanki bir kırbaçla kamçılanmışçasına silkindi, ama kendini kontrol etti.

Yaşlı Hamida kadınların bulunduğu grubun arasından öne çıktı. Yas tuttuğu için siyahlar giyiyordu. Kederli gözlerinin altında koyu gölgeler vardı, ama başını yükseğe kaldırdı. Siyah eşarbını çıkarmasıyla gri saçları omuzlarına kar gibi yağdı ve bağırdı:

"Sizin neyiniz var? Belki de hepiniz bu dünyadan vazgeçtiniz ve soylu kökenler, kaybolan servetler ve başka bir sürü önemsiz konu hakkında konuşacak boş vaktiniz var. Sahildeki mezarları bir sayın! Umarım asillerimiz beni bağışlar, ancak o mezarlar onların vicdanları üzerinde bir yüktür. Süt çocuklarımız, liderlerimiz kafalarını kullanmadılar. Peki ama neden? Siz sayın soylu insanlar bizim içinde bulunduğumuz durumdan ötürü suçlusunuz! Şu anda bile yitirdiğiniz mülkleriniz hakkında kibirli kibirli konuşuyorsunuz. Siz kaz yetiştirmek istemiyorsunuz! Oysa bizler bu işe alışığız. dört torunumun da ana yurtlarında kaz yetiştirmesini tercih ederdim! Ama şu anda geriye yalnızca bir tanesi kaldı. Diğer üçü öldü..." Hamida'nın sesi gitmişti, fakat zorlukla yutkunarak konuşmaya devam etti: "Yaşamamı son kalan torunum, sevgili Tacirimin hatırı için devam ettiriyorum. Onu eve götürebilmek için neler yapmazdım ki!" Ve Hamida'nın sesi bir kez daha hırıldadı: "Sizler Ubıh erkekleri gibi davranmıyorsunuz! Yüzyıllardır sizin değerinizin

ölçüsü cesaretliliğiniz olmuştur! Ama şu anda erkek olduğunuzu unutmuş gibi görünüyorsunuz! Belki ben, bu yaşlı halimle sizin lideriniz olup, sizi denizden geçirip geri götürebilirim? Yeterince konuştuk, artık birşeyler yapalım! Eğer bir dilekçe yazmamız gerekiyorsa, o halde haydi yazalım! İmzalayacak ilk kişi ben olacağım! Eğer Çar'a rica etmemiz gerekiyorsa, haydi yapalım! Onun önünde diz çökmeye ben gönüllüyüm. Şimdi gurur yapmanın sırası değil. Bizim şu anda yalnızca tek bir tasamızın olması gerekir. O da Ubıh topraklarına geri dönmek."

Hamida'dan sonra hiç kimse konuşmak istemedi. Birden yaşlı Sit sessizliği bozdu:

"Sevgili Mzauch, yazıcımız ateşli tifodan öldüğüne göre dilekçeyi kim yazacak? O Rusça yazmayı bilen tek kişiydi."

"Bunu yapabilecek başka birisi var." diye cevapladı Mzauch ve kalabalığın arasındaki birine elini salladı.

Kalabalığın dışından, yaşlı ve sade şehirli görünüşlü bir adam geldi. Daha önce onu hiç kimse görmemişti. Gözlük takıyordu ve geriye doğru taranmış gri saçları omuzlarına kadar geliyordu. Altın bir saat zinciri yaşlı adamın ön cebinden sarkıyordu.

"Bu saygıdeğer adam bir Yunanlı. Rusya'nın her yerini dolaşarak tacirler için tercümanlık yaptı, fakat şimdi Rus konsolosluğu için çalışıyor... Eğer ona her şeyi Türkçe söylersek, o bunu Rusça olarak yazar." diye açıkladı Mzauch.

Yaşlı adam deri bir çantadan kağıt, bir kalem ve mürekkep çıkardı; bunları küçük bir masanın üzerine koydu. Mendilinin kenarıyla gözlüğünü silerek, masanın önünde dizlerinin üstünde durdu ve Mzauch'a "Ben hazırım!" der gibi baktı.

Prens Uahsit Rydba alaylı bir şekilde gülümsedi:

"Bir Hıristiyan eli, nasıl olur da biz müslümanların acılarını kaleme alabilir? Yabancı bir elçiden iyi hiçbir şey ummayın!"

"Kötü niyetli görüşleriniz kimsenin işine yaramıyor Prens!" diye kesti sözünü Hamida.

Yaşlı adamlar ve kadınlar yazıcının çevresinde yarım bir daire oluşturarak oturdular. Biz gençler ayakta duruyorduk. Sit dilekçenin açılış cümlelerini önerdi. İnsanlar bunları tartıştı: Bazı kısaltmalar ve eklemelerde bulundular. Büyükler Sit'in söylediklerini düzelttiklerinde Mzauch bunu Türkçe'ye çevirdi ve Yunanlı kaleminden akan mürekkeple bunu Rusça olarak yazdı. Yunanlı yazarken herkes çok sessizdi; kaleminden çıkan gıcırtıyı duyabiliyorduk. Sonra başka bir Ubıh değerlendirmeleri için büyüklere kendi fikrini önerdi. Bir kez daha tartıştılar, iki kez tercüme ettiler ve kağıda geçirdiler. Bu prosedür defalarca tekrarlandı. Derelerin tek bir nehre boşalması gibi, düşüncelerimiz ve arzularımız dilekçe metninin satırları boyunca akarak tek bir umutta birleşmişti. Yunanlı kalemini ne zaman kaldırsa insanlar nefeslerini tutuyor, boyunlarını esnetiyor ve gözlerini güneşin aydınlattığı belgeye odaklıyorlardı. Bundan sonra meydana gelecekler, bu kağıt parçasına bağlanmıştı.

Karadeniz dev bir mürekkep pınarı olsa, iki tarafındaki ağaçlar kalem olsa ve de dünya bir kağıt tomarı olsa bile, bunlar sürgünlerin çektiği azabı tanımlamaya yetmez, diye düşündüm kendi kendime dilekçe metnine bakarken.

Hala daha bir mucize ümit ediyordum. O kağıdın beyaz kanatlı bir kuğu gibi, İstanbul'daki elçinin elinden uçarak denizi aşıp Rusya'nın ovalarını, ormanlarını geçerek St.Petesburg'daki Çar'ın sarayına konduğunu hayal edebiliyordum. Beyaz taş sarayda bir sürü pencere var. Fakat beyaz kanatlı bir kuğu biçimindeki belgenin doğru yolu bularak imparatorun kendisinin oturduğu masada yerini alması için dua ediyordum. Belki de böyle bir mucize gerçekleşirdi. Belki de dünyanın yarısının efendisi; o sabah enerjik, neşeli ve bağışlayıcı biçimde kalkardı. Dileklerimizin yazılı olduğu kağıdı eline alır ve emir subayını çağırarak:

"Bu nedir böyle?" derdi.

"Ubıhların siz majestelerine yazdıkları bir dilekçe." diye cevap verirdi, Çar'ın iyi halini yakalamaktan mutlu bir şekilde.

"Ubıhlar mı? Oh evet! Cesur bir kabile, hem de çok cesur." derdi ve şöyle devam ederdi: "Karadeniz sahillerinde yaşıyorlar ve vekilin raporlarında 'inatçı' olarak tanımlanıyorlardı."

"Evet bu doğru majesteleri." derdi emir subayı hazır ola geçerek.

"Bizimle yiğitçe dövüşmüşlerdi ve bizim koşullarımızı kabul etmeyi reddettikleri için, Anadolu'ya hareket etmişlerdi. Değerli düşman, çok değerli! Siz ne düşünüyorsunuz General? Bu tür bir düşman, bizim saygımızı hak eder mi?"

Üzerinde "Kafkasya fatihi" yazan madalyasının asılı olduğu üniforması içindeki subay, "Kesinlikle Majesteleri!" diye cevaplandırırdı.

"Oh, ne trajedi!" diye haykırırdı acıyla Çar.

"Bunca sorun yaşadıklarını hiç bilmiyordum... Hem aralarında bir sürü yaşlı, kadın ve çocuk var... Tabii ki bu onların kendi hatası, ama neden onları affımdan yoksun bırakayım?" Ve Çar eline bir kalem alarak beyaz elleriyle dilekçe üstüne yalnızca iki kelime yazardı: "İstek kabul edildi!" Ve adalet üstün gelirdi. Bizi almaya gelen gemilerle Ubıh diyarına dönebilirdik. İhmal edilmiş evlerimizi açardık ve köylülerimiz bir kez daha saban sürmek ve tohum ekmek için tarlalara giderdi. Bir kez daha neşe ve huzur, kutlamalar ve doğum günleri yaşanırdı.

Ama ya tam tersi olursa: Belki de Çar, bir gece önce güzel bir kadın ilgisini görmezden geldiği için yataktan sinirli, öfke dolu kötü bir ruh haliyle kalkardı ve emir subayı da konu Ubıhlara geldiğinde Çar'a sert bir tavsiyede bulunup:

"Bu barbarları affetmek hiç akıl işi değil, majesteleri. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'yla bir anlaşmamız var." derdi. Sonra da zorba, beyaz eline kalemi alıp: "Bu konu bir daha görüşülmemek üzere kapanmıştır!" yazardı. Ve biz Ubıhlar da bir bir yok olurduk. Çar'ın ruhsal durumu, imparatorluk kalemini tutan eli, tüm bir halkın geleceğini yakından ilgilendiriyordu.

Ben Çar'ın, dilekçe metnine göstereceği tepkiyi tahmin etmeye çalışırken, yazıcı ve çevirmen görevini yapan yaşlı Yunanlı işini bitirmişti. Bunun üzerinden sanki bir ebediyet geçmiş gibi Sharakh. Bugün bile hala daha Ubıhların, Çar'a gönderdiği dilekçenin içeriğini kelimesi kelimesine hatırlayabiliyorum.

Sanki hafızam bir mezartaşı ve bu dilekçedeki kelimeler de mezartaşı yazıtlarıydı. Dilekçede ne yazılı olduğunu mu soruyorsun? Bu daha önce hiçbir insanoğlunun hayatında tatmadığı bir acıyı tanımlıyordu. Bu, bizi davet eden Türk hükümetinin konukseverlikle ilgili hiçbir sözünü yerine getirmediğini söylüyordu.

"Kaçınılmaz soy tükenmesinin sınırına gelmiş, yaptığımız hatadan samimi olarak pişmanlık duyan biz Ubıhlar; kadın erkek, genç yaşlı siz Majesteleri İmparatorun önünde başlarımızı saygıyla eğiyoruz. Ve gözümüz yaşlı bir şekilde sizden öksüz ocaklarımıza dönmemize izin vermenizi rica ediyoruz. Eğer yurdumuza geri dönmemize izin verilirse, yalnızca bizim değil, aynı zamanda torunlarımızın da, imparatorluğunuzun hayırseverliğini hiç unutmayacağına, dürüstlük ve içtenlikle Rus devletine hizmet edeceğine and içiyoruz. Önünüzde diz çökerek size yalvarıyoruz majesteleri: Ubıhların dünya yüzünden silinmelerine izin vermeyin!"

İşte dilekçede yazılı olanlar bunlardı Sharakh.

Metin yüksek sesle okunduktan sonra Mzauch Abukhba bunu imzaladı ve bizlere de aynısını yapmamızı söyledi. Yaşlı kadın Hamida hiçbir zaman yazmayı öğrenememişti, bu nedenle o da parmağını mürekkebe batırdı ve kağıdın üzerine parmak bastı.

Hamida'nın yazamıyor olması görülmedik birşey değildi. Saygıdeğer papazımız da, okuma yazması olmadığı için aynı işlemi yaptı. İtiraf etmeliyim ki, dilekçenin üzerine ismini yazabilen çok az kişi vardı. Gerçekte, belki de bunu imzalayabilen iki ya da üç kişi vardı, o kadar. Bütün o kağıdı imzalayan

ya da parmak bastıran kişiler, sanki iyi bir haber almışçasına mutlu olmuşlardı. Sıra babama geldiğinde tereddüt etti.

"Neden oyalanıyorsun?" diye sordu Sit şaşkınlıkla.

"Bütün herkesin topluca aldığı karar benim için kanundur, ama süt kardeşim ve efendim Alou'nun oğlu Shardyn burada değil; onun bilgisi olmadan bu kağıda parmağımı basamam."

Mata ve ben, birbirimize baktık ve beraber masaya doğru gittik:

"Babamız yapmasa da, biz yapacağız!"

Büyük olarak ilk ben, ardından da Mata, parmak izimizi bastık.

"Senden ne haber, Nouryz? Sen ne için bekliyorsun? Yoksa Rydba'ya mı uyacaksın?" diye sordu Mzauch.

Nouryz, eğik boynunu doğrulttu ve kısa asasını, her zamanki gibi toprağa vurarak:

"Eğer bundan bir iş çıkacağına dair azıcık bir güven duysam, inanın bana, bunu on defa imzalardım. Bu, bize bir zarar vermeyeceği gibi iyilikte de bulunmayacak. Tamam o kalemi verin, imzalayacağım. Yeterince hayal kurduk! Yarın Soulakh bizi kutsal Bytka'nın önünde takdis edecek ve sonra, inanın bana ne yapacağımı biliyorum. Ama bugün, eğer istediğiniz buysa..." dedi ve ismini bizim parmak işaretlerimizin yanına ekledi.

Prens Uakhsit Rydba'yı destekleyen çok kişi olduğunu söyleyebilirim. Onlar kenarda oturdular ve çoğunluğa meydan okuma olarak algılanacağı için oradan ayrılmadılar da. İnsanlar, dilekçeyi Rus elçisi Ignatiev'e götürmeleri için Mzauch Abukba'nın önderliğinde üç adam seçti. İstanbul için hemen yola koyulmaları gerekiyordu.

Anadolu'daki ikonomuz Bytkha için kutsal bir yer bulamamıştık. İnsanlar bunu sanki alelade bir sürahi yada çıkrıkmış gibi, bunu papazın bakımsız barınağında tutmak zorunda kaldıkları için sıkıntı duyuyorlardı. Kolera salgını başladığında, bazıları batıl itikatlarından dolayı, Bytka'nın yaptığımız bu saygısızlığa gücenerek bizi korumayı reddettiğini ortaya attılar.

Soulakh, insanların ruhlarını yüceltmek için Bytka'yı salgın hastalığa yakalananlara götürdü ve iyileşmeleri için dua etti. İnsanlar Bytkha'nın mucizeler gerçekleştirdiğini düşünüyorlardı: Bu kolera kurbanlarından birçoğu ölümden kurtulmuştu. İnsanlar birşeye inanmak zorundaydılar, Sharakh...

Hasta olanlar dışındaki bütün Ubıhlar, apkhiartsa çalan Sakut'un kısa süre önce şarkılarıyla acılarımızı dindirdiği sahildeki yalnız ağacın önünde toplandı. Herkes bugünkü dua toplantımızın özel olduğunun farkındaydı. Bytkha, Barakai'nin oğlu Nouryz'in önderliğinde yurtlarına dönen Ubıhları kutsayacaktı. Duadan sonra, beyazlar giymiş Soulakh, Bytkha'nın heykelini deri çantasından aldı ve ağacın gövdesine yerleştirdi. Hepimiz dizlerimizin üzerine çöktük.

"Oh, her şeye kadir Bytkha! Bizleri takdis et! Bizleri esirge!"

Papazın efsunu kalplerimize nüfuz etmişti. Geride bıraktığımız kalplerimizin tatlı dumanının kokusunu duyabiliyorduk. Gözlerimizin önünden hoş manzaralar geçti. Yurdumuzu, ölülerimizi hatırlattık ve erkeklerimizin dahi gözyaşları yanaklarından aşağı süzülüyordu. Ellerini göğe kaldırarak Soulakh devam etti:

"Ey yüce Bytkha! Bugün insanlarımızın çoğu eve dönüyorlar. Yollarındaki manileri yok et! Karşılaştıkları uçurumlarda onlara köprüler inşa et! Ve gemiyle yolculuk ettikleri zaman, onlara hoş bir rüzgar ver! Onları koru, onları kolla, keyiflerini hoş tut!"

"Amin! Amin!" dedi dizlerinin üzerinde duranlar.

Dua etmeyi bitirince, hepimiz sabırsızlanmaya başladık. Erkekler tören esnasında bir kenara bıraktıkları hançerleri, tabancalarını ve tüfeklerinin namlularını aldılar.

"Bytka'nın duasını aldık. Gitme zamanı. İyi şanslar!" diye bağırdı Barakai'nin oğlu Nouryz.

Erkekler ve kadınlardan oluşan bir topluluk; bohçalarını, eyer çantalarını ve ibriklerini taşıyarak Nouryz'i takip ettiler.

Torunu Tacir'in elini tutan Hamida, dönüp geriye bakmadı. Onları Sukhumkale'ye* götürecek bir gemi bulma umuduyla Trabzon'a doğru yola koyuldular. Eğer bir gemi bulamazlarsa, hududa yürümeyi kararlaştırmışlardı. Allah'a, silahlarına ve işlerin yolunda gitmesine güvenen bu insanlar, herhangi bir şekilde Ubıh topraklarına ulaşmayı umut ediyorlardı.

Bütün ailemiz deniz kıyısında toplandı. Biz Mata'ya sarıldık. Yanında yürürken, yüklerini taşıdım. Sonra bir kez daha kucaklaştık. Bir uçurum üzerinde uzun bir müddet onların gidişlerini seyrettim. Bir kişinin kendi öz kardeşini kıskanması iyi birşey değildir. Ama ben onu kıskanmıştım. Eve gittiği için ne kadar da şanslıydı. Neden ben de onunla gitmemiştim? Allah şahidim, eğer babam, annem ve kız kardeşlerim olmasaydı peşlerinden koşa koşa giderdim. Hem sadece onlar yoktu: Önümde esrarengiz Rodos Adası'nı görebiliyordum. O ada benim sevgilimin, Feldysh'imin bulunduğu yerdi. Kalbim yerinden fırlayacak gibiydi.

Çalışmaya alışık bir kişi için işsiz kalmak hastalık gibidir. Ailemiz ne yapabilirdi? Çiftçilik yapmak için hiç toprağımız, hatta küçücük bir bahçemiz bile yoktu. Sadece büyükbaş hayvanımız değil, otlatmak için keçilerimiz dahi yoktu. Çok şükür ki babam evden ağ getirmişti. Bundan dolayı, günlerini denizde geçiriyordu. Yediğimiz tek şey balıktı.

Başlarda aylaklıktan neredeyse ölecektim. Ama sonra çevredeki köy ve kasabalarda iş bakmaya başladım. Eve bir ekmek alabilmek için limandaki gemilere mal yükleyip indirdim, zengin bir Türk için odun kestim ve inek pisliği temizledim. Hiçbir iş bana kötü gelmiyordu. Ama pek birşey kazanamıyordum, çünkü emek çok ucuzdu.

Sevgili Sharakh, sen büyük olasılıkla yarı aç yaşamanın ne demek olduğunu bile bilmezsin. Kendi karnının boş olması sorunun yalnızca yarısıdır; ailenin aç olması kadar kötü olamaz. Bu, gerçekten felakettir. Durum böyle olunca insan her

---

* Bugünkü Sukhumi'nin 19. yy'daki adı.

şeyi yapabilir. Beni lanetleyebilir veya ayıplayabilirsin, ama bilmelisin ki, ailemin açlığı, beni günah işlemeye zorladı. Elli silahlı genç adam "ava" çıktığında, ben de onlarla beraber gittim. Bildiğin gibi, biz Ubıhların Türkiye'deki ünü kötüydü. İnsanlar sırtında Çerkez ceketi olan herkesin yüzüne kapılarını kapatırdı. Polis, silahlı Çerkezlerle sık sık çatışmaya girerdi. Polisin hırsızlarla başa çıkamadığı durumlarda, askerler bile duruma müdahale ederdi. Biz de yolu olmayan ve bizi kimsenin tanımadığı ıssız bölgelerde durmaya çalıştık. Köylülere dokunmadık. Zaten onlardan ne alabilirdik ki? Onlar da bizim kadar fakirdi. Biz seyahat eden tüccarlara ve dükkan sahiplerine saldırdık. Tüm paralarını, eşyalarını ve erzaklarını aldık. At da çaldık. Herhalde atsız hiçbir şey yapamayacağımızı tahmin edersin. Polisle girdiğimiz çatışmalarda, her iki taraftan da ölenler oldu. Polis tarafından canlı olarak ele geçirilenler, zalimce cezalandırıldılar.

Mata ayrıldığı zaman genç bir çeteye katıldım. Her yağmada o kadar şanslı değildik. Bir defasında polis çevremizi sardı. Bir sürü polis vardı. Ama, ikili ve üçlü gruplar halinde tuzaklarından kurtulduk ve ormanları ve dağları geçerek, sonunda kıyıya ulaştık. Gecenin karanlığında birer gölge gibi kaçtık.

Biz ayrıldığımızda, Samsun'un dışındaki Ubıhlar arasında önemli birşey oldu. Alou'nun oğlu Shardyn geri döndü. Babam dahil birçok insan, onu bekliyordu. Efendimizin gözleri parlıyordu ve yüzünde üzüntüden eser yoktu. Çerkez abası yerine Türk giysileri giymişti. Başında siyah püsküllü kırmızı bir fes vardı ve tespih çeviriyordu. Çok haşmetli ve kendinden emin görünüyordu. Hareketleri ölçülüydü. Onun yokluğunda neler olduğunu, insanlarının onsuz nasıl yaşadıklarını sordu. İnsanlar uzun uzun, neredeyse her birinin yaşadığı korkunç olayları birer birer anlattılar.

"Bu yabancı toprakların, bizden altı ay içinde aldığı canı, savaş dahi almamıştı."

Bu haberler süt kardeşimizi o kadar üzmemişti. Ama onu

en çok üzen, Çar'a, bir rica mektubu yazdığımızı ve birçoğunun Barakai'nin oğlu Nouryz ile birlikte ayrıldığını duymak oldu.

"İradenize ne oldu?" diye azarladı. "Ne oluyor, deprem ya da sel felaketi mi oldu? Hepiniz aptallaşmışsınız. Küçük çocuklar gibisiniz; sizi yalnız bırakmaya gelmiyor! Hangi düzenbaz alçağın kafasından çıktı, bu Çar'a bir rica mektubu yazma fikri? Rusların bizi nasıl kurşuna dizdiklerini çabuk unuttunuz galiba. Kafirlerin köleleri mi olmak istiyorsunuz? Bu felaket, kesinlikle felaket! Şunu unutmayın ki, öncelikle bizler müslümanız, önde gelenleriz ve bizler gerçek iman sahiplerinin topraklarındayız! Allah'ın elçisi, soylu Sultan'ın kendisi, bu ülkenin ilk vatandaşıdır. Kalplerinizde bunun onurunu taşımalısınız. Ben, yüce Sultan Abdülaziz'in annesi tarafından konuk edildim. Bildiğiniz gibi, o bir Adig.* Atalarımız birbirleriyle akrabaydı. Damarlarımızdan aynı kan akmakta! Sultan'ın annesi benim geleceğimi garanti altına aldı. Bu aynı zamanda sizin geleceğinizin de garanti altında olması demektir. O Sultan'ın sağ kolu bir kişi. Bize ormanlık arazi, tarlalar ve su verildi. Orada bütün yaşadıklarınızı unutacaksınız. Hareket etmek için hazır olun; havalar soğumadan önce orada olmalıyız."

Sana, Alou'nun oğlu Shardyn hakkında söylediklerimin hepsi başkalarından duyduğum şeyler Sharakh. Ben o sıralarda, bir grup adamla at üstünde, başarısız bir akının ardından sahile geri dönmeye çalışıyordum. Yarı yolu kat etmiştik ki, doğu tarafından gelen bir deri bir kemik, ayaklarını sürüye sürüye güç bela yürüyen ve arkalarında tüfekli askerler tarafından takip edilen bir grup insan gördük. Hemen yanlarına yaklaştık. İşte o anda neler hissettiğimizi herhalde tahmin edebilirsin Sharakh. Bu eziyete uğramış, zayıf düşmüş, yalınayak insanlar, evlerine gitmek için ayrılan Ubıhlardı.

"Mata!" diye deli gibi bağırdım ve kalabalığın içine atıldım.

---

* Çerkes boylarının kalabalık bir kolu.

Hafif kamburlaşmış bir şekilde, bir yandan sopadan destek alarak, göğsünde bir çocuk olduğu halde yürümeye çalışıyordu. Çocuğu hemen tanıdım: Bu Hamida'nın torunu Tacir'di. Bizi durdurmaya çalışan askerlere kulak asmadan bohçalarımızdan, yiyecek neyimiz varsa çıkararak, bu eziyete maruz kalmış aç insanlara vermeye başladık. Askerler, silahlı süvarilerin hiç beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmasından çok korkmuşlardı ve yorgun insanların kısa bir süre için dinlenmelerine izin verdiler. Askerler ne olduğunu anlayamadan, bu yaralı ve yorgun Ubıhların arasına karışarak, onları eyerlerimizin üstüne oturttuk.

Ben, Mata ve Tacir'i atıma aldım. Mata, bana nasıl Trabzon'a vardıklarını anlatmaya başladı. Barakai'nin oğlu Nouryz'in liderliğindeki insanları yüksek bir bedel karşılığında Kafkas kıyılarına götürmeyi vaat eden gemi sahibi, son anda korkudan geri adım atmış ve yola çıkarken, yanına tek bir yolcu dahi almadan denize açılmıştı. Böyle olunca, daha önceden kararlaştırdıkları gibi sınıra yaya olarak gitmeye başlamışlardı. Churuk-Su Nehri'ne* geldiklerinde, Türk görevlileri geçmelerine izin vermemişti. Ubıhlar, iki hafta boyunca nehrin öbür tarafına geçebilecekleri bir yer aramışlardı; ama boşunaydı, tüm hudut dikkatlice korunuyordu. Umutsuzluk içinde bu uğurda savaşmaya karar vermişlerdi. İlk vurulan Barakai'nin oğlu Nouryz olmuştu. Bir mermi onu kalbinden vurmuştu.

"Onun yerinde olmak isterdim." diye fısıldadı Mata. "Ah, evimize yarım milden az kala, neden, o ölenlerden biri de ben olmadım!" Mata, derin bir iç çekerek "Ve zavallı Hamida, küçük torununu düşünmeksizin kendini nehre attı. Sınır yolundayken, bana torununu emanet etti. Artık Tacir; hem benim ve hem de senin kardeşin, Zaurkan. Eğer bana birşey olursa, ona sen bakacaksın..."

Minik Tacir, zavallı bir halde Mata'nın kollarında uyuya kalmıştı.

---

* Çürüksu Nehri.

Kötü haber nerede olsa duyulurdu. Samsun'un sınırları dışında kalan Ubıhlar, nasıl olduysa, Barakai'nin oğlu Nouryz ile gidenlerin hududu geçemediğini, birçoğunun da öldüğünü öğrenmişlerdi. Sağ kalanlar geriye adeta birer hayalet gibi döndüklerinde, kıyı boyunca iç parçalayan bağrışmalar, inlemeler duyuldu. Biri kalabalığın arasında kardeşini, diğeri oğlunu, bir diğeri de yakın bir akrabasını bulamıyordu. Tüm bu dramatik olaylar esnasında en acı haberler Trabzon'dan, Mzauch Abukhba tarafından getirilmiş ve ortalık kederli bir sessizliğe bürünmüştü. Haberler son derece kötüydü: Çar cevabını rica mektubunun üzerine kendisi yazmıştı: "Ubıh meselesi, bir daha açılmamak üzere kapanmıştır!"

Çarın kararını duyduğunda, Alou'nun oğlu Shardyn, "Ben size söylemiştim!" diye karşılık verdi neşeyle.

Deniz kenarında beyaz bir gölgelikle korunan bir kahve dükkanında Ömer Paşa ile tavla oynuyordu. Mzauch'un beraberinde getirdiği haberler, Alou'nun oğlu Shardyn'i hoşnut etti. Biliyordu ki artık isteyen, istemeyen herkes onun isteklerine boyun eğecekti. Kazanmaya devam ediyordu, o gün zar her seferinde altı geldi. Paşa'nın cüzdanı her dakika daha da kabarıyordu. Liderimizi rahatsız eden tek şey, Paşa'nın ikide bir Hacı Kerantukh'u anmasıydı.

"Canı cehenneme!" dedi Alou'nun oğlu Shardyn kendini tutamayarak. Bu şu demekti: "Ben Ubıhların tek hükümdarıyım!"

Çok geçmeden insanları, Shardyn'in bahsettiği mükemmel topraklara götürmek üzere gemiler geldi. Gemiye binmeye başladık ve iki gün sonra Samsun'da, tek bir Ubıh bile kalmamıştı, mezarlarında yatanlar hariç.

Boynuzlarını birbirlerine kilitlemiş iki boğa gibi benliğimde iki ayrı düşünceyle mücadele ediyordum. Bir yandan üzüntü duyuyordum, çünkü Ubıh topraklarından ayrılacaktım, diğer yandan sevinçliydim, çünkü gemi bizi Rodos Adası'nın yakınına götürecekti ve belki Feldysh'i görebilirdim. Güvertede durdum ve tek bir ağacın durduğu kıyı sınırına baktım. Ağacın

aşağısında, Sakut'un mezarının üzerinde beyaz mezar taşı vardı. Onun yukarısında, yüksekteki bir dalda da onun apkhiartsası asılıydı. Birden sanki onun tellerinden çıkan müziği, kör şarkıcının son şarkısını duyar gibi oldum:

Bir keresinde bir savaşçı şöyle bağırdı:
"Götür beni savaşçı atım."
Eyerinin üzerinde olmasına rağmen
Üzengilerinden destek aldı.
İşte bizler bazen göz yaşları içerisinde sorarız:
"O huzurlu topraklar nerede?"
Sonsuza dek terk etmiş de olsak
Anayurdumuz neresiydi?

Gemilerimiz İstanbul'a doğru yola koyuldular. Üçüncü gün İstanbul açıklarında demir attık. Fakat hiç kimsenin inmesine izin verilmedi. Çünkü liman yetkilileri, şehre tifo yada kolera taşımamızdan korkuyorlardı. Geminin arka tarafında su, çaydanlıktaki suyun kaynaması gibi fokurduyor, dalgalar çıldırmış gibi rıhtıma çarpıyordu. Türk bir denizci hırçın suya bakarak dişlerinin arasından tükürdü:

"Hay aksi, akıntı!"

Aramızdaki batıl inançları olanlar korkuya kapıldılar:

"Bu kötüye işaret!"

İstanbul'dan Yemzid(İzmit)'e gittik, fakat orada da gemiden inmemize izin verilmedi. Gemide, karaya çıkabilen tek kişi Alou'nun oğlu Shardyn'di. Şehirde uzun bir zaman geçirdikten sonra gülerek ve gururla geldi:

"Burası hepinizin kurtarıcısı, benim arkadaşım Selim Paşa'nın yaşadığı yer. Onun himayesi altında olduğumuz sürece korkmamızı gerektiren hiçbir şey yok."

Gemiler Bandırma'ya gitmek üzere ayrıldılar. Orada gemiden indik ve Alou'nun oğlu Shardy'nin ailesini taşıyan iki tekerlekli arabanın arkasında, Osmanköy adındaki bir yere doğru yürüdük.

Daha sonraları oranın yerli halkı bize, henüz bizler o yere gelmeden çok önce bir Ubıh'ın oraya geldiğini söylediler. Adı Osman'mış. Sanki birşeyler tasarlıyormuş gibi etrafta yürüyormuş. Sonra bir gün geldiği gibi, ani bir şekilde yok olmuş. Belki tüm bunlar boş birer dedikodudan ibaretti, ama belki de bu adam Alou'nun oğlu Shardyn'di.

OSMANKÖY

Genç olmam nedeniyle olaylara herkesten farklı bakıyor ve farklı tepkiler veriyordum. Yaşamın bu en son savaşında kendimi bazen karanlıkta bazen ateşin en ortasında hissediyordum. İçin için yanıyordum. Ama bu tepkilerimi yaşama geçirebilmem zordu. Çünkü elimi kolumu bağlayan çok sayıda neden ve sorumluluğum vardı.

Yaşamın iki boyutlu olduğunu, iki yönü olduğunu, siyah ve beyazı bu süreçte çok daha iyi kavradım. Çoğu kişi bu ayrımı ortaya ya koyamaz ya da yaşamamıştır. Oysa ben yaşamın karanlık ya da siyah tarafında bulunmam nedeniyle fazla rahat yüzü görmedim. Herkes bilir ki, vahadaki ağaçlar çöl rüzgarı nedeniyle bir tarafa eğilirler ve kuruyuncaya kadar öylece kalırlar. Benim durumumu da bu ağaca benzetebilirsin. İçinde 'beyaz'ı konu olan hikayeler anlatamıyorum.

Ama seni temin ederim ki; inanması zor da olsa anlattıklarımın tümü yaşanmıştır. Vasiyet ölüm anında söylenir; kim bugüne kadar kaderine karşı gelebilmiş ki?

*

Bahçeye omuzlarımda bir çuval dolusu mısırla geldiğimde akşam olmak üzereydi. Toprak kulübelerin çatılarından mavimtırak dumanlar çıkıyordu. Sarı benekli, beyaz köpeğimiz koşarak geldi ve ayaklarımı kokladı. Tavuklar tünedikleri yerden gıdaklamaya hazırlanıyorlardı. Annem Nasi küçük Tacir'i, sığırı kuyruğundan çektiği için azarlıyordu. Etkili ve hoşgörülü sesi rahatlatıyordu. Babam küçük bir bankın üzerinde oturmuş, ineğimizi sağıyordu; süt, ahşap süt kovasına akıyordu. Kuna, bah-

çeden topladığı soğanlarla eve doğru koşuyordu; mısır unu lapası için kaynattığı suyun taşmasından endişe ediyordu. Ve küçük kız kardeşim Juna da, kıyafet askısının üzerinde asılı uzun minderi dövüyordu. Artık şunu merak ediyordum; acaba burada gerçekten eskiden olduğu gibi huzurlu bir hayat yaşayabilecek miydik?

Herkesin yapacak bir işi vardı. Çok geçmeden Mata'nın gelişiyle birlikte akşam yemeği için masaya oturduk.

"Neyin var oğlum?" diye sordu babam yemekten sonra.

"Bir daha hiçbir zaman efendimizin bulunduğu yere gitmeyeceğim." diye cevapladı Mata masadan kalkarak.

"Bugün oradan ayrılırken kendi kendime bir daha oraya asla gitmeyeceğime dair söz verdim."

"Öfkeye kapılma." dedi babam beni yatıştırmaya çalışarak.

"Çalı çırpı toplamaya çok önce başlamalıydık. Mısır tarlasını yabani otlar sardı ve tütün bitkileri, kız kardeşlerimiz yeterince hızlı toplayamadıkları için köklerinden bozulmaya başladılar."

"Tüm bunları biliyorum, ama ne yapabiliriz? Her aile, soyluların evine haftada iki kere bir üyesini çalışmak üzere göndermek zorunda. Bu bizim eski bir geleneğimiz. Bunun yanında, Alou'nun oğlu Shardyn bizim en sevdiğimiz, en yakın akrabamız."

Babam bir mum yaktı ve terlik dikmek üzere oturdu.

"Sadece ben de değilim." diye ağzından kaçırdı Mata. "Orada çalışan bütün genç erkekler de, bir daha oraya gitmemeye yemin etti."

"Üzerinde fikir birliğine varılan birşeyin doğru olması gerekir." diye müdahale ettim.

Babam çarığını dikme işini bıraktı ve ciddi bir yüzle bana baktı:

"Gördüğüm kadarıyla yangına körükle gitme konusunda üstüne yok! Senin aklın başında değil." dedi hiddetle Mata'ya

başını sallayarak, "Ve her yaptığın onu teşvik ediyor. Unuttun mu Shardyn benim süt kardeşim? Utanmıyor musun? Sadece bizim ailemiz değil, Osmanköy'e yerleşen bütün Ubıhlar ona minnettarlar. Samsun'un eteklerinde ne kadar kokmuş bir hayatımız vardı, unuttunuz mu? Bu kadar nankörlük günahtır."

"Farkında değil misiniz süt kardeşiniz bizi buraya getirirken, bizim refahımızdan daha çok kendini düşünüyordu. Eğer bizi yanına almasaydı, onun için kim çalışırdı? Ayrıca, kölesi olmadıktan sonra bir soylunun hiçbir onuru olamaz. O şu anda üst sınıftan biri. Selim Paşa onu ziyaret ediyor; geçen gece geldi. Bugün güneşin doğuşundan sonra geç bir vakitte kalktılar çünkü önceki gece çok içmişlerdi ve kalktıklarında ilk istedikleri tek şey tavla oynamaktı. Shardyn, büyük miktarda para kaybetmişti. Onu, liraları sayarken gördüğümde gözlerime inanamadım. Ben, bütün hayatım boyunca o kadar para kazanamam... Bizim tuz almak için dahi en ufak bir kuruşumuz yok. Fakat o bizim alın terimizle kazandığımız parayı bir kağıt parçası gibi yakıyor. Bunu kız kardeşlerimin önünde söylememem gerekirdi. Fakat kendi kulaklarımla duydum. Prenses'e hediyeler getiren kızlar için kullandıkları iğrenç sözleri..."

"Sen hala gençsin oğlum! Sen bu dünyada olan bitenler konusunda yargılamada bulunabilecek olgunlukta değilsin. Bazı insanlar emretmek için, bazıları da boyun eğmek için doğmuşlardır! Ve her ikiniz şunu unutmayın ki, şu anda biz yabancı topraklardayız ve Allah korusun eğer bize birşey olursa, Alou'un oğlu Shardyn dışında sığınabilecek hiç kimsemiz yok." Babam dikişi bıraktı, kandili üfledi ve: "Yarın Cuma; camiye gitmeyi sakın unutmayın!" dedi.

Gün içinde çalışmanın getirdiği yorgunluktan dolayı erkenden yattık, ama ben uyuyamadım. Gözlerim açık, uzandım ve kardeşimin anlattıklarıyla, babamın bunlara tepkisini düşündüm.

Bize küçük bir parsel verilmesine ve üzerine evlerimizi inşa etmemize rağmen hala durumumuz yeterince iyi değildi. Darlık çekiyorduk ve yeterince yiyeceğimiz yoktu. Ubıh topraklarında kendisi için çalıştığımız tek bir efendimiz vardı ve

ona içtenlikle borcumuzu öderdik; fakat burada iki efendi için çalışmak zorundayız. Biri Alou'nun oğlu Shardyn, diğeri ise arazi sahibi Selim Paşa'ydı. Mahsulümüzün üçte birini bize bırakmışlardı. Ubıhya'dakinin yanında bu tarla hiçbir şeydi. Bu ancak bir boğanın postunun kaplayabileceği minicik bir araziydi. Bütün aile, hasattan elde ettiğimiz bu üçte birlik mahsulle beslenmeye çalışıyorduk. Aynı zamanda vergi ödemek zorundaydık. O gece geç saatte uykuya dalabildim ve kötü rüyalar gördüm.

Ertesi gün öğleden sonra annem öğle yemeği için masayı hazırlarken Alou'nun oğlu Shardyn, bir Arap atının üzerinde deli gibi bahçeye girdi. Çok hızlı sürdüğü için at ter içindeydi. At, menekşe rengi kısık gözleriyle bakarak, terden ıslanan ince bacaklarının üzerinde sabırsızca hareket ediyordu. Attan inmeden, hatta merhaba dahi demeden bağırdı:

"Hey, Hamirza, beni hor görmeni hak edecek ne yaptım?"

"Ne oldu sevgili kardeşim, yanlış olan nedir?" diye sordu babam büyük bir korkuyla.

"Bilmiyor musun, senin şu küstah genç oğlun," dedi Alou'nun oğlu Shardyn, Mata'ya doğru işaret ederek, "isyana karar vermiş. Onun önderliğinde bugün malikaneme hiç kimse gelmedi. Sen nasıl bir terbiye verdin buna Hamirza!" dedi ve kamçısını kaldırarak atını korkudan rengi atan Mata'ya sürdü.

"Sakın böyle birşeye kalkışma." diye yolunu keserek, atının yularını tuttum.

Alou'nun oğlu Shardyn bir hışımla kırbacıyla başıma vurmak istedi ama yüzümdeki ifade onu durdurdu: Kamçı gevşek bir halde elinde kaldı. Her ikimiz de derin bir nefes aldık. İlk konuşan ben oldum.

"Dinle Alou'nun oğlu Shardyn," diyerek gözdağı verdim, ilk nefes alışımda, "bize ne kadar yakın akraba olduğun umurumda değil ama kırbacını bize kaldırmakla doğru yapmıyorsun! Dikkatli ol!" Ve atını alarak bahçe kapısına gitmesine izin verdim: "Güle güle, Alou'nun oğlu Shardyn."

"Bunu asla unutmayacağım!" diye boğuk bir sesle atını mahmuzlayarak dört nala gitti.

"Ne yaptın!" diye homurdandı babam. Dudakları titreyerek. "Hangi cüretle büyükannen tarafından dadılığı yapılan bir kişiyi kovarsın?"

*

Bir akşam demirciye bilemesi için verdiğim çapayı almak için gittim. Aslında demircinin oğlu, arkadaşım Dursun'la da konuşmak istiyordum. Demirci evimizden fazla uzakta, bir milden daha ötede değildi. Yağmur yağıyordu ve birçok insan normal saatinden daha erken işlerini bitirmişlerdi. Demircinin önündeki saçakların altında birkaç köylü vardı. Dedikodu yapıyor, gelecek hakkında tahminlerde bulunuyorlardı. İnsanların haberleri bu kadar hızlı öğrenmeleri inanılmaz birşey. Nasıl bilmiyorum ama bütün köy, Alou'nun oğlu Shardayn ile aramızda geçen diyalogdan haberdardı ve birçoğu bizden taraftı.

"Tebrikler Zaurkan!" dedi Ömer. "O akrabana hak ettiği dersi verdin, öyle değil mi?"

"O bunu hak etti!" diye homurdandı yaşlı Raşit, çapasını sabit tutarak. Shardyn ile aramızda geçenler hususunda ellerine daha fazla malzeme vermek istemediğim için, hemen konuya girdim.

"Dursun buralarda mı?"

Demirci ustası David*, Gürcü'ydü. Uzun bir süre önce ataları Müslüman olmaları için zorlanmışlar ve Gürcistan'ın güney bölgeleri Türkler tarafından işgal edilince, buraya taşınmışlardı. David Anadolu'da doğmuştu. Eşi, ona Dursun adında bir oğlan çocuğu verdikten sonra genç yaşta ölmüştü. Çocuk, babasının işini öğrenerek büyümüştü ve sonunda onun yardımcısı olmuştu. Çalışkan ve nazik insanlardı. Ubıhlar Osmanköy'e geldiğinde birçoğumuza yardım ettiler. Bize bedava çapa ve baltalar yaptılar, ekmeklerini bizimle paylaştılar ve hasta ço-

* Bu ismin Davud olarak bilinmesi büyük olasılık (y.n.)

cuklara süt verdiler. Nasıl oldu bilmiyorum, ama demirci aileyle benim ailem özellikle birbirlerine daha yakınlardı. Bize her konuda yardım ettiler ve vergilerimizi ödeyecek paramız olmayınca, David hiç duraksamadan bize borç verdi. Oğlu Dursun ve ben yakın arkadaş olduk; birbirimizi her gün görüyorduk. Dursun'un babası bizim arkadaşlığımızı onaylıyordu.

"İkiniz" dedi bir keresinde, "Çerkez paltoları giyen kavimlerin çocuklarısınız, öyleyse iki uçlu bir hançer gibi tek bir vücut olmalısınız."

Dursun, cesur bir genç adamdı. Onun gibiler ateşte bile yanmazlar. Genç yaşına rağmen, Anadolu'da hemen hemen her yere gitmişti. "Gezmediğim hiçbir yer kalmadı" derdi. Sırlarımızı paylaştığımız bir anda, ona Feldysh'den bahsettim. Bana anlayış gösterdi, beni yatıştırmaya ve endişelerimi gidermeye çalıştı.

"Onu Rodos'a götürdüklerini mi söylüyorsun? Buraya fazla uzak değil." dedi, denize doğru elini uzatarak. "Ümidini yitirme: Birşey düşünürüz." Dost dilinde demek istediği şuydu "Bugünden itibaren bu konuda senin sadık ortağın olacağımdan şüphen olmasın."

Karanlık bastırmak üzereydi. Yağmur durmuştu. Demirci dükkanının önünde toplanan köylüler sohbet etmekten sıkılmışlardı ve Zhantemir sırılsıklam bir şekilde geldiğinde, eve gitmek üzereydiler. Zhantemir şehirden dönüyordu.

"Ne haber?" diye sordu Ömer.

"Haberler iyi değil! Padişah, Balkan Savaşı'nda zor durumda. Çok yakında, köyün büyükleri evlere girip silah taşıyabilen tüm erkekleri alırlar."

Adamlar endişeli bir sessizliğe büründüler. Saçaklardan düşen yağmur damlalarının sesi bile duyulabiliyordu.

"Eğer çocuklarımızı alırlarsa işimiz biter!" dedi Sat düşünceli bir şekilde.

"Başımıza zaten yeterince çok şey gelmedi mi?"

"Hükümdarlar toprak için savaşıyorlar, başkalarının oğulları ise bunu hayatlarıyla ödemek zorunda kalıyor."

Komşularımızın sesinde panik vardı.

Haberleri duyunca donup kalmıştım. Sanki beynimden vurulmuştum. İlk aklıma gelen Feldysh idi. Eğer beni orduya alırlarsa, Feldysh'i bir daha asla göremem diye çok korkuyordum. Dostların iyi günde değil, kara günlerde değerli olduğu söylenir. Bunu Dursun ile konuşmayı istiyordum; O, bir çıkış yolu bulurdu. Ama Dursun o gece gelmedi.

Dışarıda dolunay vardı. Yeşilimsi yıldızlar uçsuz bucaksız gökte parlıyorlardı. Hafif bir esinti yaprakları hışırdattı. İtiraf etmeye utanıyorum, ama içinde bulunduğum durum ve yatışmayan aşkım nedeniyle rüzgarla konuşmaya başladım. "Rüzgar bana bir iyilik yap ve denizden Rodos'a uç. Orada benim sevdiğimi bul, ama sakın yatak odasının pencerelerinin kepenklerini çarpıp onu uyandırma. Eğer terlediyse onu serinlet ve eğer Feldysh'in yanağında gözyaşı varsa onu sil. Bana bir iyilik yap rüzgar, Rodos Adası'na uç! Ve sevgilim, seher vaktinde uyanıp ipeksi kumral saçlarını örmeye başladığı zaman ona şunu fısılda: "Ümidini yitirme. Zaurkan yolda. Dağlar önünde açılacak; deniz önünde açılacak. Onu bekle."

Parlak ayın altında ne yapacağımı bilmeden yitik bir ruh gibi dolaştım. Birkaç defa bahçemizin girişine yaklaştım, fakat içeri girmedim. Belki uykum gelseydi yatmaya giderdim, ama o gece uykum kaçmıştı.

Kısa bir süre sonra, babam bize haber vermeden Alou'nun oğlu Shardyn'i görmeye gitti. Onu affetmesi için yalvararak üvey kardeşinin ayaklarına kapandı.

"Beyinsiz oğullarımı affetmen için sana yalvarıyorum. Çünkü seni utandırdılar ve ben de onları cezalandırdım. Lütfen onlara kızma; akılları beş karış havada."

"Hamirza, onlar benim müsamahamı hak etmiyorlar, ama sana olan saygımdan onların yaptıklarını unutmaya çalışacağım." diye cevap verdi Alou'nun oğlu Shardyn.

"Benim oğullarım gerçek birer Ubıhtır. Bir çiftçi için tarlası neyse, onlar için de savaş alanı odur. Zaurkan zaten hareketleriyle bunu kanıtladı. Mata'nın ise bir korkak olmadığını

sen zaten biliyorsun. Yakında genç Ubıhları orduya alacaklarına dair bir söylenti var. "

"İşte tam senin delikanlılara göre."

"Evet, haklısın ama ben gücümü yitiriyorum ve karım da sık sık hastalanıyor. Eğer bu yabancı yurtta oğullarımızı alırlarsa, besinsiz kalan yaşlı atlar gibi yok olur gideriz. İkimizi de büyüten annem adına sana yalvarıyorum, lütfen en azından bir oğlumun benimle kalması için bana yardım et!"

"Ben neyim, bir büyücü mü? Ne zannediyorsun, Hamirza, herhangi bir kişiyi askerlikten kurtarmak kolay mı?"

"Evet tabi, ne kadar zor olduğunu biliyorum. Ama sen..."

"Ayrıca, süt yeğenlerim böyle bir iyiliği hak etmiyorlar."

"Ama ateşin yağla söndürülemeyeceği gibi, bir hakaret kızgınlıkla giderilemez."

"Tamam, bana vaaz verme! Akrabalık bağlarının gözardı edilemeyeceğini biliyorum. Senin oğullarını, savaşa gitmekten alıkoymana yardım edeceğim."

Babamın beklentilerinin aksine, Alou'nun oğlu Shardyn candan ve konukseverdi. Ona yemek ikram etti, onunla tavla oynadı ve hatta ona bir Kafkas astragan şapka bile verdi. Babamı geçirirken ona şöyle söyledi:

"Oğulların benim malikânemde ya da tarlamda çalışmaktan muaf edildi; senin çiftliğinde çalışabilirler ve sen kardeşim, hizmetlilerimin çalışmalarına bakman için, beni daha sık ziyaret etmelisin. Yakın birisine, sadık bir göze ihtiyacım var. Oh, neredeyse unutuyordum, prenses senin kızlarını haftada iki kez, sırayla saraya çağırıyor. Kızların odasını temizlemesini ve çamaşırları yıkamasını istiyor."

Babam, böyle bir onuru nasıl reddedebilirdi? Eve, bütün ailesine muazzam bir iltimas yapıldığı düşüncesiyle, gençleşmiş biri olarak döndü. Zavallı adam, Alou'nun oğlu Shardyn'in hainliğini saklamak amacıyla yardımseverlikte bulunduğunu nereden bilebilirdi ki!

O zamandan sonra kız kardeşlerim Kuna ve Juna haftada iki kez, şafaktan hava kararana dek sırayla prensese gittiler. Babam zamanının büyük bir kısmını efendinin malikanesinde soylu adamların her dediğini yaparak geçiriyordu.

Kuna ve Juna hoş kızlardı, saygılı ve içtenlerdi. Kuna'nın açık renk teni ve uzun altın sarısı saçları vardı. İri gri gözleri düşünceli ve üzgündü. Nadiren gülerdi, sessiz ve utangaçtı. Oldukça hassas bir kızdı ve gururuna dokunan en ufak birşeyde ağlayabilirdi. Yürüdüğü zaman bir kuğu gibi minik adımlar atardı.

Öte yandan Juna'nın koyu bir teni ve bir kuzgun kadar siyah dalgalı saçları vardı. Saçları o kadar gürdü ki, en yoğun yağmur dahi, saçından yalnızca kayıp giderdi. Gözleri leylak rengi böğürtlenleri andırıyordu. İyi tabiatlı, şen şakrak bir kızdı; gülmekten ve dans etmekten hoşlanırdı. Sır tutamazdı ve eğer biri onu rahatsız ederse hoşnutsuzluğunu saklayamaz, bunu dile getirirdi. İkisi de narin ve uzun boyluydu, fakat birbirlerinden o kadar farklılardı ki, bilmeyen bir kişi, onların kız kardeş olduklarını anlamazdı. Bütün ailemizin neşesi iki kız kardeşime odaklanmıştı.

Bir gün Juna, malikâneden her zamanki vaktinde gelmedi. Bazen geç saatlere kadar alıkonulduğu olurdu, ama uyku vaktinde her zaman eve dönerdi. Uzunca bir süre bekledik, fakat o gelmedi. Bütün gece hiç göz kırpmadık. Bildiğin gibi, varlıklı kimselerin evlerindeki kurallar her zaman katı olmuyor ve siz Abhazların söylediği gibi; bir kız bir şarap bardağı gibidir: Bir kere elinden bıraktın mı, bir daha asla göremezsin. Kız kardeşimin ardından gitmeye karar verdiğim esnada, bahçe kapımızın önünde üç at tarafından sürülen çıngıraklı kırmızı bir at arabası geldi.

"Bahçe kapımızdaki bu insanlar da kim? Belki de yol soracaklar." dedi annem şaşkınlıkla.

Fakat sonra, at arabasından Juna indiğinde duyduğumuz şaşkınlığı düşünebiliyorsundur.

"Bir tanem, ne oldu?" diye bağırdı annem Juna'ya doğru koşarken.

"Özel birşey yok. Alou'nun oğlu Shardyn'in önemli konukları vardı ve bütün gece boyunca ziyafete kaldılar. Prenses beni tuttu ve konuklara hizmet ettirdi. Çok yorulmuştum, bundan ötürü prenses beni konukların arabasıyla gönderdi."

Juna'nın üzgün ve sessiz olduğunu fark ettik. "Belki sadece yorgunluktan tükenmiştir." diye düşündük kendi kendimize.

Ertesi gün öğle vakti yemek için toplandığımızda Alou'nun oğlu Shardyn, Arap atıyla bahçemize geldi ve yavaşça atından indi. Onunla münakaşa ettiğimiz günden beri soylu akrabamız bizim eşiğimizden ilk defa içeri adım atıyordu. Sanki hiçbir şey olmamış gibi, o hakareti hatırladığına dair bir harekette bulunmadı. Alou'nun oğlu Shardyn, yüzünden dostane bir gülümsemeyle hepimizi öptü ve hafifçe omzuma vurarak:

"Aferin! Aferin!" dedi.

Kendi kendime, tuhaf, diye düşündüm. Böylesine alışılmamış sıcak bir davranışı hak etmek için ne yapmıştık? Ve önemli konuğumuz bahçeye gelir gelmez, Juna'nın eve gizlendiğini fark etmiştim. Hayır, birşeylerin yolunda gitmemesinden endişeleniyordum.

"Allah'a şükür, Hamirza, Allah'a şükür!" dedi Shardyn, abartılı bir neşeyle ve annemin ona getirdiği deri minderin üzerine oturdu.

"Neler oluyor söyler misin?"

"Kızın Juna, o kadar şanslı ki, hayatının geri kalan kısmında sadece kendisi altınlar içinde yaşamayacak, fakat siz ailesi ve biz akrabaları hatta belki tüm Ubıhlar da bu şansa sahip olacak."

"Ziyaretçilerden iyi haberler bekliyoruz..."

"Öyleyse dinleyin. Saygıdeğer Vali Selim Paşa – ki kendisi bize bu toprağı size vermiştir – üç gün önce beni ziyaret etti. Eğer o olmasaydı, hepimize ne olacağını düşünmek bile istemiyorum. Onu bir sultan gibi ağırladım. Vali Selim Paşa, Juna'yı gördüğünde kendinden geçti. Onun karısı olmasını istiyor."

Annemin yüzünün sarardığını fark ettim, fakat Alou'nun oğlu Shardyn, sanki söyledikleri ailemiz için büyük bir nimetmişçesine devam etti.

"Düşünebiliyor musun, Sultan'ın en yakın arkadaşı ve görülmemiş bir servete sahip bir adam, senin Juna'na, çılgınca aşık olmuş. Sana kızıyla evlenmek istediğini iletmem için dizlerinin üstüne çökerek bana yalvardı. Sarayındaki tüm kadınların onun kölesi olacağını söylüyor. Eğer hayatını aydınlatırsa, tüm hazinelerinin anahtarlarına sahip olabilir. Ve tabi sizi de unutmuyor! Oh, o kadar şanslısınız ki! İzmit'e gidebileceğinizi ya da isterseniz burada kalabileceğinizi söylüyor. Her iki durumda da size bakacak; bunun, şu andan itibaren görevi olduğunu belirtiyor!"

Bir tek Alou'nun oğlu Shardyn bu haberlere sevinmişti.

"Neden birşey söylemiyorsun Hamirza, yoksa bu beklenmedik kısmet yüzünden dilini mi kaybettin?"

Babama baktım. Yüzü endişeliydi, dudakları beyazlamıştı.

Sesini yükseltmeden üzüntülü, fakat kararlı bir şekilde;

"Hayır, arkadaşım bunu kabul edemem! Nasıl kendi yeğenini yaşlı Türk'ün haremine satmayı düşünebildiğini anlamıyorum. Ben kızımı bir harem için büyütmedim. Kızımın geleceğini karartmanı istemiyorum. Sarayı da, hazinesi de kendisinin olsun.

"Cebinde para olması kötü birşey değildir. Eğer paran yoksa, kimse seni dinlemez."

"Saygıdeğer Selim Paşa'ya minnettar olduğumu ilet. Sarayı ve hazineleri kendine kalsın; karıları da, fakat kızım mütevazi evinde kalacak."

Alou'nun oğlu Shardyn, sinirli bir şekilde bıyığını çekiştirdi. Başka zaman olsa öfkeye kapılırdı, fakat bu kez kendini kontrol ediyordu.

"Nasıl istersen Hamirza! Bunun hoşuna gideceğini sanmıştım, oysa şimdi görüyorum ki, senin canını sıkmışım, özür dilerim. Bunu bana karşı kullanma; elçi getirdiği haberlerden

sorumlu değildir. Yine de aşık olan bir kız nişanlısını seçtiğinde, onu zindana kilitlesen de engelleyemezsin. Eğer böyle birşey olursa buna karışmam."

Bunu söyleyen Shardyn, atına binip gitti.

Ertesi gün biz erkekler evde yokken, o kırmızı at arabası – lanet olsun ona! – yine kapımızda durdu. İki adam ağır bir sandık ve lüks bir kutu indirdi. Eşyaları annemin önüne koydular, sonra da eğilip;

"Bunlar sizin için! Selim Paşa'dan geliyorlar!" dediler.

Annem hediyeleri reddetti ve bunların geri gitmesini istedi, fakat adamlar yeniden eğildiler ve kırmızı at arabasına binip – üç kere lanet olsun ona! – gözden kayboldular. Küçük Tacir koşarak çalıştığımız tarlaya geldi.

"Büyükanne, hemen eve gelmenizi istiyor." diye bağırdı.

Birşeylerin ters gittiğini sezmiştik. Eve koştuğumuzda, annem sandık ve kutunun üstünde oturmuş gözyaşlarını siliyordu. Sandığı açtık ve içinden çıkan pahalı kıyafetleri, nakış işli kadife ve ipekleri görünce şaşkına döndük.

Sandığın en dibinde, Juna için beyaz koyun yününden yapılma kürk bir palto bulunuyordu. Lüks kutunun içine baktık, aman Allah'ım! Mücevherlerle doluydu. Saf altından yapılma kolye ve bilezikler, inci küpeler ve harika turkuvaz taşından boncuklar vardı. Juna bunları görünce dondu ve "Verin bana onları! Onlar benim!" diye bağırdı. Kutuyu kaptı ve odasına çıktı. Onun bu davranışı bizi çok şaşırtmıştı. Bundan kısa bir süre sonra komşumuz Uazamat, bize bir ziyarette bulundu. Neden geldiğini söylediğinde kulaklarımıza inanamadık:

"Her Ubıh kızı gibi Juna da utangaç. Selim Paşa'yla evlenmeye karar verdiğini anne ve babasına söyleyecek cesareti yok. Onun adına sizinle konuşmamı ve kimsenin onu evliliğe zorlamadığını size söylememi istedi. Bunu kendisi istiyor. Yarın nişanlanacak."

Dizlerim çözüldü.

"Elindeki parmaklardan daha çok eşe sahip olan, bu şehvet düşkünü yaşlı adamda ne buluyor?" diye sordum sert bir şekilde.

"Aşkın gözü kördür" diye cevapladı Uazamat, beni teselli etmeye çalışarak.

"Yaşlı karıma aşık olduğumda, arkadaşlarım bana gözlerinde bir sorun mu var dercesine güldüler. O bakmaya değer biri değil! Oysa bir an için onlara gözlerimi ödünç verseydim, gülmeyi keserler ve rakibim olurlardı! Sen o adamı başka bir şekilde görüyorsun, o ise başka bir şekilde görüyor. Selim Paşa yaşlı olabilir, fakat gücü hala yerinde ve fazla para da göz çıkarmaz. Ve bildiğin gibi para ağaçta yetişmiyor. Juna'yı sert bir şekilde yargılama; belki de onunla evlenmeye karar verirken yalnızca kendini düşünmüyordur..."

Komşumuz kalkma zamanı olduğunu anlamıştı. Bizimle vedalaştıktan sonra çıktı.

Sessiz, yılgın bir şekilde oturmuş, birbirimize bakmamaya çalışıyorduk. Annem kafasını sallayarak burnunu çekiyor ve siyah eşarbının kenarıyla gözyaşlarını siliyordu.

"Zorla güzellik olmaz. Onunla evlenmek istiyor; fikrini değiştirmek için artık çok geç." dedi babam ayağa kalkarak. Tırpanını aldı ve tarlaya gitti.

"Belki de, o malikânede zenginliğin ışıltısına, zevklere, güzel sözlere kandı." diye tahminde bulundum. Bu sebeple kız kardeşimle yüz yüze konuşmaya karar vererek odasına çıktım. Kapıyı açınca ne gördüm dersin: Kendisine verilen kıyafetlerden birini giymiş olan Juna, aynada kendine bakıyor ve parıltılı küpeleri deniyordu. Parmaklarında altın yüzükler parıldıyordu. Yaptığı işe o kadar dalmıştı ki, kapı açıldığında arkasını dönüp bakmadı bile. Şok olmuş bir şekilde, kız kardeşime hiçbir şey söylemeden kapıyı çekip çıktım.

Alou'nun oğlu Shardyn haklıydı.

Ertesi gün güneş batarken evimizin önünde atlılar eşliğindeki çeşitli türlerde ve boylardaki at arabaları belirdi. Komşu-

muz Uazamat evimize geldi. Juna zaten onu bekliyordu. Hazırlanmış bir şekilde ve gülümseyerek onunla dışarı yürüdü, kırmızı arabanın içine oturdu ve bir toz bulutu ardında kayboldu.

Derin bir üzüntüye kapılarak başlarımızı eğdik. Sanki ölmüş Ayşe'nin gölgesi evimizin eşiğinden içeri giriyordu. Hepimizi tarif edilmez bir keder bürümüştü.

Kısa bir süre sonra akrabalar, dostlar ve komşular bizi kutlamak için ziyaretimize gelmeye başladılar. Onların neşeli tebrikleri, bana cenazedeki kahkahaları anımsatıyordu:

"Sizin için çok sevindik! Hem de çok!"

"Juna çok şanslı. Kendisi için en iyi olanı yaptı! En iyisini!"

"Harika bir hayatı olacak: Selim Paşa, zengin bir adam ve iyi bir mevkiye sahip."

"Gerçekten çok şanslı bir kız!"

Allah'ım! Nasıl böyle konuşabiliyorlardı? Kız kardeşim, yaşlı bir hovardanın cariyesi olmuştu ve onlar da bizi kutluyorlardı! Hatta birçoğu bu durumu kıskanıyordu! O anda, aklıma eski bir Abhaz şarkısındaki dizeler geldi:

Yaşlı bir kara çaylağın gagasında
Bir çiçeği yalnızca yıkım bekler...

Aynı zamanlarda, Sakhatkeri, beklenmedik bir şekilde Osmanköy'e geldi. Uzun zamandan beri onun yabancı diyarda iz bırakmadan kaybolduğunu ve öldüğünü düşünüyorduk. Fakat birdenbire ailesiyle birlikte ortaya çıkmıştı. Üstelik paçavralar içinde yurtsuz bir derviş gibi değildi, zengin bir hacı* görünümündeydi ve kar beyazı bir cüppe giymişti.

"Mekke'ye hac ziyaretinde bulundum sevgili halkım ve Kabe'nin siyah taşının önünde diz çökerek kurtuluşumuz için dua ettim.

---

* Mekke'ye hac ziyaretinde bulunan kişi.

"Gördüğünüz gibi Allah bu duaya icabet etti ve huzurlu bir yaşam sürmemiz için bizi bu cennet gibi yere gönderdi, çok şükürler olsun! Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed de onun elçisidir!"

Kısa bir süre sonra Osmanköy'de yeni bir cami açıldı ve Sakhatkeri de cumanın imamı oldu. Sultanın hazinesinden para almasına rağmen, keyfi olarak her aileden "cami için" vergi alıyordu. Kibirli, kendini beğenmiş ve herkese hükmeden birisi olmuştu. İnsanlar bırak ona karşı dürüst olmayı, onunla konuşmaktan korkar olmuştu. Ve dini görevine rağmen, herkese kuşkuyla bakıyordu.

Sakhatkeri'nin dönüşü çatışma benzeri olayları doğurdu. Yeni imam ile papaz Soulakh arasında ölümüne bir savaş başladı. Her biri diğeri üzerinde üstünlük sağlamaya çalışıyordu. Bu öyle bir noktaya geldi ki Sharakh, kendilerine gizlice silah aldılar ve sadece tek bir istekleri vardı, birbirlerinin şakağına namluyu dayamak. Sen de bilirsin, din adamlarının silah taşıması yakışık almaz. Ama ikisi de buna aldırmadı. Aralarındaki anlaşmazlık gittikçe daha da büyüdü ve artık bu kimse için bir sır değildi, buna Osmanköy'deki tüm Ubıhlar da dahildi.

Her şey görecelidir. Samsun'dan Osmanköy'e doğru yola çıktığımızda, sonunda rahata ereceğimizi düşünmüştük. Kendimizi düşünürken, Bytkha'yı da unutmamıştık. Kutsal mekanımız olarak, üzerinde yemyeşil bir gürgen ağacının bulunduğu yeşil bir tepeyi seçtik. Bir keçi kurban ettik ve dua ayini yaptık. ikonumuz bize yitirdiğimiz vatanımızı hatırlatıyor, kendimizi bir kabile gibi birleşmiş hissetmemizi sağlıyor ve dünyevi kaygılardan kurtarıyordu. Bytkha'ya dua ederken Ubıhların diyarını gözümüzde canlandırabiliyorduk.

Sakhatkeri geri döndüğünde, Allah'ın diyarında Allah'tan başka bir tanrıya tapmanın büyük günah olduğunu söyledi. Papaz Soulakh'tan camiye gelmesini istedi ve nezaketi bir kenara bırakarak:

"Doğru söylüyorsun fakat..."

"Bu konuda fakat olmaz." diye kesti imam. "Bytkha dediğimiz şu şahine benzeyen heykeli gömün ve ona barınak olarak seçtiğiniz tepedeki ağacı da kesin!"

Papaz sinirlendi:

"Söylediklerini kulakların duyuyor mu, Sakhatkeri! Nasıl olur da, atalarımızın bize canımızdan daha iyi korumamızı vasiyet ettiği ikonumuzu gömerim? Dikkatli ol: Onun gazabından sakın!

"Beni korkutmaya çalışma!"

"Bana ikonu gömmemi söylüyorsun!" diye haykırdı Soulakh heyecan içinde, "Bytkha'yı yerin altına gömerek yok etmektense Ubıhların kalbini almak daha kolay olur."

"Mantıklı konuşmuyorsun, yaşlı adam" diye ısrar etti imam. "Atalarımızın kemikleri denizin öteki tarafında, başka diyarda. Yaşadığımız ülke, tüm müslümanların uyması gereken yasalarla yönetiliyor ve sen de bu kuralı bozamazsın!"

"Eğer diğer Ubıhlar bunu duyarsa, senin yerinde olmayı istemem!

"Ve eğer Allah'ın vekili büyük sultan; Ubıhların bir şahin heykelini camiye tercih ettiklerini duyarsa bunun sonu bir felaket olur, Soulakh!"

O günden beri birbirleriyle savaş içindelerdi.

İmam Sakhatkeri, Ubıhların tek dini lideri olmak için her şeyi göze almıştı. Birçok kereler İzmit'e giderek Selim Paşa'yla görüşüp, kabilesindekileri şikayet etmişti. Sakhatkeri çok sayıda saygın Ubıhı kara listeye almıştı. Listenin en başında, elbette papazımız bulunuyordu. "Tüm sürüyü kurtarmak için hastalıklı koyundan kurtulmak gerekiyor." demişti, Selim Paşa'ya kara listeyi uzatırken.

İnsanlar Alou'nun oğlu Shardyn'e, Sakhatkeri'nin kendilerinden yasadışı olarak cami için vergi aldığını söylediklerinde, bu bir kulağından girdi diğer kulağından çıktı. İkinci kez yazılı bir şikayette bulunduklarında ise, bunu bir kenara itip onlara; Allah'ın kullarının vicdanlarının onlara söylediği şekilde davranmakta özgür olduklarını söyledi. O imamın yargıcı değildi.

Fakat Soulakh da boş durmuyordu. İmamın, Bytkha'nın gömülmesini ve kutsal mekandaki ağacın kesilmesini istediğini herkese duyurdu. Papaz etrafındakileri körüklüyordu. Ubıhların ruhlarında direniş alevleri yeniden yanmaya başlamıştı.

"Onlar yüzünden vatanımızı kaybettik, binlerce insan salgında öldü ve şimdi de kutsal koruyucu Bytkha'mızı gömmek istiyorlar! Buna izin vermeyeceğiz!"

"Eğer dokunma cesaretini gösterirlerse, camiyi yakarız!"

Bu tür konuşmalar gururlu ve ateşli, tedbiri önemsemeyen Ubıh gençleri arasında geçiyordu. Aceleci davrananlar sonuçlarla ilgilenmiyordu. "Camiyi yakmak zor bir iş değil, fakat ondan sonra ne olacak?" diye uyarıyordu, sonuçları akılcı bir şekilde analiz edebilenler.

Benim için, Sakhatkeri'nin kendisini Türkler'e sattığı gün gibi açıktı. Beni kızdıran şey, onun bir Ubıh olarak, diğer Ubıhların onurunu dikkate almamasıydı. Neden onları, Müslüman bir ülkede birçok kişinin ölümüne yol açacak umutsuz bir hareket yapmaları için kışkırtıyordu? Böylece imamı görmeye ve bu konuyu onunla halletmeye karar verdim.

Bir gün, duanın sonuna doğru caminin kapısına gittim. Son kişi de çıkana dek bekledim ve içeride yalnızca Sakhatkeri'nin olduğundan emin olduktan sonra sessizce camiye girdim. İki yanan mum arasında durmuş parasını sayıyordu ve benim yaklaştığımı duymamıştı. Fakat sonra yumuşak halı üzerindeki ayak seslerimi fark etti. İmam parayı cebine soktu ve Kuran'a doğru eğildi. Yanına gittim ve gözlerimiz karşılaştı.

"Geç kaldın, dua bitti." dedi sahte bir sitemle. Mumun titrek ışığında, gözlerindeki endişeyi görebiliyordum. "Neden hançerini taşıyorsun, yoksa Allah'ın evine silahla girmemen gerektiğini bilmiyor musun?" dedi Sakhatkeri ciddi bir ses tonuyla, fakat gözleri hala korkuyla parıldıyordu.

"Ben her zaman silahlı dolaşırım. Nerede gerekeceği hiç belli olmaz!" Bu sözlerin ardından ona doğru ilerledim.

Dudakları titredi.

"Ne istiyorsun?"

"Sana ne istediğimi göstereyim!" Hançerimi kılıfından çıkarıp imamın göğsüne doğru tuttum.

"Çıldırdın mı, seni zorba! Hey kimse yok mu! İmdat!" diye haykırdı ve yüzü bembeyaz oldu.

"Kes bağırmayı. Burada yalnızca ikimiz varız, seni kimse duyamaz." dedim hançerimi daha da iterek.

Geriye doğru çekilen Sakhatkeri anlaşılmaz birşeyler haykırdı.

"Sana kes şu bağırmayı dedim! Sen ne Allah'a, ne de şeytana inanmıyorsun, köpek! Kendi halkına ihanet ediyorsun, seni ikiyüzlü!"

Göğsünde hançerin acısını hisseden imam geriye kaçtı ve:

"Ne yaptığını bir düşün! Ne istiyorsun? Oh lütfen birisi yardım etsin!"

"Neden sana yardım etsinler ki? Bizi evlerimizi terk etmeye ikna ederek kötü yola sevk ettiğin için mi? Ne düşmanlığın, ne yoksulluğun, ne sıcağın, ne soğuğun, ne felaketin, ne açlığın olmadığı Müslümanların o cennet gibi yeri nerede? Sana soruyorum, nerede? Biz Samsun yakınındaki sahilde sinekler gibi ölürken, kendi canını kurtarmak için nerede saklanıyordun?" Hançerimin ucu göğsüne daha çok batıyordu.

"Neden babanın dostunu öldürüyorsun?" diye kekeledi molla, dişleri birbirine çarpıyordu.

Geriye çekildi ve ben de ileri doğru yürüdüm. Sonunda sırtı duvara dayandı ve hançerim kıyafetlerini delerek hafifçe göğsünün sol kısmına battı. Sakhatkeri'nin bacakları titremeye başladı.

"Beni iyi dinle," diye bağırdım. "Sonun geldi, seni yaşlı yalancı. Bana kara listeyi nerede sakladığını söyle!" Onu konuşturmak için hançeri biraz daha bastırdım.

Korku ve acıdan bembeyaz olmuş bir şekilde mırıldandı:

"Liste Selim Paşa'da! Bana bunu yapmamı emretmişti. Bu benim fikrim değildi... Benim suçum yok!... Yönetmek için

vatandaşların arasında ayrılık yaratmalısın. Bu Sultan'ın ülkesinin kanunudur! Bilmen gerekir ki, eğer beni öldürürsen yerime bir başkasını geçirirler."

Onun zorlama samimiyetini takdir ettim ve hançeri kılıfına geri koydum. Sakhatkeri'nin bacakları sonunda kesildi ve yere yığıldı. Ona Kuran'ı getirdim:

"İmam, sana söyleyeceklerimi dinle. Şöyle birşey söyleyeceksin: 'Kardeşlerim, aramızda bir yanlış anlaşma oldu, fakat ben de bir Ubıhım, siz de Ubıhsınız, bu sebeple sizden birşey talep etmediğimi bilmenizi istiyorum. İstediğiniz zaman Bytkha'ya dua edebilirsiniz!"

"Nasıl istersen, Zaurkan..." dedi.

"Kara listeyi Selim Paşa'ya vermiş olman ve onu geri alamamamız çok kötü."

"Evet, çok kötü" diye tekrarladı imam. "Onu geri alamayız!"

"Bana söz verdiğin her şeyi yapacağına Kuran üzerine yemin et."

"Sana yalvarıyorum, Zaurkan, bana Kuran üzerine yemin ettirme..." dedi yaşlı adam. Yanaklarından yaşlar süzülüyordu.

"Elveda Sakhatkeri! Sözünü nasıl tuttuğunu göreceğiz! Damarlarında hala Ubıh kanının aktığına inanmak istiyorum. Ve şunu unutma: Ben camiye hiç gelmedim ve burada hiçbirşey olmadı." Elimi hançerimin kılıfına koydum ve oradan ayrıldım.

Bundan kısa bir süre sonra Sakhatkeri sağlık sorunlarını bahane ederek imamlıktan ayrıldı ve İzmit'e yerleşti. Bir daha onu hiç görmedim ve onun hakkında hiçbir şey duymadım.

İzmit'ten gelen bir devlet memuru, üç gün boyunca komşu kasabaları ziyaret etti ve meydanda toplanmış insanlara Sultan'ın emrini okudu. Memur emrin içeriğini zaten ezbere biliyordu, fakat onun önemini vurgulamak için kağıdı açtı ve eski günlerdeki haberciler gibi bağırdı:

"Allah'ın yeryüzündeki vekili, büyük Sultan, dünyadaki Müslümanların kutsal haklarını korumak istiyor. Kafirlerin iha-

neti sebebiyle inananları kutsal savaşa çağırıyor! Sultanın silah kullanabilen tüm vatandaşları Allah karşısında kutsal görevlerini yerine getirmek zorundadır: Yani İslamı korumak için ayaklanmak ve onun düşmanlarını yok etmek!..." Memur sesinin düzelmesi için boğazını temizledi.

Buyrukta, listede ismi yer alan herkesin, ertesi sabah uygun kıyafetleri giymiş biçimde meydanda olmaları ve yanlarında erzak getirmeleri yazıyordu. Askere alınanların ailelerine yardım ve vergiden muafiyet için söz verildi. Askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddedenlerin asılacağı bildirildi.

Hepimiz şaşkına dönmüştük.

Ertesi sabah toprak çiyle değil, annelerin gözyaşlarıyla ıslandı. Birçok kişi o gün sevdikleri insanları son kez gördü, fakat ne benim adım ne de kardeşim Mata'nın adı listede yoktu.

Diğerleri, özellikle de Dursun askere giderken, evde kalıyor olmaktan hoşnut değildim, fakat aynı zamanda sevinçten çılgına dönmüştüm, uzun zamandır hiç bu kadar mutlu olmamıştım. Kafamda Dursun'un beni affetmesi için yalvardım: Affet beni dostum! Bu beklenmedik fırsatı değerlendirdiğim için beni yargılama. Eğer bu senin başına gelseydi, seni kınamazdım. Gözlerimin önüne, gri dalgalarla çevrelenmiş Rodos Adası geliyordu. Sevgili arkadaşım Dursun! O adaya benimle birlikte gitmeyi planlamıştı. Ama ne yazık ki ayrı düşmüştük. Dursun'un beni tanıştırdığı bir tekne sahibini görmeye gittim. Balıkçı, Rodos Adası'na giden yolu avucunun içi gibi biliyordu; onunla bir anlaşma yaptık.

O sene iyi bir tütün hasadı bekliyorduk. Eğer hiçbir kayba uğramadan bunun tümünü alırsak, vergileri ödedikten sonra elimizde hala para kalacaktı ve böylece ben de anlaştığımız fiyatı tekne sahibine ödeyebilecektim. Böylece uzun zamandır beklediğim gün için hazırlanmaya başladım. Sevgilimden ayrılalı beri dört yıl geçmişti. Tüm bu süre boyunca tek bir gizli arzum, tek bir rüyam olmuştu: Feldysh'i bir kere daha görmek. O olmadan hayatın benim için bir anlamı yoktu.

UBIH KADINLARININ ACI SONU

Juna evden ayrılalı üç ay olmuştu. Sanki ortadan yok olmuş gibiydi. Bazen Alou'nun oğlu Shardyn, Selim Paşa'dan aldığını söylediği mektuplarda bize ondan selam söylüyordu. Sonra bir gün postacı bize bir mektup getirdi. Şimdiye dek kimse bize birşey yazmamıştı, bu sebeple mektubun Juna'dan geldiğini tahmin ettik. Kendisi yazmayı bilmiyordu, dolayısıyla başka birisinin onun için yazdığını düşündük. Hiçbirimiz okuma bilmiyorduk ve zaten mektup Osmanlıca yazılmıştı. Mzauch Abukhba'dan yardım istedik. Juna iyi olduğunu, yeni hayatında mutlu olduğunu, fakat hepimizi özellikle de kız kardeşini çok özlediğini söylüyordu. "Kuna, İzmit'e gelirse harika olur. Bir hafta ya da daha uzun süre yanımda kalabilir, iyi zaman geçirir ve beni de çok sevindirmiş olur." Mektup bir yaz gecesi gibi kısaydı, fakat kalbimizi rahatlatmaya yetmişti.

Kısa bir süre sonra, içinde siyahlar giymiş iki kadını taşıyan lüks bir at arabası kapımıza geldi. Kadınların yüzleri peçeler ardında gizliydi. İçeri girdiler, eğildiler ve:

"Bu eve esenlik olsun!" Bize kendilerini tanıttılar: "Kızınız Juna'nın hizmetçileriyiz! Sahibemiz size sevgisini ve en iyi dileklerini gönderiyor. Allah'a çok şükür ki, rahatı yerinde ve parıldayan güzelliği tüm sarayı aydınlatıyor, yakınındaki herkese neşe veriyor. Onu üzen tek şey var: Sizden ayrı olması! Eğer bizim onun hiddetinin kurbanı olmamızı istemiyorsanız yalvarırız Kuna'nın, kız kardeşini ziyaret etmesine izin verin. Güzel sahibemiz bu kadar sevinci hak ediyor."

O anda faytoncu içeri büyük bir sandık getirdi.

"Bunlar hanımımızdan size hediyeler."

Juna'nın hizmetçilerinin beklenmedik ziyareti ve iyi olduğunu bildirmesi bizi çok mutlu etmişti. Kuna'ya gelince, sevgili

Kuna'mız, bizden kardeşini görmeye gitmek için izin istemeye başladı.

Annem ve babam istemeyerek de olsa, sonunda onun yalvarışlarına dayanamadılar ve Kuna, en iyi giysilerini giyerek kız kardeşimin saygılı hizmetçileriyle yola çıktı. Onun gidişinin, bir felaketin başlangıcı olabileceğini nereden bilebilirdik.

Günler, hatta haftalar geçti, fakat Kuna geri dönmedi. Endişelenmeye başlamıştık.

"Allah'ım, belki de onun başına korkunç birşey geldi, siz üç erkek ise burada hiçbir şey yapmadan oturuyorsunuz." dedi annem bizi harekete geçirmek için.

Babam meraka kapılarak Alou'nun oğlu Shardyn'i görmeye gitti, fakat suçlama dolu bir tenkitle karşılaştı: "Boşu boşuna endişeleniyorsun, sanki kızların denizde boğuluyor ya da vahşi ormanlarda kaybolmuşlar! Onlar her isteklerinin yerine getirildiği, beyaz mermer sarayda harika vakit geçiriyorlar. Siz ise burada panik içindesiniz. Kuna'nız beklenenden biraz daha uzun süre orada kalmışsa, ne olmuş yani! Birlikte o kadar eğleniyorlardır ki, dışarıda gündüz mü gece mi olmuş farkında değillerdir! Allah'a, bize Selim Paşa'yı gönderdiği için şükretseniz çok iyi olur. Yakın zaman önce karıma gönderdiği hediyelere bir baksana! Üzerine bastığın halı, onun cömert bir hediyesi. Ve altın tepsideki şu paha biçilmez vazo da. Eve git ve rahatla! Akrabamız Selim Paşa'yı yakında ziyaret edeceğim ve kızın Kuna'yı, ellerimle sağ salim geri getireceğim. Oğulların, Selim Paşa'nın yardımı sayesinde askere alınmaktan kurtulduklarını unutmamalılar. Haydi! Evine dön!"

Alou'nun oğlu Shardyn, Selim Paşa'yla olan yakın ilişkisini güçlendirmek için elinden geleni yapmıştı. Bu faydalı oldu, çünkü bazıları Ubıh liderinden korunma almak için onun tarafını tutuyorlar, ondan korkan diğerleri ise onun söylediklerini yerine getiriyorlardı. Böyle bir kişi hakkında şikayette bulunmak ya da ona itaatsizlik etmek sözkonusu olamazdı. Ancak Alou'nun oğlu Shardyn'in gizli hırsı, Selim Paşa'nın, daha da üstüne çıkmaktı. Hacı Kerantukh arka plana düştüğünden beri

Alou'nun oğlu Shardyn, Ubıhların baş sözcüsü olmuştu. Zengindi, fakat zenginliği Selim Paşa'nın hazineleriyle karşılaştırılınca hiçbir şey değildi. Ve ayrıca İzmit yöneticisinin elindeki güce sahip değildi. Bu sebeple siyasi göçmen, onun gücüne ulaşmak için dikkatli bir şekilde kendine bir yol arıyordu.

Anadolu'ya geldiğimiz ilk yıl Shardyn, Sultan'ın annesiyle tanıştı. Sana daha önce de onun bir Adig olduğunu söylemiştim Sharakh. Alou'nun oğlu Shardyn'e hakkını vermek gerekir: Bu kadına kendisini sevdirdi ve onun sayesinde Ubıhların Osmanköy'deki toprağını kurtardı. Alou'nun oğlu Shardyn'in iyi bir koku alma yeteneği vardı, tıpkı fiyatlardaki değişimin kokusunu çok önceden alabilen bir tacir gibi. Herkesin zaaflarını ve ilgilerini anında değerlendirebiliyordu. Sultanın sarayındaki gözdeler arasında hüküm süren kıskançlıktan, onların bencil çıkar savaşları ve entrikalarından faydalanıyordu. Alou'nun oğlu Shardyn, sırf bir adım daha ilerleyebilmek için gözünü bile kırpmaksızın, tüm Ubıh mültecilerini rehin verebilirdi. Selim Paşa, Kafkas arkadaşının hırslı olduğunu biliyordu, ama onun kendisinin önüne geçmek isteyeceğini tahmin etmiyordu. Alou'nun oğlu Shardyn, İstanbul'a gittikçe daha sık gitmeye başladı. Bazı zamanlar sultanın Adig annesini ziyarete gittiği Osmanlı'nın başkentinde, aylarca kalıyordu. Hala güzelliğini koruyan bu önemli kadını cezbetti. Alou'nun oğlu Shardyn, onu karısı ve kız kardeşi Shanda'yla tanıştırdı. İlk adım her zaman en zorudur.

Bunun ardından karısı ve kız kardeşi, sarayda gerçekleştirilen her olaya davet edildiler. Sultanın annesi Shanda'yı gördüğünde, Ubıh kızının özelliklerine hayran kalmış ve hatta Alou'nun oğlu Shardyn'i azarlayarak:

"Saygıdeğer Shardyn, neden kız kardeşinin muhteşem güzelliğini bizden sakladın?" demişti.

Eğer bir kadın, başka bir kadının güzelliğini yüksek sesle övüyorsa, bu işte bir iş var demektir.

Sultanın annesi Shanda'yı hoş karşıladı, ona karşı iyi davrandı, genç kıza parmağındaki yüzüklerden birini vererek ken-

disine "Kafkasya Elması" adını taktı. Kabul etmeliyim ki Shanda'nın özellikleri dikkate değerdi: Gereken zamanlarda alçakgönüllü, yumuşak başlı ve dindar olmayı biliyordu. Shardyn'in kız kardeşi, artık sarayı sık sık ziyaret eder olmuştu. Sultanın annesiyle yürüyüşlere çıkıyor, nakış işlerken saygıyla onu dinliyor ve Ubıh şarkıları söylüyordu.

Yeni Sultan Abdülaziz, tahta geçtiğinde, etrafındaki düşmanlarının – Jön Türkler – komplolarını bozdu ve savaş içinde bulunmalarına karşın, yaşamın en uç biçimde tadını çıkardı. Ülkenin yeni yöneticisi, babasının aksine, saray eşrafıyla sohbet etmeyi sevmiyordu, kitap okumak için fazla tembeldi ve danışmanları sözü uzatınca sıkılıyordu. Vezirin ülkenin tüm işleriyle ilgilenmesini bir sağlayabilse, tek yapacağı horoz dövüşlerini seyretmek, ata binmek, avlanmak ve kadınlarla gönül eğlendirmek olacaktı.

Anneannesinin yeni sırdaşı Shanda, sultan tarafından takdir ediliyordu ve kısa süre sonra, onun üçüncü eşi oldu. Olayların böyle dönmesi, Shardyn için adeta bir rüya gibiydi. Türk sultanının kayınbiraderi olarak artık Osmanköy gibi küçük bir yerde yaşamanın kendisine yakışmayacağını düşündü. Böylece tüm akrabaları ve güvenilir dostlarıyla birlikte İstanbul'a taşındı. Hala şansı varken, bunu iyi değerlendirmeliydi.

Abdülaziz yeni karısının erdemlerini keşfetmekten mutluydu. Herkes kocaların balayı süresince ne kadar yumuşak başlı, uysal ve cömert olduğunu bilir. Shanda'nın kocasını, abisini subay yaparak ona yüklü bir maaş bağlaması konusunda ikna etmesi pek zor olmadı. Başvezir, Sultan'ın Alou'nun oğlu Shardyn'i subay yaptığına dair emrini kendisine okudu. Süt amcamı takdir etmemek mümkün değildi: Zeki ve kurnazdı, ağzı iyi laf yapıyordu. Shardyn tek elini alnına, diğerini ise kalbine koyarak sultana minnettarlığını bildirdi ve ardından herkesin duyacağı bir sesle, derhal savaşa katılmak istediğini söyledi.

"Bu takdir edilecek ve örnek bir davranış." dedi Başvezir kararı destekleyerek.

Alou'nun oğlu Shardyn, kız kardeşinin cazibesine uzun süre güvenemeyeceğini anlamıştı, özellikle de Abdülaziz'in kadınlar konusunda pek de güvenilir olmadığı düşünülürse. Ancak kıskanç saray mensuplarına dillerini ısırtacak ve Shardyn'in başarılarının kız kardeşinin yatağında elde edildiği söylentilerini durduracak bir yol olmalıydı. Bu sebeple sultana hizmet ederken kanını dökmek, hatta ölmek yolundaki bu istekliliği, büyük oyunda iyi bir kozdu. Böylece Alou'nun oğlu Shardyn savaşa gitti.

Ancak şansına, Ruslar'ın Türk birliklerini büyük bir şehirden çıkardıkları bir savaşın hemen öncesinde Balkan sınırının ileri mevkilerine geldi. Kurmay subayları, bu kötü haberleri İstanbul'a, en az tepkiyi alarak nasıl ileteceklerine dair beyinlerini patlatıyorlardı. Elinde kılıçla düşmana saldırmak, sultana kötü haberleri iletmekten daha kolaydı. Sultana kötü haberleri getiren kimse, saraydan canlı çıkamazdı. Sonunda birisi bu kişinin Alou'nun oğlu Shardyn olmasını önerdi. Oh ne harika bir çözüm; sultanın kayınbiraderi! Bu sıkıcı görevden kurtulmaya çalıştı, fakat sonuç elde edemedi. Savaştaydılar ve reddetmek, kendi adamlarının mermisiyle öldürülmek anlamına gelirdi. Ne olacaksa olsun, diye karar verdi ve İstanbul'a gitti.

Başkente gelince Alou'nun oğlu Shardyn saraya gitmedi, ancak bir arkadaşının – bir kahvehane sahibi – evinde saklandı ve onun yoluyla kız kardeşiyle haberleşti. Beraberce Shanda'nın, Alou'nun oğlu Shardyn ortaya çıkmadan evvel Sultan'a yenilgiyi bildirecek bir şamar oğlanı bulabileceğine karar verdiler. Zavallı mesajcı saraydan canını zor kurtardı, onun arkasından saraya giren Alou'nun oğlu Shardyn ise yaraları saran biri gibi tesellide bulundu. Saray mensuplarının çoğu, Ubıhın başının kesileceğini ve vücudunun da sultanın kabul odasına atılacağını ummuşlardı. Fakat umutları boşa çıktı. Aksine Sultan, üniformalı kayınbiraderinin elini tutarak üzgün, ancak daha ümit dolu bir ifadeyle çıktı ve önünde eğilen asilzadelere:

"Alou'nun oğlu yiğit Shardyn'imiz, bu ağır savaştan yara almadan kurtulduğu için kendisini cesaret mertebesiyle ödüllendirdim!"

Bundan kısa bir süre önce sultanın maiyeti onu "sonradan görme", "serseri", "yabancı" olarak nitelendiriyordu. Şimdi ise insanlar onun arkasından konuşmaya korkuyordu, özellikle de polis bakanı, onu emir subayı yaptıktan sonra.

Bunların ne kadar doğru olduğunu bilemiyorum Sharakh. Tam emin olamam, çünkü ben sadece Alou'nun oğlu Shardyn İstanbul'a gittikten sonra, onun hakkında duyduklarımı sana aktarıyorum.

Osmanköy'de kalan Ubıhlar, Shardyn ve Sultan arasındaki arkadaşlık hakkında farklı yorumlarda bulunuyordu. Bazıları bunun, Ubıhları daha iyi günler beklediğine dair bir işaret olduğuna inanıyordu.

"Eğer bir olay olursa, direk olarak ona gidebiliriz. Bize kötü birşey olmasına izin vermeyecektir!" diye ısrar ediyorlardı.

"O gerektiği takdirde, kendi ailesini bile inkar eder. Shardyn yüzünden tamamıyla yok olmadığımıza dua etseniz iyi olur." diye uyarıyordu diğerleri.

Babam, süt kardeşini merak ediyor ve onu özlüyordu; ben ise Shardyn'in gitmiş olmasına memnundum. Onu bir daha asla görmezsem, daha da mutlu olacaktım!

*

Sabahları, yaşlı Zaurkan ile Ubıh dilini çalışıyor, öğleden sonra ise onun hikayesini yazıyordum. İlk başlarda çalışma, bu şekilde yürüyordu. Fakat şimdi bu program altüst olmuştu: Zaurkan kendini o kadar kaptırmıştı ki, bazen sabahtan başlayıp gün boyunca hikayesini anlatıyordu.

Böyle değerli bir öğretmene sahip olduğum için çok şanslıydım. Hayat hikayesi büyüleyici olmasına karşın, ilk geldiğimde başladığım Ubıh sözlüğümü genişletme çalışmalarıma da zaman ayırmaya çalışıyordum. Dün ve önceki gün, akrabalık terminolojisini yazdım. Bugün ev gereçlerinin isimlerini kaydediyorum. Daha önce de düşündüğüm gibi, köklerin Kuzey Kafkasya'daki diğer bağlantılı dillerdekiyle aynı olduğunu görüyorum.

Zaurkan, bu sabah havasında değil; birşeye canı sıkılmış ve çok fazla sigara içiyor. Kahvaltının ortasında, hiçbir sebep olmadan Biram'a çıkıştı ve yemeğini bitirmeden masadan kalktı. Öğlen, her zaman olduğu gibi şekerleme yapmadı, onun yerine bahçede bir aşağı bir yukarı dolaştı. Biram'ın evden çıktığını görünce, ona seslendi. Fakat Biram kendisine cevap vermedi.

Zaurkan bahçede dolaşmaya devam etti, tam ben bugün onu rahatsız etmemem gerektiğini düşünürken, aniden oturdu ve beni yanına çağırdı.

Yanıbaşına oturdum ve yazmaya hazırlandım. Ancak uzun bir süre boyunca başlayamadı ve sanki hafızasındaki her şeyi biraraya toplamaya çalışıyormuşçasına kırışık alnını avuç içiyle ovmaya devam etti.

Konuşmaya başladığında alışılmış üslubunun dışında, bir konudan diğerine atladı. Onu sıkan birşeyler vardı, bu sebeple Biram ara vermemizi istedi.

Ancak ben hala birşeyler yazmaya çalışıyordum. Zaurkan imam Sakhatkeri'nin yerine nasıl Orhan adlı başka bir Türk imamın geçtiğini anlattı. Başlarda insanlarla anlaşıyor görünüyordu, hatta onu Allah'ın dürüst kulu olarak adlandırıyorlardı! Fakat sonra yavaş yavaş kendi işini görmek için kurnaz ve zekice yollar buldu. Evlilikler ve cenazeler Ubıhların öteden beri yaptıkları şekilde değil, İslam kurallarına göre gerçekleştiriliyordu. Molla, insanları camiye gittikçe daha sık çağırıyor ve onlara nasıl dua edileceğini öğretiyordu: "Allah kendisine dua edeni her zaman işitir!" Bir çocuk doğduğunda Orhan'ın onayı olmadan isim verilemiyordu. Tüm kadınların peçe takması gerekiyordu. Ve bir kez bile camiye gitmeyi kaçıran, ceza ödemek zorundaydı. Ayrıca camiye girmeden önce Ubıhların silahlarını çıkarıp dışarıda bırakmaları gerekiyordu.

Zaurkan, Sakhatkeri ismini her telaffuz ettiğinde titriyordu, adamdan gerçekten nefret ediyordu. Ancak diğer mollalara karşı tavrı ilgisizdi; Müslüman geleneklerinden pek bahsetmiyordu ve görünüşe göre onları pek de iyi bilmiyordu.

Konuşurken babasından bahseden yaşlı adam başını öne eğdi, uzunca bir süre sessiz kaldı, ardından aniden Ubıhların Anadolu'ya göç ettikten sonra karşılaştıkları tüm zorlukları anlatmaya başladı. Yurtlarında olduğundan daha az verimli topraklara sahip olduklarını, fakat çok daha yüksek vergi ödediklerini söyledi!

Yazın çok sıcak ve kışın da çok soğuk olduğu için Ubıhların bölgedeki diğer köylüler gibi, evlerini kil ya da gübre ile kaplamak zorunda kaldıklarından yakındı, bu kendi vatanlarında utanç verici bir durum olurdu.

Burada üzüm yetiştirilebileceğini ve Ubıhların seve seve bu işi yapabileceğini söyledi, ancak üzümlerden sadece kuş üzümü yapılabiliyordu, çünkü şarap Anadolu'da kesin olarak yasaktı. Şarapla yakalanan biri, toplumdan dışlanıyordu.

O günkü son yakınması buydu. Ertesi gün, kaldığımız yerden devam etmek üzere orada konuşmamıza son verdik.

*

Cuma günüydü. Adamlarımız caminin dışında silahlarını bırakarak dua için camiye girdiler. Yeni imamımız Orhan konuşmaya başladı:

"Allah'tan başka tanrı yoktur. Bizi koru Rabbim! Bize yol göster! Bizi yalnız bırakma!"

"Amin! Amin!" diye cevap verdi dinleyenler.

"Gerçek bir mümin her şeyi rahman ve rahim olan Allah'tan ummalıdır! İnanan birinin şöyle demesi yeterlidir: 'Olsun' ve isteği yerine gelir!"

"Amin! Amin!"

Caminin açık kapısının dışında, uzun astragan şapkalı birinin durduğunu fark ettim. Caminin içine girmediğine göre yabancı biri olmalı diye düşündüm kendi kendime. Fakat yüzü tanıdık geliyordu. Dua bittiğinde hançerimi geri alırken birisinin şöyle dediğini duydum:

"Merhaba Zaurkan! "

Kelimeler Adig dilinde söylenmişti. Arkamı döndüm:

"Muhammed! Burada ne işin var?"

Önümde büyükannemin yeğenlerinden biri duruyordu! Büyükannemin Adig olduğunu sana söylemiştim, hatırladın mı? Anadolu'da olduğumuz süre boyunca, Muhammed'i görmemiştim. İnsanlar, İzmit'e yakın bir yere yerleştiğini söylemişti. Babam ve Mata yanımıza geldi. Muhammed'i gördüklerine çok sevinmişlerdi, onu kucaklayıp öptüler.

"Neden burada duruyoruz ki? Haydi hemen eve gidelim." dedi babam heyecanla.

"Sizin evden geliyorum ve Nasi'yi gördüm. Bana burada olduğunuzu söyledi." diye açıkladı düşünceli bir şekilde yüzümüze bakmadan. Masada Muhammed'in şaka kaldıracak durumda olmadığını sezdim. "Zamanım yok. Bu akşam eve dönmem gerek. Belki de özel olarak konuşmamız en iyisi olur. Söyleyeceklerim erkeklere göre konular."

Hepimiz anlamıştık: Muhammed kötü haber getirme görevini üstlenmişti.

"Anlatacaklarımı cesurca dinlemenizi istiyorum!"

"Ne oldu?" diye fısıldadı babam güçlükle dudaklarını kımıldatarak.

"Selim Paşa Kuna'yı karısı yaptı!"

Sanki yakınlara bir top düşmüş gibi irkildik. Fakat Muhammed yüzünde üzgün bir ifadeyle devam etti.

"Bu lanet Paşa'nın sarayındaki korumalardan biriyim. Bir gün kız kardeşleriniz beni gizlice çağırdı ve gözyaşları içinde yalvardı: 'Kellenin tehlikeye gireceğini biliyoruz, sevgili akrabamız, fakat lütfen erkek kardeşlerimize buradaki yaşamın dayanılmaz olduğunu söyle. Lüks içinde yaşadığımızı sanmasınlar. Aldatıldık, namusumuz kirletildi. Eğer kardeşlerimiz bizi bu günah evinden kurtaramazlarsa, en azından gelip bize son vedalarını etsinler!' "

Böyle birşey nasıl olabilmişti? Caminin dışında gazap dolu bir şekilde düşündüm.

"Bana güvenebilirsin!" dedi Muhammed.

Ardından bize kendisini İzmit'te nasıl bulacağımızı söyledi ve ayrıldı. Çılgına dönmüştüm.

Eve döndüğümüzde akrabalarımızı çağırdık ve öğrendiğimiz şeyleri onlara anlattık. Onlar da, bizim kadar üzülmüş ve öfkelenmişlerdi. Annem kızlarının giysilerini yataklarının üstüne koydu ve ikisi için de yas tuttu.

Bir Ubıh erkeği, asla iki kız kardeşle evlenmezdi. Eğer böyle birşey olursa toplum bunu ensest olarak kabul eder ve suçluyu dışlardı.

Mata ve ben, eğer kız kardeşlerimizin namusuna sürülen bu lekenin öcünü almazsak, insanların yüzüne bakmak yerine ölmeyi tercih edeceğimize karar verdik.

Babamız, Alou'nun oğlu Shardyn ve kız kardeşi Shanda'dan yardım istemeye gitti. Fakat söyledikleri doğruydu: Belanın arkası kesilmiyordu. Babam, Shardyn'in evinden hiçbir şey elde edemeden döndü. Alou'nun oğlu Shardyn, o sırada Balkan sınırındaydı. Karısı ve oğlu Fransa'da geziyordu ve Sultan'ın karısı Shanda ise, bir bebek beklediğinden, kimseyle görüşmüyordu. Babamın tüm umutları boşa çıkmıştı, bu sebeple sadece kendimize güvenebilirdik. Kardeşim ve ben, İzmit'e gitmeye karar verdik. Şafak sökerken evden ayrıldık. Yol kıvrılana ve artık onları göremez oluncaya kadar, annemle babama baktım. Annem siyah bir şala sarınmış ayakta duruyordu. Oldukça zayıftı. Babam ise kollarını kavuşturmuş, sanki ayakları onu taşıyamayacakmış gibi sırtını kapıya dayamıştı. Çok kederliydim; bir daha onları hiç göremeyecek olabilir miydim? Çatıdan bir parça duman çıktı ve orada dondu kaldı; sanki ocağımızın bir süre sonra sonsuza dek söneceğine işaret ediyordu. Tozlu yollarda yürüye yürüye botlarımız, kıyafetimiz ve yüzümüz tek renk oldu. Sevgili Bzou'mun yanımda olmasını, ne kadar isterdim. Ne attı ama! Beni bir çırpıda İzmit'e getirirdi ve o şehvet düşkünü Selim Paşa'nın evine bir ulaştık mı, çitin üzerinden içeri atlardı.

Eski güzel günlerde ülkemizde yaşarken, en fakir kimse dahi istediği yere atıyla ulaşırdı; bu ister bir şölen olsun, ister bir cenaze, ya da başka birşey at sırtında ya da at arabasında giderdi. Gelinler aynı renkte altı atın çektiği arabalarda taşınırdı. Bir erkek çocuk doğduğunda bir tay yetiştirilirdi, böylece çocuk en kısa sürede ata binmeyi öğrenirdi. Bir adam öldüğünde ya da savaşta öldürüldüğünde, onun silahlarını taşıyan atı, cesedin yanında dururdu ve ailesi de onun yasını tutardı. Sevgili Sharakh, atalarımız bir atın damarlarında, insan kanının aktığını söylerdi. Ayrıca şöyle derlerdi:

Bir erkeğin ruhu
Ve bir atın ruhu
Aynıdır
Ve daima da böyle olmuştur.

Bu yabancı diyarda atımız yoktu. Atın yerini eşek almıştı. Eşeği olan bir adam, zengin olarak kabul ediliyordu.

Bütün bir hafta boyunca İzmit'in yakınlarında oturan Adig'li Muhammed'in evinde kaldık. Her gün, o lanet Selim Paşa'nın sarayının etrafında dolaşıyorduk, fakat yakınlarında olmamıza karşın, kız kardeşlerimize haber gönderemiyorduk. Biz İzmit'e gelmeden hemen önce, haremde bir hırsızlık olmuştu. Bu nedenle kadınların yürüyüşe çıkması yasaklanmış ve güvenlik sıkılaştırılmıştı. Mata, çaresizlik içinde şöyle dedi:

"Paşa'ya giderek ondan kız kardeşlerimizi geri vermesini istemeliyiz!"

"Bu şekilde mi?" diye gülümsedi Muhammed alaycı bir şekilde. "İnanın bana, böyle hareket ederek hiçbir şey elde edemezsiniz! Bu adamın size karşı adil davranacağını mı düşünüyorsunuz!"

Tek birşeyden pişmandım: Alou'nun oğlu Shardyn'i hala Osmanköy'deyken öldürmemiş olmaktan. Akrabamızın bize yaptığını hiçbir düşman yapmazdı. Birtakım çıkarları için kız

kardeşlerimi Selim Paşa'ya sattığına, gittikçe daha çok kanaatim geliyordu. Ubıh topraklarında böyle birşey yapmaya asla cesaret edemezdi!

Boş duruyor olmaktan çok sıkıntı duyuyorduk. Günler geçiyordu, fakat amacımıza yönelik hiçbir şey yapamamıştık. Sonunda Muhammed, kız kardeşlerimize, bizim İzmit'te olduğumuzu fısıldamanın bir yolunu buldu. Juna, bize hiç mektup yazmadığını ve Kuna'yı saraya getirmek için gelen kadınları onun yollamadığını bize iletti.

Ayrıca Juna'nın, kız kardeşinin başına gelenlerden kendisini sorumlu tuttuğunu ve bir cam parçasıyla boğazını keserek intihar etmeye çalıştığını öğrendik.

İlkbahardaydık ve şehir, yılın bu vakti için oldukça sıcak sayılırdı. Muhammed bize sultanın hanımlarının ertesi gün yürüyüş yapacaklarını söyledi. Şartlar bizim için çok uygundu: Muhammed, o sabah kapı bekçisi olacaktı. Ayrıca öğlen vakti Selim Paşa'nın eşleriyle birlikte manolyaların gölgesinde fıskiye kenarında bir sandalyede oturduğunu da biliyorduk. Öğleden hemen önce bahçeye girmeye karar verdik. Mata bir araba kiralayacak ve beni kapının en yakınında bulunan sokakta bekleyecekti. Kız kardeşlerimi kapının dışına çıkarmaya çalışacaktım ve sonra onları oradan götürecektik. Eğer kimse farkına varmadan onları almayı başaramazsam, o zaman savaşmam gerekecekti. Muhammed de bizimle birlikte kaçacaktı, çünkü İzmit'te kalması tehlikeli olabilirdi. Daha önceden kiraladığımız, eski bir gümrük kaçakçısının kullanacağı bir kayık bizi kıyıda bekliyordu. İzmit'ten on mil kadar uzaklaştıktan sonra, dağlarda saklanacaktık. Mata ve ben, öcümüzü alacaktık.

İlkbahar bahçesi sanki beyaz kabarık bulutlarla kaplı gibi görünüyordu: Ağaçların dalları çiçeklenmişti. "Kız kardeşlerim gözyaşları içindeyken, bu bahçe nasıl ilkbaharın gelişini kutlar? Bülbüller nasıl kız kardeşlerimin yasından habersizmiş gibi öter? Neden yıldırım, Selim Paşa'yı hala küle döndürmedi?" Bahçe duvarından içeri süzülürken, doğanın ilgisizliğinden yakınıyordum.

Muhammed, demir kapıyı aralayarak, içeri girmeme izin verdi.

"Bu yoldan yürü." diye fısıldadı kulağıma yanından geçerken.

Sanki avlanırmış gibi sessizce, neredeyse nefes almadan, dallar arasına bakarak yürüyordum. Bahçenin ilerisinde üç katlı beyaz sarayı görebiliyordum. Sanki terk edilmiş gibi görünüyordu: Pencerelerden dışarı hiçbir ses gelmiyordu ve kapılardan da kimse çıkmıyordu. Yaklaştığımda çalılıklara saklandım. Sağ tarafımda su şırıltısı duyuyordum. Yakınlarda bir fıskiye olmalıydı. Aniden bir kapı açıldı ve iki yaşlı adam dışarı çıktı; bir tanesi baş harem ağası gibi görünüyordu. Aralarında birşeyler konuştular, sonra farklı yönlere doğru yürüyüp gözden kayboldular. Kısa süre sonra, genç kadınlar göründü. Mermer merdivenler boyunca ve bahçenin gölgeliklerine doğru tek tek ya da ikili olarak yürüyorlardı. Görünüşe göre bunlar Paşa'nın cariyeleriydi. Hepsi genç ve güzeldi, fakat solgun yüzleri bana karanlık mağaralarda yetişen bitkileri hatırlatıyordu. Onların arasında kız kardeşlerimi göremedim. Yanımdan geçen iki tanesi, daha önce hiç duymadığım bir dilde konuşuyorlardı.

Sonra onların arkasında yalnız başına yürüyen üçüncü kadına baktım. Gözlerim karardı, kalbim dondu: Bu Feldysh'ti. "Feldysh" diye seslenirken, sesim kendime bile tuhaf geldi.

Beklenmedik bir şekilde beni görünce, dili tutuldu. Donmuş bir şekilde bana baktı, ağzı açıktı. Bir an böyle kaldı, ardından beni gördüğüne sevindiğine dair hiçbir ifade göstermeden, sanki orada olmama şaşırmamış gibi bana sordu:

"Sen misin Zaurkan?"

"Feldysh korkma, seni kurtaracağım!"

"Korkmuyorum; uzun zaman önce korkmayı bıraktım. Herhalde kız kardeşlerini arıyorsun, değil mi? Juna, cam parçasıyla boğazını kestiğinden beri hala güçsüz. Kuna, onu yalnız bırakmak istemiyor. Aynı şeytanın kurbanlarıyız."

"Aman Allah'ım, neden buradasınız?"

"Buraya geleli dört sene oldu. Yabancı bir diyarda satılan fidan, kendi istediği yere ekilmez."

Ellerimi omuzlarına koydum ve yüzümü onunkine yaklaştırarak kararlı bir sesle:

"Seni ve kız kardeşlerimi buradan çıkarmak, benim görevim!" dedim.

"Kız kardeşlerine, seni gördüğümü söylerim. Fakat beni kurtarmak için çok geç." Ve başını eğerek acı bir şekilde ağlamaya başladı. "Ben neredeyse ölmüş gibiyim. Çok geç kaldın! Bana dokunma, bir cüzamlıdan daha kötü durumdayım. Elveda Zaurkan!"

Elleriyle yüzünü kapatarak arkasını döndü ve hızlı adımlarla biraz ilerde yürüyen kadınlara doğru gitti.

Aniden elim ayağım boşaldı. Bir dala tutunarak kendimden geçmiş bir şekilde orada durdum. Yavaş yavaş hizmetçilerin saray ve fıskiye arasında gidip geldiğini fark ettim. Ağaçların arkasında saklandım ve oyma taşın arasından yükselen fıskiyeyi gördüm. Dans eden su damlacıklarının üzerinde gökkuşağı oluşmuştu. Fıskiyenin yanında, birkaç hizmetçi ağaçların altında yere tüylü bir halı serip üzerine minderler koydu ve tam ortasına da bir sandalye yerleştirdi. Ardından üzerlerinde et ve gümüş ibrikler bulunan alçak masalar getirdi.

Az sonra Selim Paşa, yanında iki hizmetçi ile geldi. Onu hemen tanıdım, çünkü onu bir kez Alou'nun oğlu Shardyn'in köşkünde görmüştüm. Ufak tefek, küçük sakalı olan kuvvetli bir adamdı, neredeyse hiç kaşı yoktu, bu da düşük gözkapaklarını bir kaplumbağanınkine benzetiyordu.

Kel kafasında kırmızı bir fes vardı. Adamın yaşı ilerlemişti, ancak bedeni güçlüydü. Küçük fakat hızlı adımlarla sandalyeye doğru yürüyüp üzerine oturdu. Muhtemelen en güvendiği iki hizmetçisi de iki yanına yerleşti. Bir tanesi bir kağıt parçasını açtı ve başını sandalyenin arkasına dayayarak dinlenen Paşa'ya okudu. Şişman göbeğinin üzerinde duran eliyle tespih çekiyor, diğeriyle ise çenesindeki sakalı okşuyordu.

Onu izledikçe kinle doluyordum.

Hizmetçi kağıdı okumayı bitirdi ve başıyla öne eğildi. Paşa, birtakım yorumlarda bulundu ve elini salladı. Kağıdı okuyan adam onu katladı ve saraya geri döndü. Diğer hizmetçi ibriği aldı, içindekini bardağa boşalttı ve küçük bir tepsi içinde Paşa'ya sundu. Fakat sandalyede arkaya doğru kaykılmış olan Paşa uyukluyordu. Hizmetçi bardağı masaya koydu. Büyük bir hiddetle ileri atıldım. Bir an sonra, bulutsuz mavi gökyüzünde çakan bir şimşek gibi Paşa'nın önünde belirdim. Sarayında silahlı bir adamın varlığından hayrete düşerek sandalyesinde doğruldu ve dikkatle yüzüme baktı. Yüzü soldu ve terlemeye başladı.

"Buraya gelmeye nasıl cesaret edersin seni serseri?" diye bağırdı Paşa korkusunu gizleyemeyerek.

"Ben bir serseri değilim; namusunu kirlettiğin iki kız kardeşin ağabeyiyim! Eğer ölmek istemiyorsan, kız kardeşlerimi bırak Paşa!"

Gözleri korkuyla büyüdü ve elimin hançerimin sapında durduğunu fark etti.

"İmdat!" diye haykırdı.

Yanında duran hizmetçi, sanki kafasına vurulmuş gibi bağırdı ve sarayın kapılarına koştu.

Saray korumalarının biraz sonra yanımıza geleceğini anlamıştım. Paşa, kendini sandalyenin kenarından aşağı bıraktı ve fıskiyenin etrafından havuza doğru hareket etmeye başladı. Bana seçenek bırakmamıştı. Paşa'yı boğazından yakaladım ve Kafkas hançerimi sapına kadar göğsüne sapladım! Yaşlı adam, onu kırmızı balıkların yüzdüğü havuza atarken hırıldadı. Su kıpkırmızı oldu ve nedense bana, o korkunç göç günlerindeki denizi ve Ubıh sürgünlerinin kıyıya vuran cesetlerini hatırlattı. Haykıran insanların sesleri giderek daha yakınlaştı. Artık hiçbir şey umurumda değil.

Olanlar beni ilgilendirmiyordu. Kanlı hançer ellerimden düştü ve onu geri almaya yeltenmedim. Muhtemelen kaçabilir

ve Muhammed'in yardımıyla oradan uzaklaşabilirdim, ama nedense bu fikir aklıma bile gelmedi. Etrafım korumalarla çevrilmişti. Karşı koymadım. Ve böylece ellerim bağlı olarak ve silah ucunda hapse atıldım.

*

Bugün notlarımın üzerine çalışmamın üçüncü günü. Zaurkan dinleniyor, ancak ben onun aslında dinlenmek istediğini sanmıyorum. Bana yüz yıllık yaşamının daha yarısını bile anlatmadı. İki hafta gibi kısa bir süredir onunla birlikteyim ve bana öyle geliyor ki, hafızasında sakladığı her şeyi bana söyleyemeden ölmekten korkuyordu. Elbette hayat hikayesini, tarihi bir-iki olayla karşılaştırdığında, onun bazen olan bitenleri birbirine karıştırdığını ve aslında sonra olan birşeyi önce gibi ya da tam tersi şekilde söylediğini fark edebilirsin. Fakat yine de hafızası inanılmaz, aklı açık, bu yaşında duyguları hala coşkun ve bedeni de güçlüydü.

Çok uzun zamandan beri, Biram'dan başka kimsenin Zaurkan'ın evine girmediğini sanıyorum. Belki de ne modern zamanları, ne de modern kelimeleri bilmemesinin nedeni, inzivada yaşamasıdır. Sanki bir mezarlıkta gibi yaşıyor ve geçmişindeki mezarlar arasında bulunan dar bir yolda, ölüler arasında canlı olarak dolaşıyor.

Yarın sabah hikayesine devam etmesini kararlaştırmıştık; bu akşam sonunda notlarımın çoğunu toparlayarak Ubıh kadınlarıyla ilgili hikayeyi sona erdirdim. Burada oturup uyuşmuş parmaklarımı oynatıyorum, fakat düşüncelerim çok uzaklara, Abhazya'ya kadar uzanıyor. Zaurkan'ın Ubıh kadınları hakkındaki hikayesi, bana bugün üç katlı beyaz taş bir bina olan Urdu okulumuzu hatırlattı. İlk sınıfa başladığımızda orası iki odalı ahşap bir okuldu, bizim gibi küçük öğrencilerin – kasabamdan otuz kız ve erkek – sığacağı kadar küçüktü.

Şu anda okulun beş yüz öğrencisi var. Geçen sene, eskiden benim gibi öğrenci olan, şu anki okul müdürü Karbei Barchan'ın, bana, bunları söylediğini ve nasıl gururlu olduğunu ha-

tırlıyorum. Mezuniyetimizin 15. senesini kutlamak için biraraya geldik. Tabi hepimiz değil, ama birçoğumuz oradaydı: İki tarım bilimci, üç okul öğretmeni, Tkvarcheli'den bir maden mühendisi, ben bir dilbilimci ve kız mezunlar arasında en ünlüsü Abhazya'nın ilk kadın pilotu Natasha Louba.

Elbette pilot olmak güçlü bir karakter gerektiriyor, özellikle de Natasha'nın babası İslam, kasabamızdaki Kiach ikonunun en sadık tapınıcılarından olduğu için. İkonumuz, Ubıhların Bytkha'sı kadar mucizevi kabul edilirdi ve İslam'ın kendi gözleriyle gördüğünü söylediği gibi özellikle tarihi anlarda geceleri havada uçar ve kutsal mekanına geri dönerdi. Ancak uçan bir ikon başka şeydir, uçan bir kız ayrı birşey, özellikle de bu kız bir U-2 ile uçup günün ortasında açık hava toplantısı yaptığımız kasaba dışındaki büyük tarlanın ortasına indiğinden dolayı havacılık kulübünden neredeyse kovuluyorsa. Uzun bir süre boyunca kötü niyetliler İslam'ın kızını uçuşlarında Kiach ikonu ile karıştırdığını iddia ettiler. Sanıyorum bunların hepsi yaşlı adam hakkında uydurulmuş dedikodulardı; Urdu'daki insanlar gülmeyi severler. Bunun ardından uzunca bir zaman, ne zaman dağlarda uçan bir uçak görseler, İslam'la dalga geçerek ona: 'Çabuk, acele et ve uçan ikona bak!' diye bağırırlardı.

Şu an Natasha Louba nerede acaba? Leningrad'dan gönderdiğim son mektubu yanıtlamadı. Uçuş denemeleri yapıyordu. Buradan ona yazamam; kader beni Ubıh dili hakkında yaptığım bu araştırmada çok uzaklara götürdü, o kadar uzağa ki, bunu düşünmek bile beni korkutuyor.

---

* Arapların giydiklerine benzeyen başlıklı manto ya da pelerin.

SARI ÇÖL YOLLARINDA

Otuz deve, yirmi at ve elli kadar adamdan oluşan kervanımız şıngırdayan zil sesleri arasında çölde ilerliyordu. Kalabalık ve gürültülü Kahire'den ayrıldığımızdan beri, neredeyse bir aydır yoldaydık.

İsmail Sabbah, beyaz bir burnous* giymiş, siyah Arap atı üzerinde önümüzde gidiyordu. Uzun boylu, dayanıklı ve güçlü biriydi. Bedeviydi ve kum tepeleri arasında kendini evinde gibi hissediyordu. Korumaları iki yanında atları üzerinde gidiyorlardı. En küçük bir bakış ya da sözden efendilerini anlayabiliyorlardı. Eğer onlara 'Ölün!' işareti verse, tereddüt etmeden ölürlerdi. Kervanda çalışan bizler karışık düzensiz bir gruptuk, fakat Ismail Sabbah tarafından verilen bir emir bizim için kanundu.

Eğer itaatsizlik yaparsanız sizi öldürürdü.

Parasız küçük bir çocukken bir kervana takılmış ve o günden beri de bu tehlikeli göçebe ticareti onun tutkusu haline gelmişti. Bu ucu bucağı olmayan kum denizinde çocukluğundan beri tek bir serabı olmuştu; para. Gençliğinde bu rüyasına ulaşmıştı: O bir kervan lideriydi. Çölde hepimizin efendisiydi. Herkesin bir hükümdarı vardır. İsmail Sabbah'ın da vardı. Onun efendisi de, ünlü bir tacir ve kanunsuz işler yapmaya karşı olmayan Kahire'li para babası Kerim Efendi'ydi. İsmail Sabbah'la ilk tanıştığımda, en parlak yıllarını geride bırakmıştı. Uzun boylu, esmerdi ve siyah, parlak bıyıkları vardı. Gözleri bir kaplanınki gibi yeşildi. Yeşil olduklarını söyledim, ama aslında tam olarak öyle değillerdi, oldukça tuhaflardı: Gün içinde çok defa renk değiştiriyorlardı. Kervan liderinin kahkahalarla güldüğünü hiç duymamıştım. Güldüğü zaman sarı dişleri gözükür-

dü ve hayvan kükremesi gibi bir ses çıkarırdı, fakat yüzünde hiçbir sevinç ifadesi olmazdı.

Sabrın tükendiği zaman mezara yakın olduğunu söylerler, Sharakh. Görünüşe göre inanılmaz bir sabra sahibim ve bu sebeple de hala hayattayım. Dağlarda, her daim yeşil bitkilerin arasında doğmuştum, şimdi ise toz toprak içindeki bu çölde bulunuyordum. Beni takip edemiyor musun Sharakh? Pekala bu kadar hızlı konuşmayacağım. Ya da belki de gevezelik etmemden sıkıldın? Eğer sıkılmadıysan, o zaman kalemini eline al ve devam et.

*

Karaburun'un sınırında, daha önce korsanların asıldığı eski bir hapishane vardı. Dini bir mahkeme tarafından ölüm cezasına çarptırılmıştım ve dört aydan fazla bir zamandır cezanın uygulanmasını bekliyordum. Bu ise her gün öldüğüm anlamına geliyordu. Beklemekten tükenmiş olan azap içindeki ruhum, her şeyin sona ermesi için yalvarıyordu. Ne o zaman hücremde otururken, ne de daha sonra uzun hayatım boyunca Selim Paşa'yı öldürdüğümden dolayı pişmanlık duymadım. Zincire vurulmuş, ölüme mahkum bir şekilde geçmiş yıllardaki olayları tek tek kafamda canlandırırken, sadece kız kardeşlerim, Feldysh, annem ve babam için endişeleniyordum. Hala yaşıyorlar mıydı? Kardeşim Mata ve Muhammed için endişeleniyordum. Kimbilir başlarına neler gelmişti. Hapishane duvarları hem sağır, hem de dilsizdi. Tüm duyabildiğim denizin homurtusuydu. Belki dalgalara sorsam cevap alırdım, ama dillerini konuşamıyordum. Bir gece ben memleketimi düşünürken hücremin kapısı ansızın açılıverdi. Hapishane müdürüyle daha önce hiç görmediğim bir gemici karşımda duruyordu. Her ikisi de ellerinde birer mum tutuyorlardı.

"İşte orada bak! Bir öküz kadar iri! Eğer beslersen at gibi koşturabilirsin."

"Sen oradaki, dön bakalım. Kol adalelerini sık, boynunu döndür!" diye talimatlar verdi denizci.

Kalbim yerinden fırlayacaktı. Astıklarında ipin beni taşıyıp taşımayacağını kontrol ettiklerini sanmıştım. Sonra gardiyan yanıma gelerek "Dışarı." diye emretti. Zincirlerimin şakırtısıyla sahibimin arkasından itaatle ilerliyordum. Dışarıda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Yağmur bulutları denizin içine düşecek gibiydi.

Şimşek çaktığında uçurumun üzerinden denizdeki yelkenleri görebiliyordum. Biraz sonra kendimi onların içinde bulmuştum. Hücremde bana talimatlar veren o denizci, geminin kaptanıydı. O anda müdürün beni bir sığır gibi sattığını anladım. Ölüme mahkum bir tutuklunun ortadan kaybolmasını açıklamak zor birşey değildi: Kendisini asmış, cesedi de denize atılmıştı. Böyle şeyler sık sık olurdu zaten.

Olayların bir anda bu şekilde değişmiş olmasına sevinmiş olmam gerekirdi. Bir ölü olarak kaçmıştım, ama şimdi bir köleydim. Köle ise insan değildir. Sahibi ne isterse onu yapmak zorundadır. Sahibinin kaprisleri onun için kanundur. Gücün olduğu ve iş yapabildiğin müddetçe seni bir at gibi besler, yapamadığında ise vururlar. Şikayet edebileceğin kimse yoktur.

Köle gemisi Kahire'ye doğru yol aldı. Orada Kerim Efendi adlı bir tacire satıldım. Kerim Efendi villasının balkonunda bir sandalyede otururken beni süzdü ve Türkçe konuşarak "Senin geçmişinle ilgili her şeyi biliyorum. Duydum ki, etrafındaki kimsenin hayatının senin için bir anlamı yokmuş. Muhtemelen Türk Paşa, senin ilk kurbanın değildi. Kaç kişinin katili olduğunu bilmek dahi istemiyorum. Sana kalsın. Kafkaslardan geliyorsun değil mi?"

Başımı sallayarak cevap verdim.

Mısır'da bizimle çalışan Abhazlar var. Uzun bir süre önce Kahire soylularının eşleri olan 12 Abhaz kadın vardı ve Mısır'ın yönetimini ellerine almışlardı. Onların torunları Abhaz soyadını aldılar. Tüccar suratında düzenbaz bir ifadeyle sırıtarak: "O Abhaz kadınları, ülke sorunlarını halletmekte başarılı olurlarsa, senin gibi bir Abhaz erkeği de ağzıyla balık tutacak kadar

zeki olmalı. Şanslısın evlat, normalde kellen çoktan uçurulurdu, ama hala yerinde duruyor. Onu ben satın aldım. Söylediklerimi yapmayacak olursan. Bana karşı gelmek senin yararına olmaz."

Sonra beni İsmail Sabbah'ın yanına gönderdi. Böylece kervanda çalışma dönemim başlamış oldu. Artık adım Abaza olarak kalmıştı, bu Arapça'da Abhaz anlamına geliyordu. İlk zamanlarda işim develeri beslemek, yükleri paketlemek ya da onları açmak olmuştu. Ubıhlar her zaman at beslemişlerdi, ama daha önce hiç deve görmemiştim. İlk zamanlarda bu kambur yaratıklardan hiç hoşlanmamıştım, sonraları onlara alışmaya başladım ve bu kaprisli, zeki ve dirençli hayvanlara saygı duydum. Birçok sefer kum fırtınalarında bize yardımcı oldular, hatta hayatımızı kurtardılar.

Aman Allah'ım, insan sessiz, kıraç çöl kumlarına karşı ne kadar da savunmasız. Savrulan rüzgar – akbabaların kardeşi kılıç ağzı gibi görünen kum dalgalarını süpürürken – ıslık çalardı. Sekiz yıl boyunca birçok kere, sayısız insanın gömüldüğü çölü aştım. Aniden biri düşüp ölüverirdi, üzerini örtecek bir mezarı bile olmazdı, rüzgarın sürüklediği kumlar kaplardı üzerini. Sabah güneşi, ateş saçan ağzını açtığı andan gece oluncaya kadar geçen sürede, o şiddetteki sıcaklığa dayanan bir kimse, başka her şeye dayanabilirdi. Bu şartlar altında boğa derisinden yapılmış mataradan içilen her damla suyun hesabı yapılırdı. Gece bastırdığında ise, dehşetli bir ayaz çıkıyordu, etrafta yakacak hiçbir şey olmadığından ateş yakmak da imkansızdı.

İsmail Sabbah, çıngıraklı yılanların deri değiştirdikleri ölü ovaları avucunun içi gibi biliyordu. Altın kum denizinden Afrika'nın farklı bölgelerine seyahat etmişti. Çöl boyunca ne taşıdığımızı merak etmişsindir. Görünürde ipek, çömlek, seccade ve diğer bazı sıradan mallar taşıyorduk. Asıl mallar olan afyon ve barut ise paket ve semerlerin altındaydı.

Bu tip malları taşımak kanunlara aykırıydı. Ancak Kerim Efendi ve İsmail Sabbah, bu konuda hiçbir engel tanımazlardı.

Yakalanacak olsalar dahi rüşvet verip olayı örtbas ederlerdi. Sana daha önce de söylemiştim Sharakh, kervan liderinin göz rengi gün içinde sürekli değişirdi. Aynı zamanda kendisi de öten bir güvercinden kükreyen bir pantere dönüşüverirdi. Düşük fiyata elmas, altın veya parfüm bulmak için her şeyi yapardı. Bu tip anlarda koca Afrika'da daha ideal bir müşteri bulunamazdı.

"Çok iyi bir fiyat ödeyeceğim Sultanım, çok iyi bir fiyat! Eğer hak ettiğin parayı vermezsem bütün hastalıklar boynuma" deyip en inatçı satıcıları bile dize getirirdi.

Hele bir de değerli bir malı ucuz fiyata kapattı mı gerçekten çok mutlu olurdu, öyle ki bütün ölmüş akrabaları dirilse ancak bu kadar mutlu olabilirdi. Fakat eğer öfkelenirse tam bir hayvana dönüşürdü. Özellikle alt tabakadan birisi tarafından kızdırıldığında.

Bir gün, içinde bakır bir kap bulunan deri çantası kaybolmuştu. İsmail adamlardan birinden şüpheleniyordu.

"Nerede o?"

"Hiçbir fikrim yok Efendim!"

"Onu sattın, seni pislik seni! "

Öfkeli kervan liderinin suçsuz adamcağızı cezalandırmaması için yalvarmıştık. Hatta İsmail Sabbah'ın önünde diz bile çökmüştük.

"Benim işime karışmayın!" diye bizi susturdu.

O anda belindeki Türk hançerini çıkartıp adamcağızın tam kalbine saplayıverdi. Zavallı köle oracıkta son nefesini verdi ve katilinin ayaklarının dibine düşüverdi. Yanına yünden bir örtü yayıp, başında bir kuzu budu yemeğe koyuldu. Büyük bir iştahla yağlı ağzını şapırdatıyordu. Kısık duran gözlerinin rengi kırmızıdan sarıya döndü.

İsmail Sabbah bir süre kemiği temizlemekle uğraştı, ayağa kalktı, bıçağı tutup adamcağızın göğsünden çekti ve bize gidip develeri hazırlamamız için emir verdi.

"Hadi, yola çıkıyoruz."

Akbabalar gökyüzünde görünmeye başlamıştı...

Sen hiç gerçek fildişi gördün mü Sharakh? Eğer fildişi hastalıklara şifa veren birşey olsaydı, tependeki güneşten seni koruyacak hiçbir gölge bulunmayan çölleri aşmak makul olabilirdi. Ancak bir filin dişi, sadece zenginlerin süsüdür. Fildişi öylesine serttir ki, onu kurşun bile delemez, ancak üzerine oyma yapmak son derece kolaydır.

Zenginlik kapris getirir. Kerim Efendi'nin sandal ağacından yapılma satrancının piyonları, elindeki asanın tutma yeri hep fildişinden yapılmaydı. İçtiği nargilenin gövdesi, tüfeğinin dipçiği de fildişi kakmaydı. Kerim Efendi pahalı şeylere bayılırdı. Bu sebeple, oturma odasının dekorasyonu için masa ve sandalyelerin fildişi kakmalı olmasını istemişti. Neden istemesin ki, derler ya zengin adamın horozu da yumurtlar. Duyduğuma göre Kerim Efendi'nin ofisinde büyük fildişi büstün üzerinde beyaz zarif bir çıplak kadın heykeli varmış.

Kerim Efendi ona baktığında gençliğini hatırlayıp geçmişi düşünürmüş. Soylu karısı da fildişinden yapılma şeyler istermiş, üstelik istedikleri sadece pudra kapları veya mücevher kutusu ile sınırlı kalmazmış.

Bizler sarı çöllerde korkunç sıcağın, susuzluğun ve sivrisineklerin kahrını çekip, ardından dayanılmaz bir nemin, timsah dolu nehirlerin içinden geçip mümkün olan en düşük fiyata, siyah adamın elindeki elması almaya çalışıyorduk.

Fakat her şeyden daha kıymetli olan elmaslardı, özellikle de işlenmiş olanlar, altından bile daha değerliydi. İsmail Sabbah Afrikalılardan elmas alabilmek için develeri ve bizi, üzerimiz bir karış toz olana kadar kırk defa gezdirir dururdu. Açgözlü bir adamın koku alma duygusu bir köpeğinkinden çok daha güçlüdür. Beyaz adamlar deniz ötesinden dünyanın yarısını aşıp derinliklerinde elmas barındıran uygarlıktan uzak yerlere gelmişti. Bir anda askerleri, alkolleri ve misyonerleriyle her yeri kuşattılar Sharakh. Siyah yerlilerin elmas madenlerinde çalıştırılan kölelere dönüşmelerine kendi gözlerimle şahit oldum.

Elmas madenlerinde çalışmak kadar zor bir iş daha olamaz. İşgünü sona erdiğinde gardiyanlar işçilerin kulaklarının, burunlarının ve ağızlarının içine kadar bakarlar. Allah korusun adamlardan biri, değerli bir taşla yakalanacak olsa oracıkta işi bitirilir. Zaman zaman bazı yerli kabileleri ayaklanıp isyan çıkarırdı. Köleler oklarla saldırdıklarında, tüfeklere sahip olan beyaz efendilerini korkudan titretirlerdi. Korkularından tepelerindeki güneş miğferlerinin nasıl fırladığına defalarca şahit oldum.

Ubıh inanışına göre eğer bir insanın başına arka arkaya birtakım felaketler geliyorsa, o adam hatayı kendinde aramalıdır.

O zamanlar çok gençtim Sharakh ve ne zaman başıma birşey gelse, bunun hep, işlediğim günahlar nedeniyle olduğunu düşünüyordum.

Ancak bir gün suçum affedildi ve cezaevinden sağ olarak çıktım. Acaba artık beni güzel günler mi bekliyordu? Hayır hiç de değil!

Hatırlarsan, sana daha önce kendini nehre atarak intihar eden Hamida'nin torununu evlat edindiğimizi anlatmıştım. Evet, Shardyn bu çocuğun İstanbul'daki oğlu ile birlikte büyümesini istiyordu. Oğlanların aralarında bir yaş vardı. Afrika'dan döndüğümde Tacir öğrenimini tamamlamıştı ve hala Sultan'ın kayınbiraderi Shardyn'in evinde kalıyordu. Tacir'in bildiği pek çok sır vardı. Gerçekten de sonradan öğrendiğime göre polis şefi, Vali Selim Paşa'nın ölümü hakkında Başvezir'e bilgi verdiğinde, yaşlı tilki ilk defa fikrini belirterek şöyle demişti:

"Şu Ubıh farkında olmadan bize çok büyük bir iyilik yaptı."

Başvezir hemen Sultan'a olup bitenleri haber verdi, bu haberlerin memnuniyetle karşılanacağını biliyordu. Yanılmıyordu da... Her şey ortadaydı; Selim Paşa, yeni bir hükümdar isteyen Jön Türklerin düzenledikleri komploların içinde yer alan birtakım kişilere yakındı. Bununla birlikte Sultan'ın elinde onu vatan hainliği ile suçlayarak celladın eline teslim edecek yeterli

kanıtı yoktu; ama İzmit Valisi'ne güvenmiyor ve onu yok etmek için çok fazla beklemek de istemiyordu. Bunun ardından ben sahneye çıktım ve Kafkas yapımı hançerimi, Paşanın göğsüne saplayarak olaydaki yerimi aldım. Belki de Sultan Abdülaziz bu nedenle idamımı onaylamada acele etmiyordu. Bu yolla, öldürdüğüm adamla işbirliği içinde olan herkese uyarıda bulunmak istiyordu. "Kim bana karşı gelirse suçlu ilan edilecek. Üstelik bana karşı gelenlerin katillerine karşı da sert ve acımasız olmayacağım."

Tacir, cezaevi müdürüyle köle gemisi kaptanı arasında yapılan anlaşmayı Alou'nun oğlu Shardyn'in ayarladığına emindi. Shardyn kendi menfaati için hemen benim adımı kullanarak Sultan'a da;

"Paşayı öldüren şu Ubıh genci, benim süt ağabeyimin oğludur. Zavallı delikanlı namusu lekelenmiş olan kız kardeşlerinin öcünü aldı." demişti.

Alou'nun oğlu Shardyn Sultan'a beni doğrudan doğruya kendisinin yönlendirdiğini elbette ki söylememişti. Öyle ustaca manevralar yaparak konuşmuştu ki, bunun mümkün olabileceğine dair hiçbir açık kapı bırakmamıştı.

*

Kervanımızın zilleri, Afrika'nın farklı kabilelerinin bulunduğu birçok bölgesinden duyulacak kadar güçlü çalıyordu. Günlerce, acımasız güneşin altında seyahat ettikten sonra yolda Tuareglere* rastladık. Uzun boylu, geniş omuzlu ve dar kalçalı adamlar, bellerine takılı büyük hançerler taşıyorlardı. Oldukça katı eski kurallara göre yaşamak zorunda olmalarına rağmen, koyu renk tene sahip kadınların, güzel şekilli iri gözleri sevgi doluydu.

Apkhiartsayı andıran 'Amzade'nin sesini duyduğumda, bir an için cesur savaşçıları ve güzel kadınlarıyla Kafkasya geldi aklıma. Kabileler birbirlerinden farklıdır, fakat bu kabilelerdeki

---

* Kuzey Afrika'da yaşayan yerli Kafkas etnik grup.

insanlar aynı şeylere güler ve aynı şeylere ağlarlar. Moor ya da Berberileri inek sağarken görünce köylü yüreğim eriyordu. Süt, dev balkabaklarından yapılma kaplara aktığında yurdumuzdaki ahşap süt kovalarını anımsıyordum. İneklerin taze sütünün ve ağılların kokusu hep aynıydı; inekler aynı şekilde mölüyordu, horozlar aynı şekilde ötüyordu, keçiler yaprakları yemek için aynı şekilde dallara uzanıyorlardı. Düğün tamtamlarının sesi bana bizim dağlarda çalınan davulları hatırlatıyordu. Bazı kabileler Müslüman, bazı kabileler Hıristiyan, bazıları ise güneşe tapınan paganlardı.

Kervanla yolculuk ederken, bir keresinde yolda insan kemiği yığınlarına rastlamıştım. Bazılarının etrafında el ve ayak zincirlerinin halkaları bulunuyordu – bunlar siyah kölelerin kalıntılarıydı. – Fakat ben de tıpkı onlar gibi bir köle değil miydim? İsmail Sabbah'ın gözünü bile kırpmadan, bir köpek gibi öldürebileceği beyaz bir köleydim. Üstelik beni savunacak ya da ardımdan yas tutacak kimsem de yoktu.

Mal yüklü develerin ölçülü adımları, zillerin kasvetli sesi tüm bunlar – sanki hiç sona ermeyecek gibiydi. Kervan yolları kesişiyor, bir araya geliyor ve sonra yeniden birbirinden ayrılıyordu. Olaylar bazen kum tepeleri gibi sakince gelişiyor, bazense kum fırtınalarının sarı kasırgaları gibi karmaşıklaşıyordu.

Bir keresinde gece için bir yerde durup develerin yükünü boşalttığımızı, az birşeyler yedikten sonra hırsızlara av olmamak için gece boyunca ortaklaşa nöbet tuttuğumuzu hatırlıyorum. Tam bu sırada, içinde siyah kölelerin bulunduğu bir kervan da yakınlarımızda durmuştu. Bu kervanın lideri, İsmail Sabbah'ın eski bir arkadaşıydı. O gece ay gökyüzünde belirmemişti. Gecenin zifiri karanlığı, sanki kötü birşeylerin olacağına işaret ediyor gibiydi. Gece yarısına doğru diğer kervanın lideri, liderimizden bir iyilikte bulunmasını istedi. Adamlarımızdan bir kısmı kervandaki siyah kölelere göz kulak olacaktı: Bu adamların kabileleri onları özgürlüğüne kavuşturmak için her an bir fırsat gözlüyordu. İsmail Sabbah para lafını duyar duymaz bu teklifi hiç tartışmasız kabul etti. Benim de içinde bu-

lunduğum altı adamını siyah kölelere göz kulak olmamız için görevlendirdi. Gece yarısı üç ayrı vardiyayla nöbet tutmaya başladık. Ben ikinci nöbetteydim; üçüncü nöbeti de, İsmail Sabbah'ın iki dalkavuğu tutacaktı. Gecenin bir vakti nöbeti devraldığımda aklımdaki tek şey, bir an önce bu nöbeti bitirip uyumaktı. Fakat tam o sırada korkunç bir rüzgar esmeye başladı ve bulutların arasından bir anda dolunay göründü. Kumlar üzerinde yatan esirler, ayın gümüşi ışığı altında çok eski zamandan kalmış bir tapınağın siyah mermer kolonları gibi görünüyorlardı. Gözlerim birden içlerinden birinin gözleriyle karşılaştı. Bu bakışlar ilk önce nefret doluydu; fakat sonra bana sorular sormaya başladı.

"Bir ailen var mı?"

"Evet, var." Başka yere bakamıyordum.

"Peki ya ağabeyin?"

"Evet, ağabeyim de var!"

"Neredeler?" diye sordu bu melankolik gözler.

"Bilmiyorum! Ne yazık ki yaşadığımız trajik hayat, bizi birbirimizden ayırdı".

"Belki de sevdiklerin şu anda tıpkı bizim gibi esir tutuluyorlardır. Ve benim ağabeyim de onların başında senin gibi nöbet tutuyor olabilir." Gözleri bir büyü etkisi yaratıyordu.

Sanki büyülenmiştim. Gözlerimi indirdim, ama sanki görünmez bir güç gözlerimi ona çevirmem için bana baskı yapıyor gibiydi.

Gözleri, "İnan bana, eğer benim ağabeyim senin esir alınmış akrabalarına nöbet tutsaydı, kesin olarak onların kaçmalarına izin verirdi, çünkü o özgürlüğe değer verir ve ülkesinin kanunlarına saygılıdır." diye yalvardı.

Bakışlarına karşı koymaya çalışıyordum, ama gözleri beni esir alıyordu ve tıpkı özgürlük gibi cezbediyordu.

Ona fısıldayarak, "Benden bunu isteme. Ben de senin gibi bir köleyim, sana yardım edemem!" dedim ve utanç içinde ona arkamı döndüm.

Arkamı döner dönmez kulaklarımda adeta babamın, annemin, ağabeyimin ve kız kardeşlerimin sesi yankılandı. Hepsi de bana aynı şeyi söylüyorlardı: 'O çocuğa yardım et! Ona yardım et!'. Belki de Sharakh, onların sesiyle konuşan benim vicdanımdı, ne dersin? Gökyüzü aydınlanmak üzereydi. Kısa süre sonra görevi teslim edecektim. Kararımı verdim. Bir Türk bıçağı, iple diğer tutuklulara bağlı olan o adamın önüne sessizce düştü... Ortağımla nöbeti devredip develerimizin yanına geri döndük ve yün bir örtünün üstüne yattık. Ortağım kütük gibi uyuyordu, ama ben olacakları merak ettiğimden bekliyordum. Seher vaktinde ardı arkasına patlayan silahların ve siyah kölelerin savaş seslerini duydum. Kölelerin hepsi, sis bulutunun ardında yok olmuşlardı. Yerdeki kan gölünün ortasında ise üç muhafız duruyordu. İkisi bizden, biri de esir tüccarlarının kiraladığı kişilerdendi.

*

Herkes, iyi bir arkadaşıyla benzer özelliklere sahip biriyle tanışmış ya da kendini evinde gibi rahat hissettiği bir yerde bulunmuştur...

Sahra Çölü'nden ayrılıp güneye doğru ilerliyorduk. Kısa bir süre sonra güneş arkamızdan doğmaya başladı. Günün ilk ışıklarıyla önümde tüm haşmetiyle duran dağları fark ettim. Buna çok şaşırmıştım. Ubıhların yurdundan ayrıldığım günden beri hiç gerçek bir dağ görmemiştim. Sanki yakın bir akrabamı görmüş gibi sevinmiştim. Eğimli yerleri yeşil, zirvesi ise bembeyazdı. Kendi kendime 'acaba hayal mi görüyorum' dedim. Artık Karadeniz'in kuzey kıyısında ve muhteşem Kafkas tepelerinin yakınında olduğumuza emindim.

Kendimi elimde tüfeğimle dizimin üstünde durup pınardan su içerken, sonra da dar keçiyolunda yürüyerek böğürtlen ve kara diken toplarken hayal edebiliyordum. Bir yanda kuşlar şakıyordu. Keskin bir göz, yabandomuzları ile dağ keçilerini rahatlıkla seçebilirdi. Yosun tutmuş bir kayanın üzerine oturup dikkatlice dinledim. Rüzgar nedeniyle birbirinden savrulan dalların arasındaki boşluktan baktım ve gerçekten çok şanslıydım:

Karla kaplı bölgenin yakınındaki uçurumun kenarında iki tane dağkeçisi vardı.

İsmail Sabbah'ın avlanmama izin vermesini o kadar istiyordum ki! Ama sormamın bir yararı olmazdı! Beni oraya asla göndermeyeceğini ve böyle bir durumda da tüfeğimi alacağını biliyordum. Şansımı denemeye karar verdiğimde, çiğ taneciklerı daha henüz kurumamıştı bile. Kartallar ise gökyüzünde tüm ihtişamlarıyla süzülüyorlardı. İnan bana, onlar gibi yükseklerde olabilmek için her şeyimi verirdim. Böylece Ubıh tepelerini görebilir ve kalbimde taşıdığım o resmin gerçeğine ulaşabilirdim.

Biraz yakınlarda, suyu dağlardan gelen bir dere vardı. Derenin yüksek kenarında, o iki dağ keçisini tekrar gördüm. Rüzgar arkalarından estiği için tehlikeyi sezemiyorlardı. Avlanma tutkum beni tamamen kontrolüne almıştı. Bir kayaya tutundum, sağ dizimin üstünde durup tüfeğimle nişan aldım. Dağlardaki yankı sebebiyle atışım üç kez arka arkaya duyuldu. Tepeler sanki, buralarda daha önce hiç ateş edilmemiş gibi sarsıldı. Vurulan dağkeçisi bayırdaki kayalara çarparak dere kenarına yuvarlandı. Diğer keçi ise kulaklarında patlayan gürültünün korkusuyla havaya sıçramıştı. Avımın derisini yüzmek için bayırdan aşağı doğru koşarken, biraz ileride elindeki oku aşağıya indirmiş bir şekilde duran siyah bir adama rastladım. Onu dostane bir biçimde selamladım. Görünüşe bakılırsa, o da benimle aynı anda keçiye nişan almıştı, ama benim kurşunum onun okundan daha hızlı hedefe ulaşmıştı. Hemen avladığım hayvanın başını kestim. Bilirsin, insan birinin kendini izlediğini hissettiğinde hemen dönüp o tarafa doğru bakar. İşte ben de aynı bu şekilde yaptım; arkamı dönüp baktığımda Afrikalının bakışlarını bana diktiğini gördüm.

Ona, "Buraya gel!" diye seslendim ve elimle işaret ettim.

Hemen yanıma geldi ve kendi lisanıyla, dostane bir takım işaretler yaptı. Tahminimce; "Ne şans ama!" gibilerinden birşeyler demiş olmalıydı. Bıçağını çıkarıp, keçinin derisini yüzmede bana yardım etti. Ben atalarımızdan kalma av taktiklerini kullanarak avı ikiye böldüm.

Ona dönerek, "İşte bu senin payın!" dedim ve taze avın yarısını önüne doğru ittim.

Beni anlamıştı. Hediyeyi gülümseyerek kabul etti ve başını eğerek beni selamladı. Sonra kaslı boynundan bir kolye çıkarıp benim boynuma taktı.

Sonra da işaret parmağıyla kendisini göstererek "Ngugi! Ngugi!" dedi.

Hemen ben de aynısını yaptım ve kendimi göstererek "Zaurkan! Zaurkan!" dedim.

Adım, siyah adamın hoşuna gitmişti; bu nedenle benim ardımdan "Zaurkan!" diye tekrar etti.

Sonra hemen etraftan çalı-çırpı toplamaya koştu ve yıldırım hızıyla bir ateş yaktı. Kendi payına düşen etten iki parça kopardı. Kemerindeki küçük bir deri çantadan tuz çıkararak etin her yanını tuzladı. Arkasından da kokulu bir ağaçtan ince bir dal alıp yontmaya başladı ve etimizi buna takıp ateşin üzerine koydu. Et, ateşte kızarınca, en büyük parçayı bana verdi. Yemeğimizi yerken birbirimize el kol hareketleriyle övgüler yağdırıyorduk. Sohbetimiz boyunca Ngugi sürekli olarak tüfeğime bakıyordu. Tüfeği ona verdim. İçine mermi taktım, tetiğini çekip ateşledim. Öyle mutlu olmuştu ki, sevinçten dans etmeye başladı. Daha önce hayatında hiç eline silah almamıştı. Onu istediğinden şüphem yoktu. Kim bilir belki avlanmak, belki kendini korumak, belki de ülkesi için savaşmak amacıyla ona ihtiyaç duyuyordu.

Artık dönme vaktim gelmişti. Ngugi bana vadiye giden en yakın yolu gösterdi. Vedalaşırken, sırtımdan tüfeğimi indirdim ve ona verdim, tabii fişek kutumu da.

Ubıhça, "Memleketinden ayrı düşmüş bir Ubıh'ın bu hediyesini bir anı olarak kabul et. Umarım işini görür!" dedim.

Sözlerimi anladığını sanmıyorum; fakat eminim ki, ne demek istediğimi hissedebiliyordu. Birbirimize sarıldık! Bir süre yürüdükten sonra arkama baktım. Ngugi'nin siyah bedeni güneşte parlıyordu. Tüfeği başının üstünde tutuyordu. Orada durmuş, ben gözden kaybolana kadar beni izlemişti.

Herhalde bu yaptığıma çok şaşırmışsındır, Sharakh. Ama bütün suç dağlardaydı. Asi ruhumu uyandıran, benim aklımı çelen onlardı ve en önemlisi bana, bir esir olduğumu unutturmuşlardı.

*

Kervanın durduğu yere sırtımda taze et ile döndüğümde, arkadaşlarım buna çok sevindiler. İki aydır, hep ayaküstü birşeyler yiyerek geçiştiriyorlar, genellikle de bayat ekmek ile kuru muz yiyorlardı. Fakat İsmail Sabbah'ın gözleri kan çanağına dönmüştü. Bu kötüye işaretti. İnce dudakları kupkuruydu ve tehditkar bir gülümsemeyle bana dönerek;

"Tüfeğin ve fişek kutun nerede?" diye sordu.

Ona, "Avdan dönerken birkaç serserinin saldırısına uğradım. Tüfeğimi onlar aldı." diye cevap verdim.

"Neden tüfeğinle kendini savunmadın?"

"Çok kalabalıklardı ve hepsi de silahlıydı."

Sabbah bana dönerek, "Bana bak, ben aptal değilim. Tüfeğini ve fişeklerini, o koca dudaklı hırsızlara sattın, öyle değil mi!" diye bağırdı.

Ben de "Madem öyle, o halde bırak da üzerimi arasınlar! Eğer üzerimde para bulursan, kafamı kes!" diye karşılık verdim.

Fakat adam bana inanmamıştı. "Parayı sakladın alçak herif! Şimdi içimizden biri senin tüfeğinden çıkan bir kurşunla ölebilir." diye bağırarak adamlarına beni bağlamalarını emretti.

On iri yarı Bedevi, taze eti unutarak üzerime çullanıp liderlerinin emrettiği gibi beni ellerimden ve ayaklarımdan bağladı. Ben kıpırdayamaz bir halde yerde yatarken, İsmail Sabbah da, yünden bir örtünün üzerinde oturmuş, adamlarından birinin kendisine uzattığı kahveyi yudumluyordu.

İlk başta benden yana bakmıyor, yavaşça kahvesini içiyordu. Kahvesini bitiren "çöl kaplanı" – kendisine bu ismi takmıştık – eline bir kırbaç alıp bana doğru yürüdü.

Ona "Beni kırbaçlama, vur!" diye yalvardım.

Ama o yalvarmalarıma hiç kulak vermeden, beni kırbaçlamaya başladı. Durmaksızın kırbaçlıyordu. Böyle birşey Ubıhların diyarında asla olamazdı. Eğer biri atım Bzou'yu dahi kırbaçlayacak olsa, ona bağırsaklarını tek tek saydırırdım. Hayatımda ilk kez kırbaçlanıyordum. Diğer insanların önünde, son derece küçük düşmüştüm. Hissettiğim bedeni bir acı değildi; içimde yatıştırmaya çalıştığım öfke, fiziksel acıdan daha ağırdı. Bu duygu beynimi kavuruyordu ve sanki boğazım sıkılıyormuş gibi bir duyguya kapılıyordum.

Ona, "Beni kırbaçlamayı kes artık! Eğer buradan kurtulursam seni geberteceğim!" diye haykırdım.

Ancak İsmail Sabbah, adeta kendini kaybederek beni deli gibi kırbaçlamaya devam etti. Bana inanmayacaksın Sharakh ama, o anda bedenimdeki tüm kasları gererek, beni bağlayan ipi kopardım. Ayağa kalktığım anda hızla yaralı bir panter gibi İsmail Sabbah'a doğru koştum. Kırbacı elinden alıp sapını kırdım ve öfkeyle bir kenara savurdum. Eğer adamlardan biri beni durdurmasaydı, kervan liderini boğarak öldürecektim. Birkaç kişi daha yardıma gelerek beni tekrar bağladılar. Artık hiçbir şey umurumda değildi. Bu arada kervan lideri de yatışmıştı. Bütün gece boyunca ellerim ve ayaklarım bağlı kaldı, fakat ne İsmail Sabbah ne de bir başkası yanıma yaklaşmadı. Sabah olduğunda, sanki dün hiçbir şey olmamış gibi yanıma geldi ve tenimi delen halatı kesip attı.

Barışçı bir ses tonuyla "Yemek yiyip hemen işine geri dön!" dedi.

O günden sonra da bana karşı son derece dikkatli davranmaya başladı. Kötü işleri bana vermekten kaçındı; zaman zaman fikrimi soruyor ve benimle sesini yükseltmeden konuşuyordu. Ama bacaklarımdaki ve ellerimdeki ipi kesen bıçağın, o istediği anda gırtlağımı kesebileceğini de biliyordum...

*

Bir keresinde Biram gecikmiş ve yemeğimizi tam vaktinde getirmemişti. Güneş batıyordu; fakat ondan haber yoktu.

Zaurkan, "Neler oluyor? Hiç böyle yapmazdı! Ben önemli değilim, ama misafirimin yemeğini bekletiyor olmaktan utanç duyuyorum..." diye yakındı, ben her ne kadar bunun önemli olmadığını söylesem de, gittikçe daha çok üzülüyordu.

Birkaç kere ayağa kalkmak için değneğine tutundu, fakat sonra vazgeçip tekrar yerine oturdu. En sonunda değneğine yaslanarak ayağa kalktı:

Bize dönerek, "Biram'a gideyim de, ona ne olmuş bakayım!" dedi.

Birlikte tam yola çıkıyorduk ki, Biram çantasıyla birlikte uzaktan göründü.

Yaşlı adam değneğine yaslanarak geri geldi ve sessizce yerine oturdu.

Biram bana doğru ilerledi ve;

"Özür dilerim sevgili Sharakh. Karım hastalandı. Bu nedenle yemeği vaktinde yapamadım!" dedi.

Ona, "Karının nesi var?" diye sordum.

"Dünden beri korkunç bir baş ağrısı vardı. Bütün gece devam etti. Ama bugün daha iyi!" dedi.

Zaurkan yalnızca dinliyor, sanki dili bağlanmış gibi hiçbir şey söylemiyordu.

Yemekten sonra Biram kaplarını toplayarak onları çantasına doldurdu. Yanına giderek;

"Eğer biraz daha gecikmiş olsaydın, Zaurkan sana gelecekti. Seni çok merak etti..." dedim.

"Çok yazık! Bilseydim daha geç kalırdım!" dedi Biram.

"Neden?" diye sordum.

Üzgün bir şekilde başını iki yana sallayarak, "Herhalde evime en son geldiğinden bu yana, on yıl geçmiştir..." dedi.

Ona tekrar, "Neden?" diye sordum.

"Zaurkan komşularının evini hiç ziyaret etmez, beni de ziyaret etmez. Sanırım bunun sebebi karıma kızgın olması. Sana daha öncede söylediğim gibi, bizim çocuğumuz yok. Zaurkan

bana her zaman 'Ne kadar yalnız olduğumu görüyorsun, sen de böyle yalnız kalacaksın ve bunun tek suçlusu o!' der. Ona nasıl cevap vereceğimi bilemiyorum. Onunla geçinmek zordur, hem de çok zor!" dedi Biram üzgün bir şekilde başını sallayarak ve sonra eşyalarını toplayarak oradan uzaklaştı.

Biram'ın gitmesiyle Zaurkan'la birlikte tekrar işlerimize koyulduk.

Güneş batmış ve her yer kararmıştı. Eve girip lambayı yaktım. Yaşlı adam da beni takip etti. Rahat bir koltuğa oturarak bana hayat hikayesini kaldığı yerden anlatmaya devam etti.

Afrika'da başından geçen olayları anlattı. Arada, tanıştığı insanları hatırlamaya çalışıyordu. Zaman zaman seyahatlerinde öğrendiği yabancı kelimeler aklına geliyordu. En fazla da çöllerden bahsetti. Bazen de Afrika'nın balta girmemiş ormanlarını ve gemilerin satıldığı büyük nehirleri tasvir etmeye çalışıyordu.

Olayları birbirine karıştırdığında ise anlatmaya en baştan başlıyordu. Başını iki elinin arasına alarak, "Dur bir dakika! Bunu unut, bunun tamamı yanlıştı. Bu yaşlı balkabağı her şeyi birbirine karıştırıyor." diyerek, kızgın bir şekilde kendi kendine söyleniyordu.

Ama anlattıkları gerçekten de inanılmaz hatıralardı. Sekiz dokuz yıllık seyahat hayatında kimi zaman yürüyerek, kimi zaman da kervanlarla yolculuk ederek, Afrika'nın bütün yollarını dolaşmıştı.

Dokuz yıl yabana atılacak bir süre değildir; bu, neredeyse bir ömürdür! Dokuz yıl önce doğmuş ve annesinin sütünü emen bir erkek çocuğu düşünün! Dokuz yıl sonra o kadar hızlı koşar ki, onu yakalamanız mümkün olmaz.

*

Bütün eşyaları sattık ve afyon da dahil olmak üzere satın aldığımız değerli malları develere yükledikten sonra Kahire'ye geri döndük. Mısır'da ailesi bulunan kişiler eve dönmüş olmaktan çok mutluydu. Ama acaba beni orada ne bekliyordu?

Yasadışı işlerle elde edilen paranın dışında... Ancak eğer özgürlüğümü kazanıp ailemin bulunduğu yere, Anadolu'ya dönmüş olsaydım, bu sefer de Vali Selim Paşa'yı öldürmekten dolayı idam edilecektim...

İsmail Sabbah kervanın bulunduğu yere dönmekte acele ediyordu. Daha uzun yürüyüşler yaptık ve kısa aralarla durduk. Sıva şehrini henüz yeni geçmiştik. 'Çöl kaplanı' oldukça temkinliydi. Bizi de dikkatli olmamız için uyarmaktan asla yorulmuyordu. Her zaman tetikteydi ve durmaksızın havayı soluyordu.

Bizi, "Bu yolda çeteler çok sayıda kervan soymuştur." diye uyardı.

Hepimize iki yedek şarjör verdi. Bir gece, bir kuyunun yanında kamp kurduk. Tam nöbetçileri dışarı yollamıştık ki, bir anda atlı birtakım kişiler karanlığın içinden bize doğru çıkageldiler ve tıpkı bir kasırga gibi üzerimize hücum ettiler. Atlarının üzerinden bizlere ateş ediyorlardı. Etrafımızı kuşattıklarında biz de onlara ateş açtık. Karanlık içinde bütün sesler, – mermilerin ıslığı, ürkmüş develerin bağırışları, atların kişnemesi ve saldırganların kahkahaları – birbirine karışmıştı. Atlılardan biri bana saldırdı ve eyerinden sarkarak kılıcını bana doğru uzattı. Bir süre dövüştükten sonra, onun üstesinden gelmeyi başarabildim ve onu tam kalbinden vurdum. Kumların üstüne düştü ve son sözlerini söyledi.

Ubıhça, "Beni vurdular! Artık bir daha evimi göremeyeceğim!" dedi.

Şok olmuştum. Her şeye hazırdım, ölüme bile. Ama bu kum tepeleri arasında kendi ana dilimi duymak benim için çok beklenmedik ve şaşırtıcıydı. Üstelik adamın sesi bana oldukça tanıdık gelmişti. Atlılar bir anda gözden kayboldular. Yaralı adama doğru koştum. Ölmek üzereydi. Dehşete kapılmıştım: Gecenin karanlığında bile onun yüzünü seçebiliyordum. O Said'di. Hacı Kerantukh'un süt kardeşi Said... Başını tuttum, elime akan kanın sıcaklığını hissedebiliyordum.

"Said! Aman Allah'ım, Said! Sen misin?" diye bağırdım.

Said'in gözlerinde ölümün belirtisi vardı. Beni hemen tanıdı. Gözlerini aralayarak anlaşılmaz bazı sözler fısıldamaya başladı. Bir süre sonra arkadaşlarım ellerinde meşalelerle etrafımızı sardılar. Hayatta olmamın mutluluğunu yaşıyorlardı; benimse yerdeki ölü adamın başında neden ağladığıma bir anlam veremiyorlardı.

Sanki tüm benliğimi yitirmiş gibiydim; ben de ölmek istiyordum. Tesellisi olmayan bir acı, tarifsiz bir üzüntü benliğimi sarmıştı. Daha fazla yaşamak istemiyordum. Göğsümdeki tüfeğin kabzasını yakaladım. Tam tetiği çekmeye hazırlanıyordum ki, İsmail Sabbah yanımda belirdi ve silahı ellerimden aldı. Ardından da kuşağımdaki bıçağıma el koydu.

Hemen yanındaki adamlara, "Şu deliyi bağlayın!" diye seslendi.

Fakat adamlar daha meşalelerini kuma saplarken, karanlığın içinde koşarak onlardan uzaklaşmayı başardım. Sanki öldürdüğüm adamın ruhunu yakalayabilirmişim gibi elimden geldiğince hızlı koşuyordum. Koşarken ayaklarımı hissetmiyordum, sonunda hareket edecek gücüm kalmadı ve yere düştüm.

Zavallı Said! Onu son gördüğümde, birlikte Samsun civarlarındaydık. En büyük hayali, bir gün Ubıh diyarına geri dönebilmekti. Tahminimce, tam da dağlarımıza kavuşmaya yaklaşmışken, onu öldürmüştüm. Acaba Afrika'da ne yapıyordu? Hangi şeytan bizi böyle bir araya getirmişti? Hangi şeytan bana, sadece özgürlüğünü isteyen arkadaşımı öldürtmüştü?

Sabaha kadar tüm bedenim uyuşuk bir şekilde yerde yattım. Çıplak düzlüğün üzerinde baygın bir şekilde uzanırken, rüzgar her yerimi sarıyordu. Sabah sanki mezardan kalkar gibi uyandığımda, yüzümdeki kumu temizleyip etrafıma bakındım. On adım ötemde iki tane çakal duruyordu. Güçbela ayağa kalkıp, sendeleyerek onlara doğru gitmeye başladım; benden korkup kaçtılar. Arada dönüp arkalarına bakıyorlardı. Bu pislik yaratıklar, neden beni yememişlerdi? Oysa yarı ölü vaziyettey-

dim, üstelik silahsız ve savunmasızdım. Belki de, kendi kardeşini öldüren bir adamı yemek istememişlerdi. Çöl, sanki fırtınaya yakalanmış bir geminin güvertesi gibi ayaklarımın altında sarsılıyordu. Susuzluktan neredeyse ölmek üzereydim, güneş de gittikçe yükseliyordu. Bir süre sonra, etrafımda ağaçlar görmeye başladım. Serap gördüğümü düşünüyor olabilirsin, ama bu bir serap değildi; bu bir vahaydı.

KURU NEHİR YATAKLARINDA...

Çok geçmeden başka bir kervana katıldım. Bu kervan Kahire'ye doğru yol alıyordu. İçindeki insanlar, son derece konukseverlerdi. Kanunların korumasında olmamama rağmen bana çok iyi davranarak yol boyunca bakmışlardı. Üstelik beni köle tacirlerine satıp para kazanma gibi bir niyetleri de yoktu ve beni eski sahibime de geri vermeyi düşünmüyorlardı. Taşıdıkları mallar, Ermeni bir tüccara aitti. Kahire yolunda anladım ki, mallar deniz yoluyla İstanbul'a götürülecekti.

Kahire büyük bir şehirdi, ama açlıktan ölmek üzere olan bir serseri ya da dilenci gibi göründüğümden, orada ne bir dostum, ne de kalacak bir yerim olmadı... Benim kalbim Anadolu'ydı; ailemi ve dostlarımı orada bırakmıştım. Bir gün evimde olup, o eşsiz Ubıh lisanını bir kez daha duyabilseydim, sonra isterlerse beni kör baltayla parçalara bölsünler umurumda olmazdı. Ermeni tüccarın hamallarının, malları İstanbul'a giden gemiye aktarmalarına yardım ettim. Tüccar Kafkasya'dan olduğumu öğrendiğinde bana sempati duymaya başlamıştı. Bana yeni kıyafet ve ayakkabı aldı, kendime yiyecek birşeyler almam için de para verdi. Adam zengin olduğu kadar cömertti de. Onu tanıdıkça anladım ki, bizleri dışlamayan insanlar da olabiliyordu.

Ermeni tüccarın hoşgörüsü ve sempatisi sayesinde, İstanbul'a kadar varabildim. Bu şehir hakkında çocukluğumdan beri çok fazla şey duymuştum. Ubıhlar dünyada İstanbul'dan daha güzel ve daha zengin bir şehir olmadığını düşünürlerdi. Ne zaman birinin İstanbul'a gittiği duyulsa, o kişi sanki dünyanın öbür ucuna gidiyor gibi düşünülürdü. Çok güzel bir mücevher

görseler, onun mutlaka İstanbul'da yapılmış olduğunu söylerlerdi. Şarkılarda bile; güzel kadınların gözleri, İstanbul'un kehribarına benzetilirdi.

Konstantinopl – bazı insanlar, Osmanlı'nın başkentini böyle adlandırıyordu –, beni; yeşilliklerle çevrili beyaz sarayları, tepesinde hilaller bulunan camileri, gök mavisi renkteki o muhteşem Ayasofya'sı, dünyanın dört bir yanından gelip Haliç Köprüsü'nde demirleyen bayraklı gemileri ve içinde altın ziynet eşyasından düdüğe, kesilmiş kuzudan az bulunan deniz ürünlerine kadar her şeyin alınıp satıldığı gürültülü pazarlarıyla büyülemişti. Çarşı boyunca işportacıların bağırışları, kahvehanelerin kokusu, dilencilerin yalvarışları, alışveriş yapanların karmaşası, yankesicilerin fısıltıları ve özellikle kadınların satıldığı açık insan pazarları vardı. "Çekilin yoldan!" diye bağıran birini duyduğunuzda, ya bir Paşa ya da zengin bir alıcı geliyor demekti ve uşak kalabalığa yolu açmaları için sesleniyordu.

Elbette ki mezarda herkes eşitti, ama yaşarken hepimizin bu dünyada belli bir yeri vardı. Ben rıhtımlardaki ayaktakımındandım. Oralarda dünyanın her lisanı konuşulurdu; denizciler ve sahilde yaşayanlar birbirlerini tercümansız da anlayabilirlerdi. Kimse birbirine nereden geldiğini, ne yaptığını ve orada ne kadar kalacağını sormazdı. Sırtım fıçıları, kutuları ve buna benzer kargoları taşımak için oldukça sağlamdı. Zaten bu iş, hayatımı kazanmamın tek yoluydu. Bu arada, denizcilerden birçok Kafkasyalının İstanbul'a geldiğini duymuştum.

"Hangi kabiledenler?" diye sordum.

"Abhazlar!"

Korku içinde düşünmeye başlamıştım. "Allah'ım, demek ki sürgün edilen çok daha fazla insan var! Sakın Abhazlar da aynı hataya düşmüş olmasınlar!"

Şehre gitmek için hazırlık yaptım. Güneşin batışından sonra işlerimi bitirir bitirmez, annemin erkek kardeşlerinin yaşadığı Tsebelda'dan gelen Abhazlardan birini veya tanıdığım

herhangi bir Kafkası görebilme umuduyla, İstanbul sokaklarında dolaşmaya başladım. Camileri, kahveleri ve pazarları gezerken, Kafkas paltoları giymiş ve silah taşıyan birçok insan gördüm. Hepsi Abhazca konuşuyordu. Onları dinledim. Hem tatlı, hem de acı bir yönü vardı. Tatlı olması, annemin genellikle bu lisanda bana küçükken ninniler söylemesinden kaynaklanıyordu. Acı olan yönü ise, yeni sürgün edilenlerin hepsinin Ubıhlarla aynı şeylerden yakınıyor olmalarıydı.

Akşam olmuştu, fakat pazarın yakınındaki taşlar halen sıcaktı. Onlardan birinin üzerinde, Kafkas kazağı giymiş ve kirli ayak parmakları, delik ayakkabılarından dışarı çıkmış yaşlı bir adam oturuyordu. Elleriyle başını tutmuştu. O hüzünlü haliyle, bir mezar taşını andırıyordu. Hemen yanına oturup;

"Ne oldu sana?" diye sordum.

Bana bakmak için başını kaldırınca, oldukça şaşırdı. Kafkas giysisi giymemiş olan birinin Abhazca konuşmasına hiçbir anlam verememişti.

"Önce sen bana kim olduğunu söyle?" diye sordu.

"Ben önceden buraya göç eden bir Ubıh'ım..." diye cevap verdim.

"Öyle mi!" diyerek sevinçle bana doğru döndü. "Siz Ubıhlar başınıza gelenlerden kendiniz sorumlusunuz, çünkü siz buralara hiç düşünmeden geldiniz, biz ise zorlandık!" dedi.

"Rus Çarı tarafından mı?"

"Hayır! Ruslar'dan Abhazya'yı almaya gelen Sultan'ın askerleri tarafından! Evlerimizi yaktılar, karşı koyanların boyunlarını vurdular. Tüm Abhazya boşaltıldı dostum. Her yer yakılıp yerle bir edildi!" dedi ağlamaklı bir sesle.

Ona, "Söyle bana ihtiyar, Tsebelda'daki insanlara ne olduğunu biliyor musun? Annemin erkek kardeşleri orada yaşarlardı da" diye sordum.

"Sizin evlerinizi terk etmenizden üç yıl sonra yeniden göç başladı. Bu sefer de insanlar Tsebelda, Dal, Gama, Abhazya ve Machara'dan Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeye başladılar. Ve

demin de sana söylediğim gibi genç adam, Yeniçeriler bizi oradan ayrılmaya zorladılar. Peki Apsny'de* kim kaldı diyeceksin? Şehir orada duruyor, fakat artık ruhu yok. Köpekler arkada bıraktıkları kül yığınlarına uluyorlar. Ben Tamysh'te doğdum, yani Abzhui'denim. Adım Ratsba. Sana iyi şanslar diliyorum, zavallı dostum!" dedi.

Büyük ihtimalle oğulları olan iki genç ona doğru yürüdüler ve yaşlı adama yardım edip onu ayağa kaldırdılar. O da onlara yaslanarak yürüdü ve oradan uzaklaştı.

Eğer yaşlı adamı doğru anladıysam, benim hapse girdiğim sene Tsebelda'daki insanlar Türkiye'ye göç etmişlerdi. Orada annemin yedi erkek kardeşi vardı. Eğer iyice etrafıma bakarsam belki de en azından birine rastlayabileceğim kanaatindeydim.

O gece yine tepelerimizi ve Bzyb Vadisi'nde akan pınarı düşledim. Nehir, sanki bin tane davul aynı anda çalıyormuşçasına gürlüyordu. Fakat bu gürültü esnasında vurmak zorunda kaldığım atımın kişnemesini de duyabiliyordum. Ateş konsey binasının etrafında yanmaya devam ediyordu. Alevleri seyredenler arasında bazı insanların yüzlerini de rahatça görebiliyordum. Bu insanlardan biri de Ahmet'ti; ülkemizi terk etmememiz için bize yalvaran Barakai'nin oğlu Ahmet...

Sahildeki adamlardan birinin sesiyle uyandım:

Bana, "Neden inliyorsun? Hasta mısın?" diye soruyordu.

O gün limana gitmedim. Onun yerine şehre doğru yürüdüm. Bilirsin Sharakh, başkaları depresyona girdiğinde teselliyi içkide ararlar, ama ben Abhazca'yı dinleyerek stresimi dağıtıyordum. Eğer evinden uzaktaysan, kendini iyi hissetmen için en ideal şey, kendi dilini konuşan insanları dinlemektir. Kafkas giysisi giymiş insanların yanına oturuyor ve kendim konuşmaktan çok onların anlattıklarını dinliyordum. Öfkeli Kafkas-

---

* Abhazya'ya verilen Abhazca bir isim. 'Ruhların Diyarı' anlamına geliyor.

ların öğrenmek istedikleri tek birşey vardı: Başlarına gelen bu trajedinin sorumlusu kimdi? Bazen ateşli tartışmalara giriyor, hatta silahlarına sarılarak kavgaya tutuşuyorlardı. Bütün bunların tek sebebi vardı; gerçeğin ortaya çıkmasını istiyorlardı, asıl suçlu kimdi? Bazıları kendini, bazıları ise Çarı ve Sultanı suçluyordu. Halbuki tüm bunların ardında yatan asıl sebebi nereden bilebilirlerdi ki? Sen yazmaya devam et Sharakh! Kim bilir, belki de benim hikayem, sürgünlerin bu sırrının aydınlığa kavuşmasında yardımcı olur.

*

Sultan, boyunduruğu altına giren bu kavgacı adamları ya süvari ya da koruma görevlisi yaptı. Birçokları kırbacın acı etkisine tahammül edebilmelerine rağmen, baklavanın cazip tadına dayanabilenler pek azdı. Onlardan bazılarını korkutuyor, bazılarını da verimli topraklar vererek ve koruma sağlayarak kandırıyordu. Osmanlı hükümeti, Abhaz ve Ubıh soylularla köylüler arasında akrabalık ilişkileri olmasından faydalanıyordu. Alou'nun oğlu Shardyn gibi bazı adamlar, saygıyla karşılanmışlardı. Köylülere sadece küçük araziler verilirken, onlar büyük topraklar ve bunun yanısıra önemli ünvanlar elde etmişlerdi.

Hatırlarsan hikayeme ilk başladığımda sana bir parça Kats Maan'dan söz etmiştim. O da senin gibi Abhaz'dı. Zamanında Çar için çok şey yapmış ve generalliğe yükselmişti. Dediklerine göre, biz Ubıhlar Anadolu'ya göç ettikten sonra adamın omuzlarındaki apoletler parıltılarını çabuk kaybetmişti; yaşlı savaşçı ölmüştü. Maan'ın oğullarından biri, babasının izinden giderek Rus ordusunda subay oldu. Generalin diğer oğlu olan Kamlat ise, Abhazya Krallığı yıkılıp kölelik ortadan kaldırıldığında, yeni hükümete boyun eğmeyerek ailesiyle birlikte Anadolu'ya geldi.

Osmanlılar, düşmanlarının eski rakibi olarak gördükleri bu adamı saygıyla karşıladı. Hemen İstanbul'un merkezindeki bir saraya taşınması sağlandı ve bütün Abhazların başına lider olarak getirildi. Bilirsin, ordu görevlilerine boşuna para verilmez.

Kamlat'la birliklerini komşu bir Arap ülkesine gönderdiler. Oranın imamı, kendi istekleri doğrultusunda hareket ediyor ve Türklere itaat etmiyordu. Çok sayıda Abhaz muharebelerde öldürüldü, fakat Kamlat, imamın ordusunu yenip onu esir almayı başardı. Bir süre sonra ülkesine bir kahraman olarak döndü. Tam da düğün vaktinde gelmişti; kızı Nazife, Osmanlı İmparatoru'nun varisi II. Abdülhamid'le evleniyordu. Çok geçmeden yeni bir kutlama daha yaşandı; Kamlat Maan'ın damadı Sultan olmuştu. Yeni Sultan oldukça gaddar, katı kalpli ve kana susamış bir hükümdar olarak ün kazandı. Açgözlüydü. Dünyada üç tehlike vardır, Sharakh: Bir çocuğun elindeki bıçak, bir yalancının ağzındaki övgü, güç sahibi birinin elindeki iktidar. II. Abdülhamid'in en büyük düşü, Kafkasya'yı almaktı. Düşlerini gerçeğe dönüştürmeye karar verdiğinde, Kamlat Maan'ı göçmenlerden ve Türklerden oluşan birliklerin başına geçirerek hemen Abhazya'ya gönderdi. Kamlat Maan, Türk gemilerine binmeden önce adamlarına dönerek;

"Kardeşlerim, artık zaman geldi! Allah'ın yeryüzündeki vekili, Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Sultanı bize yardım elini uzattı; böylece ülkemizi kafirlerden kurtarabileceğiz. Ellerimizde silahlarla vatanımızın sahillerine çıktığımızda, Çar tarafından eziyete uğratılan bütün Abhazlar bize katılacaklar! Sonunda Apsny'yi özgürlüğüne kavuşturabileceğiz! Kutsal savaşın bayrağı altında ileri! Sultanımız bin yıl yaşasın!" diye bağırdı.

Çok sayıda silahlı adam Karadeniz'i geçerek Sukhumi Kalesi yakınlarına yerleşti. Kamlat Maan, başlamak için sabırsızlanıyordu; bu nedenle adamlarını Abhazya'ya yollayarak oradaki herkese şu mesajı yolladı:

"Kim özgür olmak istiyorsa, Abhazya'nın kurtarıcısı Kamlat Maan'ın ordusuna katılsın! Liderimiz, düşmanları bozguna uğratmak için bizi Inguri Nehri'ne götürecektir!"

Ancak işler hiç de Kamlat'ın planladığı gibi gitmedi. Maan'ın akrabaları ile bu sözlere kanan birkaç Kafkas'ın dışında, dağlarda çiftçilik yaparak hayatını sürdüren köylüler, Paşa'nın

ayaklanma çağrısına uymadı. Çünkü buradaki insanlar Rus vatandaşlığına geçmişlerdi ve bundan vazgeçmeye de hiç niyetleri yoktu. Kamlat'ın askerleri bile kendi anayurtlarına ayak basar basmaz orduyu terk ederek askerden kaçtılar. Dizleri üstüne çöküp yeri öptüler ve şöyle fısıldadılar: "Bağışla beni, Apsny!" Onların Türkiye'de neler çektiğine dair hikayeleri, bütün Abhazya köylülerinde ciddi bir etki yapmıştı.

Kamlat Maan, en sadık adamlarıyla ve Türk müfrezesiyle Inguri Nehri'ne ilerledi. Fakat ordusu Ruslar tarafından yenilgiye uğratıldı. Böyle bir bozgun ve askerlerini kaybetmesinin bedelini pahalıya ödeyeceğini düşündü; nitekim adamlarının bazıları firar etmiş, bazıları öldürülmüştü ve diğerleri de hala Ruslar tarafından esir tutuluyorlardı. İşte o zaman Kamlat kafasında şeytanca bir plan tasarladı. Geri çekilirken dağ köylerini yaktı ve Rusların intikam aldıkları yönündeki asılsız dedikodular yaydı. Silahlarla ve terör taktiklerinin yardımıyla binlerce Abhazı Türk gemilerine binmeye zorladı. Bu insanların sayıları, Abhazya'yı fethetmek için yanında getirdiği askerlerin iki katıydı. Kamlat Paşa tüm Abhazları o gemilere zorla bindirmek için ne kadar uğraştıysa da, başarılı olamadı. Çobanlar sürüleriyle dağlarda saklandı ve bütün aileler ormanlara ya da Rusya'ya kaçtılar. Böylece Apsny, sonunda küllerin arasından tekrar doğdu. Burada bulunman bunun en büyük kanıtı, öyle değil mi Sharakh? Bırak da bana hayatımın en son döneminde böyle büyük bir mutluluk getirdiğin için seni kucaklayayım.

*

Sevdiklerimi düşünmekten kendimi alamıyordum. Bu sebeple elimde asamla yeniden Osmanköy'e doğru yola çıktım. Önümde çok uzun bir yol vardı: Sonbahar rüzgarı yüzüme esiyordu ve bazen, ocağımızdan çıkan dumanın kokusunu duyar gibi oluyordum. Yolun kenarında çok sayıda mezar gördüm. Rastladığım birine buralarda kimlerin gömülü olduğunu sordum. Cevap, "Çerkezler" idi.

Sana Türklerin tüm Kafkas göçmenlerine Çerkez dediğini hala söylemedim, değil mi Sharakh? Bugün de hala öyle derler.

Gençken, Çerkez kelimesinin eşkıya ile eşanlamlı olduğunu öğrenmiştim. Sözgelimi eğer iki Türk birbirleriyle tartışırken hakaret etmek isterlerse, biri diğerine Çerkez derdi. İstanbul'un her yerinde, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişi ve Alou'nun oğlu Shardyn'in bu olayda oynadığı kötü rol ile ilgili kanlı hikayeler duyuyordum. Tarihte eğer biri suç işlerse, bunun cezasını yüzlerce insanın çektiği çok olmuştur. Bu sefer de öyleydi.

Yolcunun acelesi olduğunda, gecenin nasıl sabaha döndüğünü anlamazmış. İşte, alçak tepelerine yaslanmış evleriyle Osmanköy'ü gördüğümde, ben de bu durumdaydım. Sabahın erken saatleriydi. Dışarıda dolu yağıyordu ve soğuk bir rüzgar vardı. Köpekler uluyordu, zaman zaman horozların ötüşlerini duyuyordum. Kutsal Bytkha'nın bulunduğu yerin karşısındaki tepede bir süre oturdum. Bütün arazi dikenli otlarla sarılmıştı. Tek başına duran gürgen ağacı kesilmişti. Geride kalan kütüğün üzerini ise kar kaplamıştı.

Üzgün bir halde kalkıp köye doğru ilerledim. İlk gözüme çarpan, daha önce Mzuach Abukhba'nın yaşadığı evin artık orada olmadığıydı. Kapıyı gördüm, fakat ev yerinde değildi. Bahçe sabanla sürülmüştü ve köşelerde kuru tütün sapları vardı. Sanki birisi kafama bir başlık geçirmiş gibi, bir anda her şeyin karardığını hissettim. Yürümekte zorlanıyordum. Sendeleyerek eski evimizin olduğu yere gittim. Evimiz aynıydı, sadece bakımsızdı ve biraz eskimişti. Balkonda çocuklar oyun oynuyorlardı; soğuğun farkında değillerdi. Havadaki kokudan burada başka bir ailenin yaşadığını anlayabiliyordum. Büyük bir köpek koşup yanıma yaklaştı. Sanki bana dişlerini göstermek istiyormuş gibi uzun uzun bakmaya başladı; ancak bir süre sonra vazgeçmiş olmalı ki yanıma oturdu.

Hava gittikçe daha da soğuyordu. Yola çıktım. Biraz uzakta bir demircinin çekiçle örse vurduğunu işitiyordum. Kendi kendime, 'Yüksek ihtimalle David çalışıyordur' diye düşündüm ve dükkana doğru ilerledim. Kapısı yarıya kadar açıktı. Uzaktan sol bacağı tahta olan bir adamın önündeki örse çekiçle vuruşunu görebiliyordum, o çekici her vuruşunda etrafa kıvıl-

cımlar saçılıyordu. Adamın başında Kafkas şapkası vardı. Kapıya doğru yürüdüm ve oradan adamı izlemeye devam ettim.

Yüzüme bakmadan, "Ateşe yaklaş, ısınırsın. Bugün hava hakikaten de çok soğuk." dedi.

Boğazım düğümlenmişti, ağlamamak için yutkunmaya çalıştım.

Ona, "Merhaba Dursun!" dedim.

Çekicin sesi aniden durdu. Dursun hızla başını yukarı kaldırdı ve;

"Zaurkan! Sen misin, Zaurkan!" diye bağırdı.

Dursun bana doğru hamle yaptığında, tahta bacağı bir yana düştü. Birbirimize sarıldık. Tıraşsız yanaklarımızdan gözyaşları süzülüyordu. Dursun güçlü eliyle benim omzumu tutarken, örste demirin sıcak kırmızı bir çubuğu soğudu. Gözyaşlarından utanmıyordu; gözlerimin içine bakarak;

"Hayal mi görüyorum Zaurkan? Ailen senin öldüğünü zannediyordu, ama sen buradasın, hayattasın. Hadi birşeyler söyle. Şu tek bacaklı Dursun'u rüya görmediğine inandır." dedi.

Sonra başını göğsüme yasladı. Ona,

"Bacağını savaşta mı kaybettin?" diye sordum.

"Onu Tunus Çölü'nde aç bir kurda kaptırdım. Yol boyunca topallayarak eve ulaştım ve kısa süre sonra da babamı kaybettim. Artık burada yalnızım, tek bacakla çalışıyorum." dedi.

"Baban harika bir insandı. Onun iyiliklerini ölene kadar unutamam." dedim.

"Babam bizim uzun yaşamamızı isterdi. Bugün belki de mutlu günlerin bir başlangıcıdır."

Ona heyecanla, "Hadi beni daha fazla bekletme de, aileme ne olduğunu söyle Dursun!" dedim.

"Sen İzmit'te Selim Paşa'yı öldürdükten sonra, Mata yara almadan geri döndü. Babam; Hamirza, Mata ve annenin kısa süre sonra kasabadan ayrıldıklarını söyledi. O zamandan beri

onlardan haber almadık Zaurkan. Ve Ubıhların bu yeri terk etmeye zorlanmasının seninle hiçbir ilgisi de yoktu. Bu Alou'nun oğlu Shardyn'in suçuydu... Neyse bunu sonra konuşuruz. Uzun yoldan geliyorsun, artık birşeyler yemen gerekiyor." dedi.

Masaya oturdum. Yemekte balık ve soğan vardı. Kahve cezvesi de ateşteydi. Hava kararmak üzereydi. Dışarıda kar yağıyor ve rüzgar tıpkı bir baykuş gibi ötüyordu. Lambanın fitili oldukça kötü kokuyordu. Loş ışık, yemek masamızı aydınlatıyordu.

"Lütfen beni affet Zaurkan, senin için bir hazırlık yapamadım. Keşke geleceğini daha önceden bilseydim. Komşuları da, onlardan ödünç birşeyler isteyecek kadar iyi tanımıyorum, hepsi burada yeni. Senin gibi önemli bir misafir, aslında Gürcistan'da atalarımın yaptığı gibi karşılanmalıydı. Bir boğa kesip büyük bir ibrikte içki getirmem gerekiyordu. Dostlarımıza da, bize katılmalarını söylemeli, içki içip şarkılar söyleyerek bütün bir hafta boyunca dans etmeliydik. Ama o güzel Gürcistan nerede, biz neredeyiz?" diyerek iç geçirdi. Daha sonra da:

"Söz o kadar küçük birşeydir ki, dilin ucuna dahi sığar; fakat aynı zamanda da bir insanın kalbini kazanacak kadar büyüktür. Uzun zamandır kendimi hiç bu kadar iyi hissetmemiştim!" diye devam etti.

Rüzgar bulutları alıp götürüyordu. Kar yağışı yerini rüzgara bırakmış, yıldızlar gökyüzünde parıldamaya başlamıştı. Dursun şömineye biraz odun attı ve duvarlarda sarı gölgeler dans etti. Ateşin yanına uzandık, göz kapaklarım ağırlaşmaya başladı; uyuyakalmışım.

*

Dün sana Shardyn'den bahsedeceğime dair söz vermiştim. Bilirsin, Sharakh, bütün sürülerin mutlaka bir kara koyunu olur. Abhazların kara koyunu Kamlat Maan, Ubıhlarınki de Alou'nun oğlu Shardyn'di.

Abdülaziz'in kayınbiraderi olan Shardyn, Osmanlı hükümetinde söz sahibi biriydi. Bilirsin, kibir insanların tavırlarını

değiştirir. Shardyn de söz ve hareketleriyle, düşmanlarının sayısını günden güne arttırdı. Öyle ki insanlar onun yüzüne gülüyor, fakat arkasından lanet ediyorlardı. Tebaası altında bulunan Ubıhlar, Shardyn'i hiç ilgilendirmiyordu. Osmanköy'ü yalnızca köylülerden vergi alma zamanı geldiğinde düşünürdü. Sunduğu hizmetler karşılığında, memurlardan ve görevlilerden vicdanı hiç sızlamadan rüşvet alırdı. On paşanınkine denk bir serveti vardı. Öyle ahlaksız bir yaşam sürüyordu ki, hiçbir şeye aldırmayan harem sahibi adamları bile şok ediyordu. İnsanları birbirine düşürüyordu. Herkes ondan korkar ve nefret eder olmuştu. Kendisi de kurnaz bir tilki olan Başvezir, Alou'nun oğlu Shardyn'i başkentten mümkün olduğunca uzağa göndermenin yollarını arıyordu. Hatta Sultan'dan bu yüksek rütbeli Ubıhı kendisi, paşa yapmasını istemişti, böylelikle onun askere yollanabileceğini ümit ediyordu. Ancak Shanda kardeşinin çıkarlarını kolladığından dolayı, başvezirin planları işlemedi.

Sultan hayatını at yarışları, aşk eğlenceleri, ziyafetler ve avlanmayla geçirirken, nasıl olur da Alou'nun oğlu Shardyn'in kendini bu kötü yoldan koruması beklenirdi? Duyguları takdirle, pohpohlanmayla, pahalı hediyelerle, her istediği kadını elde edebilmesiyle körelmiş olan Sultan'ın yaşamı, bir gün tek bir darbeyle alt üst oldu. Ev hapsine alındı, çok geçmeden de bir silahla öldürüldü. Abdülaziz'in devrilmesi, saraydaki insanların Shardyn'e karşı birleşmesi için bir işaret oldu. Bütün entrikaları, tartışmaları ve düşmanlıkları unuttular, Sultanın kayınbiraderine duydukları ortak nefret adına bir araya geldiler. Çok geçmeden Shardyn tutuklandı, unvanı elinden alındı. Küçük düşmüş, işkenceye uğramış ve alay konusu olmuştu. Devlet, İstanbul'daki bütün mallarına ve Osmanköy'deki topraklarına da el koydu.

Başa geçen Sultan Murat hastalıklı, yarı deli ve zayıf iradeli biriydi. Başvezir ile hükümette sözü geçen paşalardan biri, devleti onun adına yönetmeye başladılar. İşte böyle Sharakh, dünya tıpkı bir dümen gibidir. Bir gün tepede iken, bir sonraki gün ise en aşağıda olabiliyorsun; en ufak bir kıymetin olmuyor.

Dün Alou'nun oğlu Shardyn'den korkanlar bugün onun yüzüne tükürüyor, onu "pis köpek" diye çağırıyorlardı. Hapishaneye konan eski Paşa, günlerinin sayılı olduğunu anlamıştı. İçindeki öfkeyi gizlemeye çalışarak sıradan bir vatandaş gibi askere gitmek istediğine dair Başvezir'e dilekçe verdi.

Vezir, "Tabii neden olmasın!" dedi. "Er geç biri sonunu getirecektir, seni serseri!" Böylece sıradan bir asker gibi giyinen Alou'nun oğlu Shardyn, hapishaneden salıverildi. Onun bir intikam planına göre mi hareket ettiği, yoksa Sultan'ın destekleyicileri tarafından mı kiralandığı hala bir sırdır.

Alou'nun oğlu Shardyn, İstanbul'da Mithat Paşa'nın sarayı önüne geldiğinde gece yarısı olmuştu. Shardyn, gecenin bu saatinde Savaş Nazırı Hüseyin Avni Paşa ile dört diğer nazırın kendi aralarında gizli toplantı yaptıklarını biliyordu. Parkasının içindeki kayışta iki silah, bir de hançer taşıyordu. Ya parolayı biliyordu, ya da sarayın içinde gizli bir geçit keşfetmişti; bunu bilemem, ancak Ubıh soylusu askerlerin toplantı yaptıkları odaya ulaşmayı başarmıştı. İlk ateşi Shardyn açtı ve ayağa kalkmaya çalışan savaş nazırının cansız vücudu sandalyeden geriye doğru düştü. İkinci el ateş ettiğinde Kaptan paşa Kayserili Ahmet Paşa'yı tam alnından vurdu. Sonra hançerini Raşid Paşa'ya sapladı. Shardyn, ölen kişilerin her biri kurt gibi olsa da, bir koyun sürüsünün içine dalmış bir kurda benziyordu. Odadaki diğer iki kişi masaların altına saklanmışlardı. Bu arada muhafızlar da, hemen içeri girmişlerdi. Shardyn'in üçüncü el ateşi edecek vakti olmadı. Muhafızlar onu süngüleriyle öldürdü.

Bütün ülke, savaş nazırı ve arkadaşlarının ölüm haberiyle sarsılmıştı. Shanda, ağabeyinin öldürülmesi üzerine kendisini zehirledi, çünkü sonunda başına gelecekleri çok iyi biliyordu. Hemen soruşturma başlatıldı. Ne var ki öldürülen bir kişi için soruşturma başlatıldığında, yalnızca kendi yaptıkları için değil, diğerlerinin eylemleri nedeniyle de suçlanır: Birinin infazı ve affı, birinin rütbesinin düşüşü ve terfisi – hepsi birbirinin – içine geçer. Biri Shardyn'e hiç de önemli olmayan bir dava açar-

ken, diğeri bir dolu suçu onun üstüne atıyordu. Kimi ise mümkün olan tüm suçlamaları Shardyn'e yükleyebilmek için şehirde arabalı adamlar kiralamıştı. Sonunda aleyhine sayısız suçlamada bulunuldu.

Birdenbire, hiçbir değeri olmayan Selim Paşa'nın adı, dilden dile dolaşır olmuştu. Onun beş para etmez olduğunu düşünen bir tek bendim, diğerleri onun bir evliya olduğu kanaatindeydi. "Ne değerli bir adamdı. Son derece zekiydi, memlekette onun gibi biri az bulunur! Onun suikastçisi de bir Ubıhtı." Deniz rüzgarla, insanlar ise söylentilerle kabarıyordu.

"Onu kimin öldürdüğünü hatırlıyor musunuz?" "Oh, Zaurkan Zolak adında bir Çerkez!" "Herhangi bir Çerkez değil, O Alou'nun oğlu olan Shardyn'in süt yeğeniydi. Shardyn, Selim Paşa'nın öldürülmesiyle ilgili planlardan haberdardı." "Shardyn daha sonra Selim Paşa'nın haremindeki tüm kadınları alıp, kendi cariyeleri yaptı."

İşte görüyorsun, anlatılanlardan yalan eksik olmaz. Sonra birden akıllarına benim ölüm cezası aldığım, fakat infazın gerçekleştirilmediği geldi. Dedikoduların ne boyutlara tırmandığını tahmin edebilirsin:

"Alou'nun oğlu Shardyn, akrabasını cellat kütüğünden kurtardı." "Ve onun hapisten kaçmasına yardım etti." "Şu an Selim Paşa'nın katilinin nerelerde saklandığını bilmek isterdim." "Belki de hapishaneden çıktığından beri, daha onlarca cana kıymıştır."

Söylenti bir çıktı mı, arkası gelir. Osmanlı polisi Zaurkan Zolak'ı bulmak konusunda talimat almıştı! Beni köy köy, şehir şehir aramışlardı, ama ben o sırada tacir Kerim Efendi'nin kervanında Sahra'daydım. Bunun akabinde olabilecek en kötü şey oldu ve tüm Ubıh halkı savaş bakanı ve Selim Paşa'nın suikastinden sorumlu tutuldu.

"Kim bu Çerkezler, ya da sizin Ubıh olarak adlandırdığınız adamlar?" "Herkes onların hırsız olduğunu bilir. Eğer iyi insanlar olsalardı, Rus Çarlığından defedilmezlerdi." "İslamı

benimsediler, ama Müslüman olmadılar." "Osmanköy'de bayağı bir işler karıştırmışlar. Osmanköy'ün, Alou'nun oğlu Shardyn'in eşekarılarının yuvası olduğunu biliyor muydunuz? Hükümet, bütün siyasi göçmenleri, ülkenin en ücra köşesine göndermeli. Hepsinin bir arada bulunmaları son derece tehlikeli. Her birini ayrı bir yere göndermek, çok daha güvenlikli. Böylece birçoğu ölüp gider, geride kalanlar da, içinde bulundukları topluluk içinde dillerini ve geleneklerini zamanla unutarak erirler."

Paşalar çekişiyorlardı, ama günah keçisi haline gelen Ubıhlardı. Bölünmelerine karar verilmişti. Türkler Ubıhları birbirlerinden ayırdı ve onları muhafız gözetiminde sürgün etti, bu arada yanlarına sadece sırtlarında taşıyabilecekleri kadar eşya almalarına izin verildi. İnsanlar dört bir yana dağıtılmıştı. Sürgünler, Anadolu'ya doğru yol alırken, içlerinde hala biraz umut besliyorlardı. Şimdi ise umutsuzluğun pençesine düşmüşlerdi.

Bütün bu olaylar, benim Afrika'da bulunduğum sıralarda cereyan etmişti.

*

Dün gece Zaurkan uyumak için yattığında son derece yorgundu, öyle ki bugün benimle konuşamayacağından korkmuştum. Ama her zamankinden de erken kalktı. Islık çalarak karabaş köpeğini kahvaltıya çağırdı, ona yemeğini verdi, yemeğini bitirene kadar arkasında dikilip, karşısında sanki bir insan varmış gibi konuştu durdu.

"Şu sinekler de olmasa, miskinlikten ölüp gideceksin seni tembel şey. Pekala yeter, hadi git yerine. Ne diye beyaz bir kürkün olmamış ki, bu lanet gece karanlığında, çok daha rahat görürdüm."

Köpek ağlar gibi sesler çıkartarak sahibinin bacaklarına sürtündü, Zaurkan'ın bu alışılmamış konuşkanlığına çok sevinmişti.

Normalde köpek yemeğini bitirir bitirmez, Zaurkan onu dışarı atmak için bağırıp dururdu, ama bugün Zaurkan oldukça neşeliydi.

Kahvaltıdan sonra sohbet etmek için oturduğumuzda haklı olduğunu anladım. Zaurkan, gerçekten de çok iyi bir ruh halindeydi. Alışılmışın tersine mutsuz hayat hikayesiyle dalga geçerek, şakalar ve espriler yapıp hem kendi güldü, hem de beni güldürdü.

O anın, sürekli olarak ertelediğim soruyu sormak için en uygun zaman olduğunu düşündüm.

"Hayatına hiç kadın girdi mi?"

"Elbette girdi." diye cevap verdi. Sana aşık olduğum bir kadından bahsetmiştim. Fakat yaşadığımız, öylesine birşeydi ki, ikimizi de mutlu edemedi. Ve ben, bir daha asla aşık olmadım. Ama kadınlar, elbette kadınlar hep vardı. Sana ne dememi istiyorsun? Zaten bildiğini mi, yoksa, henüz bilmediklerini mi? Eğer kadınlar hakkında hiçbir şey bilmiyorsan, sana birşeyler anlatabilirim, yok eğer şahsen yaşamış olduğun tecrübelerin varsa, ne diye bildiğin şeyleri tekrarlayayım ki?"

Benden üç kez daha büyük bir adamı, bu pervasız sorumla kırmış olmaktan korkuyordum, ama o merakımı hoş görmüş ve bunu bir espri konusu yapmıştı.

Damarları çıkmış, büyük elleri aynı yaşlı fındık ağaçlarının açıkta kalmış kökleri gibi gözüküyordu. Ellerini dizlerinin üzerine koydu. Dalgın dalgın sakalını okşadıktan sonra, sorumla böldüğüm hikayesini anlatmaya devam etti.

*

Bahara kadar nalbant Dursun'un yanında kaldım. Tembel tembel oturup beslenmeyi beklemedim: Ormandan yakacak odun taşıdım, yemek yaptım, kıyafetleri tamir edip, yıkadım. Çalışmak, kadın ya da erkek işi fark etmez, kimseyi incitmez. Aynı zamanda nalbantlığı ve demirciliği de öğrendim. Dursun'un çırağı olmuştum. Balta ve kürek yapımında çok iyiydim, hatta Dursun bile yaptığım işi methederdi. Gençtim, kuvvetliydim. Kızgın vahşi bir atı tutup, sakinleştirerek dört toynağına nal çakabiliyordum.

Dursun benden çok memnundu.

"Padişah seni görse kesin kendi Arap atlarına başnalbant yapardı."

Dükkanda yapacak işim olmadığında, civar köylere gidip ek iş arıyordum. Sakal bıyık bırakmıştım, böylece beni iyi bilen biri bile, çok zor tanıyabilirdi. Odun kesiyordum, ahırları temizleyip çimleri kesiyordum. Dursun'un Ordu'lu kuzeni olduğumu, adımın da Tevfik olduğunu söylüyordum.

Dükkanda daima bir sürü insan oluyordu. Bazıları iş yaptırmak için, bazısı da sırf muhabbete geliyordu. Dursun da, beni kuzeni Tevfik olarak tanıtıyordu, ama ben yine de birinin beni tanımasından korkuyordum. Çünkü bu durumda sırf benim kellem değil, beni barındırdığından ötürü David'in oğlunun kellesi de giderdi. Polis tarafından ülke aleyhinde faaliyet gösteren kaçak bir suçlu olarak aranmaktaydım.

*

Bahar uyanış mevsimidir. Her şey, güneşin sıcak ışığına erişmek için uzanır. Narin fidanlar, yaşlı köklerin arasına uzanır ve hayata asılmaya başlarlar. Aynı benim insanların köklerine asılmam gibi. Benim halkım Osmanköy'deki köklerinden sökülerek, kıraç bir yere tekrar ekilmek istenmişti. Ben onlardan ayrı kalmıştım ve artık vazoya konmuş bir daldan başka birşey değildim.

Kış geldiğinde, Dursun'la birlikte aileme güvenlik içinde ulaşabilmem için çeşitli planlar tasarlıyorduk. Deniz yolunun en güvenlikli seçenek olduğuna karar verdik. Ama önce İzmit'e ulaşmalıydım, orada Dursun'un sadık bir dostunda kalıp, bir kaçakçı teknesiyle Mersin'e kaçacaktım. Yarımadanın uzak tarafında kimsenin göremediği bir koy vardı. Oradan hedefime ulaşmam kolay olacaktı.

İzmit'teyken, benim gibi serserilerin uğrak yeri olan bir yere yemek yemeye gittim. Karanlık bir köşeye geçip ucuz bir çorba ve kahve siparişi verdim. Yemeğimi bitirdikten sonra masaların arasından yürürken, pis suratlı birinin bana bakmakta olduğunu fark ettim. Yüzü tanıdık geliyordu. Dışarı çıktığımda,

pazara doğru akmakta olan kalabalığın arasına karıştım. Ama arkamdan birisinin beni takip ettiğini hissediyordum. Aniden biri bağırmaya başladı.

"Durdurun, durdurun onu. O Selim Paşa'yı öldüren Çerkez!"

Etrafıma bakındığımda, yine o pis suratla karşılaştım. İşte o an, onu nereden tanıdığımı hatırladım. Sarayın bahçesinde, efendisi havuzun dibinde ölü bir şekilde uzanıyorken, beni çeşmenin yanına bağlayan uşaklardan biriydi. Kalabalık geri çekildi ve birdenbire polis ortaya çıktı. Silahsız bir adamı yakalamak onlar için zor olmamıştı.

YARALININ ŞARKISI

Yakalanışımdan kısa bir süre sonra İzmit'te yargılandım. Tam olarak nasıl olduğunu anlayamadım, fakat bazı hafifletici sebepler hükmü etkiledi, böylece idam cezam, ömür boyu hapse dönüştürüldü.

O zaman konulduğum hapishane, bir dağın tepesinde bulunan karanlık ve tecrit edilmiş eski bir kalenin içindeki kuleydi. Hapishanenin üç kenarında da uçurum vardı ve sadece dördüncü kenarında, dağın tepesinden demir kapılara uzanan dar bir yol vardı. Kalenin duvarları neyse ki kerpiçten değil, kayalardan yapılmıştı. Bu nedenle hava soğuk olduğunda, duvarlar nem yapmıyordu. Bu hapishaneden hiç kimse kaçamamıştı ve burası insanlar arasında 'ölüm evi' olarak ünlenmişti.

Benim hücrem tek kişilikti, fakat eğer ihtiyaç olursa birisi daha koyulabilirdi. Küçük bir pencereden, daha doğrusu küçük bir çocuğun kafası büyüklüğündeki bir delikten ışık geliyordu. Bu deliğin kenarları, yıllar boyunca buradan gün ışığını seyrederek özgürlük hayalleri kuran mahkumların elleri tarafından düzleştirilmişti.

İlk başta, günleri ve geceleri saydım, fakat sonradan izi kaybettim. Eğer duvarların kulakları olsaydı, yürek parçalayan çığlıkları, beddualarını, sayıklamaları veya konuşma yeteneğini kaybetme korkusundan söylenen sözleri duyabilirdi. Ölümün fısıltısını, asla yerine getirilmeyecek son dilekleri duyabilen ne bir imam, ne bir gardiyan, ne de bir akraba değil, sadece duvarlardı.

Sadece tek bir eğlence vardı, her iki tarafında da birer girinti olan küçük pencere. Bu küçük girintilere, güneşe bakıp onun ılıklığını, kanı çekilmiş soğuk dudaklarında hissetmek

için duvardaki soğuk boşluktan bakmaya çalışan tutsakların avuçları sebep olmuştu. Hiç aceleleri olmayan bu insanlar, temiz havayı zayıf ciğerlerinden geçiriyorlardı.

Fakat asıl şey; gözlerin geniş düzlüklere bakarak ziyafet çekmesi, yorgunluk duyana kadar dışarıda neler olduğunu seyretmesiydi. Bir kural olarak özgür genç insanlar, nesneler ve olaylar üzerinde nasıl konsantre olmaları gerektiğini bilmezler; şeylerin yalnızca dış görünüşlerini görürler. Hapishanede ise genç mahkumlar dahi, bir çiçeğin filizlenmesi veya bir kelebeğin kanadı gibi detayları fark edebilme kabiliyeti geliştirmişti. Ben de, benden öncekilerin yaptığı gibi, zamanımı bu pervazı olmayan pencerenin ucuna alnımı dayayarak geçiriyordum.

Güzel yaz günlerinde, öğleden sonra güneş dağın tepesinden inmeye başladığında, ışık bir duvardan diğerine yansıyarak hücreme doğru akıyordu. Bu ışık kümesine karşı durup, sanki şöminenin önündeymişim gibi kendimi ısıtırdım. Sonra günbatımını seyrederdim. Bana öyle geliyordu ki, dağın tepesindeki gökyüzünde, avlarını afiyetle bir şölene dönüştüren akbabalar uçuyordu.

Uykusuz gecelerde, karanlığın örttüğü dağların tepesinde parlayan yıldızlarla konuşurdum. Parlaklıkları, geceden geceye değişiyordu. Bazen çok parlak, bazen ise daha donuk. Ve eğer siyah gökyüzünde bir yıldız kayarsa, o anda birinin ruhunu teslim ettiğini düşünürdüm. Bu çok değerli bir insan olmalı diye düşünürdüm kendi kendime, çünkü eğer değerli bir insan olmasaydı, gökyüzünde bir işaret oluşmazdı.

Adeta bir girdap gibi dönen bulutlar, bana cesur ve gözü pek adamların hareketlerini hatırlatıyordu. Bulutlar göz kamaştırıcı yıldırım nedeniyle aydınlanıyordu ve duyulan gök gürültüsü de top seslerini anımsatıyordu. Bazen vahşi rüzgar, bu dar aralıktan bir kaç damla yağmuru yanaklarıma fırlatıyordu. Ben de gözlerim yaşlı dua ediyordum:

"Ey Allah'ım! Eğer dünyayı yıldırımınla yok edeceksen, sana yalvarıyorum, ilk olarak asla dönüşü olmayan, bu azap verici kaleyi yok et!"

Hapishanedeki ilk günlerimde uçurumun diğer yanında sık ağaçların arasından görünen bir çiftlik olduğunu fark ettim. Kerpiçten yapılmış üç baraka ve bir ahır vardı. Daha sonradan anladım ki, orada dört kişilik bir aile oturuyordu: Kırk yaşlarında bir adam, biri genç diğeri daha yaşlı iki kadın ve küçük bir oğlan çocuğu. Günbatımında yetişkinler bitmek bilmeyen ev işlerine ara verirlerdi.

Zaman geçtikçe, sanki bu Türk köylü ailesiyle aynı çatı altında yaşıyormuşçasına onlarla ilgili her detayı biliyordum. Eğer onlardan biri sabah evden çıkmazsa telaşlanırdım, yoksa hasta mıydı diye? Sana şunu söylemeliyim ki Sharakh, bu taş hücrede yıllar boyunca hayatta kalabilmemin sebebi, bu ailedir. Bu sanki onların bana su ve yemek getirmesi, beni eğlendirmesi, beni yalnızlıktan çıldırmamam için korumaları gibi birşeydi.

Deliğimden, bu ailenin hayatını seyrederek adamın iki karısı olduğu sonucuna vardım. Muhtemelen bir zamanlar, durumu çok daha iyiydi ve iki kadını birden mutlu edebiliyordu. Bu Türk ailesinin her bireyine bir Ubıh ismi verdim. Kafkasya'da komşularımız vardı ve onlar da dört kişilik bir aileydi. Ve bu nedenle uçurumun diğer kenarındaki arkadaşlarıma, eskiden tanıdığım bu ailenin isimlerini verdim. Evin reisini Shmat, küçük oğlanı Navei, sıska ve esmer bir kadın olan daha yaşlı karısını Shamsia ve genç olan diğerini de Rafida olarak adlandırdım. Rafida Navei'nin annesiydi.

Biz Ubıhlar, hiçbir zaman çok eşliliğe izin vermedik. Evli bir adam eve ikinci bir kadın getiremezdi. Eğer bunu yaparsa, ilk eş bir gün bile kocasıyla aynı çatı altında kalmaya dayanamazdı. Kadının ailesi veya erkek kardeşleri onu yanlarına alırdı ve koca, tüm ailenin öfkesine maruz kalırdı; onların ölümlü düşmanları olurdu.

Navei'yi ilk gördüğümde yaklaşık beş yaşlarındaydı. Bu aktif ve hareketli çocuk, bahçede siyah köpekle oynar, kırmızı horozu kovalar veya bir ağacın gölgesinde oturarak, ince dal veya taşlardan birşeyler yontardı. Yetişkinler, onun oyunlarına

karışmazlardı. Eğer annesi su almaya giderse, o da peşine takılırdı. Genellikle üvey annesinden korkardı. Eğer düşüp bir yerini incitirse veya bir arı sokup da ağlarsa üvey annesinin tek yaptığı şey ona bağırıp, çağırmaktı. O da gözyaşlarını kollarıyla siler ve yavaş yavaş susardı.

Bir gün annesi ve çocuk temiz ve düzgün bir kıyafet giyinip çıktılar. Belki bir ziyarete, belki de kasabaya gidiyordu. Buna inanmayabilirsin Sharakh, fakat sanki Rafida'nın kocası ve Navei'nin babasıymışım gibi onların dönüşünü sabırsızlıkla bekledim.

Shamsia her zaman siyah giyinirdi ve asla gülmezdi. Büyük ihtimalle kısırdı ve onun acısının sebebi buydu. Shmat eve genç bir kadın getirdikten sonra, sıska Shamsia'ya karşı iyice soğuklaşmıştı, fakat kadın her seferinde evin asıl hanımı olduğunu göstermeye çalışıyordu. Bu, ailenin nadiren yaşadığı tartışmalardan da anlaşılıyordu.

Shmat, inzivada bir hayat yaşıyordu. Bu eve iş konuşmak ya da sadece haber getirmek için gelen insanların sayısı bir elin parmakları kadardı. Onlar büyük ihtimalle benim penceremden görünmeyen biraz ötedeki köyden gelen komşulardı. Shmat'ın konuşkan olmadığını anlamıştım. Sakin, telaşsız biriydi. Yavaşça yürür, işine hemen başlamaz ve örneğin eğer ateş için odun kesiyorsa acele etmezdi. Tüttürmek için bir kenara oturduğunda, her zaman birşeyler düşünüyormuş gibi bir hali olurdu. Bununla birlikte sabahın erken saatinden gece geç saatlere kadar çalışırdı.

Bir keresinde hatırlıyorum ilkbaharın başlarında dağlar yeni yeni yeşillendiğinde, Shmat'ın kafası yine birşeyle meşguldü. Bir türlü saban sürmeye başlayamamıştı. Onu bu nedenle şiddetle eleştirmekten kendimi alamıyordum. Ona çok değerli zamanını kaybettiğini söylemek istiyordum. Hemen saban sürmeye başlamalıydı. Zavallı adamın kendisine ait öküzü yoktu, bu yüzden sürmek için köydekilerin işlerini bitirmelerini beklemek zorundaydı. Oysa mısır tarlaları geç sürüldüğünde mahsul nadiren iyi olurdu.

Kış yaklaştığında Shmat baltasını bileyip, ailesine veda ederdi. Çantasını omzuna atıp evden ayrılırdı. Genellikle bahar gelinceye dek geri dönmezdi. Eğer kar yağışı ağırlaşırsa Shmat, bir günlüğüne geri dönüp bahçeyi ve damı temizler, odun kesip hayvanlara yem hazırlardı. İşi bitince de, tekrar giderdi. Benim tahminimce Shmat, dağın öbür tarafında bir kereste işi bulup çalışmaya başlamıştı.

Shmat ve hanımları, tütün veya mısır çapası yaparlarken, ben de onlarla birlikteydim. Toprağın kokusu burnuma geldiğinde, kanımın akış hızı bile değişirdi. Hapishanede olduğumu unutup, ölünceye dek orada kalabileceğimi düşünürdüm.

Yıllar, son derece yavaş geçmekteydi. Hapse ilk girdiğimde, sakalımda hiç beyaz yoktu. Navei tıraş olmaya başladığında ise, sakalıma sanki un serpilmiş gibiydi. Hapiste kaldığım yılları Shmat'ın oğlunun büyümesine bağlı olarak sayabiliyordum. Çocuk benim takvimimdi.

*

Gece bekçisi alarm verdi. Önce, bir anda etrafta yankılanan düdük sesleri ile bağırtıları, ardından da ardı arkasınca patlayan silah seslerini duydum. O an için birinin hapishaneden kaçmaya çalıştığını düşündüm.

Fakat sabah küçük pencereye doğru ilerlediğimde, insanların Shmat'ın evine doğru gittiklerini gördüm. Derken gözüme bir molla ilişti. Kalbim hızla atmaya başlamıştı. Ortada korkunç birşeylerin olduğunu sezinlemiştim. Gerçekten de o gece Rafida ölmüştü. Oğlu Navei, gözyaşlarına hakim olamıyor ve annesinin ölümünden dolayı kahroluyordu. Eğer onun yanında olabilseydim, herhalde onu teselli edecek sözleri bulmaya çalışırdım. Shmat, karısının ölümünden dolayı sanki bir anda yaşlanmış gibi görünüyordu. Artık günlerini, elleri bastonunda, kafasını yere eğmiş vaziyette gölgede saatlerce oturarak geçiriyordu. Yalnızca yemek için çağrıldığında, isteksizce kalkıp ayaklarını sürüye sürüye eve doğru yürüyordu.

Bir gün Shmat ile Shamsia, avluda yalnız başlarına dururlarken, avludan içeri atlı bir adam girdi. Yaşlı adam ile kadın onu başlarıyla selamladılar; fakat atın üzerindeki adam, yalnızca kırbacını salladı ve onlara bağırarak birşeyler anlatmaya başladı. Sanki onları azarlıyor gibiydi. Sonra birden kendini kaybedip atını Shmat'ın üzerine doğru sürdü. Yaşlı adam dengesini kaybedip yere düşmüştü. Shamsia ise bağırarak çevresindekilerden yardım istiyordu; fakat çevrede onlara yardım edebilecek hiç kimse yoktu. Yumruklarımı sıkarak "Seni hayvan herif!" diye ona küfrettim. "Eğer Shmat ile birlikte orada olsaydım, bir daha asla gün yüzü göremezdin!" diye kendi kendime bağırdım. Oldukça öfkelenmiştim. Öyle ki kızgınlığımdan duvarları yumrukluyordum. Birden, Alou'nun oğlu Shardyn'in, Osmanköy'de, Mata'ya kırbacığı nasıl şaklattığını ve benim de onu geldiği yere nasıl gönderdiğimi hatırladım. Bu atlı adamın, bir efendinin emrindeki yöneticisi olduğu kararına vardım. Büyük ihtimalle onlardan haraç istiyordu. Fakat Rafida öldüğünden beri, ayakta durmayı bile zor başaran Shmat; bu kadar çok parayı nereden bulabilirdi ki, diye kendi kendime düşündüm.

Birkaç gün sonra Shamsia'yı kapının yanında oturmuş birşeyler dikerken gördüm. O gün evde hiç kimse yoktu. Derken daha önce hiç görmediğim dört adam Navei ile birlikte avludan içeri girdi. Navei dahil, hepsinin elinde tabancaları vardı! Oldukça şaşırmıştım. Navei, nasıl ateş edileceğini dahi bilmezdi ki...

Shamsia, onları içeri davet etti. Adamlar evde oldukça uzun bir süre kaldılar. Büyük ihtimalle evdeki her şeyi yiyip bitirmiş olabilirler. Bir an için bu adamların hırsız olduklarını, Navei'nin de onlara katılmış olabileceğini düşünüp endişelendim. Hayır, buna inanamazdım. Dürüst bir köylünün oğlu, asla hırsız olamazdı. Fakat içimden bir ses, bir insanın yetişmesinin yıllar aldığını, fakat harap edilmesinin ise an meselesi olduğunu söylüyordu.

Misafirler evden çıktıklarında, veda ederek avlunun kapısı yerine, çitlerin arasındaki deliklerden geçerek dışarı çıktılar. Navei, arkadaşları gözden kaybolana kadar bekledi ve omzundaki tüfek ile birlikte eve geri girdi.

Kendi kendime, 'Tüm bunların anlamı nedir?' diye sordum. Gözlerimi eve dikmiş vaziyette, orada neler olup bittiğini anlamaya çalışıyordum. Öyle ki bacaklarım ayakta durmaktan, kollarım da duvara yaslanmaktan oldukça yorulmuştu. Gardiyanın, hücrenin kapısından verdiği çorba da, buz gibi olmuştu. Fakat tüm bunlara rağmen, yine de gözlerimi Shmat'ın evinden ayıramıyordum.

Birkaç gün sonra, aynı atlı adamın, tekrar eve doğru geldiğini gördüm. Avluya girerek Shamsia'ya bir soru sordu. Belki de Navei'nin yanındaki adamların nerede olduklarını bilmek istiyordu. Fakat evde kimse olmadığını görünce, atını geriye doğru çevirip, ailenin tek ineğinin bulunduğu otlağa doğru sürmeye başladı. Oraya geldiğinde atından aşağı atladı, ineğin ipini çözdü ve onu eyerine bağlayarak götürmeye başladı. Shamsia ellerini açmış ineği almaması için ona yalvarıyordu; fakat adam onun bu ağlayışlarına hiç aldırmıyordu.

Tam bu sırada Navei, evden dışarı çıktı. Elinde bir tüfek vardı. Önce tüfeğin güneşte parıldadığını gördüm. Sonra da bir el ateş edildiğini duydum. Atlı adam, elindeki ipi yavaşça bırakarak atını mahmuzladı. Derken ikinci bir silah sesi daha duyuldu. Dışarıya baktığımda, atlı adam kafasını atın yelelerine saklamış bir vaziyette dört nala gidiyordu. Navei adam gider gitmez ineği tekrar yerine bağladı ve oldukça korkmuş görünen ve durmaksızın ağlayan üvey annesini sakinleştirmeye çalıştı.

Onu seyrederken kendi kendime, "Çok iyiydin oğlum! O herife dersini verirken mükemmeldin! Sen gerçek bir erkeksin!" diyerek onun bu yaptığından oldukça memnun olduğumu ifade ettim. Aslında kendimi tıpkı kafese konulmuş yaşlı bir kartal gibi hissediyordum. Bir gün kanatlarımı açarak, gökyüzüne doğru yükseleceğimi ve sonsuza kadar özgür kalacağımı

hayal ediyordum. Yürekli olan birini görmek bana cesaret vermişti.

Biraz sonra Navei eve girdi. Babası ve üvey annesiyle biraz sohbet ettikten sonra tekrardan işinin başına döndü. İneği sağarken, odun keserken ya da ahırı temizlerken, tüfeğini hiçbir şekilde yanından ayırmıyordu. Kısa zaman öncesine kadar bu çocuk bahçedeki küçük çakıl taşlarıyla oynuyordu; fakat şu anda babasının evini tüfekle koruyabilecek kadar büyümüş ve genç bir delikanlı olmuştu.

Sana daha önce de söylediğim gibi Navei, bazen eve kendisi gibi genç delikanlılarla geliyordu. Onlara hayrandım. Bu gençler bana büyük bir umut veriyorlardı. Gözümün önüne hep aynı sahne geliyordu: Bir gün Navei'nin yönettiği bu grup, hapishaneye gelip bütün gardiyanları vuracak ve beni de buradan kurtaracaktı.

Navei'nin sözleri sanki kulağımda yankılanıyor gibiydi. "Haydi dışarı!", "Yaşasın özgürlük!" diyecekti. Ben de hapishanenin dışına çıktığımda, Navei'yi kucaklayacaktım. O genç çocuk, tıpkı arkasında iz bırakmadan yiten erkek kardeşime benziyordu. Umut ne kadar da tatlıydı. Umudun hapishanedeki gibi değerli olduğu başka bir yer yoktur.

Eğer Navei bana, "Bu silahı alıp bizimle gel, çünkü seninle aynı düşmanlara sahibiz!" deseydi, inan bana ilk düşman kurşununun beni kalbimden vuracağını bilseydim bile, yine de onu takip ederdim.

Abhazların bir sözü vardır Sharakh; derler ki: "Boğulan bir adam ruhu, denizin en altında olsa bile, umut çimenlerini biçer." İşte ben de kendimi tıpkı bu adam gibi hissediyordum.

Hapishanedeyken, gecenin ölüm sessizliğinde her gün aynı saatte tekrarlanan bir olay vardı. Yanımdaki hücreden sürekli birinin iç geçirdiğini, öksürdüğünü ve sızlandığını duyuyordum. Ancak sonraları kulağımı duvara dayadığımda, hiçbir şey duymamaya başladım. Bu zavallı insanın ölmüş olabileceğini düşündüm.

Fakat bir gece korkunç bir baş ağrısı çekerken, yandaki hücreden birinin Abhazca şarkı söylediğini duydum. Bir an için rüya gördüğümü zannettim. Bu tip bir yerde Abhazya şarkısını kim söyleyebilirdi ki? Bunu hayal dahi edemiyordum. Tamamen şok olmuştum. İnan bana baş ağrımı bile tamamen unuttum. Kulaklarımı taş duvara dayayıp kimin şarkı söylediğini duymaya çalıştım. İşitme duyum, bir yarasa kadar iyiydi. Hayır, bu hayal değildi. Biri gerçekten de, Abhazya'da ölmek üzere olan insanlar için söylenen bir şarkıyı söylüyordu. Şarkı bazen öksürükle kesiliyordu; fakat daha sonra bu sesi tekrardan duyuyordum. Söylediği her kelimeyi anlayamıyordum; fakat hücre komşum, benim konuştuğum dilden şarkı söylüyordu. Bütün gece heyecanımdan uyuyamadım.

Ertesi gün, akşama kadar bu şarkının yine söylenmesini bekledim. Fakat yan hücredeki adam, gökyüzünde bir yıldız gördüğünde şarkı söylemeye başlıyordu. Bu şarkıyı çocukken annemden öğrenmiştim. Erkekler oldukça ciddi bir yara aldıklarında, bu şarkıyı söylerlerdi. Geleneklerimize göre bu şarkıyı duyduğum anda, ona yardım etmem gerekirdi. Fakat bu nasıl olacaktı ki? Bunu gardiyanlardan mı rica edecektim? Hapishanedeki hiçbir gardiyan bana izin vermezdi; çünkü zaten onların hepsi bizim ölmemizi istiyorlardı.

Yaralının şarkısı... Bir an için, annemin akrabalarının yaşadığı Tsebelda'yı düşündüm. Annemin ağabeylerinden biri midesinden ölümcül bir yara aldığında, henüz genç bir çocuktum. Her gece ailesi ile komşuları onun ölü yatağının yanına gelir ve ona bu şarkıyı söylerlerdi. Amcam da, bu şarkıyı söyleyerek ölmüştü. Yandaki hücrede acı çeken adam da, bu şarkıyı söylediğine göre, bu dünyada çok fazla kalıcı değildi.

Bir sonraki gece hücre komşum şarkısını bitirdiğinde, ben de şarkı söylemeye başladım. Beni duyması için öylesine bağırıyordum ki, gardiyan hücreme gelip "Ne bağırıyorsun?" diyerek kızmıştı. Gardiyana hiç aldırmadan, üç kez arka arkaya bu şarkıyı söyledim. Hafızamı zorlayarak şarkının sözlerini hatırlamaya çalışıyordum:

Waa-raida, acısını gizlemek için
Dişlerini dahi sıkmaya güç yetiremeyen şu adam
için artık çok geç,
Waa-raida, çektiği acısının bilinmesi için
Acıyla kıvranan şu adam
için artık çok geç...

Bu sözleri söyledikten sonra susarak kulağımı tekrardan duvara dayadım. Nakarat kısmını üç kez tekrarlamıştım. Sonunda yaralı Abhazın beni duyduğunu fark ettim. Melodiyi almıştı. Buna hiç şüphe yoktu: Benimle birlikte şarkı söylemeye başlamıştı. İnan bana Sharakh, mutluluktan uçmak üzereydim! Daha önce hiç ölüler için söylenen bir şarkının, bir insanı bu kadar mutlu ettiğini görmüş müydün? Böyle birşeyin daha önce olduğunu hiç zannetmiyorum. Komşumla birlikte birbirimizi duyduğumuz için oldukça sevinçliydik. Şarkıyı bitirdiğimde o başlıyordu, o bitirdiğinde de ben...

Gücümüz tükendiğinde uyuyorduk. Karşılıklı yaptığımız bu iletişim günlerce sürdü. Fakat derken bir gün, her zamanki vaktinde şarkı söylemedi. Kendi kendime zavallı adamın acılarının sonsuza dek bittiğini düşündüm.

Bir sonraki gün dışarıdaki aylık yürüyüşümüze çıktık. Hapishanedekiler insan değil de, sanki birer gölge gibi görünüyorlardı. Birbirimizle konuşmamız yasaktı. Bunu denemeye kalkan herhangi biri, bir sonraki sefer dışarı çıkamıyordu. Fakat buna rağmen, bu gölgelerden biri, bu riski göze alarak birşeyler fısıldadı. Yanıma yanaşarak;

"Dışarıda oldukça büyük bir kargaşa çıktı. Yakında hücrelerimizde yalnız olmayacağız." dedi.

Navei ile arkadaşlarını seyrederken, havada bir felaket kokusu olduğunu anlamıştım.

Gerçekten de üç gün sonra, paslı kapım açıldı. Birkaç gardiyan, içeri tahta bir masa ile bir yatak bıraktı. Yanlarında da bir tutuklu vardı.

Gardiyanlardan biri, "Kendini evinde gibi hisset!" diyerek güldü.

Karşımda, başı neredeyse tavana değen bir adam duruyordu. Hücredeki loş ışıkta gördüğüm kadarıyla, ince telli saçları alnının üzerine düşmüştü. Sharakh, daha önce hiç dağın karla kaplı tepesinden aşağı doğru akan bir nehir görmüş müydün? Bu nehir, her zaman gök mavisi rengindedirler. İşte bu adamın da gözleri tıpkı bu renkti. Bir baston kadar sıskaydı. Fakat bu kadar güçsüz olmasına rağmen, yine de ayakta durmaya çalışıyordu.

Eliyle göğsünü tutarak, "İyi günler!" dedi. Sonra da, "Aslında hapishanede hiç iyi gün yoktur. Söyle bana arkadaşım, acıma ortak olup benimle birlikte şarkı söyleyen adam sen misin? Sen Abhaz mısın?" diye sordu.

Kulaklarıma inanamıyordum. Eğer sırtımı duvara dayamamış olsaydım, inan bana herhalde yere yığılıp kalırdım.

Heyecanla, "Bu ne kadar güzel bir sürpriz!" diye bağırdım. Onu rahat ettirmek istiyordum. Bu nedenle, "Haydi, şöyle otur. Ayakta kalmamalısın." dedim.

Kendini yatağa bıraktı. Yüzü, pencereden gelen güneş ışığıyla parıldıyordu. Kalbim acı ile atmaya başlamıştı. Kollarımı bu adama dolayarak ona sarıldım.

Derken benim konuşmama izin vermeden, o konuşmaya başladı.

Bana bakarak, "Küçükken adı Zaurkan Zolak olan biriyle tanışmıştım. Sen ona çok benziyorsun. Yalnızca, şu anda, o senden çok daha genç olmalı." dedi.

Bu sözler karşısında gözyaşlarıma hakim olamamıştım.

Kendimi biraz sakinleştirdikten sonra, "Ben Zaurkan Zolak'ım! Peki ya sen kimsin?" dedim.

Büyük bir heyecanla, "Oh, Allah'ıma şükürler olsun!" dedi. "Fakat bana senin asıldığını söylemişlerdi. Sakın bana, Selim Paşa öldürüldüğünden bu yana burada olduğunu söyleme" diye sordu.

Ona, "Hemen hemen" dedim.

Bana bakarak, "O günlerde çocuktum, fakat senin gözlerini hatırlıyorum..." dedi.

Bu sözleri söyledikten sonra, daha fazla konuşamadı. Öksürüğü her geçen gün gittikçe daha da kötü bir hale geliyordu. Yataktan hiç çıkmıyordu. Bir ara öksürüğü durulur gibi olduğunda, bana döndü ve:

"Zaurkan, Osmanköy'ü unutmadın değil mi? Komşularınızdan Mzauch Abukhba'yı hatırlıyor musun? İkiniz çok iyi arkadaştınız. Onun küçük oğlu Shoudid, kendi bahçelerinden daha çok sizin bahçenizde oynuyordu. Ve sen de onun için oyuncaklar yapıyordun, hatırladın mı?" diye sordu.

Zavallı çocuk, bunları anlatırken, güçlükle nefes alıyordu. Elleri sürekli midesinin üzerindeydi.

Onu hatırlamıştım. Ona dönerek, "Sen Shoudid'sin öyle değil mi? Sen Mzauch'nun oğlusun, değil mi?" diye sordum.

"Evet, benim Zaurkan!" dedi.

Hayretler içerisinde kalmıştım. "Aman Allah'ım. Zaman sana ne yapmış böyle." dedim.

Mzauch Abukhba'nın oğlu, Samsun'da doğmuştu ve ona bu ismi babam koymuştu! Shoudid, Abhazya'daki yüksek bir dağın ismiydi. Sharakh, her şeyi beklerdim, ama Shoudid'le hapishanede karşılaşacağım hiç aklıma gelmezdi. Daha birkaç yıl öncesine kadar, onu kollarımda tutuyordum. Şimdi ise karşımda büyümüş genç bir delikanlı duruyordu.

Yaralıydı. Kurşun, göğsüne isabet etmişti. İyi bakılmadığı için de, göğsü tamamen iltihap kapmıştı. Tüm bedeni ateşten yanıyordu. Onun ömrünü bir parça uzatabilmek için, tüm hayatımı vermeye hazırdım. Ölmek üzere olduğunu, o da biliyordu. Fakat bundan şikayetçi değildi. Cesur bir adam gibi davranıyordu. Yaralandığı için konuşmamalıydı; fakat bu onun hiç de umurunda değildi. Selim Paşa'yı vurduktan sonra, ona ve ailesine olanları, bana, tek tek anlatmak istiyordu. Bana dönerek:

"Ailemle birlikte Osmanköy'den ayrılarak Dal, Tsebelda ve Gum halkıyla birlikte Adapazarı'na taşındık. Akrabalarımız orada bir ev yapmamız için bize yardım etti. Okula gitmeye başladım. Oldukça iyi bir öğrenciydim. Mektebi bitirdikten sonra İstanbul'daki medreselerden birine gittim. Orada iki yıl okudum, fakat ardından okulu bırakmak zorunda kaldım; çünkü babam artık bunu karşılayamıyordu. Okulda iki yılda üç yabancı dil öğrendim. İstanbul'da bulunduğum süre zarfında, Hamida'nın büyük oğlu Tacir ile tanıştım. O da orada öğretmenlik yapıyordu ve Ubıhlar Osmanköy'den ayrıldıklarında, o da onlarla birlikte orayı terk etmişti . Hemen onunla bağlantıya geçtim. Uzak köylerden birinde Ubıh çocuklarına okuma-yazma öğretiyordu. O çok iyi bir insandı! Shardyn'in varisi Mansou ise, Tacir ile birlikte büyümesine karşın oldukça kötü bir hayat yaşıyordu. Tıpkı babası gibi onun da başı içki, kumar ve kadınlarla dertteydi." diye anlatmaya başladı.

Shoudid rahat nefes alamıyor ve sürekli su içmek istiyordu. Öyle ki ona bir testi dolusu su verdiğinizde hepsini içiyordu. Onu biraz rahatlatmak için bu kez ben konuşmaya başladım. Başıma gelen her felaketi ona anlattım ve sonunda ona Shmat'ın ailesinden bahsettim.

Shoudid, Navei'nin eline bir tüfek alıp ailesini koruduğunu duyduğunda hiç şaşırmadı. Bana ülkenin şu anda büyük bir karışıklık içinde olduğunu, Türk köylülerinin savaşın sonunda gittikçe yoksullaşarak Sultan'ın hükümetine karşı ayaklandığını söyledi. Rusya'da da aynı şekilde bir iç karışıklık vardı. Bunun yanısıra babasının sırf Kafkasya'ya geri dönebilmek için Kamlat Paşa'nın birliklerine katıldığını da belirtti.

"Gitmeden önce bana şöyle dedi: 'Annene iyi bak ve sakın Ruslarla savaşacağımı zannetme. Oraya ayak bastığımız anda Kalmat Paşa'dan ayrılacağım. Şunu aklından çıkarma oğlum; vatanın seni unutabilir, fakat sen vatanını daima kalbinde yaşatmalısın'. Sonunda Abhaz askerler Kafkasya'ya vardıklarında, babam yanına yüz adam alarak Kamlat Paşa'dan ayrıldı. Uzun zaman ondan hiç haber alamadık. Annem, babamın hayatta olduğu haberini daha ona söyleyemeden öldü. Ondan bir

mektup almıştım. Yaşlı adam Jgerda'da yaşıyordu. Benim de onun yanına gitmemi istiyordu. Fakat artık çok geç. Onu bir daha asla göremeyeceğim." dedi.

Shoudid bunları söyledikten sonra gözlerini kapadı. Ellerimi onun sıcak alnının üzerine koydum. Benden bir bardak su istedi. Ona su getirerek içirdim. Tam o sırada göğsünden korkunç bir ses geldi.

Biraz sonra ise hikayesine devam etmeye başladı:

"Bir hafta kadar sonra babamdan tekrar bir mektup daha aldım. Mektubunda, köle gibi yaşamaya zorlanarak kendilerinden zorla yüksek vergi alınan Abhaz göçmenlerin Marshan prensliğine karşı ayaklandıklarını ve yöneticilerden birini öldürdüklerini söylüyordu. Bunu yaptıkları için Suriye'ye ya da çöllere sürgün edileceklerdi. İnsanlar, Abhazya'daki evlerine dönmeye karar vermişlerdi. Bir gemi kiralamak istiyorduk; fakat bu çok fazla para tutuyordu ve bunu ödeyecek paramız da yoktu. Gözümüz dönmüş bir şekilde suça başvurduk. Planımız, devlet hazinesindeki paraların taşındığı posta arabasını soymaktı. Ben, pusuya yatan ekipteydim. Şansımız varmış ki posta arabası o gün oldukça yüklü bir para ile geliyordu. Her iki taraf da ateş açtı. Bir kurşun göğsümü delip geçti. Daha sonra da yakalanarak yargılandım. Artık bir daha asla vatanımı görebileceğimi sanmıyorum. Eğer sen orayı görürsen Zaurkan, lütfen benim için orayı selamla. Bir gün mutlaka özgür kalacağına eminim! Waa-raida, waa-raida..." diyerek zorlukla işitilen bir sesle, yine o şarkıyı söylemeye başladı.

Bu şarkıyı söylerken kollarımda öldü. Gözlerim yaşlarla dolmuştu. Son nefesini verirken, ben de ona bu şarkıyı söyleyerek veda ettim. Sonra da onun gözlerini kapadım.

Gün geçtikçe hükümet içinde karışıklıklar çıkmaya başlamıştı. Gerçekten de kısa bir süre sonra, Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilerek hükümet Jön Türkler tarafından devralındı. Jön Türkler hemen bir manifesto yayınladılar. Hapishanedeki pek çok insan serbest bırakıldı. Artık serbesttim...

3. KİTAP

ZAMAN NELERİ DEĞİŞTİREBİLİR?

Yaşlı adam oldukça endişeli bir şekilde yanıma gelip "İyi uyuyabildin mi Sharakh?" diye sorunca, ona tıpkı bir kütük gibi uyuduğumu söylemekten çekindim.

"Bir kişi huzur içinde uyuyorsa bu iyidir." dedi Zaurkan. "Ben ne zaman başımdan geçenleri düşünmeye başlasam, hatıralarımın beni tıpkı denizdeki dalgalar gibi alıp götürdüğünü hissediyorum. Bu sabah erken vakitlerde ne düşündüm biliyor musun dostum? Misafirim, anne tarafından amcam bu evde iken, kendimi asla yalnız hissetmiyorum. Fakat o buradan ayrıldığında ne yapacağım? Eşiğe her adım atışında bunu düşünüyorum! Fakat bugün, uzun zaman önce bu dünyadan ayrılan Sit ve Soulakh ve diğerlerini düşündüm. Bana buradan ayrıldığında üzülmememi söylediler.

"O buradan ayrılacağı vakit, ona ruhunu ver" diye öğütlediler. "Onu vatanımıza götürsün. Bizim ruhlarımız çoktan oraya gittiler. Senin yaşlı kemiklerin tıpkı bizimki gibi burada çürüyecek olabilir, ama ruhlarımız asla..." dediler.

"İşte sen uyurken bana bunları söylediler. Ve söyledikleri doğruysa, bunu zamanında yapmasam bile, sana ruhumu teslim edemesem bile, o yine de seni izleyecektir! Bunun için uzun uzadıya beklemeye gerek olacağını sanmıyorum! Şu kahrolası yaşlılık! Sakın bana kızma, bugün sana büyük ihtimalle pek birşey anlatmayacağım. Bir yere gideceğim ve döndüğümde de, muhtemelen hemen uyurum. Ben istemesem bile, yorgun ayaklarım bazen uyumama yardımcı oluyor." dedi.

Zaurkan bastonunu alarak evden dışarı çıktı. Peki ama nereye gidiyordu? Belki de eski mezarları ziyaret edecekti. Kim bilir?!

Biram akşamüstü her zamanki saatinde geldi. Fakat yaşlı adamın evde olmadığını gördüğünde, onun nerede olduğunu sormadan yemeğini verip gitti.

Orada düşüncelerimle başbaşa kalmıştım. Tek başıma kalmam düşünmem için büyük bir fırsattı. Çünkü not aldığınız sırada, düşünecek zaman bulamazsınız. Zaurkan Zolak'ın biyografisi ve kanlı geçmişi, Ubıh halkının tıpkı kanayan bir yara gibi olan trajedisini gözler önüne seriyordu. Yüz yaşın üzerindeki bu adamın hafızası beni her gün şaşırtmaya devam ediyordu. Bana anlattıklarını tarihi olaylarla karşılaştırdığımda, onların neredeyse daima birbirine uyduğunu görüyordum. Ubıhlar Kafkasya'yı 1864 yılında terk etmişlerdi. Eğer Zaurkan Zolak o yıllarda 24 yaşındaysa, o halde büyük ihtimalle hikayesi bu yaşlarda başlamış olmalıydı. 1840 yılında doğmuştu ve şu anda da 100 yaşında olduğunu söylüyordu. 1940 yılında olduğumuza göre, yaşlı adam tamamen haklıydı

Bana, "Samsun'a geldiğimizde, yalnızca beş ya da altı yıl kadar Ubıhlarla birlikte yaşadım. Buna Osmanköy'de bulunduğumuz süre de dahil." demişti. Eğer bu söyledikleri doğruysa, o zaman kız kardeşlerinin öcünü almak için Selim Paşa'yı büyük ihtimalle 1869 ya da 1870 yılında öldürmüş olmalıydı. Ve hapisten çıkıp da köle olarak satıldıktan sonra, onun söylediğine göre sekiz yıl geceli gündüzlü Afrika çöllerinde dolaşmıştı. Eğer sekiz yıl boyunca Afrika'da yaşadıysa, o zaman büyük ihtimalle Abhazların Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmeye zorlandıkları 1877 yılı civarında İstanbul'a dönmüş olmalıydı...

Sonrasında, belli bir zaman boyunca özgür kalmıştı. Fakat tekrar ne zaman tutuklandığını çıkarmakta zorlanıyordu. Şu oldukça açıktı ki, hapishaneden çıktığında Jön Türkler ihtilal yapmışlardı. İhtilal, 1908 yılında gerçekleşmiş ve II. Abdülhamid tahttan indirilmişti.

Zaurkan Zolak bu umutsuz yıllar boyunca hapishanede cezasını doldururken, ilk Rus Devrimi'nin kıvılcımları onun tüm dünyadan tecrit edildiği hücresinin duvarlarından içeriye doğru yavaş yavaş girmeye başlamıştı. Yıllarını hapishanesinin küçücük penceresinden bir Türk ailesini seyrederek geçiren bir Ubıh tutuklusu, Navei olarak adlandırdığı gencin, diğer binlerce Türk köylüsü gibi ellerinde silahlarla Sultan'ın zulmüne karşı ayaklandığını ve Sultan'ın kendi gücünün temeli olarak gördüğü ordu üyelerinin bile güvenilmez olabileceğini nereden bilebilirdi? Yaşlı adam, 28 Türk subayının, idam edilen Rus ihtilalci Teğmen Schmidt'in kız kardeşine mektup yazdıklarından haberdar olamazdı.

Mektupta, "Savaşmaya ve gerektiğinde, ölen vatandaşlarımızın adına halkın kutsal özgürlüğü için canımızı vermeye yemin ediyoruz. Ayrıca Rusya'da olan olaylar hakkında Türk halkına her şeyi bildireceğimize de yemin ediyoruz. Böylece ortak çabalarımızla insanca yaşama hakkını elde edebiliriz..." diyordu.

Zaurkan Zolak, 1905 Rus Devrimi, Teğmen Schmidt'in idamı, Türk yetkililerince yazılan mektup, II. Abdülhamid'in tahttan indirilişi ve kendisinin hapisten salınması gibi birbirinden farklı olaylar arasındaki bağlantıyı nasıl kurabilirdi ki? Hayır, elbette bunu bilemezdi. Fakat tüm bu olayların izleri onun hikayesinde açıkça görünebiliyordu.

Şimdilik burada durmuştuk, fakat o devam ettikçe hayat hikayesinin tarihteki olayları yansıtacağına inanıyordum. Ne de olsa önümüzde I. Dünya Savaşı, 1917 Rus Devrimi ve Anadolu'daki devrim vardı. Nasıl olduğunu henüz bilmiyorum; fakat tüm bu olayların, Ubıh halkının tarihini ve yaşlı adamın geleceğini etkileyeceğinden kuşkum yoktu.

Bugün not almadığım için memnundum; fakat çalışmamdaki bu beklenmedik aksama beni biraz rahatsız etmişti. Kısa bir süre sonra buradan ayrılacaktım ve o zamana kadar neyi yazıp yazamayacağım konusunda endişeliydim.

Sonunda Zaurkan geri döndüğünde, nerede olduğu konusunda bana hiçbir şey söylemedi. Birlikte akşam yemeğimizi yerken tek kelime dahi etmedi ve benden önce içeri gidip yattı. Yorgun ayaklarının onun uyumasına yardım edeceğini söylediğinde haklıydı. Gece onun kalktığını duymadım. Ertesi sabah kalktıktan hemen sonra sanki içimdeki endişeyi hissetmişçesine hikayesine kaldığı yerden devam etmeye başladı.

*

Hapishaneden çıktıktan sonra yıllar su gibi akmaya başladı. O gün yiyecek bulabiliyorsam, benim için iyi geçiyordu. Bir adam ne kadar tutumlu, ne kadar dayanıklı olursa olsun, ekmek olmadan yaşayamazdı, öyle değil mi Sharakh? Yolların tozları ayaklarımı kaplamıştı. Önüme ne iş çıkarsa yapıyordum. Örneğin çobanlık yaptım, İzmit'te zengin tüccarların dükkanlarını temizledim ve demiryollarında işçi olarak çalıştım. Sonunda Abhaz göçmenlerin yaşadıkları bir köy olan Shat-Ipa'ya geldim. Anne tarafımdan olan hiçbir akrabam hayatta değildi; fakat bir aile dostumuz olan Kansou bana sığınacağım bir yer verdi. Onunla birlikte yaklaşık iki sene kadar orada yaşadım. Shat-Ipa'nın mezarlığında bana iki mezar gösterdi. Bunlardan biri annemin, diğeri de babamın mezarıydı. Her birinin başında iki büyük taş vardı. Mezarların çevresinde yabani otlar büyümüştü. Onların çevrelerine çitler yerleştirdim ve annemle babamın birlikte olduklarını düşünüp kendimi avutmaya çalıştım.

Onların Shat-Ipa'ya nasıl geldiklerini öğrenmek ister misin Sharakh? Ben Selim Paşa'yı öldürdükten sonra, Mata'nın saklanması gerekti. O oldukça akıllı bir çocuktu; annemle babamın hayatlarını kurtarmak için onları Osmanköy'den çıkarması gerektiğini hissetmişti. Böylelikle annemle babam Shat-Ipa'ya gelerek, annemin erkek kardeşinin yanında yaşamaya başladılar. Annem, hapse atılmama ve kızlarının başına gelen büyük felakete dayanamayarak bir yıl içinde ölmüş, babam da ondan beş yıl sonra hayatını kaybetmişti.

Babam öldükten sonra, Mata bir ev yapmaya karar vermişti. Kendi arazisi üzerinde çalışmalara başladı. Fakat kısa bir

süre sonra Tsebelda'daki diğer Abhazlar gibi o da askere alındı. Birliği Arabistan'a gönderildi. Hiç kimse, o günden sonra ondan bir haber alamamış.

Kız kardeşlerime ne olduğu hakkında da hiçbir fikrim yoktu. Selim Paşa'nın akrabaları onun ölümünden sonra tüm cariyelerini sattılar. Kız kardeşlerim ile Feldysh'i bulabilmek için elimden hiçbir şey gelmiyordu. Acaba yaşıyorlar mıydı?

Sevdiğim insanların ölümlerini ve kayboluşlarını, bu kadar soğukkanlılıkla anlatmama büyük ihtimalle oldukça şaşırıyorsundur; öyle değil mi Sharakh? Peki sen olsan ne yaparsın? Zaman acıları kısa zamanda dindirir. Gözyaşlarını kurutur ve sana tüm yaşadıklarını unutturur. Kısacası zaman en etkili ilaçtır. Eğer bu böyle olmasaydı, herhalde insanların yarısı aklını kaybedebilirdi.

Spat-Ipa'da yaşamaya devam edebilirdim, fakat Ubıh dilini duymayı çok istiyordum. Kaldı ki, artık tek bir yerde kalamıyordum. Sıkıntılıydım ve buradan gitmek istiyordum. Eskilerin dedikleri gibi, yolculuk ne kadar uzun olursa olsun, yol iki kez kat edilmelidir. Hiç acelem yoktu. Henüz çok uzaklaşmamıştım ki, toprak kül gibi görünmeye başladı. Yüzeyi tıpkı kül gibiydi ve bu beyaz toz yığının altında bir sıcaklık olduğunu hissedebiliyordum. Nereye bakarsan bak, ufuk çizgisine kadar her yer bomboştu. Rüzgar durmadan esiyor, yerdeki tozları kaldırıyor ve önüme savuruyordu. Sanki dünyadaki herkes ölmüştü ve ben de rüzgarın uğuldadığı ve bir insanın yalnızlık ve korkudan feryat edeceği bu karanlık, yalnız gezegende tek başıma kalmıştım.

Önümdeki tozların yüzüme gelmesini engellemek için elimi kaldırdığımda ince bir sis bulutunun arkasında siyah bir noktaya benzer birşey fark ettim. Önce bunun bir akbaba olduğunu düşündüm. Fakat daha sonra bu siyah nokta büyüdü, bana yaklaşmaya başladı ve sonunda bunun bir insan olduğunu anladım. Adamın çıkardığı ses, tıpkı daldaki bir yaprak gibi titriyordu. Oldukça melankolik bir şarkı söylüyordu. Fakat rüzgar bu sesi boğuyor, etrafımda dolaştırıyor, derken gücünü daha da

arttırıp bana tekrar geri döndürüyordu. Sonunda karşımda eşek üzerine oturmuş bir adam gördüm. Yaşlı bir adamdı, yüzü güneşten kavrulmuştu ve üzerinde ilerlediği bu toprak gibi kırış kırıştı. Başka bir insanı görmek beni umutlandırmıştı. Yanıma geldiğinde elimi alnıma götürerek onu selamladım. Fakat o benim farkıma varmayarak boş gözlerle gökyüzüne bakmaya devam etti ve kendisini hüzünlü şarkısına kaptırdı. Gökyüzüne doğru söylese de, şarkısı bir ilahi gibi değildi. Yanımdan geçip gittiğinde etrafına da bakmıyordu. Sanki "Yolcu dostum, acelem var. Şarkım sana benim hakkımdaki her şeyi anlatacaktır..." der gibiydi.

Onun gidişini izledim. Benim yönümde esmeyen rüzgar, yaşlı Türk'ün sızlanan sesini bana taşıdı. Yorulmuş olan hayvanın üzerinde yol alan adam, şarkısında eşeği ve yaşlılığından başka hiçbir şeyi kalmadığını söylüyordu. Güçlü, kulağı kesik arkadaşına şarkı söylüyordu:

Beni kederimin sürüklediği yere götür
Dört yönden birine
Dört oğlumun da gidip savaş alanında öldürülerek
Sonsuza dek geri dönemeyecekleri yere

Kalbimde büyük bir yara var
Gözlerim ise yaşlarla dolu
Sultana bu kadar lanet etmemin sebebi bu
Lanetim dört bir yanda yankılansın

Adam gözden kaybolurken, hüzün dolu şarkısı da gittikçe daha zor işitilir oldu. Bunu söylemeye utanıyorum ama, onun yerinde olmayı istemiştim, çünkü yaşlı adam en azından şarkı söylemede teselli bulmuştu.

Eğer tüm çektiklerimden sonra ben de, o yalnız Türk gibi şarkı söyleyebilseydim, en katı insanı bile gözyaşlarına boğabilirdim. Fakat ben bir Ubıhtım ve bir Ubıh, ölüm şarkısı dışında,

tek başına şarkı söylemezdi. Biz Ubıhlar tıpkı dağlar gibiydik. Birimiz şarkı söylediğinde diğerleri yankı yapardı.

*

Kalın sesli adam buzağıyı annesinin memesinden ayırırken, "Seni bitli buzağı. Umarım kurtlar seni yer! Yine annenin bütün sütlerini bitirdin!" diye bağırdı. Kırmızı yünlü buzağıyı kuyruğundan yakalamıştı. Kapıyı açarak onu avludan içeri soktu.

Yaşlı adam, "Güneş henüz batmadı bile, ama sen eve döndün. Çimenleri bile çiğneyemeyecek kadar tembelsin!" diye devam etti.

Yaşlı adamın hiç sonu gelmeyen yakınmaları, benim için en güzel karşılamaydı diyebilirim; çünkü o bir Ubıhtı.

Bu daha önce olmuş olsaydı, herhalde mutluluktan gözlerimden yaşlar boşanırdı; fakat şu anda ruhum beklenmedik sevinçlere karşı duyarsızlaşmıştı. Allah'ım, Ubıh dili! Onu ne kadar uzun süre önce duymuş olduğumu düşünmekten nefret ediyordum!

Sana şu anda anlattığım her şey, diğerlerini aramak için geldiğim bu köyde geçiyordu. Kısa boylu, yaşlı bir kadın da bu olaylar olurken kapıdan dışarı doğru bakıyordu.

Yaşlı adama, "Bu hayvanın izini sürmen imkansız! Dün yine dışarı çıkıp annesinin tüm sütünü bitirdi. Bence onu bağlamalısın." dedi.

Bu yaşlı çiftin seslerini duyar duymaz onları hatırlamıştım. Halam Himzhazh ile yaşlı kocası Sit'in seslerini unutmam mümkün değildi. Yanıbaşımda olmalarına rağmen, nasıl olup da onları tanıyamamıştım?

Gülümseyerek orada öylece durdum. Kaç yıldır birbirimizi görmediğimizi, bir düşündüm. Fakat o anda avlunun çitlerinden atlayarak bağırmaya başlayan küçük bir köpeğin havlamasıyla irkildim.

Hemen bu yaşlı çifte dönerek, "İyi günler!" dedim.

Yaşlı adam ile kadın hayretle birbirlerine baktılar. Tanımadıkları birinin Ubıhça konuştuğunu duymak onları şaşırtmıştı.

Sit, yüzüme bakarak "Hoş geldin yolcu." dedi.

Teyzem ise, "Bu zavallı adam da kim?" diye sordu, endişesini gizlemiyordu.

Sit "Üzerindeki paçavralara bakılırsa, Çar'ın oğullarından biri olmalı." dedi.

Fakat halam bu şakayı anlamamıştı, bu nedenle:

"Çarın oğlu mu?" diye sordu.

Kendimi daha fazla tutamayarak yaşlı kadının ellerine atladım.

"Himzhazh halacığım, benim, ben Zaurkan, beni hatırlamadın mı?" diye bağırdım.

"Zaurkan mı?" diye hayretler içerisinde kalarak bana baktı.

Sit, "Oh, Allah'ım!" diye fısıldayarak ağlamaya başladı.

Yaşlı kadın ise halen daha kim olduğumu anlayamamış ve "Kim o Sit?" diye kocasına soruyordu.

Sit, "Seni aptal kadın, gözünün önünde Zaurkan'ın durduğunu göremiyor musun?!" diye bağırdı. "Zaurkan! yeğenin!"

Teyzem, "Zaurkan mı? Yeğenim mi?" diye bağırdı. Bunu söyledikten sonra bir kaç adım atarak yere düştü. Teyzemi evin içine taşıdım ve onu divanın üzerine yatırdım. Sit bir havluyu soğuk suya batırdı ve karısının şakaklarının üzerine koydu:

"Eğer bu dünyadan gitmek istiyorsan Himzhazh, bu tam zamanı. Yeğenin senin gömülmene yardım edecektir." dedi.

Hayatımda böylesine kötü bir şaka hiç duymamıştım. Eğer teyzem öldüyse, istemeden onun ölümüne sebep olduğum düşüncesine katlanamazdım.

Sit bana dönerek, "Üzülme Zaurkan. Ölmeyecek. Yakında iyileşir. Bu ilk defa olmuyor!" dedi ve devam etti: "Çok uzun zaman boyunca senin öldüğünü düşündüğümüzden haberin var mı? Akrabaların yasını tuttu; fakat şu anda, işte karşımızdasın. Bana daha da yaklaş, sana bir bakayım. Zaman herkese karşı acımasız, öyle değil mi? Saçların grileşmiş. Çok kısa bir zaman öncesine kadar gencecik bir adamdın. Haydi buraya oturup bi-

raz dinlen! İddiaya girerim ayakların yürümekten ağrıyordur." dedi. Sonra da karısına dönerek, "Onun için endişelenme. O iyi." dedi.

Gerçekten de teyzem bu sözlerden hemen sonra gözlerini açtı; oturdu ve ayaklarının üzerine kalktı.

"Gel benim yanıma otur bir tanem." dedi.

Siyah eşarbının altından gri saçları görünüyordu. Hemen gidip onun yanına oturdum. Konuşmaya dahi hali yoktu. Gözyaşları, solgun yüzünden aşağıya doğru süzülüyordu. Yemek için masaya oturduğumuzda içimizdekileri dökmeye başladık.

Sit'in evi köydeki diğer evler gibi gübre artıklarından yapılmıştı. Duvarları ise, içten ve dıştan kil ile örtülmüştü. Evin iki odası vardı. Sabah kalktığımda güneş çoktan yükselmişti. Dışarıda kadınlarla erkeklerin seslerini duyuyordum. Hepsi de benim ismimi söylüyorlardı. Bunlar, Sit ve Himzhazh'ı, benim dönüşüm nedeniyle kutlamaya gelen komşular olmalıydı.

Hemen kıyafetlerimi giyip dışarı çıktım. Herkes çevremi sarmış beni selamlıyor ve kucaklıyordu.

Onlara bakarak, "Merhaba Davut! Hey, Murat, senin uzaklarda olduğunu duydum. Neredeydin?" diye sormaya başladım.

Çok şaşırmışlardı. "Yani bizleri hatırlıyorsun Zaurkan, öyle mi?" diye hayretle sordular.

"Bu kadar iyi arkadaşları nasıl unutabilirim ki!" diye cevapladım. Oldukça ihtiyar olan Hafız ile Hakkı kardeşleri zorlukla tanımıştım.

Avlunun ortasındaki ateşin üzerinde et pişiyordu. Bunun bir keçi eti olduğunu kokusundan anlamıştım. Cömert ev sahipleri, Ubıhların eski konukseverliğini göstermek amacıyla, benim için bir keçi satın alarak borca girmişlerdi.

Tüm erkekler masaya oturduklarında, ben de onur koltuğuna geçtim. Peçeli kadınlar odanın dışında duruyorlardı. Yalnızca Himzhazh kapının içindeydi. Komşu kadınlar, kapıya tabak tabak yemek getiriyorlar ve bunları buradaki genç çocuklara veriyorlardı. Bu aslında Ubıh geleneklerinde yoktu, çünkü

Ubıhlarda kadınlar asla yüzlerini saklamazlardı. Üstelik masada erkeklerle birlikte otururlar, şarkı söyleyip dans ederlerdi. Kural gereği yalnızca genç kadınlar misafirlere hizmet ederlerdi. Genç erkekler yaşlılarla birlikte oturmaz, kendilerine ayrı bir masa kurarlardı. Fakat şu anda gördüğüm kadarıyla yaşlıların arasında oturan çok fazla sayıda genç çocuk vardı. Üstelik yüksek sesle konuşuyorlar, gülüyorlar ve hatta bu gri saçlı adamlarla sohbet dahi ediyorlardı. Eski günlerde yemek, insanların sahip oldukları konumlarına göre dağıtılırdı. En seçkin misafirler but, baş ya da başın yarısı gibi yemeğin en iyi kısımlarını alırlardı. Yemeği dağıtan kişi, geleneklere uygun hareket ederdi ve hiç kimse buna gücenmezdi. Fakat bu yemekte keçi eti gelişigüzel kesilmiş ve büyük bir tabağın üzerine yatırılmıştı. Herkes istediği eti, istediği oranda alıyordu. Düşüncesi bile ağzımı sulandırmaya yeten mısır unu lapası ise masada yoktu. Bunun yerine sert bir ekmek vardı. İçecek olarak suyla karıştırılmış bal veriyorlardı.

Ziyafeti başlatan Sit oldu. Masadaki herkese dönerek;

"Saygın konuğumuz ve sevgili komşularım! Bugün, evimizde büyük bir sevinç var. Zaurkan geri döndü! Bu mutlu günümüzde yanımızda olduğunuz için, sizlere teşekkür etmek istiyorum. Bizlere şeref verdiniz sevgili misafirlerim. Lütfen masadaki tüm yiyeceklerden alın. Eksik olan birşey varsa, bizi affedin! Elimizden gelenin en iyisini yaptık. Allah bizi korusun!" dedi.

Sit sulandırılmış balı içti ve önündeki yemeği yemeye başladı. Herkes de onu izledi. Ev, kahkaha atarak gülen ve yüksek sesle konuşan insanlar ile doluydu. Gençler herkesten daha çok şamata yapıyorlardı. Birbirlerine bağırıyor ve anlattıkları şeylere kahkahalarla gülüyorlardı. Yamalı Çerkez paltosu giymiş eski dostlarıma bakarak üzüntüyle zaman onları nasıl da değiştirmiş diye düşündüm; eskiden ne kadar ince insanlardı.

Eğer Sit kendi ülkesinde misafirlerini ağırlıyor olsa, her şey tamamen farklı olurdu, diye içimden geçirdim. Masanın üzerine koca bir boğa yatırılırdı, fakat o halen daha misafirle-

rinden çok fazla birşey olmadığı için özür dilerdi. Başlangıç için masaya tahta bir tepsi üzerinde votkalar gönderirdi. Herkes tek bir yudumda bu votkaları bitirirdi. Ardından sağlığına içilecek birisi seçilirdi – bu, en bilge ve şerefli kişi olurdu. – Böylece şerefe kadeh kaldırmalar başlardı. Zamanı geldiğinde, masanın etrafında şarkı söylemeye başlanırdı. Delikanlılar masanın üstüne sıçrayarak, ellerini ince bellerine koyup dans ederlerdi. Utangaç kızlar zarif bir şekilde hareket ederek bu danslara katılırlardı. Gri saçlı büyükleri kendi eşleri olmaları için davet ederlerdi. Ve onlar da eski hünerlerinden hiçbir şey kaybetmediklerini ortaya koyarlardı.

Sit, Ubıh diyarında hitabeti ve mizah anlayışı ile ünlüydü. Gerçekten de kelimeleri çok iyi kullanıyordu. Sit ile kendi yaşındaki arkadaşları, geçmişe büyük bir özlem duyuyorlardı. Fakat Türkiye'de doğup büyüyen Ubıh gençlerin ise, kamburları çıkmış bu yaşlıların bir zamanlar ne kadar güçlü ve yetenekli oldukları hakkında hiçbir fikirleri yoktu. Hafız ayağa kalkıp, eski bir şarkıyı söylemeye başladığında, gençler onu dinlemediler bile. Önlerindeki etleri yemeye devam ettiler ve onları ilgilendiren bazı şeyler hakkında konuştular.

Bu durum karşısında sinirlenen Hafız, "Hey, arkadaşlarım, bizim atalarımız bu şekilde davranmazlardı!" dedi. "Bir misafir geldiğinde en içten yüreklilikle karşılanırdı. Ev sahibi, onu memnun edebilmek için elinden gelen her şeyi yapardı. Misafir, şarkılarla ve danslarla ağırlanmalıdır..." diye devam etti.

Gençlerden biri ise, "Oh, bırak bunları, sen de mi! Atalarımızın ne yaptığı kimin umurunda!" dedi.

Hayatımda daha önce hiç böyle bir Ubıh görmemiştim.

Fakat Hafız, gencin bu yakışıksız tavırlarına rağmen, eski Ubıh şarkısını söylemeye başladı:

Wa-raida, haydi hep birlikte şarkı söyleyelim
Asla yenilmeyen cesur adamlar için
Herkes bizi birleştiren bu zincirin
Bir halkasıdır.

İki-üç yaşlı adamla birlikte bu şarkıyı söyleyerek ona katıldık. Kendi halime şaşırmıştım; çünkü sesim, sanki bir sessizlik zincirinden kurtulmuş gibi oldukça kaygısız çıkıyordu.

Wa-raida, artık özgür olma zamanı
Fakat ziyafetten önce
Genç ve yaşlı tüm seçkin konuklarımız
İçki kadehlerini şerefe kaldırsınlar!

Bizler bu şarkıyı söylerken gençler bir an için konuşmalarına ara vererek bizleri dinlemişlerdi. Başladığımız gibi aniden şarkı söylemeyi kestik. Hafız gözyaşlarını silerek bana gülümsedi: "Günlerimiz sayılı; fakat sana çok teşekkür ederim Zaurkan, kendimizi eski günlerdeki gibi dağlarımızda hissettik." dedi.

Kadınlar kapıda toplanmışlar ve yüzlerini ellerindeki peçelerle kapamışlardı.

Sit'in evinde kalıyordum. Osmanköy'deyken savaşa giden oğullarının kayboldukları haberi geldiğinden beri, yaşlı adam tüm sevgisini bana yöneltmişti.

*

Sevgili Sharakh, eğer bulunduğumuz yerden güneye doğru yürürsen, Karınca Ovası'na (Aydın dolayları) ulaşman yaklaşık iki haftanı alır. Bölgenin, bu ada sahip olmasının nedeni, muhtemelen Ubıhlar gelmeden evvel burada yalnızca karıncaların bulunmasıydı. Boş ve küçük bir toprak parçasıydı... Burası bir köpeğin diline benziyordu ve dilin ucu da kuzeyi işaret ediyordu. Dilin alt kısmının işaret ettiği yerde, sıtma mikrobu taşıyan sivrisineklerin uçuştuğu bir bataklık bulunuyordu ve dilin ucu da kayalık bir yaylayla son buluyordu. Yaz sıcağı insanın nefesini keserdi. Eğer tarlaları sulamazsanız, tek bir çim bile bitmezdi. Kışın ise, bunun tam tersi olurdu; bu mevsim oldukça soğuk, rüzgarlı ve karlı geçerdi. Herhalde yaşanacak daha kötü bir yer bulunamazdı. Türkler Ubıhları buraya yerleşti-

rerek onları bir nevi ölüme terk etmişlerdi. Kurtulurlarsa şanslılardı, fakat kurtulamazlarsa, bu kimin umurundaydı?

Şunu hiçbir zaman unutma Sharakh, eğer denizde fırtınaya tutulacak olursan ve gemin de batarsa, önce Allah'a, sonra kendi cesaret ve gücüne güvenmelisin. Ubıhlar yerleşmek için vadinin daha az sıcak olan kenar bölgelerini seçtiler. Düz çatılı ve penceresiz kerpiç evlerden oluşan otuza yakın köy kurdular. Sharakh, böyle bir evde yaşamayı hayal edebiliyor musun? Eskiden bir Ubıh kendisine basit bir kulübe yapmak istediğinde, fındık ağacının gövdesini dahi kullanmazdı; bu iş için mutlaka güzel kokulu köknar ağacını seçerdi; bir Ubıh kızılağaç kullanmazdı, çatı kirişlerini kestane ağacından yapardı; çatıyı asla eğrelti otlarıyla kapatmaz, altın renginde kamış ya da tahta kiremit kullanırdı. Ve bir Ubıh, kuyu kazmazdı; susuzluğunu daima pınarlardan akan sularla giderirdi. Fakat Karınca Ovası'nda durum çok daha farklıydı. İnsanlarımız burada su bulabilmek için toprağı neredeyse otuz metre kadar kazmışlardı. Köknar ağaçlarından ve dağ pınarlarının yumuşak mırıltısından çok uzaklarda, doğan ve büyüyen genç insanları Ubıh şarkıları söylemedikleri, davul ezgilerinde dans etmedikleri ve babaları gibi ata binmedikleri için kim suçlayabilirdi ki?

Hayatım boyunca neyin hayalini kurdum biliyorsun musun Sharakh? En çok istediğim şey, Ubıh patskhasında tek bir gece geçirebilmekti. Yazın ne kadar sıcak olursa olsun, patskha* hiç havasız olmazdı. Duvarları kalın ağaç kütüklerinden yapıldığından, insan kendini sanki serin bir yerde oturuyormuş gibi hissederdi. Gece olduğunda ayışığı duvarlardan içeri sızardı. Dışarıda ise, ateş böcekleri ninniler söylerdi. Kısacası cennet gibi bir yerdi!

Ve şömineler! Bir Ubıh, evini, asla şöminesiz düşünemezdi. Bizler ocaklarımızdaki ateşe bayılırdık ve onun sönmesine asla izin vermezdik. "Ocağın sönsün ve yerin dibine geçsin!":

---

* Geleneksel Kafkas Kulübesi.

Bundan daha kötü bir beddua düşünülemezdi. Karınca Ovası'nda ise Ubıhlar toprak zeminin ortasına bir delik açıp ateşlerini yakmışlardı; orada yemeklerini ve ekmeklerini pişiriyorlardı.

PİRİNÇ BORU

Bir yaz günü öğleden sonrasında güneş cayır cayır yanmaktaydı. Tavuklar güneşten kaçacak delik arıyorlar ve gagalarını açarak kendilerini serinletmeye çalışıyorlardı. Her şey kalın bir toz tabakasıyla kaplıydı. Sıcaklığı botlarınızın içinden bile hissedebiliyordunuz. Çatılar, yaprakların üstü, tavuk kümesleri, giriş kapıları hatta develer dahil hepsi toz ile kaplanmıştı. Eğer elinizle bir devenin yan tarafını silkeleseniz ya da parmağınızı kapının üzerine koysanız, sıcak uçucu tozun kalktığını görürdünüz. Tüm köy, sanki boşalmış gibi gözüküyordu. Köpekler bile havlamıyordu. İnsanlar pencereleri olmayan evlerinde sıcaklığın geçmesini bekliyorlardı. Sabahları güneşin doğuşundan önce kalkıyorlar ve hava sıcaklaşıncaya dek çalışıyorlardı. Daha sonra da günlük işlerini bitirmek için akşamı bekliyorlardı. Karınca Ovası'nda tıpkı geçici bir pansiyoner gibi kalıyordum. Daha doğrusu insanlar bana bu gözle bakıyorlardı. Komşularım benim için "Geldiğinden beri hep gitmeye hazır bir hali var..." diye düşünüyordu.

Köyün tam ortasında bir cami vardı. Müezzin günde beş kez minareye çıkıp insanları namaza çağırıyor ve sözlerine "La ilahe illallah" diye başlıyordu.

...Sonbaharda, Uarak kabilesine bağlı göçebeler olan Cemhasarlar, Karınca Ovası'nın doğusunda kamp yaparlardı. Bu göçebeler kendi adetlerine son derece bağlılardı. Aralarına herhangi bir yabancının girmesine asla izin vermezlerdi. Nitekim ticaretlerinde dahi, gerekli olmadıkça yabancılarla iş yapmazlardı. Eyere alışık tüm göçebeler gibi zayıf ve koyu tenlilerdi, görkemli bir duruşları vardı. Çiftlik hayvanları yetiştirirlerdi, keçileri ve koyunları meralarda otlatırlardı. Bu göçebeler

yazın sonunda Ubıh köylerinin biraz uzağında durduklarında, siyah yünden yapılmış olan çadırları sanki uzaktan dinlenen kuzgun sürüleri gibi gözükürdü. Cemhasarların lideri Cevat Bey, oldukça sert ve iletişim kurulması güç bir adamdı. Haremında Ubıh kadınları olmasına rağmen, Ubıh insanlarıyla asla ilgilenmezdi. Adamlarını sık sık kadın ve büyükbaş hayvan çalmaları için Karınca Ovası'na gönderirdi.

Doğal olarak Ubıhlar, kendi mülkleri ve onurlarını korumak için silaha başvuruyorlardı. Bu nedenle de her seferinde kan dökülüyordu. Fakat düşünmeden bir çatışmaya girerken, bunun sonuçlarını kim düşünürdü ki?

Boş ovaların batısında Sharualler yaşıyordu. Onlar Cemhasarlara göre çok daha dost canlısı ve nazik insanlardı. Fakat çok daha kurnaz ve dolandırıcıydılar. Sharualler, nesiller boyunca aynı mesleği yapıyorlardı: Ticaret. Sharualler yakında ve uzaktaki tüm pazarları kontrolleri altında tutuyorlardı.

Sharualli bir anne oğlunu uyutmak için şu ninniyi söylerdi:

Uyu benim güzel oğlum
Her şey sana zamanında gelecektir
Bir gün sen en büyük olacaksın
Tıpkı baban gibi senin de bir dükkanın olacak...

Ubıhların Karınca Ovası'na varışlarının ertesi günü, Sharualler hemen oraya gelerek mallarını satmaya başladılar:

"Satılık halı! Satılık halı!"

"Gazyağı! Gazyağı!" diye bağırıyordu seyyar satıcılar.

Sonunda girişken Sharuallerden biri, Ubıhların yerleşim alanında bir dükkan açtı. Bir diğeri kahvehane işletmeye başladı ve bir başkası da, faiz karşılığında küçük miktarlarda para ödünç verdi. Bir cami açıldığında, oradaki molla hacı olan bir Sharualdı.

Ubıhlarla Sharual tüccarlarının çocukları, yalnızca ortak iş yapmakla kalmıyorlar, aynı zamanda birbirleriyle evleniyorlardı. Keskin zekalı ve kurnaz genç Sharual erkekleri, güzel Ubıh

kızları gördüklerinde çarşı günlerini, kazançlı işleri ve borçlularını tamamen unutuyorlardı. Düğünler her iki dilde de oluyordu. Fakat daha ziyade Türkçe yapılıyordu ki, gelen misafirlerin çoğu anlayabilsin. Osmanlı İmparatorluğu'nda doğan Ubıh erkekleri, çeyiz olarak ticaret ve para ödünç vermeden, elde edilen kazançları getiren Sharual kızlarıyla seve seve evleniyorlardı.

Sharakh, kendini Chorokh Nehri'ne atarak intihar etmeye kalkışan Hamida'nın torunu olan Tacir'i hatırlarsın. Ben hapisteyken, Mzauch Abukhba'nın oğlu, bana bilgili bir adam olan Tacir'in, Ubıhları takip ettiğini söylemişti. Bu gerçekten de doğruydu. Ubıh çocuklara kendi dillerinde okuma ve yazma öğretiyordu. Asıl amacını yerine getirebilmesi için kitaplara ihtiyacı olduğunu anlamışsındır.

Ancak Ubıh vatanında hiç kitap olmadığından, Tacir kişisel olarak bir Ubıh okuma kitabı hazırlamaya karar verdi. Büyük ihtimalle tarihimizde bir ilk olan kitabı, el yazısıdır.

Fakat Molla, böyle birşeyi asla kabul etmek istemiyordu. "Neden çocuklar, böyle bir dinsiz dili öğrensinler ki? Ben onlara Türkçe alfabeyi öğretiyorum, böylece tüm yazıları okuyabilecekler ve bir gün gelip ticari kağıtlara imzalarını atabilecekler. Bunun yanısıra mektebe gittikleri için Arapça da öğrenmek zorundalar. Müslüman bir ülkede insanlar duaları ezbere bilmelidir. Fakat dualarınızı okuyamayacağınız ya da Sultanın adını söyleyemeyeceğiniz bir dili öğrenmeniz zararlıdır. Bu, çocukları asıl öğrenmeleri gereken şeylerden alıkoyar. Eğer çocuklar Ubıh dilinde konuşma ve yazmayı öğrenirlerse, gün gelir bu kelimelerle isyankar şeyler yazabilirler ve otoriteler onların ne istediklerini dahi anlayamaz. Böyle karışıklık çıkarmaya çalışan ne kadar çok kişi var biliyor musunuz?"

Bu şüphesi hiç aklından çıkmayan Molla, Tacir'in iyi bir iş yapmadığına kesinlikle emindi.

"Bu Tacir denilen adam nereden gelmiş? İstanbul'dan! Ve nerede büyümüş biliyor musunuz? Vatan haini ve katil olan

Alou'nun oğlu Shardyn'in ailesinde... İşte bunlar her şeyi açıklıyor!" diyordu. Sonunda Molla üstlerine, "Sizi uyarıyorum, dinsiz Tacir yabancıların çocuklarına yalnızca kanunlara karşı gelen dinsiz bir dili öğretmekle kalmıyor, aynı zamanda asi ve katillerin sözcülüğünü de yapıyor. Sultanın koyduğu hiçbir kanuna saygı göstermiyor ve kabile üyelerini Ali Hazret Paşa'ya vergi vermemeleri için cesaretlendiriyor. Muhtar ve Paşa Hüseyin Efendi'nin mülk yöneticisi hakkında şikayetlerini yazıyor. Tacir güya halk adına şikayetler, daha doğrusu iftiralar yazıp bunları Başvezire gönderiyor." dedi.

Evet, Tacir'in insanların koruyucusu ve sözcüsü olduğu doğruydu. Ubıhlar düşüncelerini bu yazıcı aracılığıyla dile getiriyorlardı. Fakat Vezir bizim sorunlarımızla hiçbir şekilde ilgilenmiyordu. Tek söylediği, "Kim? Ubıhlar mı? Onlar daha ölmediler mi? Eğer ölmedilerse, bu onların hatası!"ydı.

Yani anlayacağın, Tacir'in tüm bu çırpınmaları boşunaydı. Molla istediğini elde etmişti: Hamida'nın erkek torununun tüm Ubıh çocuklarına ders vermesi yasaklanmıştı. Bu olay ben Karınca Ovası'na varmadan önce olmuştu. Orada Tacir'i görmek istedim, fakat o orada değildi. Tekrardan İstanbul'a dönerek köylüleri için adalet arıyordu.

Senin de anlayacağın gibi Sharakh, Sit'in evinde bir parazit olamazdım. David'in oğlundan öğrendiğim demircilik mesleğini yapmayı düşündüm. Fakat tek başına bir demirci dükkanı açmak kolay değildi. Çünkü çekiç, örs, masa gibi, bir dükkan kurmak için gerekli olan eşyaları alacak param yoktu. Sit'ten borç alabilirdim; fakat onun da bana verebileceği hiç parası yoktu. Hatta bana espri yaparak, "Cebimde olan tek şey pire..." demişti. Bu ağaçsız vadide kömür elde etmek için bile çok fazla paraya ihtiyacım vardı. Bu nedenle yapabileceğim tek şey, bu yaşlı adama çiftlik işlerinde yardım etmekti. Birlikte tarlaya buğday ekiyorduk. Sit'le teyzemin tarlası öylesine küçüktü ki, işler çabucak bitiyordu. Aslında asıl niyetimiz pamuk yetiştirmekti, fakat bu fikirden çabuk vazgeçtik. Çünkü pamuğu yetiştirecek yeterince suyumuz yoktu.

Bir gün çarşıdan balkabağı tohumları alarak onları ektik. Hasat zamanı geldiğinde gözlerimize inanamamıştık. Oldukça çok fazla sayıda balkabağımız vardı. Yoksulluğun icadın anası olduğu söylenir: Balkabaklarını kuruttuk ve onlardan saplı kepçeler, süzgeçler, fincanlar ve başka aletler yaptık. Bu arada balkabağından çeşitli oyuncak şekilleri yapmayı da öğrenmiştik. Maskeler, oyuncak bebekler, kuşlar, kısacası çarşıda satılabilecek türden her oyuncak çeşidini yapabiliyorduk. Üstelik yaptığımız bu oyuncaklar çarşıda büyük rağbet görmüştü. Elbette bundan çok fazla miktarda para kazanamıyorduk, ama yine de evimize bir miktar bakır para getirebiliyorduk.

Allah'a şükürler olsun ki, babam oğlunun bu utanç verici hayatını görmemişti. Oğlu bir çiftçi ve savaşçı olarak doğmuş ve sonunda da dükkanlara oyuncak satar hale gelmişti.

Sineklerin insanı rahat bırakmadığı sıcak bir günde, balkabağından yapılmış olan mallarımızı satabilmek için çarşıda akşama kadar kalmıştım. Kazandığım parayı gazyağı, tuz ve ekmek için harcarken, güneş de yeni yeni batmaya başlamıştı. Yaptığım işin gerçek bir Kafkasa yakışmadığını bildiğimden, içimde garip bir sıkıntı duyuyordum. Üstelik son gelen haberlerden dolayı da hayli endişeliydim. İnsanlar bir savaş daha çıkacağından bahsediyorlardı. Söylediklerine göre Yunanlı askerler İzmit'e çıkartma yapmak için hazırlanıyorlardı. Fransız gemileri de, Mersin Körfezi'nde demir atmışlardı. İngilizler, Sultan'ın artık hiç zamanı kalmadığını ve çok kan dökületeceğini söylüyorlardı. Sit'e çarşıda konuşulan bu haberlerden bahsederek Ubıh halkının başına gelecek olan felaketlerden dolayı oldukça tedirgin olduğumu söyledim.

Yaşlı adam bana dönerek, "Prens prensesle kavga ettiğinde, en fazla acıyı hizmetçi çekermiş." dedi. Gerçekten de doğruydu.

Cuma günleri camiye giderdim. Aslında Zaurkan Zolak'ın Müslüman olduğu söylenemez. Benim oraya gitmemin sebebi, Sit ve Himzhazh halamın benim yüzümden sıkıntıya girmelerini istememedi. Evlerinde barındırdıkları adamın, inançsız olduğu söylentisi çıkarsa insanlar onlar hakkında neler söylerdi?

Gerçekten de Afrika'da bulunduğum ve hapishanede geçirdiğim yıllar esnasında tüm Ubıhlar Müslüman olmuşlardı. Bu beni oldukça şaşırtmıştı. Üstelik onlarla birlikte yaşayan Sharuallerden çok daha dindarlardı.

Her Cuma yaşlısıyla genciyle herkes camiye giderdi. Ubıhlar artık Müslüman takvimine göre hareket ediyorlardı. Bunun yanısıra tatil günlerinde, özellikle de Ramazan ve Nevruz'da çalışmaktan kaçınıyorlardı. Artık ellerini yukarı kaldırarak "Tanrım bizlere yardım et!" değil de, "Allah'ım bizlere yardım et!" diyerek dua ediyorlardı. Fakat beni en çok şaşırtan şey, Müslüman olduktan sonra ağızlarına tek bir damla içki koymamalarıydı. Bu insanlar, gitgide Ubıh olmaktan uzaklaşıyorlardı.

Bana Bytkha'yı sormuştun Sharakh. Ben de şimdi sana ondan bahsedecektim. Yaşlılar halen daha Bytkha'ya tapmaya devam ediyorlardı. Bu seni şaşırtmamıştır tabii. Genç bir delikanlıyken, Sapsuğların, üzerinde haç bulunan bir ağaç gövdesine nasıl tapındıklarını görmüştüm, oysa onlar tamamen dinsiz insanlardı. Çerkezlerin ise iki ya da üç tane inançları vardı: Bunlardan ikisi Hıristiyanlık ile Müslümanlıktı. Diğerlerinin ise halen daha taptıkları küçük putlar vardı.

Bytkha'nın rahibi, halen daha Soulakh'tı. O, benim şu an olduğum gibi oldukça yaşlanmıştı.

Bir gün Sit yanıma gelerek:

"Soulakh hastalandı. Haydi onu ziyaret etmeye gidelim! Üstelik buraya geldiğinden beri onu hiç görmedin!" dedi.

Onu ziyaret etmeye karar verdikten sonra, Sit ile birlikte yaşlı rahibi görmeye gittik. Sit sanki bir festivale gidiyormuş gibi giyindi. Çerkez ceketini giydi, beline hançerini taktı ve eline süslü bastonunu aldı. Yaşlı adam, rahibi memnun etmek istiyordu. Yolda giderken insanlar bize selam vererek:

"Selamün aleyküm!" diyorlardı.

Sit de onlara,

"Vaaleyküm esselam!" diye karşılık veriyordu.

Çevremdeki hiç kimse, artık Ubıhların selamlama şeklini kullanmıyordu. "İyi günler" ya da "Seni gördüğüme sevindim" yerine; "selamün aleyküm", "vaaleyküm esselam" diyorlardı. Sit'e dönerek Ubıhlara ne oldu böyle diye sordum. "Buna alıştılar!" diye cevap verdi.

Yolda giderken birkaç çocuğun sokakta oynadığını gördük. Onların yanından geçerken hiçbiri dönüp bize bakmamıştı bile. Yalnızca oynamaya devam ediyorlardı. Aralarından en büyüğü gibi görünen siyah saçlı bir çocuk, bizi fark ederek Sit'e döndü ve:

"Neden bu sıcak yaz gününde kışlık paltolar giydiniz? Üzerinizdekileri çıkarın da biraz serinleyin" dedi.

Sit onlara cevap vermedi. Büyük ihtimalle bu soruyu ilk kez duymuyordu.

Yaşlı adam, "Keşke bu soruları hiç duymasaydım!" diye iç geçirdi. Belki de vatanındaki gençlik yıllarını hatırlamıştı. İnan bana Sharakh, buradaki her şey çok farklıydı.

Eski günlerde büyüklerden herhangi biri yalnızca "Atım!" dediği anda, Sit ok gibi fırlar ve yaşlı adamın atını ona getirirdi. Adam atına binerken o da üzengiyi tutardı. Çocuk eğer adam ile birlikte gidebilme şerefine sahipse, onun sol arka tarafına otururdu. Yaşlı adam attan inmeye karar verirse, Sit çoktan yere atlamış ve bir eliyle dizginleri, bir eliyle de üzengiyi tutmuş vaziyette dururdu. Derken yine hemen ok gibi fırlayıp kapıyı açardı.

Büyükler yemek yemek için oturduklarında ise genç Sit, onların yemekten önce ellerini yıkayabilmeleri için bir sürahi dolusu su ile leğen ve havlu getirirdi. Ve büyükler masada ne kadar uzun otururlarsa otursunlar, Sit bir dakika bile oturmadan onlara hizmet ederdi. Onlar soru sormadıkları müddetçe de, Sit asla konuşmazdı.

Yıllar su gibi akıp geçti ve Sit de yaşlandı, fakat gençler aynı değildi. Sokaklarda bağıra bağıra oynayan çocuklar Ubıh nesliydi, fakat onların davranışlarında geleneklerimizden eser yoktu. Yalnızca Ubıh isimlerine sahiplerdi.

Soulakh'ın bahçesine girdiğimizde, tıpkı eskiden olduğu gibi, yine onu beyaz kıyafetler içinde gördüm. Bir sandalyede oturuyordu. Beyazlamış sakalları, neredeyse karnına kadar uzamıştı. Oradaki diğer yaşlılar da onun etrafına oturmuşlardı. Bizi görünce hemen ayağa kalktılar.

Beni onun yanına oturttular. Yaşlı adam baş ağrılarından şikayetçiydi, fakat şu anda sanki bu ağrıları unutmuş gibi görünüyordu. Ona başımdan geçenleri, yaptığım yolculukları ve yıllarca süren hapishane hayatımı anlattım. Hikayemi dinledikten sonra çevresindekilere dönerek:

"Kardeşlerim, eğer sizler buraya gelmeseydiniz, ben sizleri çağıracaktım. Zaurkan, aslında buraya tam zamanında geldi. Ben artık yaşlandım. Rahibiniz olarak tüm yetkilerimi devretmek istiyorum!" dedi.

Hepimiz duyduğumuz bu karar karşısında şok geçirmiştik. Soulakh sözlerine devam etti:

"Bunu çok uzun zamandan beri düşünüyordum. Fakat sizlere bundan söz etmekten çekiniyordum, çünkü siz son Ubıh yaşlılarının bu görevi üstlenmekten çekineceğinizi düşünüyordum." dedi.

Sit bu karar karşısında söze girerek, "Bu kadar açık sözlü olduğum için lütfen beni affedin, fakat bunu yapamazsınız. Halen daha bizim liderimizsiniz ve acele karar vermemelisiniz. Üzerinizdeki sorumluluk kolay değil. Ubıh halkının geçirdiği felaketlerden dolayı cesareti kırılmış durumda. Lütfen ani kararlar vermeyin." diyerek yaşadığı endişeyi ve şaşkınlığı ifade etti.

"Eğer yol gösterecek kimse yoksa, liderliğin ne anlamı var? Eğer kökleri parçalanmışsa bir ağaç yaşayamaz! Uzun zaman önce unutulmuş bir mabedin din adamına kimin ihtiyacı var?" dedi Soulakh kafasını eğip, mutsuz bir sesle.

"Saygıdeğer Soulakh kutsal Bytkha'ya ibadet eden tek bir Ubıh kalana kadar vazgeçemezsiniz" dedi Sit'le hemen hemen aynı yaşta olan Tatlastan onu desteklemek için.

"Bunları insanların geleceği için endişelendiğinden söylüyorsun, fakat benim söylediklerim gerçek!" diye cevapladı Soulakh, "Acı da olsa kaçınılmaz..."

Yaşlı adam sessizdi. Baş ağrısı tutmuştu, bu nedenle geçene kadar uzun zaman kıpırdamadan oturdu. Oldukça yaşlıydı ve eli ayağı tutmuyordu. Alnındaki çizgiler, saban izi kadar derindi. Burnunun üstündeki kemik karın altında kalmış kaya gibiydi. Derisi o kadar incelmişti ki, neredeyse kıkırdağı görünecekti. Dudakları, sanki sürekli birşeyler fısıldıyormuşçasına titriyordu. Göz çukurları içine çökmüştü ve derinliklerinden sisli bir tabakayla kaplı gözleri, mavi renkteki donuk bir cam parçası gibi parıldıyordu. Papazın bir zamanlar güçlü olan sesi, şu anda sanki bir mağaradan geliyormuşçasına zorlukla duyuluyordu.

"Denir ki, yaşlı da olsa ve genç de olsa isteklerine aynı şekilde uyun. Bir karar vermemiz gerekiyor..." diye dile getirdi Soulakh, baş ağrısı hafiflediğinde. "Bir toplantı yapacağız ve ne kadar insanın, hala Bytkha'nın korumasına ihtiyaç duyduğunu göreceğiz."

"İbadet eden kişi sayısı az, fakat halen daha birileri var!" dedi Davut, fakat kendinden çok da emin değildi.

Ancak papaz gerçekçi bir adamdı ve Davut'un sözlerinin sadece ümit dolu düşünceler olduğunu hissediyordu;

"Buzağı ineği takip eder ve masal da anlatanı takip eder. Kendimizi görmek için daha fazla beklemek zorunda değiliz. Bu perşembe insanları çağır. Eğer gelirlerse..."

"Oh, eğer vatanımızda olsaydık, yapmamız gereken şey boruya üflemek olurdu ve ardından herkes bir araya gelirdi..." diye iç geçirdi Sit.

Farklı yollara gitmek için kalktık, fakat Soulakh bir dakika beklememizi istedi. Hastalıklı, tek kollu torununa seslendi ve ona sessizce talimatlar verdi. Torun onaylayarak başını salladı, eve geri döndü ve bir dakika içinde Ubıh kemerinin üstünde güzel antika bir hançer ve kutsal pirinç boruyu getirdi.

Soulakh kalktı, bastonunu kalan gücüyle yere bastırdı ve sakalını düzeltti.

"Kardeşlerim!" diye seslendi beklenmedik bir azimle. "Biliyorsunuz ki, bu bana büyük büyük babalarımdan kaldı. Bu hançer, Ubıh diyarının şanlı ve şerefli günlerinde yapılmıştı. Tüm sahipleri gerçek birer erkekti ve her birinin eli çelik bıçağın devamıydı. Ve insanları biraraya çağıran bu boru, onların neşe ve acısının habercisiydi. Hatta dağlar bile onun yankısını yapardı. Benim bir ayağım mezarda. Bildiğiniz gibi torunum da iyi değil ve çok az tecrübeye sahip." Soulakh bana döndü; "Oğlum Zaurkan Zolak, sen buradaki herkesten daha gençsin, fakat çok daha fazla acı çektin. Zayıf yürekliler acıya dayanamadılar, ancak güçlüler bununla başa çıkabildiler. Bu nedenle sen bunu taşımaya layıksın."

"Bir dakika!" dedim, dilim tutulmuştu. "Onlara nasıl layık olabilirim? Ne de olsa ben, masum Said'in kanıyla lekelendim ve vicdanım temiz değil, çünkü İslam'a inanmadığım halde, hala camiye gidiyorum."

"Söylediğim gibi yapmalısın. Ben en iyisini bilirim!" diye cevap verdi büyüğüm, sert bir şekilde.

Diğerleri beni kutlamaya başladı. Soulakh elini sol omzuma koyarak: "Perşembe sabahı kutsal tepeye gideceksin. Onun tepesinde durarak dudaklarını kutsal boruya koymalı ve tüm insanların duyması için üflemelisin. Onun çağrısı Ubıhlara kim olduklarını hatırlatacaktır! Kalpleri kırılan bu insanlar, tekrar umutlanacak ve kim olduklarını unutanlar da kendilerini tekrar keşfedeceklerdir. Eğer Allah izin verirse, toplantımızı yapacağız!" dedi.

Yaşlılar sevinç içerisinde bağırdılar ve sanki on yaş gençleşmiş gibilerdi. Ben de onların önünde ağlama ile gülme arasında karmaşık duygularla duruyordum.

PAPAZIMIZIN ÖLÜMÜ

Perşembe olmuştu, biz büyükler heyecan içinde bugünü bekliyorduk. Hava kasvetliydi. Alçakta duran sonbahar bulutları uzakta, iç içe geçerek güneşi örtmüşlerdi. Havada yağmur kokusu vardı, fakat yollarda hala tozlar uçuşuyordu. Cemhasarlara ait sürüler dağlardan inerek otlaklara doğru ilerliyorlardı. Silahlı Ubıh gözcüleri, bir önceki akşam göçebelere ateş etmiş, onlar da karşılığında bizim korumalarımıza ateş açmışlardı.

Sabahleyin erkenden bana söylendiği gibi, üst kısmında tek bir ağaç bulunan tepeye tırmandım; bu, Ubıhların Karınca Ovası'na geldiği yıl dikilen gürgen ağacıydı. Toprak pek uygun olmadığından, zavallı ağacın çok az dalı vardı. Bu bodur ağacın altında ve kayalığın içinde Bytkha bulunuyordu. İkonun karşısında durdum; boruya üflemeye başlamalı mıyım, ciğerlerim güçsüz olduğundan boru sesini yüzlerce kişiye duyurabilecek kadar güçlü üfleyebilecek miyim diye düşünmeye başladım. Fakat seçeneğim yoktu. Dudaklarımı ağızlığa yerleştirdim; borunun coşkulu gırtlağından çıkan sese kendim de şaşırmıştım. Gücüme olan güvenim geri gelmişti, böylece üflemeye devam ettim. İlkin doğuya, sonra da boruyu ağzımdan çekmeden batıya döndüm. Ardından arkamı kuzeye ve güneye verdim. Güçlü bir şekilde üflüyordum. Nefesimi tuttum ve boruya bir kez daha üfledim. Şakaklarıma kan gelmişti. Boru, dağlarda farklı bir ses çıkarmıştı. Orada çağrısı dağlarda yankılandı ve denizden esen rüzgar da onun yitip gitmesine engel oldu. Ama burada borunun çağrısı, uyuşuk bir şekilde alçaktaki bulutlara yükseldi ve sanki bir pamuk yığınına dalarmışçasına orada kaldı.

Ardından yağmur yağmaya başladı. Ciğerlerimi zorlayarak üflemeye devam ettim, yüzümden akan ter, yağmurla karışıyordu. Boru şarkı çalmıyordu; o daha çok tehlike sinyalleri gönderen bir gemiyi andırıyordu.

Gücüm tükendi ve ağacın altına oturarak boruyu sağ yanıma koydum. Çisenti durmuştu ve bulutların arasından güneş yüzünü gösteriyordu. Toplantı öğle vakti yapılacaktı, bu sebeple eve gidip zamanında geri dönebilirdim. Fakat orada kendi başıma oturup düşünmek istiyordum. Öyle de yaptım.

Ubıhlar borunun çağrısını duymuşlar mıydı? Şu anda ne düşünüyorlardı? Ve eğer öğlen gelirlerse, Soulakh'ı dinleyecekler miydi? Endişelerim, yerini yavaş yavaş huzur duygusuna bıraktı. Sanırım biraz kestirdim bile. Yarı kapalı göz kapaklarımın arasından sabah sisiyle kaplı dağları görebiliyordum. Karla kaplı sivri tepeler, gözalıcı bir beyazlıkla parlıyordu. Bayırdan aşağıya gür yeşil çalılıkların arasına bakınca, granit resiflerden çağlayan şeklinde akan Sochi Nehri'ni görebiliyordum. Nehir vadiye ulaşınca daha yavaş akıyor ve berraklaşıyordu. Nehir yatağındaki çakıllar güneşi yansıtıyordu. Derenin darlaştığı ve kenarlarının yüksek olduğu yerde küçük bir köprü vardı. O köprüde oturup suya baktım, genç, sakalsız yüzümü inceledim. Aniden kamışların zorlukla ayırt edilen sesini duydum. Arkaya doğru baktığımda suda giden üç balık yumurtası fark ettim. Ne hoş gözleri, ne güzel uzun kirpikleri vardı. Dağ kasabalarında böyle gözlü kadınlar görmüştüm. Yanımda çakmaklı tüfeğim vardı, fakat kullanmaya gerek olmadığı için silahımı uzağa koydum. Neden bu kadar soğuktu ki? Oh, aman Allah'ım, bu boruydu. O anda uyandım. Önümde sarı kıraç ova uzanıyordu. Tek başına duran ağaç, ıslak yapraklarıyla bana birşeyler fısıldadı; korkuya kapılmıştım. Bir dakika önce neredeydim? Uyuya mı kalmıştım? Hayır, hayır gözlerimi bile kapamamıştım. Peki ama o rüya gibi görüntüyü nasıl görmüştüm? Ya da insan gözleri açık rüyaya dalabilir miydi?

Düşüncelerim, tepenin ayağına doğru gelen bir adam nedeniyle bölündü. Güneşin tam tepede olup olmadığını görmek

için gökyüzüne baktım. Hayır, daha öğle olmamıştı. Öyleyse eğer adam toplantı için geliyorsa erkenciydi. Kafasında hiçbir şey yoktu, ince bir gömlek ve bot giymişti. Yüz hatlarını seçebiliyordum. Fakat tanıdığım biri değildi. Uzun boylu, zayıftı ve gri renkteki saçları alnından geriye doğru taranmıştı. Yaklaşınca gülümsedi.

"İyi günler! Sana iyi şanslar, Zaurkan. Bugün ne kadar mutlu olduğumu bilemezsin." dedi ve beni kucakladı.

"En iyi dileklerim senin içindir yabancı!"

"Neden yabancı diyorsun? Birbirimizi çok iyi tanıyoruz. Ben senin evinde yaşarken, benimle yemeğini paylaştın."

O anda kim olduğunu hatırladım:

"Tacir! Sen benim manevi kardeşim Tacir'sin!"

Bu gri saçlı adamı kollarıma aldım. Onun, yaklaşık yarım asır önce, Mata'yla birlikte Osmanköy'e kadar kollarımızda taşıdığımız çocuk olduğuna inanmak zordu. Alou'nun oğlu Shardyn kendi oğluyla birlikte onu İstanbul'a götürünceye kadar evimizde yaşamıştı. Annem, küçük Tacir'in gittiğini görünce nasıl da ağlamıştı! Gözlerimizi birbirimizden ayıramıyorduk. Tacir'e dikkatlice baktıkça hafızamda küçük Tacir'i daha iyi canlandırabiliyordum. Evet, evet, bu onun düz burnuydu ve bunlar da masmavi gözleriydi.

"Aslında burası tekrar buluşmak için iyi bir yer; tam kutsal Bytkha'nın önü. Burası gerçekten kutsal bir yer." dedim.

Bulutlar Tacir'in gülümseyen, mavi gözlerine yansıyordu:

"Ubıhların kutsal mekanı deniz ötesinde... Dün gece İstanbul'dan döndüğümde, karım bana yeniden ortaya çıkışından bahsetti. Gece, o kadar geç vakitte seni rahatsız etmek istemedim. Sit'ten bu sabah buraya geldiğini öğrendim. Sonra borunun çağrısını duydum. Evet, teyzenin kocası haklıydı, ancak sen bunu başarabilirdin. Tüm başına gelenlerden sonra eve dönseydin, eski günlerde olsaydık, Kafkas insanları senin hakkında şarkılar yapar ve bunları apkhiartsayla çalıp söylerlerdi. Ama şimdi de durum aynı, geçmişle bağlarını kaybetmemişsin,

Ubıhlar için dönüşün harika bir olay. Sen onlara eski bir hikayeyi anımsattın. 'Dağlar kederle yüklü olduklarında ağırlığa dayanamadılar, insanlar bu ağırlığı kaldırdığında eğilmediler.' Hayat hikayen şevk veriyor, cesaret ve sabrı öğretiyor."

Tacir konuşurken, hayranlıkla onu inceledim. Geniş omuzları, üzerinde daha çok bir izi andıran tek bir kırışık bulunan geniş bir alnı ve güçlü bir boynu vardı. Üst dudağını hafifçe örten küçük bıyığı grileşmişti, fakat kaşları hala siyahtı.

"İnsanların savunucusu olarak bilinmenden gurur duydum, Tacir. Bu mükemmel! İstanbul'da haberler nedir?"

"Haberler kötü, Zaurkan! Hiç kimse Ubıhlarla ilgilenmiyor. Hükümette tam bir karmaşa yaşanıyor. Tam bir ay boyunca hükümet dairelerini dolaştım, fakat kimse şikayetlerimi dikkate almadı. Orada hiçbir şey elde edemedim. Bizler toplumdan dışlandık..."

Neredeyse öğle olmuştu.

"Ne düşünüyorsun? Birileri gelecek mi? "diye sordum.

"Büyükler kapı kapı dolaşıp insanlara toplantıyı bildirdiler. Ve herkes boruyu duydu. Belki bazıları gelecektir!" diye cevapladı, tepenin üzerinde ileri geri giderken.

"Ubıhlar Ortodoks Müslüman oldular." Tacir başıyla Bytkha'yı işaret etti. "Artık ona ibadet etmiyorlar. Onların farklı bir puta ihtiyaçları var..."

"Ne demek istiyorsun?"

"Bağımsızlık inancı! Ama ona diz çökmeden ve elde silahla ibadet edilmesi gerekiyor!"

"Bir avuç dolusu insan, nasıl koca bir devlete karşı savaşabilir?"

"Bir avuç dolusu insan yapamaz, haklısın, fakat bağımsızlık inancı yoksulluğa düşmüş insanların yardımcısı olmalıdır. Toplumsal çatışmalar insan doğasından kaynaklanmaz, güç sahipleri tarafından kışkırtılır. Fakir bir insan, hangi dili konuşursa konuşsun kendi durumundakileri anlayacaktır. Toprağa, bu uğurda emek harcayanlar sahip olmalılar. Ahenkten daha iyi bir

gelecek doğmalıdır."

"Görünüşe göre ahenk, insan doğasının bir parçası değil. Gündüzün olduğu yerde gece vardır, zenginliğin olduğu yerde yoksulluk vardır. Birisi mutlu olurken, diğeri gözyaşlarına boğulur, yeni bir çocuk dünyaya gelirken, birisi yaşama veda eder! Hayır, tüm bunları değiştirmek bizim elimizde değildir Tacir."

"Yaşam ve ölüm, gündüz ve gece konusunda haklısın, ama insanlar için bu geçerli değil. Yoksa Rusya'da Çarı'n tahttan indirildiğini duymadın mı?..."

"Sağır değilim..."

"İhtilal peri masalı değil. Şu anda Rusya'da kardeşlik yasası yürürlükte. Artık Rusya, güçlü olanın kanunuyla değil, tüm insanların kanunuyla yönetiliyor. Annenin halkı Abhazlar, kendi eyaletlerine sahipler. Abhaz hükümetinin başı, geçen sene Türkiye'yi ziyaret etti..."

Nasıl bir şoka girdiğimi hayal edebiliyor musun Sharakh? Bytkha'yı görmeye gelmiştim ve birdenbire böyle şeyler dinliyordum! Her ne kadar çocukluğumun Abhazyasını zengin, bağımsız bir eyalet olarak gözümde canlandırmaya çalışsam da, hayal gücüm buna yetmiyordu.

"Rusya'daki olayların yankısı buradan duyulabilir. Sultan'ın gücü pamuk ipliğine bağlı... Buradaki insanlar da harekete geçecek ve sonra..."

"Sonra ne?"

"Her şey değişecek, Zaurkan. Dinle, senin tavsiyene ihtiyacım var. Belki de insanlar toplandığında, onlara şu anda konuştuğumuz şey hakkındaki fikrimi söyleyebilirim..."

"Bu senin bileceğin iş, ama burasının, buna uygun olduğunu sanmıyorum. Başına bela almandan korkuyorum. Ubıhların arasında uzun zamandan beri birlik yok..."

Güneş tam tepeye geldiğinde, insanlar ikili üçlü gruplar halinde gelmeye başladılar. Aralarında hiç kadın yoktu. Görünüşe göre, kadınların varlığını yasaklayan Müslüman geleneği

Ubıhlar arasında kök salmıştı. İki genç adam, ayaklarından sırığa asılı bir oğlak taşıyorlardı. Rahibin rehberlik ettiği büyükler onları izliyordu.

Tacir ve ben, tepeden aşağı indik, çünkü ibadet gününde papazın dışında hiç kimsenin oraya çıkmaya hakkı yoktu. Tam tahmin ettiğim gibi olmuş, çok fazla insan gelmemişti.

Duanın hemen ardından rahip kurban edilecek keçiyi tek bir bıçak darbesiyle kesti. Genç adam hayvanın derisinin nasıl yüzüleceğini bilmiyordu, bu nedenle Tatlastan bu işi onların yerine yaptı. Daha sonra eti kesti ve kaynayacak olan kazana koyulmak üzere parçalara ayırdı. Tıpkı eski güzel günlerde her aile bir keçi kurban ederdi, şimdi ise Bytkha'ya ibadet edenlerin tümü birleşerek bir keçinin parasını ancak toplayabiliyorlardı. Eski günlerde keçi eti, geniş taze çınar ağacı yapraklarından yenirdi. Burada ise kilometrelerce gitsen bile tek bir ağaca rastlamak imkansızdı. Bazı insanlar yanlarında mısır yaprağı getirmişti.

Geçmişteki gerçek ibadet toplantılarını görme şerefine ulaşmış olanlara göre bu biraraya gelişin, hüzünlü bir havası gördü. Nerede o eski Kafkas kıyafetine bürünmüş yakışıklı erkek biniciler? Nerede yetişkinlerin merasim konuşmaları ve gençlerin yardıma hazır tavırları? Nerede o, dua merasiminden sonra kutlamalarında binicilik numaraları yapan cesur atlılar? Nerede genç erkeklerin atlarıyla çevrelerinde daire oldukları, saçları topuklarına kadar uzanan ve parmak uçları üzerinde kollarını her iki yana kanatlar gibi açarak zarif bir şekilde dans eden genç kızlar? Nerede gemleri vurulmuş sabırsızca binicilerini bekleyen yağız atlar? Burada, uzakta otlayan şekilsiz bir deveden başka hiçbir şey yoktu. Bir araya gelmiş olan insanlar, yorgun düşmüş ve yaşlanmışlardı, Bytkha dışında her şeyden konuşuyorlardı. Tacir'i gören pek çokları onun İstanbul'a yaptığı gezi hakkında sorular soruyordu.

Tam o sırada Soulakh, adeta bir hayalet gibi kar beyazı elbiseler içerisinde tepeciğin üstüne çıktı. Sağ elinde, ucunda hala buharı tüten keçinin kaynamış kalbi ve ciğeri olan ince bir

dal tutuyordu. Tepeciğin eteğinde duran adamlar şapkalarını çıkarıp dizüstü çöktüler. Ben de onlara bakarak aynısını yaptım. Beni şaşırtan şey Tacir'in de diz çökmesiydi. Fakat kendi inandığı şekilde konuşmak istiyordu, en azından ben öyle düşünmüştüm.

Birçokları ayakta devam ettiler. Hatta bazıları sigara içti.

Soulakh "Ey yüce Allah'ım!" diyerek başladı. Tam bir sessizlik hakimdi. Sesi inişli çıkışlı ve zayıftı. Rahip bir ilahi ile söze girdi: "Ey kutsal Bytkha, sen bizim sahibimiz ve koruyucumuzsun, bizi esirge! Bize yol göster. Bizi şu küçük kurbanımız yüzünden suçlama. Dizüstü çökmüş senden af diliyoruz, ey yüce Bytkha."

Tam atalarımızın yüce Bytkha'ya taptıklarını, onun da onlara korumada bulunup yardımcı olduğunu düşünürken, arka sıralardan bir adam ıslık çaldı. Herkes geriye doğru dönüp baktı. Rengi solmuş bir asker üniforması giymiş bir adam, dört parmağını ağzına sokmuş ıslık çalıyordu. İnsanlar onu hemen yakalayıp susturmaya çalıştılar, fakat o cüretkar bir tavırla topluluğa doğru seslendi.

"Bütün hayatımız boyunca ona dua ettik durduk, fakat o bizim için iyi olarak ne yaptı? Büyükbabam Bytkha'ya dua etti ve babam onun önünde bir sakat gibi diz çöktü, ama ne işe yaradı? Üç yıl boyunca Balkanlar'da Sultan'ın şanı için savaştık, orayı kanlarımızla suladık. Geri döndüğümde ise ne annem, ne babam, ne de bir yuvam vardı. Söyleyin bana değerli büyüklerim, kutsal Bytkha masumların korunması için neden bu kadar kör, sağır ve aciz oldu?" Adam yere indi ve elini sallayarak: "Bu büyük bir yalandan başka birşey değil!" dedi.

Eski askerin bu hakaretlerinden rahatsız olan Sit "Sen çıldırdın mı?" diye bağırdı.

"Camide konuşamıyoruz ve burada da dilimize hakim olmamız gerekiyor! Tüm bunlardan bıktık artık!" dedi askerin arkadaşı.

"Kesin artık! Bu yaptığınız saygısızlık!" diye bağırdı ihtiyar Davut. Fakat asker ve onunla ağız birliği yapan arkadaşı, onu pek dikkate almadılar.

Asker "Bytkha uzun bir uykuya daldı ve artık yok. Sen ve rahip, değneğin ucunda keçinin kalbini ve ciğerini tutarak boşuna vakit kaybediyorsunuz!" diye bağırdı.

Arkadaşı gülerek onun söylediklerine destek oldu.

Herkes bağrışmaya başlamıştı.

Tatlastan genç insanların karşısına geçip elindeki bastonunu havada sallayarak: "Bu dua toplantısını yarıda kesmek için plan mı kurdunuz?" diye parladı.

Bu sırada Tacir, tepeciğin üzerine çıktı. Düşündüklerini açıkça ifade etmenin tam zamanı diye düşünmüş olmalıydı. O sırada rahip Soulakh, ucunda keçinin ciğeri ve kalbi bulunan sopayı yere düşürdü. Beyazlar içerisinde ellerini yukarıya doğru kaldırıp, tam Bytkha'nın önünde yere yığıldı.

Yaşlı adam yerden kaldırılıp evine götürüldü. O gece bilinci yerine gelmedi ve bu dünyadan göçüp gitti.

SHARDYN'İN OĞLU MANSOU

Sevgili dostum Sharakh! Eğer seni çok fazla yormadıysam, lütfen hatıralarımın ağacından biraz daha meyve topla.

Alou'nun oğlu Shardyn'den hiç kimseden etmediğim kadar nefret ediyorum. Ubıhların ve ailemizin başına gelen her türlü felaketten dolayı onu suçlu tutuyordum. Bu lanet adam, kız kardeşlerimin alnına kara bir leke sürülüp mahvolmasından sorumluydu. Onun acı çekerek ölmesi bile ondan öç alma isteğimi azaltmamıştı. Hala kendimi Alou'nun oğlu Shardyn'in ölümcül düşmanı olarak görüyordum.

Karınca Ovası'na yerleştiğim vakit, babamın erkek süt kardeşinin oğlu Mansou'nun büyük bir ihtişam içinde yaşamasına çok şaşırdım. Köylüler onun topraklarında hiç para almadan çalışıyorlardı. Savaş bakanının katili olan bir devlet suçlusunun oğlunun, halktan biri gibi yaşayacağını ve başkalarının sırtından para kazanamayacağını düşünürsün, öyle değil mi? Fakat görünen o ki, soylu sınıfının kendi kanunları var. Benim gibi fakir bir adam, eğer bir suç işlemeye kalkışırsa, bu bütün ailesini ortadan kaldırmaya yeter, ama eğer bir asilzade bir suç işlerse varisleri bundan sorumlu tutulmazlar. Böylelikle Mansou rahat bir yaşam sürmeye başladı. Son derece zampara ve kalın kafalı biriydi, ancak damarlarından asilzade kanı dolaşıyordu. Bir asilzadeye çiftçi olmak yakışmazdı, aksi takdirde sıradan halk dünya üzerindeki sistemin tersine döndüğünü düşünür ve asalete olan saygılarını yitirirlerdi.

Alou'nun oğlu Shardyn öldürüldüğü zaman, Mansou'nun annesi birtakım zorluklarla oğlunu Fransa'ya gönderdi. Fakat iki sene sonra, o daha geri dönmeden öldü. Genç adam oldukça kayıtsız ve maymun iştahlıydı, ancak görünümü fena değildi. İş

hayatına girdi, dolandırıcı kumarbazların arasına karışıp gecelerini kumarhanelerde geçirmeye başladı. Bir gün karanlık bir işte suçüstü yakalandı ve Karınca Ovası'na gitmesinin daha iyi olacağına karar verildi. Oraya vardığında "Ben sizin efendinizim!" diye Ubıhlara hatırlatmada bulundu. "Bana saygı duyup itaat etmelisiniz." Halk onu efendileri olarak benimseyip itaatı altına girdi.

Ubıhlar hala ders almayı başaramamışlardı: Geçmiş zamanların izleri akıllarından bir türlü silinmiyordu. Başlarını eğdiler ve senin de bildiğin gibi, eğik bir başı boyunduruk altına almak pek de uzun sürmez. Hükümet sanki: "Haydi git, ve hayatın tadını çıkar!" dercesine, cömertliğini gösterip, ona bol miktarda toprak bağışlamıştı. Üçkağıtçılık işlerinde oldukça fazla tecrübeye sahip olan Ubıhların gelen yeni lideri, pamuk ihalesini kaptı. Çok iyi iş yaptı ve çok geçmeden züğürt ağa, hatırı sayılır değerde bir paraya sahip oldu. Elli millik bir bölge içerisindeki en güzel ev olan konağı, Ali Hazret Paşa'yı bile kıskandıracak nitelikteydi. Mansou, Ubıh dostlarının neler yaptığıyla hiçbir şekilde ilgilenmiyordu. Tek umursadığı şey, onların kendi topraklarında çalışmaları ve efendilerine saygı göstermeleriydi. Babasından hiçbir farkı yoktu: Mansou, Shardyn'in bütün özelliklerine ve tutkularına sahipti. Shardyn'in oğlundan uzak durmak için elimden geleni yaptım, ama bir keresinde Sit hastalandığında onun yerine davarları otlatmaya veya çapa yapmaya gittim.

O sırada Ubıhlar ve Cemhasarlar, bir düzine koyun için kavga ediyorlardı. Lider Cevat Bey, Ubıhların kendi koyunlarını katlettiğini iddia ederek onları valiye şikayet etti. Üç Ubıh alıkonularak sorguya çekildi, fakat aleyhlerinde hiçbir kanıt yoktu. Adamlar sanki suçlu bulunmuşlar gibi kırbaçlandıktan sonra serbest bırakıldılar. Cevat Bey, koyunları kaybolduğu ve suçlular da bulunamadığı için oldukça öfkeliydi. Bu nedenle develerini otlatmak için Ubıhların tarlalarına götürdü. Ubıhlar de, develeri ve onları otlatan adamı vurdular. Ateşe karşılık verildi ve üç gün boyunca bu çatışma devam etti. Bu arada Cevat

Bey, ona eşlik eden adamlarıyla birlikte at üstünde Shardyn'in oğlu Mansou'yu ziyarete gitti. Birlikte ziyafete oturup, birbirlerinin sağlığına içtiler ve her iki tarafta da ne kadar insan öldüğüyle böbürlenip durdular.

Topluluğun ileri gelen büyükleri Sit'in evinde biraraya gelerek, benim Mansou'ya gidip Cevat Bey'le kan dökülmesini sona erdirecek bir anlaşma yapmam için ona yalvarmama karar verdiler.

"Daha uygun birini bulamaz mısınız?" diyerek itiraz ettim.

"Babalarınız aynı kanı taşıyor!" diye bana hatırlatma yaptılar ve benim dışımda başka hiç kimsenin de gitmeyeceğini sözlerine eklediler.

Sharakh, birşey söylememe izin ver, ben nasıl büyükler tarafından seçilme şansına eriştiysem, umarım düşmanların da aynı şansa sahip olurlar. Fantastik bazı canavarlarla süslü demir kapıyı açtığım anda karşımda bir muhafız beliriverdi.

"Ne istiyorsun?"

"Benim adım Zaurkan Zolak. Ben efendinin bir akrabasıyım ve onu görmek istiyorum."

"Akrabası mısın? Zaurkan Zolak, öyle mi? Ne isim ama! Tam olarak bu şekilde mi telaffuz ediliyor? Böyle bir akrabası olduğunu daha önce hiç duymamıştım."

Şüpheli bir bakışla beni tepeden tırnağa süzdü ve ardından:

"Defol buradan, seni aptal!" dedi.

"Umarım yakın akrabasına böyle küstahça davrandığın için efendin senin derini yüzmez!"

"Efendim çok meşgul! Çok önemli misafirleri var. Ali Hazret Paşa ve Fransız general, şu anda buradalar. Bu yüzden ortalıktan kaybol! Beni duyuyor musun? Defol buradan!"

Daha başka ne yapabilirdim ki? Orada bir süre daha kalıp, daha sonra eve doğru yola koyuldum. Avluyu çevreleyen çitin hemen yanıbaşında yürürken kulağıma bazı konuşmalar çalındı. Metal demirlere doğru yaslandım ve ileride duran dört adam

gördüm. Aralarında Mansou da vardı ve sürekli gülüp duruyordu. Onu tanımakta hiç güçlük çekmedim, çünkü Shardyn'e çok benziyordu. Sol tarafında kısa boylu, tıknaz, omzunda parıltılı apoletler taşıyan ve uzun bir pipo içen biri vardı. Bu adamın Ali Hazret Paşa olduğunu sanıyordum. Mansou'nun sağında ince, uzun bir adam duruyordu. Elinde bir baston vardı ve bağıra bağıra anlamadığım bir dilde konuşuyordu. "Bu da Fransız general olmalı!" diye düşündüm. Biraz ileride beyaz pelerinine sarınmış, uzun boylu bir adam olan Cevat Bey bulunuyordu. Aynı, onu gören insanların tarif ettiği gibi bir adamdı.

Adamlar üzerinde meyve, şerbet ve kuruyemiş bulunan masaya kuruldular. 'Bu haraççılar iyi bir yaşam sürüyor', diye düşündüm. Bir tek horoz dövüşü eksik diye aklımdan geçiriyordum ki, iki hizmetkar ellerinde bir çift horozla çıkageldi. Onları yerlerine yerleştirdiklerinde, kırmızı horoz vahşice beyaz horoza saldırdı. O kadar sert dövüşüyorlardı ki, tüyleri etrafta uçuşuyordu. Daha sonra aniden birbirlerinden ayrıldılar. Tüylerini kabarttılar, kanatlarını iki yana açtılar, toprağı eşeleyip gagalarını biledilər ve başlarını eğdiler. Gözlerini kırpıştırırken, bir an için birbirlerine öfkeli bir bakış attılar ve sonra yeniden dövüşmeye koyuldular. İbikleri kan içerisinde kalmıştı, her iki horozun gagasında birbirlerinin tüyleri vardı. Ev sahibi ve misafirler bir yandan katıla katıla gülüyor, bir yandan da horozların üzerine kuruyemiş fırlatarak ıslık çalıyorlardı.

Daha fazla seyretmeye dayanamayacaktım. Hemen çitlerden uzaklaştım ve öfkemden köpürerek yumruklarımı sıkıp, olabildiğince çabuk bir şekilde o iğrendirici manzaradan uzaklaştım.

Horozları birbirleriyle dövüştürdükleri gibi, bizi de komşularımızla birbirimize düşürüyorlardı. Horozlar birbirine girdiğinde gülmekten kırılıyorlardı ve insanların kavgasını seyretmek de, şüphesiz onlara zevk veriyordu; hatta bu işten çıkarları da vardı: Biz cahil köylüler birbirimizle savaştığımızda, efendilerimiz bizlerle daha az uğraşıyorlardı.

Ertesi gün Mansou'nun misafirlerinin evden ayrıldığını duydum. Tekrar demir kapının önüne gittim. Kapıyı açtım, bu sefer başka bir muhafız bana;

"Ne istiyorsun?" diye sordu.

Babamın süt kardeşi Shardyn'in oğlu Mansou'yu görmek istediğimi söyledim.

"Çok vaktini almayacağım, sadece birkaç kelime söylemek için geldim."

"Senin içeri girmene izin veremem, içeriye hiç kimseyi almamam için bana emir verildi."

Ben muhafızı ikna etmeye çalışırken, Shardyn'in oğlu Mansou bahçeye bakan verandaya çıkmıştı. Ayağında uzun çizmeleri vardı, başında ise hasır bir şapka, omzunda çift sıra fişeklik ve silahı bulunuyordu.

Üzerimde bir Çerkez ceketi vardı. Hançerim ise göğsümün üzerinde duruyordu. Bir Türkten farklı giyinen birini görünce, bana doğru yöneldi.

"İyi günler" diyerek onu Ubıh dilinde selamladım.

Selamıma cevap vermek yerine, Türkçe olarak;

"Sen de kimsin?" diye sordu.

"Eğer daha yakından bakarsan kim olduğumu anlarsın!"

"Sana daha yakından bakmak için zahmete girecek kadar vaktim yok benim."

"Ben Zaurkan Zolak. Babalarımız süt kardeşti."

"Ah evet, muhtar bana senden bahsetmişti." dedi elindeki kamçıyı çizmelerinin üst kısmında gezdirerek "Öyleyse sen, şu asil Paşa'yı öldüren kişisin." dedi sırıtarak...

"Ailemiz içinde böyle bir suç işleyen tek kişi ben değilim." Babasının savaş bakanını öldürdüğünü ima etmekten kendimi alamamıştım. "Yayınlanan bir bildirgeyle affedildim." Shardyn'in oğlu Mansou;

"Bildirge dedin, öyle değil mi? Bildirgenin bununla ne alakası var ki? Sen elleri kana bulanmış bir katilsin." dedi tehditkar bir şekilde.

"Buraya kendi hesaplaşmam için gelmedim."

"Bizim akraba olduğumuzu mu söylüyorsun?"

"Benim büyükannem senin babanı emzirmiş."

"Aman Allah'ım, bu çok uzun zaman önceydi! Tüm bunlar unutuldu gitti. Benden ne istiyorsun?"

"Zamanını aldığım için özür dilerim, ama buraya arabuluculuk yapmaya geldim"

"Kimler arasında?"

"Seninle soydaşların Ubıhlar arasında."

Shardyn'in oğlu Mansou birden dikkat kesildi.

"Soydaşlarım benden ne istiyormuş?"

"Cevat Bey'le düşmanlığı ortadan kaldıracak bir anlaşma yapmanı istiyorlar. Çok fazla kan döküldü."

"Bana dökülen kanlardan bahsetmeyin. Ubıhlar çalmaktan vazgeçtiklerinde, bu savaş sona erecektir. Seni gönderenlere bu söylediklerimi iletebilirsin."

Olayı açıklığa kavuşturduktan sonra konu onun için kapanmıştı. Eyerlenmiş atına doğru yöneldi, bir kaç adım attıktan sonra arkasına dönüp:

"Benim için hangi günler çalışıyorsun?"

"Pazartesi ve perşembeleri."

"Babamın ismini andın. Bu nedenle seni çalışma günlerinden birinde serbest bırakıyorum. Bundan sonra sadece perşembe günleri gelirsin. Fakat bugün, hazır buradayken, hizmetkarlarıma yardımcı olabilirsin. Hey! Hasan, ona ne yapması gerektiğini göster."

Atına atladı ve geniş yolda ilerlerken toz bulutu içerisinde kaybolup gitti: Ayağım kırılsaydı da, bu berbat yere hiç gelmeseydim, diye kendi kendime söylendim.

Siyah gözlü, tıraş olmamış Hasan adındaki bu iri adam, beni bir odun yığınının yanına götürdü. Ve bana baltayı işaret etti:

"Hiç vakit geçirmeden hemen işe başla." Tam odunları kesmeyi bitirmiştim ki, Hasan denen bu öküz, beni bir bahçeye götürdü ve elime tırmığı tutuşturdu.

"Buradaki kurumuş otlar biçilecek!"

Güneş tam tepemdeydi. Karnım ise açlıktan gurulduyordu. Aklımdan yalnızca tek bir fikir geçiyordu: Çitin öteki tarafına geçmek. Fakat Hasan beni bir köpek kulübesine götürdü.

"Köpeklerin yıkanması gerekiyor. Kollarını sıva, ben de sana testiyle su dökeceğim." dedi. Hayatım boyunca pek çok iş yaptım, ama bunların arasında hiçbir zaman köpek yıkamak yoktu. Belimde Kafkaslara has hançerimle gerçek bir dağ adamı gibi giyinmiştim. Şimdi ise köpeklerle bu berbat yerdeydim. Daha önce bırak köpek yıkamayı, bir köpeğe dokunmamıştım bile.

"Senin derdin ne? Sağır mısın, yoksa başka bir sorunun mu var? Sıva kollarını hemen, seni dilenci." diye çıkıştı hizmetkar.

"Ben bunu yapamam!" dedim hiddetle.

"Seni pis herif. Bunu yapamam da ne demek?"

Yumruklarını sıkarak üzerime geldi. Fakat belimden hançerimi çekince, akrabalarının mezarlığa taşırken fıtık olacakları bu iri yarı adam, bir kelebek gibi hafif ve hızlı bir şekilde mutfağa doğru kaçtı ve kapının arkasında yok oldu. Hemen oradan çıktım; bu evin hırsızlar tarafından yağma edilmesini umuyordum!

Yol boyunca ilerlerken, beni en çok üzen şey, uzaklarda Ubıhya'da gömülü olan büyükannemin düşüncesiydi. Mezarında devedikenleri büyüsün, diye söylendim. Sen süt oğlunu su yerine sütle yıkadın, onun namussuz oğlu ise bana köpekleri yıkatmak istiyor.

Neden midemde böyle bir acı hissettiğimi bilmiyordum. Bunun sebebi duyduğum açlık mıydı, yoksa ölmüş büyükanneme duyduğum öfke mi? Shardyn'in oğlu Mansou'nun evinden uzaklaştıkça, ikimizi ayıran aralık da büyüyordu. O alçak herifi bir daha asla görmek istemiyordum.

ASTAN ZOLAK

Karınca Ovası'na geldikten bir gün sonra Himzhazh halama, "Zolak aşiretinden kalan biri var mı?" diye sordum.

"Sadece bir kişi var ve o da, 'Baban kim?' diye sorduğunda 'Annem bir at' diye cevap veren bir katır gibi."

"Peki kim bu?"

"Anadolu'ya geldiği zaman, küçük bir erkek çocuğu olmasına rağmen onu hatırlaman gerekir. Adı Astan. Apkhiartsa çalıcısı kör Sakut'un torunu. Büyükbabası Samsun'a döndüğünde öldü. Fakat torunu hala hayatta."

Sharakh, hatırlayacağın gibi Sakut Samsun'a döndüğünde ölmüştü, ama ben Sakut'un da bir Zolak olduğunu sana söylemeyi unuttum. O günlerde hala çok fazla yakın akrabam vardı. Fakat şu an Karınca Ovası'nda koskoca Zolak aşiretinden sadece iki kişi kaldı; ben ve Sakut'un torunu Astan. Haberler çabuk yayılır, benim buraya döndüğümü çoktan öğrenmiş olmalıydı. Benden daha genç olmasına rağmen, Sit'in evine gelip, "Hayattaki tek akrabam, geri döndüğüne çok sevindim." diye beni karşılamamıştı. Dağ sana gelmezse, sen dağa gitmelisin. Mevsimlerden yazdı ve Astan'ı ziyaret etmeye giderken, güneş daha yakıcı parlaklığını göstermemişti. Şeftali ağacının dalları, üzerlerinden yapraklar arasından görünen meyveleriyle çitin üzerine sarkıyordu. Köhne toprak kulübenin ocağından duman yükseliyordu. Biraz uzakta ahırı ve hemen yanında temizlenmeyi bekleyen bir gübre yığınını görebiliyordum. Gri ve gür kaşları olan zayıf ve yaşlıca bir adam, bir ağacın altına oturmuş, bileği taşıyla baltasını keskinleştiriyordu.

Ubıh dilinde yüksek bir sesle, "İyi günler. Akrabam Astan Zolak'ı görmek istiyordum?" dedim.

Yaşlı adam, elini alnının üstüne getirip gözlerine gölgelik yaptı ve beni inceledi. Avluya hiç önemsemediği bir insan ya da bir düşmanı bile girmiş olsa, töre gereği ilk önce ayağa kalkması lazımdı, ama bunu yapmadı.

"Merhaba, ben Astan Zolak'ın ta kendisiyim! Senin kim olduğunu sorabilir miyim?" dedi Türkçe olarak.

"Beni tanımadın mı? Biraz hafızanı zorla, bakalım Zolaklardan, Zaurkan adında bir adamı hatırlayacak mısın?"

Astan baltasını bir kenara bıraktı ve etrafta konuşmamızı duyan biri olup olmadığını kontrol etti:

"Zaurkan dedin, öyle değil mi? Evet, böyle bir haydut olduğunu hatırlıyorum, tuhaf biriydi, kız kardeşleri bir Paşa tarafından kaçırılınca çılgına döndü ve Paşa'yı öldürdü. Zavallı idam edildi!"

"Eğer o idam edildiyse, o zaman ben dirildim demektir, çünkü o adam benim, senin kardeşin!"

"Şaka yapmayı bırak! Benim ne erkek kardeşim, ne de kız kardeşim var. Hepsi öldüler."

"Beni gerçekten tanımadın, öyle değil mi? Benim bir sahtekar olduğumu düşünüyorsun?"

"Ölüler dirilmezler. Lütfen bana oyun oynamayı bırak."

"Sana, Sultan'ın bir bildirisiyle hapishaneden serbest bırakıldığımı belirten bir belge gösterebilirim. Gel ve biraz daha yakından bak. Sen, büyükbaban Sakut gibi kör biri değilsin. Eğer istersen Ubıhya'yı terk ederken söylediği şarkıyı ezberden söyleyebilirim. Sen o zamanlar, onun rehberliğini yapan küçük bir çocuktun."

Haydi geriye dönüp dağlarımıza son bir kez daha bakalım.
Onlar bizim nereye gittiğimizden habersizler.
Haydi geriye dönüp bir bakalım ve
Bir dağdan diğerine yankılanması için
Onlara şarkımızı bırakalım
Eğer bir çocuk annesini terk ederse...

Suçlanacak biri varsa o da annedir.
Ama gerçekten suçlanacak kişi o mu?
"Neden beni terk ediyorsunuz, çocuklar?
Ben size ne yaptım, çocuklar?"
Yurdumuz ağlıyor;
Yurdumuz soruyor.
Affet bizi yaptıklarımızdan dolayı,
Affet bizi!
Dayanacak gücümüz kalmadı.
Seni terk etmek artık kaçınılmaz
Sadece tek birşeyi terk etmeyeceğiz; Ruhlarımızı
Sonsuza dek terk ediyoruz
Ama ruhlarımız sonsuza dek baki kalacak.

"Bu şarkıyı yazanın ruhu şad olsun. Samsun yakınlarındaki gürgen ağacının altındaki gölgelikte huzur içinde yatsın."

Astan'ın yüzü daha yumuşamış görünüyordu. Onun yerinden fırlayıp beni kucaklayacağını dahi düşünmüştüm. Fakat yanılmıştım. Astan, bileği taşının önünde, sanki hiçbir şey olmamış gibi oturmaya devam etmişti.

"Ölüme mahkum edilmiş bir adamın sağ bırakıldığını, daha önce hiç duymamıştım. Seni tebrik ederim Zaurkan, seni içeri alamadığım için lütfen kusura bakma. Bu arada nerede kalıyorsun?"

"Sit'le beraber kalıyorum. Adaletten kaçan bir suçlu olsaydım bile, geleneklere göre bana barınacak yer vermek sana düşen görev olmalı."

"Eski gelenekler eski elbiseler gibidir, uzun süre giydikten sonra çıkarıp atmak gerekir."

"Eğer idam edilseydim, ölümümün intikamını almak sana düşecekti."

"Sen hangi zamanda kaldın? Ben babamın ölümünün bile öcünü almaya kalkışmadım. Tek ilgilendiğim şey, hala hayat-

tayken beni rahat bırakmaları. Hiç kimseye hiçbir borcum yok."

"Tasalanma. Senden birşey talep etmiyorum. Sadece seni görmek istemiştim. Her şeyden önemlisi senin de çok iyi bildiğin gibi, biz birbirine yabancı insanlar değiliz."

Benim birşey istemediğimi duyunca, Astan'ın yüzünde rahatlamış bir ifade belirmişti.

"Hala çalışabildiğin için çok şanslısın. Eğer gayret edersen, biraz toprak sahibi olabilirsin. O zaman durumun iyileşir ve rahat bir nefes alırsın."

"Biz Zolakların sonuncusuyuz. Ailemizin adının yok olması, bizim için bir utanç olur."

"Ben bu ismi çoktan rafa kaldırdım" dedi Astan. "Ve Sharualli karımın ismini kullanıyorum."

"Nasıl böyle birşeyi kabul edebilirsin? Ne zamandan beri bir erkek, karısının ismini alıyor?"

"Bu çok saçma. Bir erkek balkabağı gibidir, ismi de onun tohumları gibidir. Bir kepçe yapmak için kabağın içini oyduğunda, tohumları dışarı atarsın."

"Nasıl böyle şeyler söylersin, seni aptal!"

İsmini değiştiren Ubıh gülüyordu, ancak sesinde hoşuna gittiğine dair hiçbir ibare yoktu.

"Ha, ha, ha! Oh, boşuna gurur yapıyorsun. Biz Ubıhya'dayken gösteriş yapmamız yakışık alıyordu. Hatırlıyorum da, oradayken insanlar sapı olmayan bir balkabağı görseler, bir işe yaramaz diye hayvanlara verirlerdi. Ziyafetten arta kalan et, ertesi sabah misafirlere sunulmazdı. Eğer bir Ubıh erkeği, kendisinden daha alt sınıftan bir ailenin kızıyla evlenirse, ya onu en kısa zamanda başından atması ya da onunla birlikte toplumdan soyutlanmış bir şekilde yaşaması gerekirdi. Tüm yıl boyu açlıktan kırılmış bile olsak; misafirlerimize en güzel yiyeceklerimizi sunmak, bizim için çok önemliydi. Ubıhlar Kafkasların küçük bir kısmını kaplıyordu, fakat gurur ve kibrimizin ucu bucağı yok. Peki bu bize ne kazandırdı?"

"Kendi kendine mazeretler uyduruyorsun. Ben senin bir büyüğün olarak, karşında ayakta duruyorum ve bana oturmam için teklifte bile bulunmadın."

"Burada bir sürü yer var, istediğin yere geçip oturabilirsin." Elini bahçenin çevresinde yarım daire şeklinde gezdirdi.

"Kafanın üstünden birbirinden leziz şeftaliler sarkıyor, fakat bana bir tane bile ikram etmedin, seni cimri."

"Eğer şeftali yemek istiyorsan, ağaçtan koparabilirsin. Kendi başının çaresine bak."

"Seninle sohbet etmek için ayakta durmak zorunda kaldım; beni evine bile davet etmedin."

"Orası buradan daha sıcak. Hem hapiste dört duvar arasında çok fazla oturmuş olabileceğini düşündüm."

"En azından beni eşinle tanıştırabilirdin!"

"Bende iki tane var. Her ikisi de Sharual."

"Şu an neredeler?

"Evdeler. Ev işi yapıp, her zaman olduğu gibi ağız dalaşına girmişlerdir."

"İki kadını birden nasıl doyuruyorsun?"

"Bir zamanlar bunu başarabiliyordum. Ama şimdi çok zor. Fakat hala iki karım var. Benden seni onlarla tanıştırmamı istiyorsun, peki onlar için bir hediye getirdin mi?"

"Bir akraba ile tanışmak, her tür hediyeden daha iyi değil mi?"

"Temiz hava, her zaman küf kokulu bir evden daha iyidir. Öyle değil mi?" diyerek alay etti. Teskin edici bir tavırla konuşmasına devam etti, ama hala kendisinin haklı olduğu düşüncesindeydi: "Biraz burada otur. Karılarım ekmek pişirip kahve yapacaklar, ben de yaşlı komşum Mehmet'i çağıracağım, her şeyin bir zamanı vardır."

"Çocuğun var mı?"

"İki tane. Her ikisinden bir oğlum var."

"Peki ya isimleri annelerininki mi, yoksa seninki mi?"

"Benim yeni adım; Kazancıoğlu. Türklerin kulağına hoş geliyor. Şüphelere karşı bizi koruyor."

"Kazancıoğlu, oğulların nerede şimdi?"

"Bir tanesinden yaklaşık bir senedir haber alamıyorum. Bir hırsız çetesine karıştığını duymuştum. Aptal ne olacak! Belki şu an hapistedir. Belki de vurulmuştur. Kimin umurunda. Diğeri şu an Konya'da bir dükkan sahibinin yanında çalışıyor. Hayatta kalmak için çok ağır şartlara katlanmak zorunda. Evli, ama ne karısını ne de çocuklarını daha görmüş değilim."

"Torunlarının burada olmaması çok üzücü. Eğer bu bahçenin etrafında koşuşuyor olsalardı, bu genç yaşında kendini bu kadar yalnız hissetmezdin."

"Ah, Zaurkan, onlara bakmak, onlara ne yedireceğim diye endişelenip durmak, çok büyük bir dert. Bunları karşılayamam. Şimdi bulundukları yerde, daha iyi olduklarından eminim. Umarım büyüdüklerinde zengin kişiler olurlar."

"Nasıl geçiniyorsun?

"Hüseyin Efendi'nin kaz sürüsünü güdüyorum. Üçümüz de onun için çalışıyoruz ve her üç günde bir sıramızı değiştiriyoruz."

"Bir erkeğin kaz sürüsü gütmekle ne işi olabilir? Koyun gütmek, at sürmek ayrıdır, gıdaklayan kazları gütmek ayrı."

"Sen gerçekten kendini beğenmiş adamın tekisin. Hayatında hiç kaz eti yedin mi? Denemen lazım. Çok lezzetlidir. Kaz etinden yapılmış sis kebabı, düşünmek bile insanın ağzını sulandırıyor. Ayrıca tüyleri, çok iyi para ediyor. Hüseyin Efendi bu kazlardan son derece iyi para kazanıyor. Bakma, bu kümes hayvanlarına bakmak çok zor şeydir, ama ben alıştım artık."

Astan bir at bakıcısının işini anlatması gibi, benimle kazlar hakkında konuşmaya başladı. O konuşmasına devam ederken, evden peçeli bir kadın çıktı. Yerdeki yığından bir kucak dolusu çalı çırpı aldı ve tek bir kelime bile etmeden tekrar içeri girdi.

Yürürken onu izledim ve Astan'a sordum: "Sence bu garip

değil mi Astan? Sen ve ben ikimiz de Ubıh'ız, ama farklı dillerde konuşuyoruz. Ben Ubıhca konuşuyorum, sen ise Türkçe cevap veriyorsun. Yoksa anadilini mi unuttun?"

"Öyle de denebilir. Söylediğin her şeyi anlıyorum, hatta Ubıhça düşünüyorum fakat Türkçe konuşmak daha kolayıma geliyor. Ayrıca karılarım da bu dilde konuşup yine bu dilde didişiyorlar. Bir aptal gibi kendi kendime de konuşamam. Bazen Hüseyin Efendi gülmek istediği zaman benden Ubıhça konuşmamı istiyor. Tek yapmam gereken Ubıhça birkaç kelime söylemek. Ben başlar başlamaz gülmekten iki büklüm oluyor. 'Aynı kuşların konuşması gibi' diyor. Beline taktığın o hançer büyük ihtimalle körelip paslanmıştır, ne diye boşu boşuna üzerinde ağırlık taşıyorsun. Tıpkı kullandığın dil gibi. Kısacası bu kadar katı hüküm verme."

Hançerimi kınından çıkarttım. Güneşin ışıkları altında tehditkar bir şekilde parıldadı. Astan'ın kendisi de dahil olmak üzere tüm bahçenin görüntüsü, hançerimin ayna gibi ucuna yansımıştı. Karla kaplı dağlar kadar soğuk olan bu hançerin simgelediği şeyle karşılaştırdığımda, etrafımdaki her şey bana çok küçük göründü. Kalbim, sanki Afrika çöllerinde günün ortasındaki sıcaklıkta soluyacak hava yokmuş gibi hızlı atıyordu. Başım dönüyordu; aniden oradan hemen uzaklaşmam gerektiğini fark ettim.

"Şunu unutma Astan, biz ikimiz aynı kandan geliyoruz; bana ne zaman ihtiyacın olursa, beni Sit'in evinde bulabilirsin. Kendine iyi bak kardeşim, şimdilik hoşçakal."

"Güle güle!" diyerek başını salladı, yerden baltasını alıp tekrardan keskinleştirme işlemine geri döndü.

Aynı baltayla değil, ama görünmeyen bir başka baltayla Astan, bizim kardeşlik ağacımızı kesip attı. İsmini kullandığı peçeli kadın, yere devrilen ağacın ölü dallarını, aslında kalplerindeki fes rengi ateşin içine atmıştı.

Evet, cesur at binicileri ve savaşçılarıyla Ubıhya'nın dört bir yanında büyük bir üne sahip Zolak ailesi artık öldü, hem de

Astan yüzünden; onuruyla değil, utanç içerisinde öldü. Söylediklerine göre her şey içinde bulunulan şartlara bağlıdır. Eğer gerçekten de öyleyse, Astan'ı tek başına suçlamak haksızlık olur. O sadece bir kurban ve içinde bulunduğu şartlar onu böyle yaptı. Hem zaten, ben iyi olarak ne yaptım ki? Ne bir ailem var, ne de çocuklarım. Hayatın içinde oradan oraya savrulup durdum, tıpkı yıldırım çarpmış, alevi olmayan fakat içten içe yanan üstü yosunla kaplı bir meşe ağacı gibiydim. En sonunda geriye hiçbir şey kalmayacaktı. Zolak ailesi, sanki hiç varolmamış gibi ardında bir iz bile bırakmadan yok olacaktı. Fakat bu nasıl olabilirdi; nasıl bütün bir aşiret yitip gidebilirdi ki? Yüzyıllardır konuşulan bir dil, nasıl olur da ortadan kalkabilirdi? Öyle bir dil ki, insanlar onunla birbirlerini övmüş ve eleştirmiş, çocuklarına ninniler söylemiş, hayat şartları hakkında konuşmuş, yeminler etmiş, boş boş çene çalmış, küfretmiş ve dua etmişlerdi! Eğer bu halkın bütün oğulları Tacir gibi olsaydı, acaba bunlar insanlarımızın başına yine gelir miydi? Hayır, eğer onun gibi olsalardı, bana göre böyle perişan bir duruma düşmezdik.

Düşüncelerim beynimin içinde, bilinmeyen bir ormanın içinde sürüklenen bir adam gibi gelişigüzel bir biçimde dolaşıyordu. Kafam o kadar karışmıştı ve kendimi o kadar yitik hissediyordum ki, tozlu dar sokağın sonundaki küçük evin önüne nasıl geldiğimi hatırlamıyordum bile.

Bitip tükenmek bilmeyen bu sorulara cevap bulacağım tek yer, Tacir tarafından yapılmış bu mütevazi beyaz kerpiç evdi.

BİR ABHAZ GAZETESİ

Tacir'in evinin de diğer köylülerinkinden pek farkı yoktu; sade ve küçüktü. Fakat tek bir gün bile ziyaretçisi eksik olmazdı. Eve gelen herkes kendini rahat hissederdi, çünkü kalben söylenen her kelime mutlaka karşıdakine ulaşır. Muhtar aracılığıyla adaletin sağlanması imkansızdı, ona gitmek pek bir fayda sağlamazdı. Tacir'in kapıları ise daima açıktı; kendisine danışanlara öğütler verir, herkese şikayet dilekçesi yazar, ama en önemlisi onları dinler, rahatlatır ve bir kavga durumunda kimin haklı, kimin haksız olduğuna karar verirdi. Hatta İstanbul'da ilaçlar ve tedavi yollarıyla ilgili hiçbir eğitim almamasına rağmen, insanlar ona şifalı otlarla ilgili sorular sormak için bile geliyorlardı. İnsanların ona duyduğu güven, Tacir'i bu tip şeyleri öğrenmeye itiyordu. Bütün eski kitaplardan ilaç tedavisi ile ilgili her şeyi okuyup öğrendi. Muhtar onu kıskanıyor, hatta ondan nefret ediyordu. Ubıhların, hiçbir güce sahip olmayan bu adama büyük saygı göstermesi, onu çılgına çeviriyordu. Onların ruhani lideri bir molla değil, basit bir öğretmen; annesini, babasını kimsenin hatırlamadığı sıradan bir vatandaştı. Ah, Ah! Bu tip insanlar yakın takibe alınmalıydı. Bu nedenle muhtar, Tacir'i takip edip, hakkında topladığı bilgileri Ali Hazret Paşa'ya rapor etti. Tacir'in de bu durumdan haberi vardı, ancak asla geri adım atmayacaktı. Bir korkak gibi yaşamak istemiyordu. Beni bahçede gören Tacir, kapıya doğru geldi.

"Zaurkan, gölgeye bir sandalye çek ve biraz soluklan. Bir dakika içerisinde ben de yanında olacağım. Beni görmeye gelen birileri var."

"Misafir ev sahibinin ellerindedir..." diye karşılık verdim ve gidip gölgelik bir yere oturdum.

Tacir'in karısı Gülizar bana, hemen bir fincan kahve ikram etti. Gülizar Türk'tü, İstanbul'dan geliyordu. İnce, zarif, esmer tenli, yüzünde peçesi olmayan ayrıca erkekleri görünce gizlenmeyen son derece samimi bir kadındı. Bana biraz Feldysh'i hatırlatmıştı: Onu ne zaman görsem kalbim hızla atardı. Tacir hayatının geç bir döneminde Gülizar ile evlenmişti. Kadın dilimizi anlayabiliyor, fakat konuşamıyordu. İki tane erkek çocukları vardı. Fakat bu çocuklar; Sit ile birlikte rahip Soulakh'a giderken yolda oynayan çocuklar gibi değildi. Tacir'in oğulları, aynı Kafkasyalı Ubıhlar gibi kibar ve terbiyeli bir tarzda yetiştirilmişlerdi. Çok geçmeden Tacir, kendisini görmeye gelen köylüleri uğurlayıp beni yanına çağırdı.

"Gel Zaurkan, kusura bakma seni uzun süre beklettim. Köylüler için bir dilekçe yazıyordum da..."

Tacir beni büyük odanın bitişiğindeki küçük odaya aldı. Bu odaya ilk defa giriyordum. Odadaki çok sayıdaki kitap beni şaşırtmıştı. Bir Ubıh'ın evinde kitapların olması pek duyulmuş birşey değildi. Tacir ise kapsamlı bir kütüphaneye sahipti. Sharakh, eminim sen de iyi bir okuyucusundur. Bense iş okumaya geldiğinde, kör bir adama dönüyordum. Tacir'in kitaplığından bir kitap açıp, yazanları anlamaya çalıştıysam da, pek işe yaramadı. Kitaplara bakarken "Eğer tüm bunları okumuş olsaydım, bir sadrazamı rahatlıkla yerinden edebilirdim." diye iç geçirdim.

Tacir duvardakileri göstererek "Bu raflarda antika ve çok nadir bulunan kitapları bulabilirsin. Biz Ubıhlar birer yabani ot değiliz, bizim çok şanlı bir geçmişimiz var. Bizim hakkımızda eski Yunan alfabesiyle, Arapça, Türkçe ve diğer dillerde yazılmış birçok yazı var. Sahtekar liderlerimiz yüzünden vatanımızdan ayrılarak buraya gelmek zorunda kaldık. Eğer halkımız göç etmek zorunda kalmasaydı, bugün çok güçlü bir millet olacaktık."

"Bütün bu kitapları nereden buldun?"

"Alou'nun oğlu Shardyn, Mansou'ye bir sürü para verirdi.

Okula giderken sorumsuz oğlunu bize emanet ederdi. Bana kitap almam için para verirdi. Çünkü her ikimiz için de ders çalışmamı isterdi. Mansou, kitap okuyarak iyi vakit geçiremeyecek kadar meşgul biriydi. Bu nedenle ben de ona kitapların içeriğini anlatırdım. O da bana bu yaptığım iyilikten ötürü ekstra para verirdi. İşte, bu gördüğün hazineye, bu şekilde sahip oldum."

Tacir bir sandalye çekti ve beni üzerinde bir eserin elyazması sayfaları olan bir masanın önüne oturttu.

"Bu önünde duran Zaurkan, Ubıhların geçmişinden bugüne dek uzanan tarihleri. Uzun bir zamandır bunu yazıyorum. Eğer yeteri kadar uzun yaşarsam, bunu bitirebilirim. Hayat değişiyor, değişim hiç durmuyor. Belki gün gelecek bütün Ubıhlar yok olacak; diğer halklarla kaynaşıp hafızalarda sadece bir hatıra olarak kalacağız. Ama bu kitap büyüklüğümüzü ve çöküşümüzü, hakkımızdaki her şeyi tüm dünyaya anlatacak."

"Bu çok şerefli bir görev! Sana iyi şanslar diliyorum! Hatırlıyorum da, babalarımız bir savaşı kaybetseler bile, kahramanlık şarkıları söylerlerdi. Şarkılar, bozulan morallerini düzeltir ve düşmanlarının kalplerine korku salardı. Senin kitabın da kahramanlık şarkısı gibi olacak. O olmadan, biz hatırlanmayacağız bile. Ama yazılı sözler kalıcıdır: İnsanlar onu okuyacak ve: 'Varoluşlarının en başından beri Ubıhlar, hiçbir zaman cesaretlerini kaybetmemişlerdir.' diyecekler."

"Teşekkür ederim Zaurkan!"

Tacir, bir babanın sevgili oğlunu şefkatle okşaması gibi, kitabın el yazması müsveddelerini okşadı. Kendimi orada duyduklarımla Astan'ın evinde duyduklarımı karşılaştırmaktan alamıyordum. Astan'inkinde bir ölüm duası edilmişti, Tacir'inkinde ise sağlığa şerefe içilmişti; Astan'inkinde ruh çöküş içindeydi, Tacir'inkinde ise en yüksek mertebede hüküm sürüyordu. Tacir masadan bir kalem aldı.

"Bunun ne olduğunu biliyor musun?"

"Evet, yazmaya yarayan şey."

"Bana inanmalısın Zaurkan, bu bir süvarinin kılıcından dahi güçlü birşey. Eğer biz Ubıhlar olarak, Gürcülerin yaptığı gibi, kısa sürede bir yazı diline sahip olabilseydik, işte o zaman elimizden alamayacakları bir silahın sahibi olurduk. Buna eminim ki kimsenin bize birşey yapmaya gücü yetmezdi. Eğer bir halk okuyup yazabiliyorsa, hiçbir zaman yok olmaz. Başımıza gelen bu feci olayların suçlusu atalarımızdır. Türkiye'ye göç eden pek çok dağlı insanımız, geç de olsa uyandı. Abhazlar bir alfabe oluşturdular. Yazılı kaynaklar meydana getirip, çocukları için bir eğitim sistemi kurmaya çalışıyorlar. Aynı Adiglerin yaptığı gibi. Ve şimdi de ben bu görevi üstlendim." Tacir, her bir sayfası yazılı olan bir tomar kağıdı, bana doğru uzattı. "Ubıh alfabesi artık tamamlanmıştır." İlk sayfayı eline aldı: "Şu harflere bak: a, b, c..."

"Ah, Tacir bunlar bu kadar küçük değil de, bir fil boyunda olsaydı bile, ben bunları yine de anlayamazdım. Bana bunları öğretmekle zaman kaybetme. Gözlüğün bile bir faydası olamaz."

"Eğer bu şekilde olan sadece sensen, bu üzücü birşey olur; ama eğer herkes bu şekildeyse, işte o zaman bu bir trajediye dönüşür. İşte hepsi bundan ibaret. Eğer yetkililerden çocuklarımıza yönelik bir Ubıh okulu açmak için gerekli izni alabilirsem, evimi bir okul gibi kullanıp hiç para almadan onlara her şeyi öğreteceğim. Okulun açılış günü, benim için, hayatımın en mutlu günü olacaktır.

Kitabın okuyucuya ait nüshasını, sanki yeni doğmuş bir bebeğe gösterilen özenle tutarak avucumun içine aldım.

"Kitabının çok iyi bir eser olduğuna eminim, fakat bu kadar geri kalmış olduğumdan, ona gereken değeri veremiyor olabilirim. Bu söylediğim için senden özür dilerim, ama Türkler; bizim dilimizin hiçbir zaman kağıda dökülemeyeceğini çünkü bizim dilimizin kuş dilinden farksız olduğunu iddia ederken duydum. Hüseyin Efendi, onu bir şahin dili olarak adlandırıyor."

"Hüseyin Efendi'nin kafasının yerinde bir balkabağı var. Yeryüzünde kağıda dökülemeyen hiçbir dil yoktur. Eğer bunu okuyucular için bastırabiliyorsam, bir okul da açabilirim demektir. Bu konuda çok umutluyum.

"Öyle de olmalısın."

Tacir bütün yazılı sayfaları biraraya topladı ve sayfa uçlarının hepsini bir hizaya getirdi, sonra hepsini köşede duran bavulun içine yerleştirdi. Gülizar, fincanda sıcak kahve getirdi.

Tacir başını avuçlarının içerisine almış, bir yandan da parmaklarını bıyığının üzerinde gezdirerek dinleniyordu. Kahvemi yudumladım. Ubıhya'daki kendi evimdeymiş gibi rahat ve huzurluydum. Tacir kendisine bir sigara sardı ve içmeye başladı. Kelimeler ondan bana doğru bir duman bulutu şeklinde ulaşıyordu.

"Ubıhya'yı, her zaman hatırlanan tatlı bir çocukluk düşü olarak düşünüyorum. Sana daha önce Kafkasya'yı da içine alan Rusya'dan bahsetmiştim. Artık buralar halk tarafından yönetiliyor. Bunun ne anlama geldiğini kavrayabiliyor musun? Bundan sonra etnik gruplar arasında iç savaş veya çekişme olmayacak, Rusya'da yaşayan halklar arasında bir daha çatışma yaşanmayacak. Bütün insanlar birbirlerinin kardeşi olduğunu ilan ettiler. Eğer ülkemizi terk etmemiş olsaydık, şu an durumumuz gayet iyi olacaktı! Acaba bizim gibi böyle acı bir pişmanlık duyan, başkaları da var mıdır? Bu gerçekten çok üzücü bir durum."

Sanki içini boşaltırmışçasına, derin bir ah çekti. Sonra başka bir duman bulutu yüzünü kapladı.

"Buna inanamıyorum. Mesela Ali Hazret Paşa'nın kurtken bir kuzuya dönüşüp arazilerini parsellere ayırarak, benim gibi biriyle paylaşmasını hayal edemiyorum."

"Bana özgürce yaşamayı anlatarak, beni perişan etme!"

"En son İstanbul'a gittiğimde, limanda bir Yunanlı'yla karşılaştım. Sukhumi'den Atina'ya doğru yol alıyordu. Benim Kafkas olduğumu anladığında, bana Abhazya'da olanları anlattı.

Bana oranın bağımsız bir eyalet olduğunu söyledi. Ve ayrılırken de bana bir gazete verdi."

"Peki o gazetede ne vardı?" diye sordum.

Tacir, iki adet elyazması kitabını koyduğu bavulu yeniden açıp, içinden bir gazete çıkarttı.

"Bu alelade bir gazete değil, ama bu annenin yurttaşları Abhazların gazetesi. Adı 'Kırmızı Abhazya'. Burada kullanılan kırmızı kelimesi, bağımsızlık ve özgürlük için dökülen kanların bir ifadesi. İşte, şu resmi görüyor musun? Bunlar soylulardan topraklarını geri alan köylüler. İyi bak. Belki tanıdığın birileri çıkabilir."

Bir adamın resmini göstererek "Bu kim?" diye sordum.

"O, Abhaz hükümetinin başındaki adam. Halkına hitaben bir konuşma yapıyor."

"Ah! Tanrım!" diye haykırdım şok içinde. "Burada kalıp tüm bunları görmeme izin verdiğin için, sana teşekkür ederim. Bunları öğrenmemiş olsaydım, bu büyük bir adaletsizlik olacaktı." Ve gazeteyi öptüm. Hissettiklerimi, ancak o an benim yerimde olan biri anlayabilirdi. "Ah, Tacir ruhuma acı çektiriyorsun! Eğer merhametli bir kadından doğduysan, lütfen benim için de bir iyilik yap ve öldüğüm gün bu gazeteyi üzerime ört. Ve beni onunla birlikte göm. Benim için bir avuç vatan toprağında yatmakla aynı şey olacak."

Gözlerimden yaşlar akıyordu. Bunlar nereden geliyordu? Çünkü çok uzun zaman önce kurumuş olduklarını sanıyordum. Kontrolümü mü kaybetmiştim? Sharakh, bazen bir yay çok fazla gerildiğinde, beklenmedik bir şekilde parçalanır. Tacir'in evinde geç saate kadar oturdum, fakat geceyi orada geçirmem için ısrar etmesine rağmen, daha fazla kalmayı reddettim.

Tam çıkmak üzereydim ki Tacir; "Yarın sabah Mansou bizi görmek istiyor." dedi.

"Ben onu görmek istemiyorum!"

"Bana kalırsa, ben de onu görmek istemiyorum, ama sanırım bütün Ubıhları ilgilendiren bazı konular hakkında konuş-

mak istiyor. Bu nedenle istesek de istemesek de gitmek zorundayız."

Birbirimize hoşçakal demeden evvel, yarınki buluşma için yer ve zaman belirledik. Geceyi köyün çevresindeki geniş düzlük arazide karanlığın içinde sessizce dolaşarak geçirdim. Tacir'in bana verdiği gazeteyi göğsümün bir ucuna koydum. Eğer biri beni görecek olsaydı, benim amaçsızca oradan oraya dolaşan ve kendi kendine konuşan bir deli olduğumu düşünürdü. Bazen insanlar uyanıkken de, düş görebilirler. Ben de annemin erkek kardeşlerinin yaşadığı köye doğru yürüdüğümü düşledim. Tsebelda'daki dağ sırasını, Piandj Dağını ve zirvesinden Abhazya'nın tüm panoramasını görebiliyordum. Kvanachkhir uçurumunun bir kenarı, güneşin ışıklarıyla parıldıyor ve daha aşağılardaki kayalık geçitte ise Kodor kükrüyordu. Daha yakından dinleyince, Dal'dan gelen bir at ve binicilerinin şarkısını duyabiliyordum, nal sesleri ve ateşlenen silahlar bir şenliğin kutlaması olmalıydı.

En sonunda Sit'in evine ulaştım. Verandaya doğru yürüyüp tahta bir banka oturdum ve horozların, günün ışımasını selamlamalarını dinledim.

KARŞI KIYILAR

Tacir ve ben Shardyn'in oğlu Mansou'nun avlusuna, demir bahçe kapısını açarak girdik. Beni hayrete düşüren şey kapı görevlisinin "Ne istiyorsunuz?" diye seslenişini duymamamız idi. Kapıda kimse yoktu. Etraf çok sessizdi; hiçbir hizmetçi dışarı koşmadı.

Tacir "Herkes öldü mü?" diye fısıldadı.

"Bunun gerçek olmasını ne kadar isterdim."

Horoz dövüşünün yapıldığı avlu boyunca yürürken, gözümün önüne kanlar içindeki horozlar geldi ve akabinde de asilzadelerin, şevklendirmek için bağırıp çağırmalarını duyar gibi oldum. Bu ziyaretten iyi şeyler çıkmayacağını hissediyordum. Evin yakınında, nereden çıktığı belli olmayan bir hizmetçi gözüktü. Biz sadece Shardyn'in oğlu Mansou'nun bizi çağırdığını söylemiştik ki, hizmetçi saygıyla cevapladı:

"Sizi bekliyor!"

Bize sarmal şeklinde dönerek üst kata çıkan merdivenleri gösterdi. Merdivenlerin bitiminde kendimizi, yumuşacık halısı olan geniş bir odada bulduk. Shardyn oğlu Mansou, bağdaş kurmuş bir sofa minderinde oturuyordu. Üzerinde bol bir Türk cüppesi vardı ve amber ağızlıklı bir sigara tüttürüyordu.

"Oh buyurun, içeri girin ve oturun." dedi bizi karşılayarak.

Biz de onun karşısındaki sandalyelere oturduk. Evin sahibine dikkatlice baktım. Kafasında alnını ve kaşlarını dahi kaplayan sazdan bir şapka vardı. Yaklaşık altmış yaşında olmasına rağmen hala güçlü bir adamdı, kısa kesilmiş saçlarında bir tel beyaz göremedim. Göz kapakları hafif şişmişti ve küçük gözleri çok derinden bakıyordu. Ben onu çocukluğunda tanımıştım,

fakat bu çok uzun zaman önceydi. Şimdi onun yüzünde çocukluğundan hiçbir işaret yoktu. Mansou'nun elleri, sarkan kol ağızları altından görünüyordu; kansız, sarımtırak, gölgede büyüyen mısır sapı gibiydi. Kemikli ellerinden birinde parlayan bir yüzük vardı.

Sultan'ın eski kayınbiraderinin oğlu "Hayat nasıl gidiyor? Yeni birşey var mı?" diye sordu, sigarasından son bir nefes aldı, sonra da izmariti attı.

"Ben küçük bir evde yaşayan sıradan bir köylüyüm. Eminim ki, bulunduğunuz yerden olan biteni daha iyi görüyorsunuzdur." diye cevapladı Tacir.

"Yapma lütfen! Sen köylü değilsin. Bu çevredeki herkes, senden eğitimli bir kişi diye bahsediyor. Evin kitaplarla dolu ve sürekli olarak birşeyler yazıyorsun."

"Elbette, bunlar doğru! Bir alfabe hazırladım ve Ubıhların tarihini yazıyorum, fakat ben yalnızca kendi ellerimle ekip biçtiğim şeyleri yiyorum."

İkisi de Türkçe konuşuyordu.

"Sen olağanüstü yetenekli birisin. Ben bunu İstanbul'dayken anladım. Fakat çok fazla kitap okumak sana yaramadı, onlar senin kafanı karıştırdı. Zamanın tersine hareket etmek çok üzücü ve gülünçtür."

"Her insan kendi vicdanına göre yaşar."

"Sabit fikirli bilgili kişi, bir katırdan daha kötüdür. Neyin değişebileceğini sanıyorsun? Koşullar, senden daha güçlü. Bu kafanı beton duvara vurmaya benziyor. Kendini ve çocuklarını düşünmek zorundasın..."

"Şayet sorumluluğundaki insanları düşünseydin, tavsiyelerini büyük bir mutlulukla dinlerdim..."

Shardyn'in oğlu Mansou, kar beyazı bir mendil çıkartıp yüzündeki teri sildi. Sonra da gümüş bir sigara tabakası çıkardı ve bize sundu:

"Sigara içmek ister misiniz?"

"Hayır, teşekkür ederim." dedi Tacir ikimiz adına.

Mansou tekrar sigara içmeye başladı ve konuşmasına devam etti:

"Neden zenginler ve fakirler arasına düşmanlık tohumları ekiyorsun? Bunların insanlara hiçbir faydası yoktur. Herhalde senin gibi kişilerin insan doğasını değiştirebileceğini düşünmüyorsundur Tacir? Bu tam anlamıyla boş bir kibir olur. Eğer bu gözü kara davranışın nedeniyle, sadece kendi yaşamını sona erdirecek olsan birşey değil, fakat sen insanları da harekete geçiriyorsun ve diğerlerini mahvedebileceğinin farkında değil gibisin." Kendisini tasdik etmemi isteyerek "Haklı değil miyim Zaurkan?" diye sordu.

"Tacir insanlara yardım etmek istiyor ve bunu bütün açık kalpliliğiyle yapıyor. O bunu kendisi için ya da başka gizli bir neden dolayısıyla yapmıyor. Hem Mansou, bu kadar açık sözlü olmamdan dolayı beni affet, ama biliyorsun ki, insanlar haksızlıktan korunmak için sana gelmezler. Oysa koruyucuları olarak Karınca Ovası'nda yaşayan Ubıhlarla ilgilenmek senin görevin."

Shardyn'in oğlu Mansou, hoşnutsuz bir şekilde güldü.

"Görüyorum ki, bu vaizin nutukları seni de zehirlemiş." dedi, Tacir'i işaret ederek. "Ya da belki bu çılgın fikirleri hapiste edindin."

"Yoksulluk ve hapis hayatı, insana sağduyu kazandırır."

Shardyn'in oğlu Mansou başını eğdi; birşeyler anlamaya çalışıyordu. Benim gözlerim ise sofanın üzerindeki duvarlarda asılı bir resme takılmıştı. Onu görünce şaşkınlıktan irkildim. Bu, fütursuzca uzanmış uyuyan çıplak ve güzel bir kadın resmiydi; battaniyesi yatağından yerdeki halıya doğru kaymış ve üstü açılmıştı. Ellerini başının altına öyle bir şekilde koymuştu ki, sarı saçları arasından koltuk altları görünüyordu. O kadar utandım ki, gözlerimi indirdim. İnsanların resimlerinin yasak olduğu, kadınların yüzleri kapalı dolaştığı bir ülkede, böyle bir resme sahip olmak günah ve ayıptı. Shardyn'in oğlu Mansou'nun oldukça ahlaksız biri olduğunu düşündüm.

Tacir'in "Tartışmanın gereği yok Mansou" dediğini işittim. "Söyle, niçin bizi görmek istedin?"

Aşağıda gördüğümüz hizmetkar bize, bir tepsi içerisinde üç fincan kahve getirdi ve geri döndü.

"Ubıhlar buraya geldiğinden beri, civardaki Türkler için sıkıntı yarattılar." dedi Shardyn'in oğlu Mansou, soğukkanlı ve ciddi bir şekilde.

Tacir sabır göstererek adamın sözlerini bitirmesini beklemeliydi, fakat tecrübeli bir keskin nişancı bile silahını kilitlemeyi unutabilir:

"Sıkıntı sebep değil sonuçtur!"

Mansou, Tacir'in sesindeki kızgınlığı anlamazlıktan geldi.

"Bu ülkedeki inanca göre, hükümdar gücünü Allah'tan alır ve Allah'ın dünya üzerindeki vekilidir. Bundan dolayı tüm vatandaşların Müslüman olması gerekir. Devlet çok iyi biliyor ki, insanlar inançlarını kaybederlerse, anarşi hakim olur. Ancak Ubıhlar camiye sadece gösteriş olsun diye gidiyorlar."

"Sultan, her kulun hatalı yönleri olabileceğinin farkına varmalıdır. Bunun yanısıra, şunu da ifade etmeden geçemeyeceğim, Muhammed peygamber vergilerini ödeyen ve onun her emrine itaat eden, ancak din değiştirmek istemeyen kimselere zor kullanılmasına karşıydı. Ve bizim de vergilerimizi ödediğimizi çok iyi biliyorsun!"

"Sadece Sultan peygamberin öğretilerini anlatabilir, oysa sen vezir bile değilsin. Ubıhların altın hilalli yeşil bayrak altında Müslümanlarla kaynaşmalarının zamanı gelmiştir. Türkçe isim ve soyisimler almalı ve resmi olarak kendilerini Türk ilan etmeliler."

"Birçoğu Bytkha'yı çoktan unuttu, Osmanlıca konuşuyorlar, camiye gidiyorlar ve şimdi de kendilerinden isimlerini değiştirmeleri isteniyor. Artık bu çok fazla oluyor."

"Kanun böyle! Türk İmparatorluğu'nda oturanlar Türk olmalı. Seni uyarayım Tacir: Sorun çıkarma! Dikkatli ol, yoksa kendini ve diğerlerini yok edersin. Bir camide yangın çıkarmak için yakılan bir kibrit, camiden önce yanar gider."

Bu arada yan kapılardan biri açıldı ve içeri genç bir kadın girdi. Kısa kollu, düşük yakalı, beyaz uzun bir elbise giyiyordu. Onunla birlikte içeriye parfüm ve gül kokusu girdi. Tablodaki kadına benziyordu. Tacir ve ben, hemen ayağa kalktık ve eğilerek selam verdik. Hoş bir tebessümle bizi selamladı. Ve duraksamadan Shardyn'in oğlu Mansou'na doğru yöneldi ve ona bizim anlamadığımız bir dille birşeyler söyledi. Daha sonra Tacir ve ben Mansou'nun evinden ayrıldığımızda, Tacir bana karısının Fransızca konuştuğunu söyledi. Kadın, gezintiye çıkıyordu ve Ali Hazret Paşa'yı ziyaret etmek istiyordu.

"Bu gece beni almayı unutma." diye fısıldadı genç kadın ve ayrılmadan önce elini Tacir'e uzattı, sonra da gözlerinde şaşırmış bir ifadeyle bana döndü ve hayretle "Oh la la! Bir Kafkas!" dedi.

Dikkatlice kemerime, hançerime ve barut kutuma dokundu ve yüzünde korku ve övgü karışımı bir ifade belirdi:

"Oh!"

Kadın geldiği gibi bir anda ortadan kayboldu.

Tacir, Shardyn'in oğlu Mansou'ya dönerek, "Karının, yüzünü, Müslüman kadınlar gibi örtmemesi günah değil mi?" diye sordu.

"O bir Fransız, yani Katolik."

"Allah müminin insan görünümünü betimlemesini yasaklamıştır. Fakat sen duvarına çıplak bir kadın resmi asmışsın... Eğer herhangi bir Ubıh böyle bir resmi evine assa..."

"Seninle beraber okuldayken, bana bir Latin atasözü söylemiştin: *Quod licet Jovi, non licet bovi.** *Ben bir Türk ya da bir Ubıh değilim: Ben bir Avrupalıyım.*"

"Öyleyse bay Avrupalı, niye bize nutuk atıyor ve bizi dikkatli olmamız için uyarıyorsun?"

"Sizin iyiliğinizi düşünüyorum da ondan."

---

* Jüpitere verilen izin boğaya verilmemiştir.

"Demek öyle! İyi öyleyse, madem ki bize bu kadar değer veriyorsun, o zaman belki paranın bir kısmını bana okul inşa etmem ve yazdıklarımı bastırmam için verirsin."

"Bunu yapabilirim, fakat bu kimin işine yarar ki? Hala planının ne kadar tehlikeli olduğunu anlamadın mı? Büyük bir ulus küçük bir ulusu benimsediğinde, kaba güçle bile olsa, zamanla onu yok eder. Senin çocukların bile Ubıhça bilmezler. Onlar, artık kimsenin konuşmadığı Ubıhçayı konuşmaktansa Türkçe konuşarak hayatta çok daha fazla şey elde edebilirler. Bir zamanlar Latince harika kitaplar yazılmasına rağmen, insanlar artık bu dili konuşmuyor!"

"Senin mantığına göre, tüm dünyada sadece tek bir dil kullanılmalıydı, örneğin Fransızca." dedi Tacir kızgınlıkla. "Latince'ye gelince, İmparatorluk yıkıldıktan sonra yüzyıllar boyunca resmi dil olarak konuşulmaya devam etti."

"Dön de Ubıhların tarihine şöyle bir bak, seni inatçı adam. Bana göze çarpan kişilerden birinin ismini söyleyebilir misin? Hayır; çünkü bir tane bile yok. Kiminle iftihar edebilirsin? Hiç kimseyle. Ubıhlı çocuklara kimden bahsedeceksin? Yağma yapıp, akınlara liderlik eden intikam alıcılardan ve kanun kaçaklarından mı bahsedeceksin? Bence çocuklara acımalı ve Ubıhların tarihinin artık son bulduğunu anlamalısın. Tarihin gidişatını durdurmaya çalışmak çok boş ve aptalca. Ubıh gençleri Türklerle ne kadar çabuk kaynaşırlarsa, o kadar kazançtalar; çünkü Türkler dil, kültür ve sanat konusunda birçok etnik gruptan – Ubıhları saymaya bile gerek duymuyorum – çok daha ilerideler."

Kendimi daha fazla kontrol edemiyorum:

"Daha açıkça ifade etmek gerekirse, biz de oyunu kurallarına göre oynamalıyız."

Shardyn'in oğlu Mansou sinirlenmedi, bizi ikna etmeye devam etti:

"Eğer Ubıhlar yaşamak istiyorlarsa, kendilerini ve geleceklerini Sultana teslim etmekten başka çareleri yok. Bu top-

rakların sahibi Ali Hazret Paşa, isyancı birliklere karşı mücadeleleri organize ediyor. Ubıh gençleri de Sultan'ın sancağı altındaki birliklerin saflarına katılmalıdır.

"Bu, Ubıh gençlerini nerede bulmayı ümit ediyorsun? Birçoğu Balkanlardan geri dönmedi. Dönenler de ya hasta, ya da sakat."

"Eğer sen ve Zaurkan çağırırsa, Ubıhlar silahlanırlar."

"Tacir haklı. Bu durumda ne yapabiliriz ki?" diye cevap verdim.

"Her noktayı hesap etmeliyiz. Eğer Sultan'ı Kemal Paşa ile ilgili sorununda desteklemezsen, bunu bir ihanet olarak algılayacak ve bu ihaneti affetmeyecektir. Eğer Ali Hazret Paşa düşmana yardım ettiğin için senin üzerine birliklerini gönderirse, sakın benden yardım bekleme. Ubıhları bu topraklardan sürecek ve evlerini pamuk ambarlarına dönüştürecektir."

"Öyleyse sen de burada kalıcı değilsin." diye ağzımdan kaçırdım.

Shardyn'in oğlu Mansou "Bunu biliyorum!" diyerek sakince onayladı. Ayağa kalkarak aynaya doğru gitti. "Fakat Mansou için endişelenmeyin." dedi hafifçe gülümseyerek. "Hüseyin Efendi topraklarımı satın almak istiyor. Fransa'daki kayınbiraderimin yanına gideceğim. Champagne şehrinde çok güzel bir yerde bir üzüm bağım ve dolu mahzenlerim olacak. Sultan'a bağlı olan Türklerin sağlığına ve eğer benim tavsiyeme kulak vermezseniz, sizin ruhlarınıza içeceğim."

"Biz burada ayaklar altında çiğnenirken, sen orada içkini yudumlayacaksın öyle mi!" diyerek diye sözünü kesti Tacir, öfkeli bir şekilde.

"Artık bu oyunu oynamıyorum. Sizi uyarmadan da buradan ayrılabilirdim ve böylece her şey bitmiş olurdu."

"Nereye gidersen git, Ubıhların kederi yakana yapışacak ve seni boğacaktır."

"Bu kadar konuşma yeter! Ben Ubıhların başına gelecekler karşı ilgisiz olmadığımı bilmenizi istiyorum ve bu yüzden sizi tehlikeye karşı uyardım."

Tacir'e dönerek tane tane konuşmaya devam etti:

"Lütfen şunu aklından çıkarma: Eğer benim tavsiyemi dinlemezsen, bütün olacaklardan sen sorumlu olursun. İkinize de güle güle!"

Shardyn'in oğlu Mansou şapkasını takıp odadan çıktı.

*

O akşam Zaurkan konuşmasını her zamankinden daha erken bitirdi. Uzun süre orada oturdu, sessiz ve yorgundu. Daha sonra tekrar gündelik konulardan konuşmaya başladığımızda, Abhaz ya da Ubıh kelimelerinin bazılarını hatırlayamadığından şikayet etti.

Sonunda, unuttuğu kelimenin kızartma tavası olduğu ortaya çıktı.

"Ne kadar basit bir kelime." dedi Zaurkan kendine kızarak. "Fakat senelerdir bunun Ubıh dilinde söylendiğini duymadım. Sanki mezarda yaşıyormuş gibiyim. Duymadığım sözleri unutuyorum!"

Başını kollarının arasına alarak üzgün ve sessiz bir şekilde uzun süre orada oturmaya devam etti. Onu seyretmekten ve bu evde yaşarken öğrendiğim trajediyi düşünmekten kendimi alamıyordum.

Zaurkan'la ilk tanıştığımda, Ubıh dilinin artık varolmadığına inanmamış görünüyordu ve hatta anadilinin yurdu Ubıhya'daki dağlarda, ormanlarda veya nehirlerde hala duyabileceğine ikna etmeye çalışıyordu beni. Onunla tartışmadım; onun bu yanlış kanılara nasıl sıkıca sarıldığı karşısında hayrete düşerek sessizce dinledim.

O gece aniden, ölüler arasındaki tek canlı gibi, etrafında hiç kimsenin anlamadığı bir dili konuşan yaşlı adamın kendini avuttuğunu anladım.

Zaurkan Zolak "problem" kelimesini bilmiyordu, çünkü kelimenin anlamı onun dilinde yer almıyordu. Fakat hayatın kendisi ona trajik bir şekilde dil 'problemi'ni gösterdi; asla çözüm bulamayacağı bir problemdi bu.

Yıllar boyunca kendi kendine konuştu ve sevdiğini sonsuza dek beklemeyi arzulayan bir insan gibi kendi anadilini duymayı arzuladı. Birçok kereler uzaktan duymaya çalıştığı seslerin kendi anadili olmasını ummuştu. Ancak uzun seneler sonunda, kendi halkının yanına döndüğünde, acı bir gerçekle karşılaştı. Çocukluğundan beri Ubıhça konuştuğu yaşlı insanlardan geriye çok az kişi kalmıştı, gençler ise bu dili ya çok az biliyor ya da hiç bilmiyordu.

Ve hayatın kendisi onu, eğer evde yaşamış olsaydı hiç karşılaşmayacağı bir problemle karşı karşıya getirdi.

Ben bir Abhaz olarak böyle bir problemle karşılaşmadım, çünkü bu konu tüm halkım için çözüme kavuşturulmuştu.

Bununla birlikte bir dilbilimci olarak Ubıh dilini öğrenmeye çalışıyordum; çünkü bu benim işimdi. Ubıh diline olanlar benim ülkemde konuşulan dillerin başına gelmedi. Fakat yine de hangi insanlar tarafından konuşulursa konuşulsun, başka bir dilin yokoluşu beni rahatsız ediyordu. Sanırım eğer bu beni ilgilendirmeseydi denizi geçip, uzaklardaki bu uçsuz bucaksız ovalara gelmezdim. Ve aynı sorundan farklı şekilde etkilenmiş olan – biri yaklaşık yüz yaşındaki, diğeri ise otuz yaşındaki bu iki adam – asla bir araya gelmezdi.

BYTKHA'NIN YOKOLUŞU VE TACİR'İN ÖLÜMÜ

Sevgili dostum Sharakh, hafızayla bir kadın arasındaki farkın ne olduğunu biliyor musun? Görüyorum ki bilmiyorsun. Hiç tahmin etmeye çalışma. Bu çok basit: Kadın, yalnızca gençliğinde kocasına ihanet edebilir, fakat insanın hafızası bunu yaşlandığında da yapabilir. Eğer hafızam, bana daha fazla ve sıkça ihanet etmeye başlarsa şaşırma oğlum.

Mustafa Kemal'in, Paşa ünvanının elinden alındığı yıl büyük bir pamuk hasadımız oldu. Başka zaman olsa çok sevinirdik, fakat kötü bir durumda bulunuyorduk; savaş vardı ve çarşıya giden tüm yollar, düşman kuvvetler tarafından kesilmişti. Bir tarafta kendini, Türk topraklarından büyük parçalar almış olan İngiliz, Fransız ve Yunanlılara satan, borca batmış Sultan vardı; diğer tarafta ise ülkeyi kurtarmaya yemin etmiş Kemal'in isyancıları. Karaborsacılar, çakallar gibi şehirde gezerek pamuk satın alıyor ve sınır dışında bunları üç katına satıyorlardı. Şikayet edecek kimse de yoktu. Hüseyin Efendi'nin kendisi, bu pamuk spekülasyonundan oldukça iyi para yapmıştı. Adalet için başvurulacak kişi o değildi. Dedikodulara göre, İstanbul'da yabancıların tutsağı haline gelmiş Sultan'ın neredeyse hiç gücü kalmamıştı. Kemal ve yandaşlarını görevlerini yerine getirmedikleri için ölüme mahkum etti, fakat başkentte her gece yangınlar, barut deposu patlamaları oluyor ve Galata Köprüsü'nde cephane gemileri yanıyordu. Sultan'ın sarayının yakınlarında silah sesleri duyuluyordu. Sultan tarafından isyancılarla savaşması için gönderilen askerler, genellikle İstanbul'da ölüme mahkum edilmiş ancak Ankara'da yönetici konumunda olan kişiler tarafından karşı tarafa geçiriliyorlardı. Ülke sanki iki başlı

canavar gibiydi. Karınca Ovası ise büyük bir hanı andırıyordu. Fransızlar, Yunanlılar ve Sultan'ın adamları, köyümüzden herkes geçiyordu ve hepsi de utanç duygularını kaybetmişlerdi. Geceyi orada geçiren biri kendisine yiyecek ve yatacak yer verilmesini bekliyordu; ev sahibi dışarıda yatacak bile olsa! Bir seferinde Ubıh gençleri tavla oyunu yüzünden bir kavgaya tutuşmak zorunda kaldı. Biri birine sataştı ve sonra birbirlerinin boğazına yapıştılar. Kan döküldü. Gençlerden bir tanesinin yüzünde iz kaldı. O, kibirli Nagua ailesindendi. Akrabaları sanki öldürülmüş gibi davranıyorlardı; çok gücenmişlerdi.

"Göze göz! Bu faça için kimseyi affetmeyeceğiz! İntikam istiyoruz!"

Eski arkadaşının yüzünü yaralayan çocuğun adı Ferhat'tı. Chyzmaa ailesindendi. Uzun sürecek bir kan davasıyla karşı karşıya olduklarını hisseden akrabalar, geri adım atmadılar. Uzlaşma fikrini reddettiler.

"Eğer bu korkak Nagualarla anlaşmaya varırsak, bizim zayıf olduğumuzu düşünecekler." diye uyardı aralarından tahminlerde bulunmayı seven biri.

"Ferhat'ı, Hüseyin Efendi'nin himayesi altında olacağı Sharuallara göndermeliyiz!" diye tavsiyede bulundu bir başkası.

Ve böylece Ferhat Sharualların yanına gönderildi. Sana Ubıh arasındaki herhangi bir kavganın Hüseyin Efendi'ye büyük bir mutluluk verdiğini açıklamam gerekir Sharakh. Ferhat'ı oğlu gibi karşıladı, ona üniforma verdi ve onu Ali Hazret Paşa'nın mülkünü koruyan muhafızların yanına atadı. Ferhat da elinde silahı, altında atı ve bir kuşunkini andıran beyniyle, tıpkı Hüseyin Efendi'nin kendisi gibi bir tavuğu boğazlarcasına bir an bile düşünmeden savunmasız insanları öldürebilen hırsız ve yaygaracı haydutlarından farklı değildi. Emirin köpeği, emirin kendisinden daha kötüdür. Ferhat'ın birlikte olduğu katil çetesi, zaman zaman Karınca Ovası'na geliyordu. Her gelişleri bir baskın gibiydi.

Ali Hazret Paşa'yı bir kez Shardyn'in oğlu Mansou'nun evinde uzaktan görmüştüm. Köyümüze geldiği zaman onu hemen tanıdım. Siyah bir Arap atının üstünde oturuyordu ve sanki eyerden düşmekten korkuyormuş gibi bir eliyle ipi sımsıkı tutuyordu. Onun yanındaki iğdiş edilmiş beyaz atta Fransız general duruyordu. Sırık gibi ince ve uzundu ve saksağan kuyruğuna benzer siperli bir kasketi vardı. Onların arkasında süvari maiyeti bulunuyordu. Muhtar, kalabalığı yararak atlı adamların yanına gitti, şapkasını çıkardı, başını eğerek selamladı, fakat Paşa sanki onu görmemiş gibi davrandı. Paşa kalabalığa dönerek:

"Siz, Karınca Ovası halkının yemininizi bozup Allah'ın yeryüzündeki vekili Sultan'ı desteklemekten kaçındığınıza inanmıyorum. Sultan'a yakın olan saygıdeğer yurttaşımız Anzavur Paşa'nın kalbini kıracağınıza inanmıyorum. Dünya savaşında böylesine korkunç kayıplar vermemiz Osmanlı İmparatorluğu'nun hatası değil. Bu durumdan yararlanarak askeri liderlik talep eden suçlu tipler, hoşnutsuzluk ortamı yaratmaya çalışıyor. Fakat Sultan onların kafalarını uçuracak. Ve o yalnız değil. Görüyorsunuz yanımda Fransız general var. Bu cesur kumandan ordusuyla birlikte ülkenin yasal yöneticisi büyük Sultan'a yardıma geldi. Ve bize destek veren sadece Fransız bölükleri değil; İngilizler ve Yunanlılar da, Sultan'ın müttefikleridir. Kim böyle büyük bir güce karşı koyabilir? Cesur Ubıhlar, unutmayın ki zor zamanlarınızda Osmanlı hükümeti sizi himayesi altına aldı ve her yönden destekledi. Alçak isyancılar, size iftira atmak istiyorlar; sizin büyük Sultan'ın ordusuna hizmet etmeyi reddettiğinize dair asılsız dedikodular yayıyorlar." dedi.

Sit kalabalığın arasından sıyrıldı, atlı adamların yanına gitti, şapkasını koltuğunun altına alarak eğildi:

"Saygıdeğer Paşam, Sultan'a karşı olmadığımız konusunda haklısınız, fakat onun ordusu için gerekli olan askerleri nereden bulacağız? Geriye sadece bir avuç adam kaldı! Hemen hemen tüm genç erkeklerimiz savaşta öldü."

Ali Hazret Paşa sabırsızca Sit'in sözünü kesti;

"Beni aldatmaya çalışma yaşlı adam. Muhtar, bana askere çağrılanların listesini ver."

Muhtar koşarak Paşa'nın yanına gitti ve dizleri üstünde eğilerek paltosunun cebinden rüzgarda uçuşan bir kağıt uzattı.

"Burada ne kadar işim olduğunu görüyorsun yaşlı adam. Bu listedeki herkes kararlaştırılan vakitte görevinin başında olacak. Bu çağrıyı gözardı eden herkes, askeri mahkemede yargılanacaktır. Görüyorum ki aranızdan bazıları tahrik yaratarak bu insanları isyana sürüklüyor. Hey, Muhtar, sen ne yapıyorsun, ulusun düşmanlarını kolluyor musun yoksa? Neden düşmanın adamlarının burada karışıklık çıkardıklarını bildirmedin?"

Korkudan titreyen muhtar, Paşanın önünde daha da eğilerek:

"Hüseyin Efendi'ye söyledim!" dedi.

"Oh, tamam şimdi hatırladım. Şu öğretmen karışıklık çıkarıyor, değil mi?"

"Evet doğru Efendim! Onun adı Tacir." diye cevap verdi.

"Peki, bu vatan haini nerede?" diye sordu Paşa.

"O vatan haini değil Paşam. O Ubıhların saygı ve hürmet duyduğu bir insandır." diye karşılık verdi Sit.

"O halde nerede?" diye tekrar sordu Paşa.

"İstanbul'a gitti."

"Neden?"

"Hüseyin Efendi hakkında şikayette bulunmak için."

"Demek öyle!"

Sit ise hemen lafa girerek, "Hepsi kanunlara uygundur ve bu nedenle başka bir yere değil de, İstanbul'a gitti." diye cevap verdi.

"Umarım ki," dedi Paşa çevresindekilere dönerek, "bu cesur Ubıhlar, Sultan'ın davasına hizmet verdiklerinden dolayı bir kez daha mutlu olacaklardır."

Sharakh, bana Sultan'ın Paşa'sı ile yaptığımız görüşmeden ne gibi bir sonuç ortaya çıktı diye sormuştun? Hiçbir şey! Paşa

oradan ayrıldı; elbette yapması gereken çok fazla şey vardı. Askerlik prosedürleri başlamadan önce, çok fazla sayıda gencimiz kayıplara karıştı. Zamanında kaçamayıp da şanssız olanlar ise askere alındılar.

Bir sabah vakti, güneş henüz yeni doğmaya başlamışken toz duman içerisindeki yolda atlı bir adam göründü. Eyersiz bir ata binmişti ve şöyle bağırıyordu:

"Hey, oradakiler! Kutsal emanetimiz gitti!! Bytkha kayboldu!"

"Gitti de ne demek? Nereye gidebilir ki?" Bu sorular herkesin aklını kurcalamaya başlamıştı.

Adam "Tepeye gidip kendi gözünüzle görün! Haydi gidin, ne duruyorsunuz. Her şeyi göreceksiniz!" diye tekrar bağırdı.

Bu korkunç haber sanki rüzgarla taşınan bir kıvılcım gibi köyde büyük bir heyecan yaratmıştı. İnsanlar tepeye akın etmeye başladılar. Sit hastaydı; fakat Bytkha'nın kaybolduğunu duyduğunda, hasta olduğunu dahi unutup hemen kıyafetlerini giydi ve bastonuna yaslanarak tepeye doğru yürümeye başladı. Onunla birlikte ben de oraya gittim. Eski günlerdeki gibi toplanan kalabalığı görmek için biraz yaklaştık. Köyün büyükleri tepeye çıktıklarında, genç adamın tüm kasabaya söylediğinin doğru olmasından dehşete düştüler.

Bytkha'nın içinde durduğu taş yıkılmıştı. Onun hemen yanında ise, öldürülen bir nöbetçiyi andıran yalnız gürgen duruyordu; ağaç kesilmişti. İnsanlar büyük bir sessizliğe bürünmüşlerdi. Sit kaya parçalarını, eğik ağacın gövdesindeki balta izlerini kontrol etti, sonra ayağa kalktı ve kalabalığa dönerek:

"Burada bir suç işlenmiş! Birileri bizim kutsal emanetimizi çalmış! Ve bu olay dün ya da bugün olmamış. Üzerindeki yapraklar kurumuş ve balta izleri de kahverengileşmiş." dedi.

Kalabalıktan durmaksızın fısıltılar yükseliyordu. İnsanlardan çoğu, eski inançlarını halen daha koruyorlardı ve kutsal emanetlerine karşı büyük bir suç işlendiğini düşünüyorlardı. Bu olay, aynı kanı taşıyan insanları birbirine düşürmüştü. Bu

tıpkı, bir cenaze töreni nedeniyle biraraya gelen akrabaların aralarındaki kavgaya benziyordu.

İnan bana Sharakh, sanki biri beni ta derinden yaralamıştı. Eğer bu suçu işleyen kişiyi görmüş olsaydım, onun boynunu sıkacak ilk kişi herhalde ben olurdum.

Tatlastan "Böylesine korkunç bir olayı kim yapmış olabilir? Büyük Bytkha'yı kim çalmış olabilir?" diye yakındı.

Bir an için kendi kendime, hiçbir Ubıh bunu yapmaya cesaret edemez diye düşündüm. Fakat bunu sesli düşünmüş olacağım ki, yanımda duranlardan biri:

"Doğru söylüyorsun Zaurkan! Bu bizim düşmanlarımızdan biri olmalı!" diye söylendi.

Fakat Tacir'in komşusu olan sıska, kel, tek gözlü ve şu anda adını hatırlayamadığım bir adam ise:

"Başkalarını suçlamak çok kolaydır! Fakat o kişi, ya bizim insanlarımızdansa?" diye sordu.

Davut, "Unut bunu!" diye bağırdı.

Siyah bir şala sarınmış olan bir kadın ise, "Bytkha çalınmadan önce neden bunu fark etmediniz?" diye sordu. Onun bu sorusu, kasabadaki tüm erkeklere yapılmış bir suçlamaydı.

Davut orada bulanan gençlere döndü ve;

"Neden bu kadar şaşırdınız? Herkes Ubıhların kendi inançlarına sırtını dönerek başkalarının inançlarına sarıldıklarını biliyor. İnsanların bizleri serseri diye adlandırmalarına şaşmamak lazım! Çok kısa zaman öncesine kadar hepiniz papaz Soulakh'la alay etmiyor muydunuz?" diye sordu.

Kel adam tekrar konuştu:

"Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. O kişi yanıbaşımızdayken, hırsızı neden diğer kasabalarda arıyoruz ki..."

Kalabalığı oluşturan insanlar oldukça endişeli gözüküyorlardı.

Kalabalığın içinden biri, "Haydi, bize kimden şüphelendiğini söyle!" diye bağırdı.

Sit ise hemen araya girip, "Birini suçlamadan önce delillere ihtiyacımız var." dedi.

Kel olan adam ise, "şahitlerimiz var" diye cevap verdi.

İnsanlar birbirlerine daha yaklaşmış ve konuyu oldukça merak etmişlerdi.

Ve bu sırada kalabalığın içinden biri, "Bırakın geçeyim!" diye bağırdı.

İnsanlar, Rahman ile oğluna yol açtılar. Rahman, beyaz kıyafetler giymişti ve karnının üzerinden zincirle bağlı bir saat sarkıyordu. Uzun zamandan beri ticaretle uğraşıyordu ve pazardaki ilişkileriyle tanınırdı. Tam anlamıyla bir tüccar sayılmazdı; fakat gelip geçen kervanlardaki insanları tanırdı ve sık sık liderden görev alırdı. Genelde rüzgarın nereye eseceğini çok iyi bilirdi ve oğlunu yanından hiç ayırmazdı. Çünkü oğlunun da bu mesleği öğrenmesini istiyordu.

Rahman dizlerinin üzerine çökerek, "Kutsal Bytkha..." diye mırıldandı. "Eğer yalan söylüyorsam, beni ve oğlumu lanetle. Eğer söylediğim tek bir kelime dahi yalansa beni öldür!" dedi.

Tatlastan, "Bakın, gerçeği söyleyeceğine dair yemin ediyor." diye bağırdı.

Rahman'ın oğlu, "Onu kendi gözlerimizle gördük." dedi.

Rahman, sanki bu bilgi ondan zorla alınıyormuşçasına isteksizce, "Bytkha'yı Tacir çaldı!" dedi.

Kalabalık tam bir sessizliğe bürünmüştü.

Sit heyecanla, "Fakat bu imkansız! Bu büyük bir yalan!" diye bağırdı.

"Buna inanmanın zor olduğunu biliyorum, fakat bu gerçek."

"Sen çok ileri gittin. Atın bu adamı dışarı!"

Kalabalığın içinden birisi, "Onu buradan kovmak kolay! Fakat belki de ne söylediğini biliyordur." diye bağırdı.

Kel olan adam lafa girerek, "Her şey olabilir. Mollanın kızı dahi günah işleyebilir! Rahman ile oğlunu dinleyelim." dedi.

Rahman sözlerine başladı. "Sevgili arkadaşlarım, çalınan kutsal emanetimiz şu anda her nerede ise, intikam gücüne sahiptir. Eğer Tacir'i yanlışlıkla suçluyorsam, Bytkha beni cezalandırsın. On gün önce oğlumla birlikte Konya'ya giden bir kervana katıldık. İşimizi bitirdiğimizde kendimize birşeyler almaya karar verdik. Oldukça kalabalık bir yolda ilerlerken, taştan yapılmış pahalı parçalar satan bir dükkanın önünden geçtik. O sırada Tacir'in dükkandan dışarı çıktığını gördük. Ona seslendik, fakat o bizi duymadı ve kalabalığın içinde kayboldu. Bu caddede oldukça fazla insan vardı. Evden ayrılmadan önce, Tacir'in İstanbul'a gidip Hüseyin Efendi'yi şikayet edeceğini biliyorduk. Bu nedenle onu Konya'da görünce şaşırmıştık. Sırf merakımızdan dolayı, oğlumla birlikte Tacir'in dışarı çıktığı dükkana girdik. Burası pahalı eşyalar satan bir yerdi. İçeri girdiğimizde üç satıcının Bytkha'yı tezgahın üzerine koyarak fiyat üzerinde konuştuklarını gördük. Gözlerimize inanamamıştık!" dedi.

Kalabalığın içinden derin bir "Ooooooo..." sesi yükseldi. Rahman sözlerine devam etti:

"Bytkha'nın bedeni kapkaranlık, gözleri de tıpkı bir alev topu gibi olmuştu. Ve pençelerinden de kan damlıyor gibiydi." diyerek devam etti:

"Bytkha'ya bakan satıcılardan biri korkmuştu. Diğer satıcı onunla alay ederek aptallık etmemesini, bunun değerli olmadığını, ancak az rastlanır bir parça olduğunu söyleyerek onun üzerinden kar edeceklerini belirtti."

"Oğlum ile birlikte Bytkha'nın karşısında diz çöktük; fakat bizi hemen dışarı attılar." dedi.

Rahman'ın bu sözleri karşısında Soulakh'ın öldüğü gün duaya katılan gençlerden biri, "Neden zaman kaybediyoruz ki? Şu anda hepimiz hırsızın kim olduğunu biliyoruz! Tacir, ya bize kutsal emanetimizi geri verir, ya da onun derisini yüzeriz!" diye bağırdı.

İnsanlar Rahman'ı orada öldürmekle Tacir'in evine giderek kıyamet koparmak arasında bocalıyorlardı.

Sit sessizliği bozarak "Beni öldürseniz de, bu tüccarın söylediklerine inanmam. Kendime nasıl güveniyorsam Tacir'e de aynı şekilde güveniyorum!" diye bağırdı.

Fakat kel olan adam araya girerek, "Buradaki hiç kimseyi ağzını kapatması için zorlayamazsın. Ayrıca senin konuşmanı yeterince dinledik. Baksana, adam çimenlerdeki yılan gibi. Tacir İstanbul'a gideceğini söylemişti, fakat gerçekte Konya'ya gitmiş." dedi.

Aslında kalabalığın içindeki birkaç kişi ile birlikte, Tacir'in problemlerimizi çözmek üzere Sovyetler Birliği'nin temsilcisi ile görüşmek için Ankara'ya gittiğini biliyorduk. Duyduğumuza göre, temsilci, Kemal Paşa'yla görüşmüştü ve Tacir de ihtilalden sonra evlerine geri dönmek isteyen Ubıhların bunu gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğini bilmek istiyordu.

Ancak Tacir'in gerçekte nerede olduğunu herkese söylemek oldukça tehlikeli olabilirdi: Kalabalığın içinde, Hüseyin Efendi'nin adamlarından biri olabilirdi ve bu haber anında ona ulaşabilirdi. Bu cani adam da, Tacir'in ailesini tutuklatma konusunda hiç tereddüt etmezdi.

Kalabalığın ön tarafına doğru yürüdüm:

"Bu yalancılara inanmayın! Rahman'ın tüm söylediklerinin tamamen yalan olduğunu çok yakında göreceksiniz! Eğer bizim aptal olduğumuzu düşünüyorsa yanılıyor. Tacir, Konya'nın yakınında bile değildi!" dedim.

Kel olan adam, bana doğru ani hareket yaptı.

"Sen de bu işin içindesin! Sen de bu işin içindesin!" diye bağırdı.

Bu iftira karşısında hançerimi kılıfından çıkardım.

"Senin karnını deşeceğim." diye ona bağırdım

Kel adam, hızla koşarak tepeden aşağı doğru inmeye başladı. Dedikoduların kanatları vardır derler: Bu dedikodu da tüm Ubıh köylerine yayılmıştı. Bir adam yalan söylemiş; bir diğeri de bunu, kendi fikirlerini katarak genişletmişti ve üçüncü kişi her şeyi birbirine karıştırmıştı. Dün Tacir'i selamlayan kişiler,

bugün onu hırsız olarak adlandırıyorlardı. Karınca Ovası ve çevresindeki herkes, Bytkha'nın çalınmasını konuşuyordu. Tacir'in arkadaşları ve ben, Tacir geri dönene kadar bekleyemedik ve Bytkha'nın gerçekte kim tarafından çalındığını ve Rahman ile kel adama kimin yalan söylettirdiğini araştırmaya başladık.

Fakat Tacir umduğumuz vakitte geri dönmedi; bu nedenle Davut ve ben, bir gece Rahman ile konuşmaya karar verdik. Onun evine gittik. Bahçede hiçbir yaşam belirtisi yoktu. Tavuklar gıdaklamıyordu. Biz de komşularının kapısını çalarak:

"Rahman nerede?" diye sorduk.

"Bytkha'nın çalındığını öğrendiğimiz o gece, ailesi ile birlikte eşyalarını alıp buradan gitti." dediler.

"Peki nereye gittiler?"

"Kimbilir? Ferhat Chyzmaa, bir gece önce onu görmeye gelmişti."

"Evet, demek her şey böyle başladı" diye düşündük, fakat ne yazık ki, tam olarak nerede başladığını bilmiyorduk...

Ali Hazret Paşa, Ubıh gençlerinin, Sultan'ın ordusunda hizmet vermeleri konusunda başarısız olmuştu. Paşa'nın habercileri bütün köyleri gezerek boş yere insanları Sultan adına savaşmaları için kışkırtmaya çalışmışlardı.

Sharakh, sana daha önce de bahsettiğim gibi, yalnızca birkaç Ubıh erkeğini askere alabilmeyi başarabilmişlerdi.

Duyduğumuza göre Ali Hazret tüm bunları öğrendiğinde, öfkeden çılgına dönmüştü. Ubıh halkına nasıl da küfretmişti. Yaptıkları bu kadarla sınırlı kalmadı. Paşa gördükleri her şeyi alan, büyükbaş hayvanlarımızı çalan, kadınlarımıza tecavüz eden ya da hasta ya da genç erkeklerimizi bulduklarında onları asker kaçağı olduklarını söyleyerek vuran haydutlarını evlerimize göndermişti.

"Allah'tan başka tanrı yoktur! Sultanımız uzun yaşasın!"

Bu adamlar Allah adına kötülük yapıyor ve kanun adına kanunsuz işlerde bulunuyorlardı.

İnsanlar "Allah'ım bize yardım et!" diye dua ettiler.

Bu insanlar Karınca Ovası'ndan kalmaya devam ederlerse, Paşa ve adamlarının onlara hayatı zindan edeceğini anlamışlardı. O nedenle bir yerlere gitmelilerdi; fakat nereye? Zaten hayatları boyunca sürekli yer değiştirmişlerdi.

Tacir, Ankara'ya ulaşamadan geri döndü. Her yerde nöbetçi erler, polis kordonları, muhafız kışlaları, köprülerde ve geçiş yerlerinde nöbetçiler vardı: Kısacası savaş zamanıydı. Tacir geceyarısı eve dönüp zavallı karısı Gülizar ile kucaklaştı. Karısı onun boynuna atladı ve yanaklarından aşağıya yaşlar süzüldü.

Tacir, "Sorun nedir?" diye sordu.

Gülizar ona, Bytkha'nın çalınmasıyla ilgili nasıl suçlandığını anlattı. Dışarıdan biri Tacir'e seslendiğinde, Gülizar hikayesini henüz bitirmişti.

Biri Ubıhça, "Evin reisi evde mi?" diye sordu.

Karısı, "Lütfen dışarı çıkma. Saklan!" diye yalvardı.

Tacir ise, "Endişelenme; bu bizim halkımızdan biri!" diyerek kapıyı açtı.

Bir el ateş edildi ve Tacir yere yığıldı.

Dört silahlı adam atlarından indi ve insanlardan yardım isteyen Gülizar'ı yakalayarak ağzını kapatıp ellerini bağladılar. Kargaşadan dolayı uyanan oğullarını da bağladılar. Davetsiz misafirler, çocukları ve annelerini eyerlerin üzerine oturttuktan sonra, evi ateşe verdiler ve oradan kaçtılar.

Sit ile birlikte oraya vardığımızda, Tacir'in evi yerle bir olmuştu. Koyu kırmızı renkteki alevler, halen daha rüzgardan dolayı yanmaya devam ediyordu. Her tarafı kanla kaplı olan Tacir ise avluda yüzükoyun yatıyordu. Önce onun öldüğünü düşündük; fakat ölmemişti. Oldukça kötü yaralanmıştı. Onu bulduğumuzda, bize ilk olarak karısı ile çocuklarını sordu.

Ona "Her şey yolunda..." dedim neler olup bittiğini bilmeden.

Fakat Tacir bana inanmadı. Yanağından bir damla gözyaşı süzüldü.

Başını kaldırarak "Seni kim vurdu?" diye sordum.

"Ferhat Chyzmaa."

İnsanlar evin çevresinde toplanmaya başlamıştı. Tacir'i seven herkesin üzüntüden dolayı neredeyse aklı başından gitmişti. Yaralı adam, aceleyle bir çadırın içine konuldu. Tacir ölmek üzereydi ve uğruna yaşamını adadığı her şey, bir yangında kül olmuştu. Hiç kimse, Ubıh insanının tarihini yazamayacaktı; hiç kimse Ubıh çocukları için okuma kitabı yazamayacaktı.

Tacir elini zorlukla kaldırarak şunları fısıldadı:

"Evinize gidin! Kafkasya'ya geri dönün... Hepiniz... Evlerinize geri dönün!"

Bunlar onun son sözleri ve vasiyeti oldu. Tacir güneş doğmadan önce öldü. Neredeyse köydeki herkes onun yasını tutmak için buraya geldi. Uzun süre Tacir ile görüşmeyen ve onu kafir ilan eden molla dahi, onun mezarına gelmişti. Rahman'ın gizemli kaçışı ile Tacir'in şüphe dolu cinayeti, Tacir'in Bytkha'nın kayboluşuyla hiçbir ilgisinin olmadığının büyük bir kanıtıydı. Rahman'ın anlattığı bu hikayeye inananlar ise, şu anda oldukça utanmış ve üzülmüşlerdi.

Halam Himzhazh, "Benim canım Tacir'im!" diyerek ağlıyor ve saçları açık bir vaziyette ölünün başında oturuyordu. "Bak, bu harika insanlar sana olan saygılarını sunmaya geldi."

Kadın durmaksızın ağlıyor, erkekler derin derin iç çekiyorlardı.

Shardyn'in oğlu Mansou, çocukluk arkadaşına veda etmeye gelmişti. Tabutunun yanında durarak;

"Onun için çok üzgünüm. O gerçekten son derece akıllı bir insandı! Fakat ne yazık ki, kendisini ve ailesini yok etti! Onu uyarmıştım... Küçük parmağıyla duvarda büyük bir delik açmaya çalışıyordu... Ne kadar hayalperestti..." diye fısıldadı.

Oldukça şık bir fayton biraz ileride durdu. Mansou faytona binmeden önce, yaşlılarla bizim yanımıza gelerek:

"Size bol şans dilerim! Benim için yaptıklarınızı asla unutmayacağım. Hepinize minnettarım! Büyük ihtimalle birbirimizi bir daha asla göremeyeceğiz. Her şeyimi sattım ve karımın vatanı olan Fransa'ya taşınıyorum. Eskilerin dediği gibi,

geçmiş geçmişte kalmıştır. Fakat şunu söylemeliyim ki, Hüseyin Efendi'ye kutsal emanetimizi Ali Hazret Paşa'ya verdirterek beni oldukça gücendirdiniz. Benim böylesine değerli bir hediyeye layık olmadığımı mı düşündünüz? Yoksa onların desteğini mi kazanmaya çalışıyordunuz? Elbette böylesine alçak adamlarla bir anlaşma yapamayacağınızı anlamışsınızdır. Eğer desteğinizi Sultan'a verseydiniz, bu çok daha iyi olurdu! Fakat benim hakkımda ne düşünürseniz düşünün, babamın bir Ubıh olduğunu asla unutmayacağım. Evet, benim onurlu dostlarım Ubıhlar. Bunu asla unutmayacağım. Ne yaptım biliyor musunuz? Hediyenizi Ali Hazret'ten satın aldım. Ve bunun için ona oldukça yüklü bir para ödedim. Bytkha'yı benimle birlikte götüreceğim. Belki de yabancı bir ülkede bana şans ve mutluluk getirir. Elveda dostlarım!" dedi.

Mansou faytona bindi ve atların çıkardığı toz dumanı içinde birkaç saniye içinde kayboldu.

Tacir'e veda etmek için oraya gelen herkes neredeyse eski kuşaktandı ve Tacir'in yanısıra yaşanılan korkunç olayların da yasını tutuyordu. Gözyaşlarımız arasında, bizler için neyi istediğini görebiliyorduk: Çok uzaklardaki Ubıhya isimli unutulmaz anavatanımız.

Tacir'i, daha önce Bytkha'nın bulunduğu yere gömdük. Batmak üzere olan güneş, Tacir'in mezarını aydınlatıyordu.

Hiç kimse buradan gitmek için acele etmiyordu. İnsanlar başları önde, derin düşüncelere dalmış bir şekilde öylece duruyorlardı. Bir tepeciğin üzerine çıkıp, Tacir'in mezarının yanında durdum ve eski boruyu alarak dudaklarıma götürdüm. Her yerde, Ubıhların pirinç borusunun sesi yankılanıyordu. Bu boru, Tacir'in mezarında gözyaşı döktü ve düşmanlarına karşı gürledi. Bu boru, Ubıhları kendi topraklarına, anavatanlarına geri çağırıyordu! "Hastaları sedyeye, küçük çocukları da heybelere yatırın... Şimdi de baltalarınızla hançerlerinizi bellerinize bağlayın!" mesajı veriyordu. "Önünüzdeki yol kanlıysa ne olmuş yani; ne olursa olsun kendi yolunuzda yürümelisiniz. Kaybedecek hiçbir şeyiniz yok; vatanını kaybeden kişi her şeyini kaybetmiş demektir."

Ellerim yoruluncaya ve nefesim tükeninceye kadar bu pirinç boruyu çalmaya devam ettim.

Hava kararmaya başlamıştı. Gökyüzünde yalnızca bir kaç yıldız vardı. Ubıhların, artık hayatın dayanılmaz olduğu bu topraklar üzerindeki son geceleriydi bu.

SON YOLCULUK

On üç Ubıh yerleşim bölgesinin tüm oturanları – yaşlılar, kadınlar ve çocuklar, yani silah taşıyamayacak kişiler – yanlarına bir parça eşyalarını alarak yola çıkalı neredeyse bir haftadan fazla bir süre geçmişti. Bize bakan biri ya bir yangının kurbanları, ya çingene ya da savaş mültecileri olduğumuzu sanırdı. Üç bin kişi, sanki kökünden sökülmüş bitkiler gibiydi. Elbette terk ettiğimiz yerler atalarımızın diyarı değildi; fakat bu topraklarda çok uzun zaman yaşamıştık. Kaldı ki üç bin, küçük bir rakam değildi. Yaz mevsimindeydik. Hava oldukça kuru ve sıcaktı. Gündüzleri, insanın beynini kavuracak kadar sıcak oluyordu. Geceleri ise soğuk dayanılacak gibi değildi. Burası tıpkı, daha önce İsmail Sabbah'ın kervanında çalışırken dolaştığım Afrika çölleri gibiydi.

Rahmetli Tacir'in istediği gibi Kafkaslara doğru yol alıyorduk. Eğer artık Türkiye'ye ait olmayan Suriye'ye ya da Arabistan'a gitseydik, Ali Hazret Paşa bizlere karşı oldukça farklı bir tavır takınırdı. Fakat bizler, mevcut hükümetin, Kemal Paşa'nın dostu olduğu vatanımıza dönüyorduk. Ali Hazret Paşa kızgınlıktan patlayacak gibiydi. "Koynumuzda bir yılan beslemişiz, Kafkasya'dan gelen tüm bu göçmenler dönektir, Sultan'ın düşmanlarıdır. Onlara göstereceğim!" demişti. Boşuna konuşmuyordu: Sultanın yağcısı, tıpkı azgın kurtlar gibi bize saldırmaları için üzerimize adamlarını gönderdi ve onlar da bizim sürümüzden gitgide daha fazla can aldılar.

Emin değilim ama eğer gerçekten daha fazla gücümüz ve silahımız olsaydı; hem Ali Hazret'in askerlerini, hem de bazen hücumda bazen de savunmada yer alan Yunanlıları kolaylıkla yenebilir ve vatanımız olan Kafkasya'ya geri dönebilirdik.

Fakat gücümüz oldukça azdı. Üstelik elimizde de çok az miktarda silah vardı. Bunlara düşman tarafında savaştıktan veya dağlarda saklandıkları yerden çıktıktan sonra bizlere katılan silahlı birkaç düzine adam sayesinde sahip olmuştuk. Bu adamlar ellerinden gelen en iyi şekilde bizleri koruyorlardı.

Kısa bir süre sonra, tıpkı yağmalanmış yerlere benzeyen Konya'nın ıssız ovalarından geçtik. Dört mil gitmemize rağmen ortalıkta tek bir ağaca dahi rastlayamamıştık. Görünürde de hiç su yoktu. Türklerin söylediği gibi, deve olmadığınız müddetçe bu ovalarda ilerlemenizin imkanı yoktu.

Sineklerle mücadele veren atlarımız oldukça yorulmuşlardı. Çocuklarımızı taşıdığımız at arabalarının tekerlekleri kayaların üzerinde gıcırdıyor ve sağa sola doğru yatıyordu. Elimizden geldiğince hızlı ilerlemeye çalışıyorduk. Ölüler hemen gömülüyordu. Oldukça kötü şekilde yaralanmış olanlar dahi, at arabalarının üzerinde taşınmak istemiyorlardı. Yalnızca yaşamla ölüm arasında olan insanlarımız, at arabalarının üzerlerinde taşınıyorlardı. Bizlere her yerden rahatlıkla ateş açabilirlerdi. Bir insan kalabalığına ateş açmak büyük kalleşliktir. Çünkü o kurşunun birini bulacağı kesin bir gerçekti. Atlar üzerinde bizleri takip eden gençlerimiz oldukça güç saatler geçiriyorlardı.

Ali Hazret Paşa bizi korkutmak için bize mesaj göndermişti:

Mesajında, "Eğer son adamınızın da öldürülmesini istemiyorsanız, çok geç olmadan geri dönün! Size yemin ediyorum ki, Sultan'ın düşmanı olan herkesin sonu oldukça kötü olacaktır!" diyordu.

Fakat bizler onun bu tehditlerine aldırmıyorduk. Eskilerin dediği gibi, nasıl her nehir denize dökülürse, her adam da bir gün mutlaka kendi vatanına ulaşırdı. Yola çıktığımıza göre geri dönmek istemiyorduk, çünkü vatanımızın çağrısı artık görmezden gelinemezdi. Cesaretlerini kaybedenleri şevklendirmek için biz büyükler eski bir Ubıh marşını söylüyorduk:

Meydan okurken düşmana
Durduramaz bizi kanayan yaralar.
Dağlar ve zafer adına
İleri kahraman atlılar!

Bu bölüm, şarkının nakarat kısmıydı. Gençler şarkının sözlerini anlayamıyorlardı; fakat bu şarkıyı söylememizden oldukça hoşlanıyorlardı. Güneş altında kavrulan ovalar arkamızda kalmıştı. Fakat şu anda yeni bir problemle karşı karşıyaydık. Yiyeceklerimiz tükenmiş ve insanlarımız açlıktan ölme tehlikesi ile burun buruna gelmişlerdi. Nitekim bu tehlike çocukların ağlamalarıyla başlamıştı. Başka çaremiz kalmamıştı; önce boğalarımızı, daha sonra atlarımızdan bazılarını kestik. Sharakh, daha önce hiç öldürücü bir biçimde yara alan bir atın kişneyişini duydun mu? Tüm at arabalarımızı yaktıktan sonra, odun elde etmek için tahta beşikleri de yakmak zorunda kalmıştık. Geriye tüfeklerimizdeki dipçiklerden başka yakacağımız hiçbir şey kalmamıştı. Fakat onları herhangi bir saldırıya karşı halen elimizde tutuyorduk.

"Kanayan yaralar bizi durduramaz..." şarkısı ruhumuza işlemişti. Fakat yalnızca aç değil, aynı zamanda da susamıştık. Açlık ve susuzluk, sanki iki çılgın kurdun dişleri gibi bizi kemiriyordu. Ve bu iki canavarı yenmenin yolu yoktu. Görünürlerde ne bir pınar, ne de bir kuyu bulunmuyordu.

Topluluğun içinden "Anne, susadım, susadım!" diyen çocukların sesleri yükseliyordu.

Fakat anneler onlara gözyaşlarından başka, hiçbir şey veremiyorlardı. Öyle ki aramızdan herhangi biri yaralandığında, yarasından hemen hemen hiç kan akmıyordu. Çevrede su aramaya giden gruplar bir daha geri gelmiyorlardı. Topluluğun ilerleyecek daha fazla gücü kalmamıştı. İnsanlar kendi aralarında bir parça ekmek ya da su için kavga dahi edebiliyorlardı. Gördükleri ilk yerde çimenleri yiyorlardı. Öyle ki çalılıklarda fare yakalayan kendini şanslı sayıyordu. Bu zorlu koşullar içindeki insanların morallerini arttırmak için topluluktaki yaşlılar:

Sakın umudunu kaybetme
Bu akşam gökyüzünden
Rahmet dolu yağmur dökülecek

diye şarkı söylüyorlardı.

Tam bu sırada ani bir ses duyuldu:

Topluluğun önünde ilerleyen bir adam, "İşte bir bataklık, bir bataklık!" diye haykırdı. Ölmek üzere olanlar dahi ayağa fırlayıp, sesin geldiği yöne bakmaya başlamışlardı.

İnsanlardan bazıları yürüyor, bazıları koşuyor, bazıları da adamın işaret ettiği yere doğru sürünerek ilerliyordu. Anneler çocuklarını küçük kollarından tutmuştu. Bazıları kavurucu güneş altında bayılmış ve tıpkı suyun içindeki ağzı açık balıklar gibi duruyorlardı. Fakat hiç kimse onlarla ilgilenmiyordu.

Sonunda insanlar ayaklarını bataklığın içine soktular. Bataklık oldukça genişti. Üzeri de sazlıktı. Fakat etrafa oldukça kötü bir koku yayıyordu. Çevresindeki arazi ile çimenler ise ıslaktı. Biri;

"Sakın bu suyu içmeyin, iyi değil!" diye bağırdı.

Fakat bu kimin umurundaydı ki! İnsanlar birbirlerini itiyor ve dizlerinin üzerlerine çökmüş vaziyette tıkanıncaya kadar bu sudan içiyorlardı. Su oldukça sıcaktı ve yüzeyinde de su böcekleri, larvalar ve örümcekler yüzüyordu. Biz Ubıhlar bu suyu, saf dağ pınarlarımızdaki sudan çok daha istekli biçimde içtik. İhtiyacımız kadar olanı içtikten sonra bataklığın kenarında durduk. Kızgın sıcaklığa rağmen, sudan korkan kuduz köpekler gibi titremeye başlamıştık. Sonunda kendimize geldiğimizde, arkadaşlarımızı ve akrabalarımızı aramaya başladık. Suya ulaşamayanlara yardım edecek ve onlara da su içirecektik. Fakat ne yazık ki, çoğunu ölmüş olarak bulduk.

*

Susuzluğumuzu dindirmiştik, ancak açlığımız devam ediyordu. Bir sonraki gün oldukça şanslıydık. Etrafı keşfe çıkan iki gözcü, bir at sürüsüne rastlamıştı. Gençler tabancalarıyla

yaptıkları atışlarla atları korkutarak onların bize doğru gelmelerini sağladı. Daha önce, hiç atlarla insanlar arasında olan bir savaş görmüş müydün? O bataklığın yanında işte böyle bir savaş yaşandı. Silahlı adamlar atları vuruyorlardı; hançerleri olanlar sanki yumruk yumruğa dövüşteymişçesine atların üzerine atlıyorlar; baltaları olanlar ise orman çalılıklarını kesercesine korkmuş sürüye saldırıyorlardı. Kontrolsüz atlar bedenlerinden kan fışkırırken hırıltıyla soluyorlardı. İnsanlar atların toynakları altına düştü. Etrafta dehşet iniltileri ve çığlıkları duyuluyordu! Atlar kesilen başları, kırık ayakları, yarılmış göbekleriyle yere düşüyorlardı. İnsanlar çılgınca koşan bu atların toynaklarının altında eziliyorlardı. Ölen atlar derileri yüzülerek parçalanıyorlardı. Eskiler; aç bir adamın tıpkı bir kurt gibi olduğunu söylerdi. Etraftaki kamışları keserek onlardan ateş yaktık. Sonunda hava, kızarmış at eti kokmaya başlamıştı. Midelerimiz, yarı kızarmış et ile dolduktan sonra tekrar susadık ve o kötü sudan içmeye gittik. Yola çıkmadan önce, yaktığımız ateşi bataklığın etrafındaki sazlıklarla daha da körükledik: "Düşmanlarımız, halen daha kamp ateşinin yanında oturduğumuzu düşünecekler!" dedik.

Kamp ateşinin alevlerinde bulduğumuz umut bizi güçlendirmişti; fakat bu çok uzun sürmedi. Bu iki felaketi atlattıktan sonra, üçüncüsü ile karşılaştık. Kolera salgını başlamıştı. Hastalığa ilk olarak üç çocuk annesi bir kadın yakalandı. Midesi ağrıyor, bedeni ateşten yanıyor, elleri ve ayakları titriyor, kısacası kadın acıdan kıvranıyordu. Birkaç saat içinde kadın öldü. Ne yazık ki çocukları da, aynı şekilde bu hastalığa yakalanmışlardı. İnsanlarımız korkunç bir felaketin içindeydi. Durmaksızın Allah'a dua ediyor ve bağışlanma diliyorlardı. Ben de gönüllü olarak, ölen insanlarımızı gömüyordum. Bu ölenler arasında bana yakın olan iki kişi vardı. Biri halam Himzhazh, diğeri de onun kocası Sit idi. Himzhazh öldüğünde Sit bana:

"Zaurkan, ben hastayım. Öldüğümde beni Himzhazh'ın yanına gömün. Bu yabancı ülkede, onu yalnız bırakmak istemiyorum." demişti.

Onların mezarlarının başında durdum ve gözlerimden dökülen birkaç damla gözyaşı yanaklarımın üzerinden süzüldü. Bu tıpkı, gökyüzü açık olduğunda dağlardaki kayaların üzerinde görülen çiğ taneciklerine benziyordu. İşte, ben de şu anda tıpkı bu kayalar gibi ağlıyordum.

Tam bu sırada yaşlı Tatlastan'ın sesini duydum. Bana;

"Henüz bizler ölmedik, fakat sanki kendimizin yasını tutuyor gibiyiz. Haydi kendine gel! Ahahara, hahaira! Ellerinle alkışla! Haydi dans edelim!" diyerek şarkı söylüyordu. Tatlastan elli yaş gençleşmiş gibiydi.

Tam olarak ne yaptığını anlayamamıştım. Kendi kendime, yoksa delirdi mi diye düşündüm.

Fakat Tatlastan'ın aklı tamamen yerindeydi.

Bana dönerek, "Daha önce hiç sönmekte olan bir mumun yeniden yandığını görmedin mi? Haydi, biz de kendimizi tıpkı bu mum gibi yakalım. Ölmeden önce düşmanlarımız bizim en güzel görüntülerimizi görsünler." dedi.

Tatlastan, ellerini havaya kaldırarak dans etmeye başladı. Durmaksızın "Ahahara, hahaira!" diye bağırıyordu.

Bu gerçekten bir mucizeydi. Hiç kimse ona, "Sen delirdin mi? Kendine gel!" demiyordu. Hatta bunun tam aksine, yerde bitkin bir halde yatan ve ölümün eşiğinde olan insanlar dahi, başlarını yerden kaldırmış elleriyle tempo tutuyor ve şarkı söylüyorlardı.

"Bu topraklar sağırlaşmış ve çocuklarımızın ağlayışlarını duymuyorlar. Bizim ölmekte olduğumuzu göremeyecek kadar körleşmiş durumdalar! O halde biz de dans edelim, belki ayaklarımızla yaptığımız ses, onun kulaklarına gider. Bu toprak, bizim hala hayatta olduğumuzu ve teslim olmaya niyetimizin olmadığını bilsin!" diye bağırdı.

İnsanlar hemen bir daire oluşturmuşlardı. Eğer oradaki çocukların ve insanların yüzlerini görseydin, gerçekten buna inanamazdın.

Tatlastan bu kez kendi kendine;

"Hey Tatlastan, yoksa sen nasıl dans edileceğini unuttun mu? Ubıhya'dayken masaların üzerine çıkıp dans ederdin. Ve sen parmaklarının üzerinde dans ederken, kızlar etrafında pervane olurlardı. Üstelik masa hiç sallanmazdı. Masanın üzerindeki bardaklar içki ile dolu olmalarına rağmen, yere tek bir damla bile dökülmezdi! Haydi ortaya çık ve hala gücün olduğunu göster!"

Bu sırada, gözyaşları ile gülmeler birbirine karışmıştı. Ben de ellerimi tıpkı bu adam gibi yaparak dans etmeye başladım.

Tatlastan, bu kez dizlerinin üzerinde dans etmeyi denedi; fakat beceremedi.

Yaşlı kemikleri artık istediği şeyleri yapmasına izin vermeyecek, diye düşündüm. Her dansın kendine uygun bir yaşı vardır! Fakat bu gücü nereden alıyordu?

Bir kadının yaşı, yüzünden belli olurmuş. Bir erkeğinki ise ruhundan...

Ellerini çırparak dans eden Tatlastan, aniden kalabalıktan ayrılarak kendisini izlememizi istedi. Yaşlı adam nefes nefese kalmıştı. Konuşacak gücü yoktu. İnsanlara onu takip etmelerini işaret etti. Herkes onun bu isteğine uydu. Onları horoz sesinin duyulduğu yöne götürüyordu. Gerçekten de buranın hemen bitiminde küçük bir köy görünüyordu...

*

Zaurkan, bundan sonra olanları zorlukla hatırlıyordu. Hikayenin geri kalan kısmını tutarsız bir şekilde anlattı. Ubıhların ne kadar süre yolda olduklarını, ulaştıkları yeri ya da hayatta kalanların sayısını hatırlayamıyordu. Bana bir gün birşey, ertesi gün başka birşey söyledi. Her şeyi birbirine karıştırmıştı.

O zamanlar koleraya yakalanmıştı ve belki de hatırlayamamasının nedeni buydu. Fakat kesin olan birşey vardı: Yaşlı adam, oldukça kötü bir deneyim yaşamıştı. Bunun hakkında konuştuğunda; tüm vücudu titremeye başladı, yüzü asıldı ve sesi çatladı.

Acaba o yer neredeydi?

Bu nedenle yanımdaki Türkiye haritasını çıkararak, bunu yaşlı adama gösterdim. Ona haritada yeşil ile işaretlenmiş olan Konya ovalarını ve bataklıklarını gösterdim. Fakat yaşlı adam bana daha öncekinden fazla birşey söyleyemedi.

Haritanın üzerindeki o bataklıklar, yaşlı adamın şu anda yaşadığı yerden fazla uzakta değildi. Ubıhların, kolera salgınından sonra gömüldükleri o yerlerden geçerek seyahat ettiğini tahmin ettim. Zaurkan uzun süre boyunca yolda olduklarını söylediğinde yanılıyordu. Ubıhlar yalnızca kırk ila atmış mil kadar ilerleyebilmişlerdi.

Tekrardan oturduk ve yaşlı adam büyük zorlukla kopuk anılarını birleştirmeye çalıştı.

*

Bir köşeye sıkışmış gibiydik: Ne ileriye ne de geriye gidemiyorduk. Yakınlardaki köyler koleradan dolayı dağlara kaçmışlardı. Yanlarına da yiyeceklerini ve hayvanlarını almışlardı. Yalnızca hasta olanlar evlerinde kalmışlardı. Türkler bizleri salgın hastalık yaymakla suçluyorlardı; hastalara bakmak için evde kalanlar ya da hastalıktan kurtulup iyileşenler, silahlarıyla göçümüzün önüne geçmeye çalışıyorlardı.

Polise, İstanbul'dan kesin emir gelmişti: "Ubıhların hiçbir yere girmelerine izin vermeyin. Ateş etmekte tereddüt etmeyin. Ölüleri yakın!"

İlk köye vardığımızda bir köylü koşarak bize doğru geldi ve bize, bu göçte liderlik eden Tatlastan'a ateş etti. Ateş eden adam, bir anda gözden kaybolmuştu. Tatlastan aldığı darbeyle yere düştü. Hemen onu yerden kaldırmaya çalıştım.

Bana dönerek, "Beni vurdular Zaurkan. Beni, başım Ubıhya'ya dönük olarak göm." dedi.

Bu sözleri söyledikten çok kısa bir süre sonra öldü. Korkudan ve heyecandan ölecek gibiydim. Olanlara inanamıyordum. Tatlastan gözlerimin önünde vurulmuştu. Aklıma eski bir şarkı sözü geldi. Şarkıda, "Kolera yıllarında kırlangıçlar uçamıyordu" sözleri geçiyordu. Gökyüzüne doğru baktım. Gerçekten

de havada hiç kırlangıç yoktu. Yalnızca çok uzaklarda bir sis vardı. Tatlastan'ın ölü bedeninin yanında durdum. Fakat onu gömemedim. Bunu yapabilecek gücüm yoktu. Yalnızca onu bir ağacın altına yatırıp gözlerini kapadım. Gücüm gittikçe azalıyordu. Midemde hissettiğim acıyla, yavaş yavaş yakındaki evlerden birine doğru ilerleye başladım. Kafamın üzerinde uçuşan kurşunları duyabiliyordum, fakat buna aldırmadım.

Tatlastan'ın yeğeni ve diğer Ubıhlar ellerinde hançerleri, yaşlı adamı öldüren köylüyü bulmak için koşarak yanımdan geçtiler.

"Bu adam ortadan yok olmadı ya?" diye bağırdı Ubıhlardan biri.

"Büyük ihtimalle bu evlerden birine saklanmıştır."

Kapının yanına geldiğimde, içeride bir kadının ağladığını duydum. Hiç tereddüt etmeden hemen evin içine girdim. Tatlastan'ın yeğeni, kadını duvara yaslamış ve boynuna da bir hançer dayamıştı.

Ona, "Ateş eden adamı nereye sakladın söyle? Onun bu eve girdiğini gördüm. Dişlerini titretmeyi bırak ve soruma cevap ver! Eğer bana söylemezsen, seni ve oğlunu öldüreceğim!" diyerek yatağın üzerinde yatan hasta çocuğu işaret etti.

Kadın korkuyla, "Yemin ederim ki, buraya hiç kimse gelmedi. Tüm evi arayabilirsiniz; fakat lütfen bizi öldürmeyin. Bizler masumuz! Oğlum bir öksüz. Babası yok, iki yıl önce öldü!" diyerek yalvardı.

Bunu duyar duymaz ona, "Defol buradan!" diye bağırdım.

Sesim büyük ihtimalle ölü bir hayvanın inlemesi gibi çıkmıştı.

Şaşırmış olan adamlar, silahlarını yere bıraktılar. Bu sırada dışarıda birkaç el tabanca sesi duyuldu. Genç adamlar hemen dışarıya çıktılar. Ben de tam kapıya doğru yürüyordum ki, kadın beni iki eliyle yakalayarak;

"Sakın gitme; sana yalvarıyorum. Sakın gitme! Eğer burada yalnız olursak, gelip bizi öldürecekler. Lütfen bizi yalnız bırakma." diye yalvarmaya başladı.

Eğer kadın beni tutmasaydı, herhalde daha fazla uzağa gidemezdim. Hemen beni yatağa yatırdı. Sonrasını hatırlamıyorum...

Ne kadar süre sayıklayıp titreyerek baygın yattığımı bilmiyorum, fakat kendime geldiğimde yabancı bir evde olduğumu gördüm.

"Neredeyim?" sözcükleri, ölümden döndüğüm gün ağzımdan çıkan ilk kelimelerdi. Yatağımın hemen başında duran kadınla konuşuyordum.

Bana, "Kendini evinde gibi hisset." dedi.

Ona, "Peki ama sen kimsin, hanım?" diye sordum.

Kadın, "Eğer dikkatlice bakarsan beni hatırlarsın!" dedi.

Gülümseyen kadını gördüğümü düşünerek, onu incelemeye başladım. Gülümsemesine rağmen, yuvarlak yüzü ve büyük siyah gözleri kederle doluydu ve saçlarında griler vardı. Onun kim olduğunu hatırlamaya çalıştım; fakat başaramadım.

Kadın kendini bana tanıttı.

Bana dönerek, "Hatırlarsan, sizden iki bıçaklı adam bana saldırdı ve sen de bizi kurtardın. Derken sen gitmek istedin ve ben de kalman için sana yalvardım. Oldukça hastaydın. Ben de seni yatağa yatırdım. Bugüne kadar ölüm kalım savaşı verdin; fakat Allah'a şükürler olsun ki, şimdi hayattasın." dedi.

Her şey gittikçe daha da berraklaşıyordu. Ubıhların son yolculuğundan görüntüler teker teker gözümün önüne gelmeye başladı... Her yerde ölüler vardı... Sonra Tatlastan dans ediyordu... Sonunda bu eve nasıl geldiğimi hatırladım. Hafızamın yerine gelmesine keyiflenerek yatakta oturmaya karar verdim.

Fakat kadın bana dönerek, "Haydi yat! Halen daha hastasın." dedi ve yatağa yatmam için beni zorladı. Daha sonra da bana çay getirerek içmeme yardım etti.

"Bu eller beni ölümden kurtardı." diyerek onun ellerini tuttum.

Kadın ise, "Asıl sen bizi kurtardın. Elbette iki hasta kişiye aynı anda bakmak kolay değildi. Burada sen, diğer tarafta da

hasta oğlum vardı. Fakat Allah'a şükürler olsun ki, her ikiniz de hayattasınız." diyerek kapıya doğru ilerledi ve kapıyı açtı: "Biram! Eve gel oğlum!" diyerek onu çağırdı.

Çocuk 15 yaşlarındaydı. Yavaşça kapıdan içeriye doğru girdi. Yüzü hastalıktan dolayı oldukça soluktu.

Kadın oğluna dönerek, "Biram gördün mü, kurtarıcımız neredeyse iyileşiyor!" dedi. "Haydi yanına gidip onunla konuş. yalnız çok uzun olmasın, yoksa yorarsın" dedi.

Çocuk üzgün gözleriyle bana doğru eğilerek;

"Allah sizden razı olsun." dedi.

Kadın elleriyle çocuğun başını tuttu ve;

"Belki de önümüzdeki günler, bizim için çok daha iyi olacak." dedi.

Sharakh, orası, şu anda içinde oturduğumuz evdi. Ben de şu anda yatağımın bulunduğu yerde yatıyordum ve o da senin oturduğun yerden izliyordu.

Onun adını söylememem gerektiğini biliyorum. Çünkü tıpkı Abhazlar gibi Ubıhlar, eşlerinin isimlerini hiç kimseye söylememeye büyük özen gösterirler. Fakat benim hayatımı kurtaran bu kadının ismini sana söyleyeceğim. Onun ismi Selma'ydı.

Sevgili dostum, sabırlı dostum; acı ve keder ile dolu hikayemi anlatarak seni oldukça yormuş olmalıyım. Evine ve kendi topraklarına geri dönmek üzere yola çıkan tüm Ubıhlar ya koleradan ya da tabancadan çıkan kurşunlardan dolayı hayatlarını kaybetmişlerdi. Tüm bunlara rağmen, geriye, sağ olarak çok az bir insan topluluğu kalmıştı.

Selma'ya ne olduğunu mu merak ediyorsun? O kadın, az rastlanır bir ruha sahipti. Beni ölümden kurtardığı o yıl, 80 yaşındaydım. Kısa bir zamanda eski sağlığıma ve gücüme kavuşmuştum. Tam gitmeyi düşünüyordum ki bana;

"Burada kal. Gidecek hiçbir yerin yok. Bugünden itibaren benim evim senin evindir." dedi. İleri yaşta olmama rağmen,

halen daha güçlü bir erkektim. İkimiz de tıpkı bir karı-koca gibi yaşadık. Birkaç ay içerisinde köyde hiç kolera kalmadı. Ve dağlara kaçanların hepsi geri döndü. O yıl, köy mezarlığına gömülenlerin sayısı, son on yıldakinden fazlaydı.

Derken bir gün Selma aniden hastalandı. Göğsünde bir rahatsızlığı vardı. Onu bu hastalıktan kurtarmak için elimden gelen her şeyi yaptım. Fakat sanıyorum bunlar yeterli değildi. Ölmeden önce bana dönerek;

"Biram'ı sakın bırakma! Ona babalık et!" diye yalvardı.

Bu sözleri söyledikten bir sonraki gün onu gömdüm. Mezar, evin çok yakınında, tepedeki bayırda. Yürüyüşe çıktığımda oraya gidiyorum. Orada sadece o değil de, tüm sevdiklerim gömülüymüş gibi hissediyordum. Uzun zaman önce Biram'a, zamanım geldiğinde, beni de oraya gömmesini söyledim.

Biram büyürken benim yanımda kaldı. Ben onun babasıydım ve bildiğim her şeyi ona öğrettim. Evlendiğinde ise kendi ailesiyle birlikte yaşamaya başladı. İnsanlar arasında oldukça dürüst ve çalışkan bir demirci olarak tanınıyor. Allah ve sen şahidimsin ki, oğlum her zaman beni hatırlayacaktır. Artık her gün, bu yabancı topraklarda son günüm olabilir. Ben, Zaurkan Zolak, bu dünya üzerinde yaşayan son Ubıh'ım. Bu kadar uzun süre kaldığımdan dolayı utanç duyuyorum...

*

İşte Zaurkan Zolak'ın bana anlattıkları bu kadar. Notlarımı defalarca okudum. Adamın bu canlılığı karşısında hayretler içinde kalmıştım. İnsanlarının yok oluşuna tanık olan bu insan, bu acıklı hikayesini bana anlatabilmek için, bir aydan daha fazla bir süredir ölüme karşı büyük bir dayanıklılık göstermişti.

Son akşam "Sharakh oğlum, lütfen gücenme ama yatmam gerekiyor, yoruldum!" dedi ve bana iyi geceler dileyerek kalktı.

Kendi odama gidip mumumu yaktım, notlarımı önüme açtım ve bu yaşlı adamdan tüm duyduklarımı düşünmeye başladım. Sanki Ubıhların bu son yolculuklarına, ben de tanık olmuş gibiydim. Kulaklarımdan insanların çığlıkları ve bağırışları hiç

gitmiyordu. Notlarım, sanki kan ve gözyaşlarıyla sırılsıklam olmuştu.

Dünya üzerinde arkalarında hiç iz bırakmadan tarihten silinen, Ubıhlardan çok daha büyük uluslar olmuştur. Fakat Ubıhlar, çok da uzun olmayan bir süre önce ortadan kaybolmuşlardı; her şey bir adamın yaşam süresi içerisinde olup bitmişti.

Türkiye'deki söz verilen topraklara gitme hayaliyle gemiye bindikleri günden itibaren kendilerini yok oluşa mahkum ettiler.

Asimilasyon, hem Sultan Abdülhamit'in döneminde, hem Jön Türkler'in hükümetinde Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi politikası olmuştur.

Bulanık ve güçlü asimilasyonun nehri, tüm Ubıhları toplamış ve diğer birçok halka yaptığı gibi onları akıntıya bırakmıştır. Jön Türklerin hayali, Kafkasya da dahil olmak üzere Müslümanların yaşadığı tüm ülkeleri birleştirmekti. Onlar, Büyük Osmanlı İmparatorluğu'nda resmi dinin İslam olmasını istiyorlardı. Tek dil Türkçe olacaktı: Tüm uluslar eşit olacaktı, herkes Türk olacaktı. Küçük etnik grupların, bu tek nehrin suları tarafından yutulmaktan başka şansları yoktu. Karşı koyanların sonu ise, tıpkı Tacir gibi olacaktı.

1917 yılındaki Rusya'daki Sosyalist İhtilali, tüm dünyayı etkiledi. Bu olayın haberi, Türkiye'de yaşayan Kafkas göçmenlere ulaştı. Göçmenler, halen kendi ulusal topraklarının hasretini çekiyorlardı. 1917 Sosyalist Devrimi'nden sonra, Kafkasya'daki diğer etnik grupların kendi topraklarının sahipleri olduklarını öğrendiklerinde, pek çoğu evlerine geri dönerek sönmüş ocaklarını yeniden yakma hayali kurdu... Mikhail Frunze* 1921 yılında Türkiye'yi ziyaret ettiğinde, bazı Kafkaslar bu isteklerini ona belirttiler.

---

* M.Frunze (1885-1925)- Sovyet devlet adamı. Parti önderlerinden ve askeri liderlerinden.

Nitekim Zaurkan bana, Tacir'in, Sovyet Rusya'nın temsilcileriyle görüşmek üzere Ankara'ya gitmeye çalıştığını söylediğinde hiç şaşırmamıştım.

Kaldı ki istatistikler, Türkiye'de yaşayan çok fazla sayıdaki Kafkas'ın devrimci olaylara katıldıklarını ve karmaşık olan politik gelişmelerden dolayı zorla taraf değiştirmek zorunda olduklarını gösteriyordu.

Rüyaları asla gerçek olmayan Ubıh Tacir gibi, Türkiye'de kendi ulusal dillerini muhafaza etmenin önemini kavrayan ve dillerini, geleneklerini ve genel olarak yaşam şekillerini korumaya çalışan başka Kafkas göçmenler de vardı. Bu insanlar kurtuluşu ilimde gördüler. Alfabelerini oluşturdular, okuma kitapları bastırdılar, kendi dillerinde küçük gazeteler çıkardılar ve kendi etnik toplulukları için eğitim kurumları açtılar.

1919 yılında Abhaz Mustafa Butba, İstanbul'da Abhaz dilinde bir okuma kitabı bastırdı. Geliştirdiği alfabenin temeli, Latin alfabesine dayanıyordu. Bazı Abhaz okullar, Butba'nın bastığı bu kitabı alarak, öğrencilerine okuttu.

Fakat bu zayıf ilim filizleri, asimilasyonun baskısı içinde soldu. Daha yeni sürgü vermişlerdi ki, tekrar toprağın içine gömüldüler.

Savaşın ortaya çıkardığı yeni sorunlardan dolayı, Türkiye'deki bazı Abhazlar Yunanistan'a göç ettiler. Bir keresinde çaresizlik içinde Sukhumi'deki Abhaz hükümetine gönderdikleri bir mektubu okumuştum. Mektupta şunlar yazıyordu:

"İklimine alışık olmadığımız Makedonya'da geçen korkunç sıkıntı ve dertlerle dolu üç yıl, bizim için dayanılmazdı. Türkiye'de bile her zaman Abhazya'da doğup büyüdüğümüz köylerimize hasretlik çekiyorduk. Fakat geriye dönme zamanı değildi. Eski sistem bizim doğduğumuz dağlara dönmemizi istemiyordu. Şu anda Abhazya özgür ve yabancı topraklara gönderilen Abhazlar olarak bizler denizin öbür tarafındaki ailelerimiz, dağlarımız ve kardeşlerimizi görmek için yanıp tutuşmaktayız. Tüm Abhazlar, aynı şeyin hayalini kuruyoruz: Şu anda

özgür olan Abhaz halkına hizmet etmek. 28 Eylül 1925'de hepimiz Kailaria'da bir araya geldik ve oy birliği ile Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nden; Yunanistan'da bulunan biz 700 Abhaz ve ailelerinin, Bağımsız Abhazya'daki köylerine geri dönmeleri için izin vermesini talep etmeye karar verdik."

Zaurkan Zolak'ın evinde, tek başıma oturarak bu yorumları yazılarıma ekledim ve Abhazya halkının geçirdiği sıkıntılı günleri bir kez daha aklımdan geçirdim.

Pencereden baktığımda uzaklarda bir yıldızın parlaklığını gördüm. Bu bana aniden doğup büyüdüğüm yer olan Abhazya'yı hatırlatmıştı. Annem şu anda orada yalnız başına yaşıyordu. Belki de bu gece o da uyuyamamıştı.

Tüm gece boyunca Zaurkan'ın öksürmesini ve uykusunda inlemesini duydum.

Sabahın erken saatlerine kadar hiç uyuyamamıştım. Kalktığımda, yaşlı adamın yataktan kalkamayacak kadar hasta olduğunu gördüm. Sızlanmamaya çalışıyordu, fakat ıstırabını gizlemeye çalıştığını biliyordum. Çukurlaşmış gözleri onun ne kadar fazla acı çektiğini gösteriyordu. Hiçbir şey yiyemiyor; yalnızca zaman zaman sigara ve su içebiliyordu.

Üç gün boyunca Biram'la birlikte, Zaurkan için elimizden geleni yapmaya çalıştık, fakat bu kadar hasta olan yaşlı bir adamı nasıl iyileştirebilirdik ki?

Burada daha fazla kalamazdım. Denizaşırı olan pasaportumun süresi dolmak üzereydi.

O günün sabahı, artık ayrılmak için hazırdım. Zaurkan beni yanına çağırdı:

"Sevgili Sharakh, sakın gözün arkada kalmasın. Ya iyileşeceğim ya da daha fazla dayanamadan ölümle buluşacağım. Sen benim annemin akrabası, soyundan geldiğim halkın oğlu bir Abhazsın ve sana yaşadığım acı tecrübelerim hakkında her şeyi anlattım. Sen de bana Abhazya ve Abhazların, halen birbirlerine bağlı olarak yaşadıklarına dair büyük müjdeyi verdin!" dedi.

Yaşlı adam, Biram'ı yanına çağırdı ve onun kulağına birkaç kelime fısıldadı. Biram dışarı çıktı ve elinde pirinç bir boru ve Kafkas hançeriyle geri döndü. Yaşlı adam, uzun bir süre elinde tutarak onlara baktı. Daha sonra da bana dönerek;

"Sevgili Sharakh, yeryüzünden izleri silinen Ubıhlardan geriye bir tek bunlar kaldı. Bunları Abhazya'ya götür! Eğer burada kalırlarsa, öldüğümde kötü ellere düşeceklerdir. Fakat eğer onları alırsan, kendi anavatanlarına geri dönmüş olacaklar." dedi.

Bu değerli hediyeler için ona teşekkür ettim. Zaurkan, ne yazık ki söylediklerimi duyamıyordu, fakat yatağından doğruldu. Çerkez paltosunu ve astragan şapkasını giydi, bastonuna dayandı ve benimle birlikte kapıya kadar yürüdü. Bana sevgiyle sarılarak öptü. İyi yolculuklar diledi ve beni yolcu etti.

Biram, en yakın yola kadar bavulumu taşımamda bana yardım etti. Yol boyunca yavaşça yürüdük. Arkama baktığımda, Zaurkan'ın bir tümseğin tepesine çıkmış durduğunu gördüm.

Fakat bundan sonra bir daha arkama bakmadım. Çünkü onu bu şekilde hatırlamak istiyordum. Ve çok büyük ihtimalle onun hakkında yazacağım kitabı okuyan kişilere, geçmişin son onurlu parçası olarak bu şekilde görünmesini istiyordum. Bu kitap onun hayatı hakkındaki notlarımı temel alacaktır...

SONSÖZ

Bu satırlar, genç dilbilimci Sharakh Kvadzba tarafından yazılan son cümlelerdi. Başta da söylediğim gibi, el yazmasının ne başlığı, ne de bölümleri vardı. Bu nedenle onu baskıya hazır bir hale getirirken, bölümlerini ve başlıklarını kendim ekledim ve bu kitaba ***Son Ubıh*** adını verdim.

Bagrat Shinkuba'nın romanı Son Ubıh,
Ubıh halkının tarihsel olarak kısa bir dönem içerisinde
nasıl neslinin tükendiğini anlatmaktadır.
Bu olay uzun sayılmayacak bir zaman önce, romanın
kahramanı yüz yaşındaki Zaurkan Zolak adlı bir Ubıh'ın yaşam süresi
içinde gerçekleşmiştir. Onun hayat hikayesi,
Ubıh dilinin bilinmesinin, Kafkas dillerinin birbirleriyle ne kadar bağlantılı
olduğunu belirlemede önemli olduğuna inanan Abhaz dilbilimci
Sharakh Kvadzba tarafından kaleme alınmış bir el yazmasında saklıdır.
Kvadzba, 1940 yılında Türkiye'ye giderek iki ay boyunca halen
Ubıh dilini konuşan insanları aramıştır.
Sonunda Ubıh olduğunu söyleyen bir adamla tanışır...
Yaşlı adamın yaşam hikayesi maceralar ve zorluklarla doludur.
Etnik bir grup olan Ubıhların, soyunun nasıl
tükendiğinin tarihsel bir resmini vermektedir.
Onlar yalnızca mermi ve salgın nedeniyle ölmemişlerdir.
Yaşlı Ubıh'ın aklına hep şu soru gelmektedir,
"Başka türlü olabilir miydi?"

Bu konuyla ilgilenen yazar Bagrat Shinkuba,
cevabı eski bir Abhaz atasözünde bulur:

Vatanını kaybeden kişi her şeyini kaybetmiş demektir.

ISBN 975-7350-73-7
9 789757 350736

tümzamanlar yayıncılık